ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ŞI ECONOMICE EUROPENE "CONSTANTIN STERE"

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (LVII), 2012

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2012

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.2 (LVII), 2012. - Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2012. – 202 p.

Ideile şi opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor şi nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://www.usm.md/?mode=437

ISSN 1812-2566

SUMAR

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

CRONOLOGIA – O NOUA DIRECTIE DE CERCETARE TEORETICA A POLITOLOGIEI

Iulia GORINCIOI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor în filosofie, conferențiar

The space-temporal problem appears today in social scienses in the same vein as it occured in real scienses when classical mechanics passed to quantum one. By their own methods the social scienses conclude that in contemporary society, unlike traditional one, there is no unique space-time for all social groups. Politics is a specific dimension of human being and time constitute its basis. Therefore politics exists only in the dimension of time and not otherwise. From this perspective the author proves arguments in promoting the chrono-political approach of modern reality. As a new modality of contemporary politics research, chronopolitics is highly appreciated by its heuristic contribution to the knowledge of reality.

The author demonstrates that the perspectives for overcome the state of crisis mostly depend on the capacity of society to ensure the autosynchronisation of the processes, first of all, of the political ones. The overcome of the crisis depends on the ability of society to elaborate a coordinated collective action rhythm, in spite of the difference between individual and group rhythms, in spite of their weak mutuality. In the view of author chrono-politics is very welcome and actual for Republic of Moldova, by its plausible contribution to finding solutions for stringent problems.

În analogie cu geopolitica, care studiază dimensiunea spațială a politicii, cronopolitica se preocupă de dimensiunea temporală a acesteia. Dacă să încercăm să dăm cea mai scurtă şi simplistă definiție, atunci timpul politic apare ca durata de existență a instituțiilor de stat şi a altor subiecți social-politici, cât şi durata stărilor stabile a relațiilor dintre ei. Timpul politic este măsura intensității activității subiectului politic, exprimată prin frecvența evenimentelor într-o unitate de timp fizic, ce poate să se accelereze sau să devină calm în dependență de încărcătura evenimențială [9, 146]. Timpul politic este realitatea coexistentă cu timpul fizic, dar ne identică după statutul său ontologic cu acesta.

Ştiința secolelor XV-XIX avea în vedere o natură reversibilă, fără istorie, cu stări echivalente, față de care omul se putea situa ca observator şi transfor-

mator exterior. Imaginea naturii în perspectiva filozofiei şi raționalității științifice ale secolului XX este déjà una a evoluției neliniare, a succesiunilor de stări în care apar „bifurcații". Revoluția prin fizica secolului nostru a înlocuit în mare măsură vechile categorii şi explicații ale mecanicii clasice cu o serie de concepte noi: proces, interconexiune, câmpuri de forță, energie radiantă. Esența noțiunii de proces poate fi redată de enunțul lui D.Bohm: „Nu numai că orice se schimbă, dar totul este o continuă mişcare de curgere (flux)" [2, 97].

Prin teoria auto-organizării (self-organization) I.Prigogine descoperă principala caracteristică a realului în ireversibilitate legată direct de „săgeata timpului", de îmbinarea hazardului cu determinismul, de întroducerea alegerii în evoluția naturii. Potrivit teoriei lui Prigogine [8, 147-148], cel de al doilea principiu al termodinamicii permite să se distingă două tipuri de transformări: a) transformări care conservă entropia, compatibile cu starea de echilibru, reversibile şi b) transformări generatoare de entropie, care dispar în momentul de entropie şi sunt ireversibile. Reconcilierea acestor două tipuri de transformări contradictorii îşi va găsi un punct de sprijin în caracterul stohastic al legilor fizicii.

În acest context apare ca deosebit de relevantă întemeierea ontologică şi gnoseologică a probabilității. Probabilitatea defineşte ceva nesigur, consecință a incompletitudinii cunoaşterii. Legile din ştiința socială trebuie înțelese ca abstractizări şi astfel ca legi de probabilitate. Ele ne oferă doar asertiuni despre valori ale aşteptării, despre posibilități. Probabilitatea ne spune ce poate fi, dar nu ce se va întâmpla realmente. Ordinea este totdeauna o limitare a posibilităților încât starea mai probabilă se realizează printr-o pierdere de ordine, deci creştere a entropiei. Entropia creşte odată cu probabilitatea, iar informația dimpotrivă scade în timp ce probabilitatea creşte. Astfel, timpul este factorul care ne determină şi ne măsoară existența. Fără noțiunea de timp nu am putea formula legile naturii, nu am reuşi să înțelegem infinita capacitate a acesteia de a fi şi exista în nesfârşite forme şi organizări. Aşa cum arată I.Kant timpul, deşi condiție subiectivă a intuiției noastre, este cu privire la toate fenomenele şi la toate lucrurile care ne pot fi date în experiență în mod necesar obiectiv. Cu atât mai mult în domeniul social-politic.

Mecanica clasică, dar în special mecanica relativistă au asimilat timpul cu spațiul. În teoria relativității timpul devine a patra dimensiune a continuului spațio-temporal. Spațializarea timpului însă anulează specificul dimensiunii temporale a existenței. Filozofic ar trebui susținută teza eterogenității dintre spațiu şi timp [1, 196-205]. Timpul este o curgere, o direcție ireversibilă, care ne constrânge cu puterea fatalității; săgeata timpului diferențiază net timpul de spațiu [7, 203].

De-a lungul anilor părerile despre natura timpului, după cum am văzut, s-au schimbat. Până la începutul acestui secol s-a crezut într-un timp absolut. Apoi, descoperirea faptului că viteza luminii este aceeaşi pentru orice observa-

tor, indiferent de modul în care se mişcă, a condus la teoria relativității – şi în cadrul acesteia ideea existenței unui timp absolut a trebuit să fie abandonată. Timpul devine acum un concept mai personal, legat de observatorul care îl măsoară. Teoriile cuantică şi relativității au pus cu stringență o problemă deosebită pentru discursul filozofic: inseparabilitatea realității naturale de cea a existenței umane. Creşterea dezordinii sau entropiei ilustrează sensul, săgeata timpului, ceva care diferențiază trecutul de viitor, dând timpului o direcție bine definită. Constatăm astfel, în principal trei sensuri diferite ale timpului: sensul termodinamic, sensul psihologic şi sensul cosmologic [10, 112-155][1].

Potrivit modelului „big-bang” momentul marii explozii a marcat începutul universului, precum şi începutul timpului. Problema de a şti de ce există ceva mai degrabă decât nimic a fost numită problema filozofică prin excelență. Se poate spune că fizica a găsit azi mijloace pentru a o soluționa. Totuşi, din punct de vedere filozofic, problema a suferit de fapt o deplasare. Ea s-ar putea formula astfel: „De ce există o săgeată a timpului?” Căci la capătul acestui drum pe parcursul căruia s-au spulberat, unul după altul, atâtea idealuri de eternitate, iar devenirea ireversibilă a luat la toate nivelurile locul permanenței, săgeata timpului se impune ca un nou mod de a gândi eternitatea [7, 207]. Ireversibilul nu este pur şi simplu o trăsătură a timpului, ci însăşi temporalitatea, esența acesteia.

La începutul secolului al XXI-lea lumea contemporană trece printr-o perioadă critică, definită de savanți ca “momentul bifurcației“, “epoca indeterminării“ etc. Este vorba despre perioada când se produc schimbări calitative, ce transformă însăşi esența sistemului politic mondial. Modificările politice ce au loc în lume se referă nu doar la schimbul coraportului de forțe în relațiile internaționale, aşa ca trecerea de la sistema bipolară la unipolară ori la oricare alta, ci atinge particularitățile esențiale, morfologice ale sistemului internațional global. Este necesar astăzi în analiza modificărilor politice globale, în căutarea noilor abordări teoretice, de a folosi potențialul euristic al cronopoliticii. Cronopolitica apare ca o nouă direcție de cercetare teoretică a politologiei, un domeniu de cunoaştere al realității politice din perspectiva dimensiunii temporale.

---

[1] *Sensul termodinamic, în care dezvoltarea sau entropia creşte; sensul psihologic, direcția în care noi simțim trecerea timpului, reamintindu-ne trecutul. În acest context trebuie menționată filozofia lui Henry Bergson care a deschis psihologiei noi orizonturi. Până la Bergson, ca şi alte ştiințe umaniste, psihologia a mers în cercetarea problemei timpului pe acelaşi drum cu fizicienii. Bergson face net distincția între timpul fizic şi cel psihologic, între timpul cantitativ, sub semnul unor desfăşurări numerice, şi timpul calitativ, colorat, sub semnul conştiințelor umane. În lucrarea sa Eseu asupra datelor imediate ale conştinței, el vede timpul ca pe un fenomen simțit interior, durata concretă, cu însuşiri deosebite şi în determinarea căruia memoria joacă un rol preponderent. Cel deal treilea sens al timpului este sensul cosmologic, expansiunea universului. Studierea universului ca un întreg, cu milioanele lui de galaxii, la nivel cosmic a condus la descoperirea că universul nu este static, ci în expansiune).*

Tabloul teoretico-filozofic contemporan prefigurează un model al lumii constituit ca un proces al organizării în care se produce o tranziție de la dezordine la ordine, de la reversibilitate la ireversibilitate în dinamismul complex al naturii şi societății.

Tot odată, cronopolitica se prezintă şi în calitate de activitate practico-ştiințifică, orientată spre modelarea participării statelor în procesul transformărilor politice globale, dirijării şi corectării acestui proces. Aşa o concepere evidențiază încă un aspect al actualității închipuirilor cronopolitice. Din această perspectivă cronopolitica poate servi ca fundament conceptual al strategiei de asigurare şi garantare a intereselor statelor participante la viața politică mondială în corespundere cu scopul constituirii unei ordini mondiale stabile, echitabile şi democratice. Tot odată necesitatea ei este confirmată de mai mulți specialişti, care atrag atenția asupra crizei conducerii la nivel global, fapt despre care ne vorbeşte exalația perpetuă a unui şir de conflicte pe fonul activității ineficiente a organizațiilor internaționale, în primul rând, al ONU, cât şi de necesitatea elaborării unor noi strategii politice internaționale şi constituirea unor instituții politice mondiale noi.

Adresarea față de noțiunile timpului politic şi cronopoliticii, noțiuni ce reflectă integritatea şi totalitatea vieții politice, este importantă şi în legătură cu globalizarea, care ridică problema existenței proceselor internaționale, inclusiv şi a celor politice din perspectiva dimensiunii spațial-temporale. La nivel global a face calculele timpului politic este mult mai complicat, aşa cum în locul analizei fazelor temporale ale evoluției politice a unor sau altor grupări sau subiecți individuali trebuie de luat în calcul deja caracteristicile lor în ansamblu, care reflectă starea temporală a unor sau altor combinații ale forțelor principale, ce activează pe scena politică în dimensiunea „câmpului gravitațional“ dintre stat şi societate. În măsurarea timpului politic la macro nivel politologul se ciocneşte de doi factori interdependenți: pe de o parte, el se loveşte de existența perpetuă stabilă a coraportului şi echilibrului de forțe social-politice, iar pe de altă parte – el se ciocneşte cu durabilitatea fazei funcționale a unor sau altor instituții politice aparte, ce reflectă într-o anumită măsură în dimensiunea formelor funcționale existente acest echilibru sau dezechilibru social statornicit.

Este curios faptul, că din aceiaşi idee, constituită în calitate de criteriu pentru delimitarea etapelor dezvoltării şi procesului macropolitic (şi anume - în baza intervalelor temporale a unor sau altor stări şi echilibru a forțelor social-politice), reies în analiza lor reprezentanții şcolilor politologice ideologic opuse – cea americană şi cea sovietică, sau cea marxistă şi nemarxistă. Acționând în dimensiunile metodologiei marxismului clasic, însăşi K.Marx structurează dinamica temporală a revoluției burghezo-democratice din 1848-1851 din Franța, evidențiind trei faze principale ale ei, deducându-le anume din faptul că fiecare din aceste faze reflectă dislocarea şi coraportul dintre principalele forțe partici-

pante la evenimentele revoluționare: 1). Perioada din februarie a guvernării provizoriu; 2). Perioada de instituire a republicii şi a Adunării Constituante; 3). Perioada republicii şi a Adunării Legislative.

Politologii şi istoricii americani, analizând dinamica politică a SUA din punctul de vedere al concepției regrupărilor de partid, folosesc şi ei o idee analogică în corespundere cu care există cicluri temporale cu durata de la 15 ani până la 40 de ani a schimbului de forțe la putere în sistemul politic american în baza oscilației între conservatori şi liberali, între partidul Republican şi Democrat.

Aşa dar, dezvoltarea orientării funcționale a cronopoliticii poate avea o importanță practică enormă. Ea ar permite de a constitui un fundament ştiințific pentru discuția despre caracterul sistemului politic al Occidentului la general ca unul exemplar şi optimal, sau esențial denaturat. Înalta mobilitate a Occidentului, capacitatea lui de modificări structurale şi imensa diversitate de forme de organizare şi tradiții ne-ar prezenta exemple destul de demonstrative şi convingătoare ale dezvoltării şi modernizării pe baza propriului fundament. Pentru Republica Moldova aprecierea cronopolitică a potențialului şi experienței Europei, SUA şi Japoniei are o imensă importanță, aşa cum poate permite conştient şi critic a însuşi experiența dezvoltării politice. Tot din acest punct de vedere este importantă analiza şi experiența altor sisteme politice, inclusiv a celor ce demonstrează provocări, multe şi diverse aspecte ale procesului politic :India, Republica Africană de Sud, Brazilia. De aici şi necesitatea constituirii modelelor analitice alternative ale evoluției cronopolitice. Aceste modele mai apoi va trebui concretizate şi adaptate din contul anumitor limitări şi corectări ale posibilităților provocate de factorii de mediu. Aceste limitări şi corectări sunt în primul rând de caracter geopolitic şi comunicațional, cât şi determinate de întreg spectru de mediu intermediar aşa ca cele economice, tehnico-militare, culturale, religioase, etc.

Termenul de continuum spațio–temporal apare în filosofia culturii în anii ’90 ai secolului XX, datorită cercetărilor filosofilor ruşi M.Bahtin, M.Kagan şi A.Barkova, ei definindu-l ca forma ontologică (de a fi) a culturii, în care originalitatea conținutului, caracterul autonom şi autosuficient al culturii fiind realizat datorită şi din contul unității spațiului şi timpului. Continuumul spațio-temporal este un model matematic abstract, cu ajutorul căruia oamenii încearcă să descrie realitatea. Noțiunea de continuum indică faptul că realitatea în acest model deține calitatea continuă, neîntreruptă, iar spațiul şi timpul sunt încă două calități ale realității. În modelul concret al continuumului spațio-temporal, toate aceste calități sunt unite într-un mod deosebit. Fenomenul continuumului spațial-temporal în domeniul politic al societății este definit prin aşa caracteristici ca unitatea spațiului şi timpului, funcționalitatea, obiectivitatea, unitatea continuității şi discontinuității. Există diverse modele spațial-temporale, printre

care putem numi condiționat „modelul spațial-temporal a lui Aristotel“, “modelul spațial-temporal a lui Galilei“, “modelul spațial-temporal a lui Newton“, “modelul spațial-temporal a lui Einstein“ etc. Conținutul continuumului este strâns legat de deducerea în interiorul lui a aşa numitelor **constante**, prin care se fixează identitatea calităților sau stărilor de fapt ale culturii şi politicii. Constantele se prezintă ca invariabilele de un anumit tip, care permanent se manifestă în procesul social-politic. Anume prin ele continuumul asigură procesele trecerilor şi transformărilor reciproce din static în dinamic şi invers, astfel orientându-ne spre cunoaşterea calităților dinamice ale sistemelor studiate.

Aceste particularități ale continuumului l-au deplasat în centrul căutărilor metodologice ale ştiinței secolului XX, fapt care s-a manifestat nu numai în ştiințele reale, dar şi în cele umanitare. De aceea, continuumul spațial-temporal a devenit una din inovațiile secolului XX: complicarea obiectului de studiu al ştiinței, conştientizarea caracterului sistemic al lui au împins continuumul în rândul principiilor metodologice prioritare în cercetarea caracterului neîntrerupt, perpetuu a legăturilor şi transformărilor reciproce a diverselor fragmente ale realității noastre. Toate acestea pentru prima oară au permis studierea obiectelor, hotarele existenței cărora nu sunt clar fixate, deoarece aceste obiecte se găsesc într-o permanentă devenire. Timpul unui eveniment politic concret, proces, fenomen este cuprins într-un spațiu politic fix. Iată de ce măsura cea mai deplină a parametrilor politicii este cea spațial-temporală. Când cineva apreciază politica, întotdeauna menționează unde şi când derulează evenimentul politic analizat, unde şi când apar şi sunt rezolvate sau conservate problemele. Timpul politic arată nivelul şi gradul de dezvoltare politică, de maturitate politică a subiectului şi obiectului politicii.

Principalele tipuri de abordări ale timpului politic sunt cel escatologic, tradițional, modern şi postmodern. Criteriul diferențierii acestor tipuri apar în baza următorilor factori:prezența sau absența modificărilor şi transformărilor social-politice şi gradul de intensitate a lor, aprecierea proceselor ce au loc în societate cu unul din cele trei module ale timpului politic, aprecierea importanței consecutivității sociale, orientarea torentului de informație în procesul de socializare.

În calitate de elemente structurale este evidențiat timpul sociocultural, instituțional, individual, iar ca relații temporale – stratificarea şi sincronizarea timpului social. Ca funcții ale timpului social-politic merită a fi evidențiate funcția instrumentală, normativă şi axiologică.

Problema spațial-temporală apare astăzi în ştiințele sociale în aceeaşi ordine de idei, în care s-a manifestat în ştiințele reale în perioada de trecere de la mecanica clasică la cea cuantică. Ştiințele sociale cu propriile metode ajung la concluzia, că în societatea contemporană, spre deosebire de cea tradițională, nu există un spațiu-timp unic pentru toate grupele sociale. Politica este o dimensi-

une specifică a existenţei umane şi timpul constituie fundamentul principal al ei. De aceea politica există numai în dimensiunea timpului şi nici de cum altfel.

Timpul politic organizează viaţa politică a societăţii social diferenţiate şi prin urmare nu poate să nu fie multigradual, cu multe nivele după structura sa, prezentându-se ca atribut al acţiunii politice de grup. De aceea el este nu doar evenimenţial, dar şi proiectant, orientat nu atât în trecut, cât concentrat asupra prezentului şi orientat în viitor. El este atribuit la dimensionarea cantitativă a parametrilor activităţii politice în trecut, prezent şi viitor. Acest lucru ne determină să recunoaştem orientarea uni-liniară şi ireversibilă a timpului politic, legătura lui organică cu cauzalitatea în domeniul politic. De fapt, cercetătorul rus Vengherov în articolul său novator "Spaţiul politic şi Timpul politic" [11, 49-63] afirmă caracterul reversibil al timpului politic, definindu-l ca cea mai stranie particularitate a lui. Însă din analiza ce urmează devine clar, că este vorba nu despre o repetabilitate deplină a evenimentelor politice, a stărilor şi situaţiilor politice, ci despre revenirea în cauză a unor aspecte aparte sau a unor analogii cu trecutul. Probabil, că aici se are în vedere concepţia dezvoltării istorice pe spirală, aşa de mult îndrăgită de Engels şi urmaşii săi, care promova teza despre repetarea evenimentelor, dar la alt nivel, mai avansat sau principial nou, la nivel involutiv. Însă această concepţie poate fi socotită ca depăşită în prezent datorită datelor contemporane ale astronomiei, fizicii, biologiei şi istoriei. Concepţia dată a fost înlocuită de concepţia co-evoluţiei pluriliniare. Aşa cum timpul politic este de ne conceput în afara timpului istoric şi ţinând cont că timpul istoric este ireversibil, în cazul comparaţiei situaţiilor politice din trecut şi prezent, reiese că teza despre reversibilitatea timpului politic nu este justă. Reversibilitatea se referă la modelarea politică şi reconstrucţia istorică şi nici de cum nu poate fi un indice al timpului politic. Cea mai stranie particularitate a timpului politic este nu caracterul reversibil al lui, ci caracterul neuniform, polivalent ce reflectă complexitatea lui, indicii lui topologici, structura lui interioară. Aşa cum noi măsurăm timpul politic cu măsura timpului astronomic (secunde, ceasuri, zile, săptămâni, luni…), apare pericolul de egalare a anumitor analogii cu aparenţa de revenire în stările depăşite, de mult trăite şi de schimbare a dimensiunilor diacronice a evenimentelor politice cu cele sincronice, apare pericolul nerespectării şi denaturării legăturilor cauză-efect. Anume aici se ascund rădăcinile gnoseologice a multor greşeli, erori de prognozare şi modelare politică, de luare a deciziilor politice.

Momentele empiric concepute ale cotidianului politic se disimulează, descresc, degenerează şi devin aproape ne observate când ne adresăm către evenimentele istoriei sau către modificările politice, presupunând interpretarea generalizată şi prezentarea raportului dintre ele deja nu în ritmul clipelor (secundelor), orelor, ci pe scara desăvârşirilor istorice, a etapelor şi perioadelor. În aşa mod, se evidenţiază tendinţele generalizate ale dezvoltării politice. Scara tem-

poralității se dovedește împărțită deja nu de evenimente şi perioade, cu atât mai mult nu de secunde, minute şi ceasuri, ci de trecerea de la unele stări calitative şi parametrii sistemici diferiți ai politicii la altele, de exemplu, de la veacul barbar la veacul civilizației. Acest diapazon sau nivel meta-istoric al temporalității în contextul politic propriu-zis este rațional să fie caracterizat ca cronopolitic. Conceperea cotidiană a realității politice ca proces după esența sa se deosebeşte calitativ de interpretarea ei istorică ca alternare a schimbărilor politice şi cu atât mai mult, se deosebeşte de generalizarea esenței acestei mişcări - ca dezvoltare şi maturizare a realității politice corespunzătoare. După cum menționează Ilyin, cercetătorul rus, una şi aceiaşi realitate politică în mişcare poate să se prezinte sau în dimensiunea timpului real, măsurat în ceasuri, zile, săptămâni etc. cicluri (astfel reflectă procesul definit Cotidianul), sau în dimensiunea timpului istoric, măsurat prin ciclurile înnoirii depline a sistemelor politice (reflectă schimbările realizând astfel Istoria).

Nivelul cronopolitic al timpului nu neagă celelalte măsuri ale lui. Chiar invers, Cotidianul şi procesul politic reflectă caracterul neîntrerupt, încontinuu al dezvoltării, iar Istoria şi modificările politice – reflectă etapele şi epocile dezvoltării, caracterul discret al lui (obținute prin salturi unitare). Din această perspectivă, cercetătorul Ilyin, delimitează trei nivele ale temporalității: Cotidianul, Istoria şi Cronosul [3, 95-100]. Putem să presupunem ipoteza, că ritmul diferitelor perioade ca şi cum se corectează reciproc, iar unele din ele îmbină cele trei nivele principale ale temporalității (alternanța fazelor de accelerare şi încetinire, tărăgănare a dezvoltării după tipul teoriei „undelor lungi" a lui Kondratiev [4, 55].

Măsurarea cronopolitică, în aşa mod, duce la majorarea şi mai pronunțată a dimensiunilor de vizualitate a realității. În spatele timpului Cotidian ca real se ridică Istoria, iar peste aceasta se înalță Cronosul [3]. Odată cu trecerea de la clipe şi afaceri ale Cotidianului la evenimentele şi desăvârşirile Istoriei, ni se deschide o pleiadă întreagă de epoci, devenind vizibil planul general de dezvoltare politică. Nici o epocă nu respinge totalmente trecutul, dar găseşte modalități să însuşească tot ceea ce a fost creat prealabil şi să dezvolte nivele proprii de complexitate. Discuția, care se deplasează uneori pe prim plan, este doar o modalitate de conservare pentru sine a tot ce vine din trecut ca pozitiv, transformarea acestor rămăşițe în onticul său propriu.

În aşa model temporal extins chiar şi schema liniară a progresului poate absolut natural fi prezentată în forma-tip de spirală ideală. Din această perspectivă progresul va fi definit de desfacerea spiralei, iar sistemele politice diferite vor fi capabile independent să definească, să indice traiectorii istorice irepetabile, comparabile din perspectiva caracterului progresist al lor ca dimensiune de îndepărtare a superiorității lor de centrul inițial. Geometric asta poate fi reflectat în formă de spirală de tipul:celei a lui Arhimede, celei pătrate sau logaritmi-

ce. În condițiile contemporane desfacerea verticală a ei formează în felul său un anumit nucleu, care deține câteva dimensiuni modelate după tipul civilizațional al relațiilor vertical-orizontale între stat şi societate civilă, între politica internă şi externă etc. Acest nucleu este concomitent şi închis şi deschis. Dezvoltarea se realizează din contul extinderii în larg în paralel cu „liniile de forță" ale duratei Cronosului, cât şi în sus, întretăind aceste linii de forță prin complicarea politicii sale teritoriale, de exemplu, după nivelele poliarhiei.

În societățile ce se dezvoltă neechilibrat, iar orice societate ce s-a eliberat de stagnare se dezvoltă neuniform, fiecare sector şi fiecare grupă dețin ritmuri diferite de dezvoltare [5, 103]. Sectoarele avangarde ale economiei, ca şi grupele avangarde, elaborează două tipuri de informație:informația necesară, prevăzută pentru asigurarea procesului de reproducere, şi informația suplimentară, care activ este împrumutată de alte grupe sociale. Însă toate acestea nu înseamnă, că dezvoltarea istorică se prezintă ca monologul claselor şi grupelor avangarde; paradigma progresului cu un singur subiect poate fi atribuită ca rămăşiță a mentalității autoritare, ce nu cunoaşte dialogul şi interacțiunea. Istoria nu cunoaşte monologuri tot aşa cum nu cunoaşte realizare consecutivă a proiectelor unui „viitor luminat". Practica social-politică prezintă în sinea sa rezultatul experienței de interacțiune şi colaborare între grupele sociale şi totdeauna diferă de aspirațiile monologice. Iată de ce dimensiunea spațial-temporală diferă întotdeauna de cea sumară. Aici se manifestă efectul indirect al corecțiilor şi interacțiunilor neplanificate. Destinul istoric al diverselor grupe sociale este definit de particularitățile continuumului spațial-temporal al lor. A.Panarin, filosoful rus, subliniază, că cu cât mai încetinită ritmică temporală de dezvoltare îşi alege o grupă socială sau alta, cu atât este mai probabilă situația, că spațiul tradițional al ei se va reduce, se va îngusta în rezultatul intervenției grupelor mai dinamice [6, 103].

În ce timp se localizează grupele, ce nu fac parte din cele de avangardă? Aici observăm o diferențiere importantă. Grupele care nu apreciază distanța ce le desparte de grupele avangarde imposibil de depăşit, se localizează în dimensiunea timpului accelerat, timp ce se identifică prin pasiunea concurenții creative, care uneori contrastează cu flegmatismul social al grupelor, ce şi-au atins deja scopul. De aşa natură s-a dovedit veacul XX în spațiul post-sovietic: încercarea de pătrundere escatologică în viitorul luminat prin distrugerea vechii ordini s-a arătat ca consumare fără rost a timpului, ca iroseala nerațională şi risipă socială nemaipomenită şi extraordinară a timpului. Aceasta a fost o lecție atât pentru elita conducătoare, cât şi pentru grupele privilegiate. Refuzând dialogul şi concesiile, cedările maselor de jos la momentul potrivit, elita riscă să grăbească sosirea timpului escatologic capabil să fure timpul liniar al dezvoltării lente şi consecvente. Grupele din dimensiunea timpului nostalgic, care îşi identifică îmbunătățirea statutului social prin revenirea în trecut, prin restaurarea status

quo-ului din trecut prezintă în societăţile în tranziţie un segment social destul de pronunţat. Ele constituie principalul obiect de manipulare, speculat de forţele conservative retrograde şi obstacolul real în calea transformărilor politico-sociale. În Republica Moldova acest segment constituie aproximativ 40% din electorat. Forţa lui creşte şi datorită slăbiciunii puterii guvernamentale, comportamentului nedemn, indecent al reprezentanţilor puterii. Doar conştientizarea acestor neajunsuri la cel mai înalt nivel şi schimbarea comportamentului guvernanţilor poate asigura optimizarea tranziţiei şi schimba atitudinea maselor faţă de reprezentanţii puterii şi faţă de stat şi instituţiile lui. Grupele ce s-au identificat cu cel mai bun timp – cel liniar – trebuie să facă totul, pentru al păstra, iar acest lucru este posibil doar prin intermediul trecerii la formele sociale deschise şi mobile, forme care se schimbă lent, care nu lipseşte pe nimeni de şansă, de noroc [6].

În acest sens un rol exclusiv trebuie să joace metodele şi hotărârile cronopolitice. Când cugetăm despre caracterul oportun al deciziilor politice corespunzătoare, al mobilizării politice, al modernizării instituţionale, de fapt vorbim despre abordarea sistemică a societăţii. În acest sens nu putem să izolăm deciziile politice de cele economice şi sociale, de măsurile luate în domeniul cultural, inclusiv în învăţămînt -lucruri care s-ar dori mai abundent în practica cotidiană politică a Republicii Moldova. Perspectivele depăşirii stării de criză în mare parte depinde şi de capacitatea societăţii de a asigura autosincronizarea proceselor, în primul rând a celor politice. Altfel spus, depăşirea crizei depinde de capacitatea societăţii de a elabora un ritm coordonat de acţiuni în comun, necătând la diferenţa ritmurilor individuale şi de grup, necătând la slaba reciprocitate, deoarece anume acest moment asigură stabilitatea societăţii şi dezvoltarea progresistă de mai departe a ei.

Bibliografie

1. Botezatu P. Spaţiu şi timp, în Interpretări logico-filozofice. - Iaşi, Editura Junimea, 1982
2. Bohm D. Plenitudinea lumii şi ordinea ei. - Bucureşti, Editura Humanitas, 1995
3. Ильин М.В. Очерки хронополитической типологии. Проблемы и возможности типологического анализа эволюционных форм политических систем. Часть I. Основания хронополитики. - Москва, МГИМО, 1995.
4. Кондратьев Н.Д. Основные проблемы экономической статики и динамики (предварительный эскиз). Вып.1. - Москва, Социо-Логос. 1991.
5. Панарин А.С. Философия политики. Учебное пособие для политологических факультетов и гуманитарных вузов. - Москва: Новая школа, 1996

6. Панарин А.С. О хронополитике (http://www.ug.ru/ug_pril/gv/96/25/t7_1.htm), accesat în data de 19.04.12
7. Prigogine I., Stengers I. Între eternitate şi timp. - Bucureşti, Editura Humanitas, 1997
8. Prigogine I., Stengers I. Noua alianță. Metamorfoza ştiinței. - Bucureşti, Editura Politică, 1984
9. Семёнов С. Хронополитические аспекты кризисов культуры. // Общественные науки и современность, 1993, Nr.4
10. Weinberg S. Primele trei minute ale Universului. - Bucureşti, Editura Politică, 1984
11. Венгеров А.Б. Политическое пространство и политическое время. // Общественные науки и современность. 1992, №6

Prezentat la redactie
la 11 mai 2012

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

UNELE DIMENSIUNI ALE DEZVOLTĂRII POLITICILOR SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Mariana IAȚCO
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Lector, doctor in stiinte politice

La constitution de la République de Moldova comme état européen indépendant, ainsi que la démocratisation de la société et la formation des bases économiques du marché, ont changé d'une façon nette le tableau de la vie sociale du pays. Cet article porte sur les caractéristiques des politiques sociales lors des transformations imposées par l'économie du marché.

L'adoption de nouvelles politiques sociales et économiques est un impératif du temps, pour devenir ensuite un instrument du gouvernement afin de remanier le niveau de vie et de redresser la qualité des services sociaux.

De même, l'adaptation de l'enseignement, de l'assistance sociale et de celle médicale aux nouvelles conditions de l'économie du marché représente un moment stratégique pour le développement durable du pays. L'auteur fait une recherche dans ce domaine des politiques sociales pour mettre en valeur les particularités du développement de celles-ci dans la République de Moldova, ainsi que les problèmes, les causes et l'intérêt continu que le gouvernement de la République de Moldova montre pour ces politiques. En vertu du vecteur de l'intégration européenne, nous avons besoin des politiques sociales bien définies et réalistes.

Actualul articol îşi propune ca scop să reflecteze asupra unor momente ale dezvoltării politicii sociale în Republica Moldova. Abordarea tematicii dezvoltării şi promovării politicii sociale devine una esențială pentru constituirea statului bunăstării în societatea actuală a Republicii Moldova. În acelaşi context conceptul de bunăstare socială capătă o importanță în abordarea problemelor referitoare la sărăcie, inegalitate socială, excluziunea şi marginalizarea socială.

Astfel, apariția şi devenirea Republicii Moldova ca stat independent, schimbările democratice şi sociale, formarea bazelor economiei de piață au transformat într-o manieră radicală tabloul vieții sociale din țară. După 20 de ani de transformări în țară, au avut loc şi schimbări pozitive fundamentale, mai ales în aria libertăților politice: alegeri electorale, libertatea întrunirilor, cultelor, mass-media, etc. Dar totuşi, economia s-a adaptat parțial la condițiile economiei de piață, însă a fost ratată posibilitatea restructurării economice pe calea „terapiei de şoc" aşa cum au reuşit alte state din estul Europei.

În ce priveşte, caracteristicele sociale ale transformărilor în linii generale acestea sunt negative. Deşi, în conformitate cu Constituția Republicii Moldova unde este stipulat că: „economia Republicii Moldova este economie de piață de orientare socială” (art.126), „orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile şi satisfăcătoare de muncă şi la protecția împotriva şomajului” (art.43), iar statul „este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea şi bunăstarea lui şi familiei lui, precum şi serviciile sociale necesare” (art.47) [1].

În realitate, însă obiective sociale din programele guvernamentale râmăm doar nişte declarații, iar populația a obosit de promisiuni şi de neîndeplinirea angajamentelor electorale şi politice. Poate că, acum ca niciodată se simte necesitatea adoptării şi continuării unor politici sociale bine coordonate, eficiente şi realiste, aceasta reprezintă un imperativ al timpului pentru fiecare guvernare.

La fel ca la începutul tranziției persistă înrăutățirea şi descreşterea încontinuu a nivelului de trai şi a calității vie□ii oamenilor, problemele demografice, migrația în masă a forței de muncă în străinătate, lipsa în bugetul de stat de resurse suficiente pentru soluționarea problemelor sociale precum educația şi ocrotirea sănătății.

În perioada de tranziție cea mai vulnerabilă şi afectată parte a populației rămâne a fi cea a săracilor. Profilul sărăciei în Moldova corespunde în multe privințe profilului sărăciei din alte țări cu economie în tranziție. Într-o măsură considerabilă acest fapt este condiționat de factorii economici şi în parte de cei demografici.

Particularitatea acestor factori constă în productivitatea scăzută a muncii în sectorul agrar; dezvoltarea insuficientă a economiilor regionale; numărul crescând al persoanelor întreținute din contul populației active; pensiile şi alocațiile sociale mici şi nu în ultimul rând, diferențierea considerabilă a salariilor din diferite sectoare ale economiei. Un moment specific aparte este că sărăcia în Republica Moldova este răspândită neuniform printre locuitorii oraşelor mari şi mici şi ai localităților rurale. Astfel, conform datelor UMSP cea mai mare pondere a sărăciei se înregistrează în oraşele mici 53,2% o pondere mai mică în mediul rural 45,1% şi cea mai mică în oraşele mari 16,5%. Această diferențiere este condiționată în principal de starea economiei în aceste zone ale țării [2, 31].

De asemenea, nivelul scăzut al pensiilor, al indemnizațiilor sociale şi al compensațiilor provoacă extinderea evidentă a sărăciei 59,1% în rândul gospodăriilor casnice, a căror sursă principală de venituri sunt transferurile sociale. La fel ca în majoritatea țărilor cu un sector agrar preponderent în economie, în Moldova sărăcia este în mare parte răspândită în rândul angajaților din agricultură (56%) şi al fermierilor (47,3%) stare cauzată de nivelul scăzut al veniturilor obținute din activitatea agricolă. O altă sursă de venit este obținută din munca salariată şi transferurile băneşti ale emigran□ilor de muncă de peste hotare – unele din principalele mijloace de depăşire a sărăciei [2].

Drept rezultat, astăzi după indicele dezvoltării umane, în conformitate cu clasamentul ONU, Republica Moldova se plasează pe locul 104 în lista celor 174 de state din lume incluse în clasament.

În acest sens devine imperativ faptul că guvernul național este obligat să adopte un program social pe termen mediu şi de lungă durată, în baza cărora ar fi întreprinse principalele măsuri ce țin de domeniul social. Direcțiile principale de activitate socială pot fi regrupate în trei părți:

- implicarea în direcționarea soluționării problemelor sociale pentru anumite categorii de lucrători (femei, tineret, persoane cu handicap, lucrători emigran□i, etc.) sau a lucrătorilor din anumite ramuri ale economiei (agricultură, industrie, transport, etc.) această direcție include atât munca juridică, coordonarea acțiunilor guvernului, cât şi implementarea programelor sociale proprii din bugetul de stat;
- protecția socială în muncă, dreptul la protecția sănătății, ridicarea nivelului de viață prin activarea sectorului privat, şi prin instrumentele politicilor publice;
- implicarea în direcția apropierii şi transferului sistemelor sociale din statele europene care au trecut prin asemenea probleme sociale.

În primii ani ai acestui deceniu (2001-2002) Guvernul Republicii Moldova a întreprins măsuri în vederea schimbării situației spre bine, atât prin activizarea sectorului real al economiei, atragerea investițiilor, şi crearea noilor locuri de muncă, inclusiv în sectorul întreprinderilor mici şi mijlocii, cât şi prin intermediul politicilor în domeniul muncii, asigurărilor sociale şi a asistenței sociale. Au fost lichidate restanțele la plata pensiilor şi au fost micşorate cele pentru plata salariilor, a fost majorat salariul angajaților. Cu toate acestea, situația social-economică din țară rămâne complicată.

Un pas important în istoria şi dezvoltarea politicilor sociale a fost întreprins de către Guvernul şi Parlamentul țării prin elaborarea şi aprobarea Strategiei de Creştere Economică şi Reducerea Sărăciei (2004-2006). În acest document fundamental sunt expuse principalele obiective, direcții şi acțiuni în domeniul politicilor sociale. În continuarea dezvoltării politicilor şi reformelor Guvernul Republicii Moldova a elaborat a doua strategie de importanță strategică şi anume Strategia Națională de Dezvoltare pe anii 2008-2011 (SND). Această strategie a constituit un instrument de planificare strategică şi de ajustare a politicilor pentru guvernele Republicii Moldova în vederea realizării obiectivelor şi măsurilor asupra economiei naționale şi în special în domeniul social.

Astfel, începând de la reforma sistemului educațional şi pregătirea profesională exprimate ca direcții de prioritate evidentă în cadrul politicilor sociale din Republica Moldova, astăzi acesta încearcă să se adapteze la noile condiții economice, creşterea concurenței, crearea noilor locuri de muncă. Unul din factorii care determină realizarea acestor obiective este volumul investițiilor în domeniul educației.

Astfel, în ultimii ani pentru educație au fost alocate doar 16,4% din suma totală a cheltuielilor bugetare (4,7% din PIB). Începând cu 2002, ca urmare a relansării economice, cheltuielile publice pentru învă□ământ au crescut continuu, constituind 23,9% din cheltuielile bugetului consolidat în 2011 (5,6% din PIB), însă totuşi finanțările publice în domeniul învă□ământului s-au redus considerabil [3, 38].

Drept fapt, comercializarea serviciilor în domeniul învă□ământului, finanțarea publică insuficientă şi reducerea nivelului de trai al populației au condiționat diminuarea

accesului unor categorii sociale ale populației la serviciile educaționale. Acest moment a adus la scăderea ratei de şcolarizare a copiilor şi reducerea cadrelor de specialitate în învă□ământ, deşi în acest sens guvernul a întreprins careva măsuri de susținere şi angajare a tinerilor specialişti în domeniu. Dar aceste măsuri: ca reduceri de plăți la lumină, transport, cazare, mărimi de salarii, nu au fost atrăgătoare pentru tinerii absolvenți pentru a rămâne în instituțiile educaționale.

Conform, strategiei pe termen lung dezvoltarea sistemului educațional la început de mileniu va consta în realizarea următoarelor obiective specifice:

a) sporirea accesului la serviciile educaționale, în special pentru copii din familiile defavorizate;

b) perfecționarea sistematică a calității serviciilor educaționale;

c) eficientizarea managementului resurselor financiare, umane şi materiale în domeniul educațional;

d) modernizarea sistemului educațional şi sporirea rolului acestuia în dezvoltarea economiei naționale [2].

În această direcție e important să menționăm implicarea guvernului în orientarea profesională la nivel de instituții de învă□ământ de stat. Sferele profesionale puțin atractive, dar vitale pentru economia țării, urmează a fi susținute activ de către organele de resort (Ministerul Agriculturii, Ministerul Economiei, Ministerul de Finanțe, Ministerul Educației, etc.) şi în conlucrare cu întreprinderile private şi cei cointeresa□i.

Conceptul unei politici social-economice eficiente şi de lungă durată porneşte şi de la premisa că o viață sănătoasă şi lungă este dreptul fiecărei ființe umane. Anume acest obiectiv trebuie să constituie o preocupare de bază pentru autoritățile publice din segmentul sănătății publice.

Perioada de tranziție are un impact nefavorabil asupra sănătății populației şi a sistemului de ocrotire a sănătății. Situația creată împiedică realizarea unuia dintre cele mai importante obiective pe termen mediu – dezvoltarea resurselor umane. În afară de aceasta, inegalitatea crescândă privind accesul la serviciile medicale conduce la deteriorarea sănătății populației sărace şi concomitent, minimalizează posibilitățile acesteia de a participa la dezvoltarea economică şi creşterea nivelului de trai.

Din cauza crizei economice şi lipsa unui management adecvat în domeniu au ca urmare scăderea standardului de viață, insecuritatea socială, stresul, extinderea maladiilor sociale şi a modului de viață viciat, reducerea instituțiilor publice şi cheltuielilor personale pentru sănătate. Deşi avem o acoperire a populației cu personal medical suficient, se înregistrează în domeniul ocrotirii sănătății o criză profundă. Sunt în descreştere serviciile medicale primare calculate la un locuitor, insuficiența utilajului medical, deteriorarea calității serviciilor medicale, mai ales în mediul rural. În acest sens, am menționa aparte proliferarea formelor economiei subterane, dominației mitei şi corupției în rândul lucrătorilor medicali.

În pofida tuturor problemelor, Moldova a obținut şi rezultate pozitive în reformarea sistemului de ocrotire a sănătății. Începând cu 1 ianuarie 2004 Guvernul a purces la imple-

mentarea sistemului de asigurare obligatorie de asistență medicală la scara întregii țării. Acest fapt a permis finanțarea unui pachet de servicii medicale oferite populaţiei asigurate.

Astfel, încep să crească cheltuielile publice pentru sănătate, în ultimii 8 ani alocațiile financiare din bugetul public național pentru ocrotirea sănătăţii au crescut de peste 7 ori. Prin urmare, cheltuielile bugetului public destinat ocrotirii sănătății s-a majorat de la 3,2% în PIB în 2000 până la 7,1% în PIB – planificat pentru anul 2009 [8].

O altă direcție a politicii sociale este problema provocată de reducerea considerabilă a locurilor de muncă, şomajul în masă şi migrația forței de muncă peste hotare. Politica de susținere a şomerilor în Republica Moldova este mai degrabă una pasivă, care nu e capabilă să soluționeze această problemă.

Am evidenția pentru țara noastră câteva dintre politici în domeniu, încadrate în programe de combatere a şomajului. Acestea ar fi:

- crearea locurilor noi de muncă prin dezvoltarea activității antreprenoriale;
- creditarea sau subvenţionarea de facilități financiare întreprinderilor la angajarea şomerilor în câmpul muncii;
- atenționarea pe anumite grupuri ale populației, în special asupra tinerilor fără loc de muncă sau a şomerilor cu studii superioare;
- existența unor programe de consultanță şi recalificare reale şi adecvate;
- antrenarea în acest proces a autorităților şi inițiativelor locale, etc.

Din punct de vedere statistic, tabloul pieții muncii este unul jalnic. Astfel din perspectiva unei comparații numai în perioada 1994-1999 numărul celor ocupați în economie s-a micşorat cu 193 mii de salariați sau cu 11,4%, chiar şi creşterea economică recentă de la începutul deceniului nu a avut un impact pozitiv esențial asupra ocupării în câmpul muncii şi a pieții muncii.

În comparație cu anii 2000-2002 numărul celor ocupați a crescut doar cu 10 mii de persoane (0,7%). În ansamblu, se păstrează un dezechilibru evident între numărul locurilor de muncă şi cererea efectivă la ele, incluzând potențialul de cerere al muncitorilor emigranți. Şomajul „statistic" calculat conform metodologiei Biroului Internațional a Muncii (BIM), arată datele de reducere de la 11,1% în 1999 până la 6,8% în 2002. Iar în anul 2010 populația economic activă în Republica Moldova a constituit circa 1235,4 mii de persoane, fiind în continuă scădere, conform datelor prezentate de Biroul Național de Statistică din Republica Moldova. În acelaşi context statistic se menționează că în 2010 populația ocupată a constituit 1143,4 mii de persoane, fiind în descreştere cu -3,5% față de 2009. În ceea ce priveşte repartiția pe sexe se evidențiază că ponderea bărbaților este practic egală cu cea a femeilor 50,1% respectiv 49,9%. La fel preponderență are mediul rural care îi revine 52,9% din totalul populației ocupate şi celui urban – 47,1% [5, 18-25].

În ce priveşte nivelul de instruire s-a reliefat următorul tablou: persoanele cu studii medii generale şi profesionale constituie 45,0%, persoanelor cu studii superioare le revine 23,0%. Persoanele cu studii medii de specialitate şi persoanele cu studii gimnaziale înregistrează valori apropiate 15,8% respectiv 15,6%. Un fapt interesant este momentul că în râ-

ndul persoanelor ocupate cu studii superioare trei din patru lucrează în localităţile urbane, iar femeile reprezintă mai mult de jumătate – 55,4% [5, 20].

Însă reducerea ratei şomajului „statistic" a fost provocat, în general de scurgerea masivă a forţei de muncă peste hotare şi nu de creşterea numărului de locuri de muncă şi a populaţiei ocupate în economia naţională [4, 15].

În Republica Moldova şomerii se înregistrează la Oficiul Forţei de Muncă unde se adresează doar o parte din totalul celor fără locuri de muncă. Alarmant este faptul că cei înregistraţi la OFM în jur de 71% sunt cu studii superioare.

Astfel, după datele analizate observăm că factorul uman reprezintă una din principalele surse de dezvoltare a Republicii Moldova, care nu ar trebui sa fie ignorat de politicile sociale. Fiindcă resursele umane educate, sănătoase, cu un potenţial fizic şi intelectual ridicat, antrenate în instruire pe parcursul vieţii şi receptive la schimbările economice sunt esenţiale pentru un model de creştere economică, bazat pe competitivitate, eficienţă şi calitate.

Să nu uităm că, creşterea economică depinde în mod direct de productivitatea muncii. O productivitate sporită nu este suficientă numai cu investiţii capitale şi modernizare tehnologică, deşi sunt necesare, nu o asigură în totalitate. O condiţie indispensabilă o prezintă îmbunătăţirea calităţii resurselor umane, care în cele din urmă, implică creşterea şi optimizarea structurală a investiţiilor atât publice cât şi private în sectoarele strategice ale dezvoltării umane, în primul rând în educaţie şi în sănătate.

Conform strategiilor adoptate de guvernele Republicii Moldova (2001-2008; 2009) pentru ameliorarea calităţii şi diversificarea serviciilor de plasare în câmpul muncii se prevede efectuarea următoarelor măsuri: îmbunătăţirea utilării tehnice a agenţiilor pentru ocuparea forţei de muncă; crearea sistemului informaţional al pieţii muncii care va informa populaţia privind posibilităţile de angajare şi recalificare, de asemenea privind situaţia de pe piaţa muncii în ansamblu, modernizarea şi diversificarea serviciilor de mediere a muncii, dezvoltarea şi optimizarea sistemului de formare profesională şi recalificare a şomerilor în conformitate cu conjunctura pieţii muncii, îmbunătăţirea sistemului de protecţie socială a şomerilor şi implementarea cercetărilor de marketing şi prognoză pe piaţa muncii [2, 81-83].

Majoritatea problemelor sociale se reflectă şi asupra sistemului de asigurări sociale din ţara noastră. În continuarea analizei, trebuie să menţionăm că procesul de reformare a sistemului de asigurări sociale a început din 1998. Obiectivele şi măsurile întreprinse la prima etapă a reformei au avut ca scop evitarea colapsului financiar al sistemului de asigurări sociale, prin noi formule de calculare a pensiilor şi majorarea vârstei de pensionare, sancţiunile fiscale, etc. Parţial, măsurile per ansamblu au permis creşterea colectărilor la bugetul asigurărilor sociale, însă agenda reformei nu a fost pe deplin realizată.

Actualmente continuă procesul de implementare a evidenţei individuale a contribuabililor şi a contribuţiilor de asigură sociale. Acest fapt constituie un aspect managerial necesar pentru două elemente ale sistemului de asigurări sociale. În primul rând, permite îmbunătăţirea stabilităţii financiare a sistemului, şi în al doilea, asigură aplicarea principiului

de calculare a beneficiilor şi pensiilor sociale, reie□ind din contribu□iile personale de asigurări sociale transferate către bugetul asigurărilor sociale.

În pofida acestei reforme, mărimea pensiei în Republica Moldova rămâne a fi totuşi una scăzută. Astăzi mărimea medie a pensiei constituie 550 de lei majorându-se doar cu 15,2% față de anul 2005 (457 lei), nivel situat foarte aproape de pragul sărăciei [7]. O altă problemă este disparitatea în mărimea pensiei după categoriile de pensionari. Astfel, unele categorii de angajați, precum deputații, membrii guvernului, judecătorii, procurorii, funcționarii publici, pensiile cărora se stabilesc după alte criterii. Ca urmare a modificărilor operate de Parlament, în 2003, în Legea nr. 156-XIV din 1998, pensia şefului statului este de cca 7500 lei, a procurorilor şi judecătorilor – 4452 lei, a deputaților – 4300 lei etc. Pentru comparație vom menționa că, după indexarea din 1 aprilie 2008, mărimea pensiei minime pentru limită de vârstă este de 475 lei, pentru lucrătorii din agricultură - 422 lei, pensia de invaliditate de gradul I „a ajuns" la 337 lei, de gradul II - la 326 lei, de gradul III – la 229 lei [6].

După cum observăm o problemă majoră pentru stabilitatea financiară a sistemului pe termen mediu şi lung reprezintă şi participarea redusă a sectorului agricol. Mărimea contribuției fermierilor şi a celor angajați în propria afacere continuă a fi net inferioară mărimii pensiei minime, iar subvenționarea acestor categorii din contul altor contribuabili reprezintă o problemă serioasă de echitate. În aceeaşi ordine de idei se evidențiază şi un alt risc pentru durabilitatea sistemului de asigurări cum sunt schimbările demografice din țara noastră.

După cum vedem din analiza prezentată, problemele sociale ca sărăcia, excluziunea socială, emigrarea, □omajul, etc., constituie factori majori care împiedică dezvoltarea social-economică şi erodarea potențialului uman în Republica Moldova. Majoritatea acestor fenomene pot fi combătute numai prin realizarea unei creşteri social-economice puternice şi echilibrate din punct de vedere geografic.

Desigur, e important ca toate măsurile autorităților publice nu doar să fie elaborate şi adoptate, ci să fie asistate de mecanisme reale de implementare a acestor decizii. Caracterul inițiativelor din partea statului trebuie sa fie amplu, complex şi direcționat, în urma analizei propunerilor şi sugestiilor înaintate şi survenite pe diferite căi. Fiindcă, principalul moment în asigurarea unor politici reale în domeniul social rămâne caracteristica economică a statului, piața muncii, ritmul de tranziție spre economia de piață şi angajamentul real de integrare în spațiul european.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova. - Chişinău, 1994
2. Legea privind aprobarea Strategiei de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (2004-2006). // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14 ianuarie 2005 nr. 5-12
3. Legea privind aprobarea Strategie Naționale de Dezvoltare pe anii 2008-2011. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29 ianuarie 2008, nr. 18-20

4. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. Noiembrie 2004. – Chişinău: Institutul de Politici Publice, 2004
5. Forța de muncă în Republica Moldova ocupare şi şomaj. - Chişinău, Ed. Biroului Național de Statistică a Republicii Moldova, 2011
6. Iaşcenco T. Criza sistemului de pensionare din Republica Moldova, www.investigatii.md
7. www.mpsfc.gov.md/file/strategii/pensii_ro.pdf
8. www.ms.gov.md

Recezent – ***Diana BENCHECI***, doctor în științe politice, conferentiar

EVOLUȚIA TEORIILOR CU PRIVIRE LA ORGANIZARE ŞI CONDUCERE

Radu STAMATIN
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Administrare Publica pe linga Presedintele Republicii Moldova
Doctorand

Theories about the organization and management in public administration could be classified into evolutionary plan into two categories: classical theories and contemporary theories. Adherents of classical theories on the public administration, for the first time, succeeded in combining knowledge, technology and man in a in a complicated dynamic system. Of classical theories are: bureaucracy theory, developed by M.Weber, the theory of scientific management, submitted by F.Taylor, effective management theory, developed by H.Fayol, Concept of the seven functions of an effective executive, made by L.Gulick, L.Urwick. Contemporary theories have emerged in the middle of the twentieth century. They are based on human factor analysis and its influence on the character and nature of political and administrative activity. We can mention three contemporary theories of organization and government: Theory HR – representatives Arghziis C., M. Gregor, R. Lickert, organizational development theory, representatives W.Bennis, R.Black, I.S.Mouton, P.Lawrence, J.W.Lorsch and contingency theory.

Teoriile constituie vocația unei ştiințe, chiar mai mult decât de a pretinde explicația fenomenelor care constituie obiectul său [3, 161].

Fenomenul administrativ a fost influențat pe parcursul secolelor de diferite teorii şi curente, care i-a diversificat formele şi i-a stimulat dezvoltarea. Astfel, formele de exercitare a administrației publice au evoluat într-o strânsă legătură cu gândirea politică [10, 56].

Toate teoriile referitoare la organizarea şi conducerea în administrația publică furnizează o bază informațională veritabilă pentru analiza fenomenului administrativ şi contribuie la proiectarea unei anumite imagini a administrației publice [1, 122].

Pe parcursul secolului XX un grup de cercetători şi practicieni, cunoscuți ca reprezentanți ai şcolii ştiințifice de administrare [18; 15] au încercat să demonstreze existența principiilor de organizare şi funcționare a administrației publice. Totodată, baza constituirii principiilor de administrare îşi au rădăcini mult mai adânci. Astfel, filosoful politic englez J.Locke, reprezentant al epocii iluminismului, în lucrarea „Două tratate despre conducere", publicată în 1690, afirma că orice guvern legal se bazează pe „acordul celor conduşi" [11, 36].

Ideile promovate de Locke au fost preluate de juristul şi filosoful francez, Montesquieu. În opera sa „Despre spiritul legilor”, publicată în 1748, Montesquieu pleda pentru separarea şi echilibrarea atribuțiilor între puterea executivă, legislativă şi judecătorească [11, 37].

Potrivit cercetătorilor în domeniu [10; 11; 12], teoriile cu privire la organizarea şi conducerea în administrația publică pot fi clasificate în plan evolutiv în două categorii: teorii clasice şi teorii contemporane.

Teoriile clasice.

Un rol aparte în dezvoltarea viziunilor asupra organizării administrației publice le revine teoriilor clasice, care au apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea [10, 56]. Analiza literaturii în domeniu [3; 5; 6; 13; 18] demonstrează că realizarea revoluției industriale şi trecerea la o societate industrială a contribuit substanțial la dezvoltarea ştiinței administrației din această perioadă. Adepții teoriilor cu privire la administrația publică din perioada respectivă (M.Weber, F.W.Taylor, H.Fayol, G.Emerson, L.Gulick şi L.Urwick) au reuşit pentru prima dată să îmbine cunoştințele, tehnica şi omul într-un sistem dinamic complicat [12, 14].

Teoriile clasice au inițiat formularea unor principii specifice unei noi abordări a organizării şi conducerii întreprinderilor, precum şi a întreprinderilor în general [12, 17].

Promotorii acestor teorii, numiți şi formalişti, erau preocupați mai mult de managementul oamenilor şi al programelor decât de modul în care guvernarea şi birocrația afectează societatea şi oamenii care o compun.

Teoriile clasice au ignorat aproape complet impactul birocrației asupra oamenilor, rolul ei în politică, impactul ei asupra societății şi limitele până la care conjunctura internațională afectează birocrația [1, 39; 9].

Dintre teoriile clasice fac parte:

Teoria birocrației, elaborată de M.Weber. Sociologul german M.Weber (1864-1920) acordă un rol deosebit problemei birocrației, aflată într-o strânsă legătură cu exercitarea puterii politice. După M.Weber, birocrația se manifestă ca o formă superioară de organizare a activității instituției bazate pe principiul raționalității şi pe cel al analizei ştiințifice. În acest sens, birocrația reprezintă o totalitate de relații sociale din sfera conducerii, stabilite între structurile care conduc şi masele conduse [10, 56].

În viziunea lui M.Weber, pentru realizarea unei birocrații ideale este necesar de a respecta anumite cerințe, şi anume [3, 107-108]:

1. Există zone de jurisdicție statice şi clar definite şi ele sunt determinate de legi sau reguli administrative.

2. Organizarea şi distribuția activităților se bazează pe diviziunea muncii.

3. Autoritatea care comandă eliberarea de sarcini într-o organizare nu este arbitrară, ci stabilă şi prestabilită.

4. Managementul birocratic se bazează pe documente scrise, cunoscute ca „dosare” şi care sunt păstrate în formele lor originale.

5. Organizarea funcționarilor este bazată pe ierarhie, fiecare funcționar este supus controlului şi coordonării unui funcționar de rang superior, care la rândul său răspunde în fața altui superior de acțiunile sale şi ale subordonaților săi; şeful are dreptul să stabilească sarcini iar subordonații au datoria să asculte; natura sarcinilor şi directivelor este stabilită prin lege, dar sistemul permite funcționarilor de ranguri inferioare să reclame deciziile la un for superior.

6. Funcționarilor li se oferă posturi pe bază de contracte liber consimțite şi mutual legiferate. Personalul este selecționat pe criterii de calificare profesională şi pentru pozițiile manageriale se cere şi o perfecționare de expert în domeniu; la modul ideal, recrutarea se bazează pe examinare sau certificate sau diplome de absolvire a şcolilor care pregătesc cadre pentru postul respectiv.

Aceste elemente luate în ansamblu, consideră M.Weber, constituie conținutul birocrației ca formă de organizare a conducerii. Utilizarea ei trebuie să conducă la sporirea activității omului prin acțiuni clare, precise care ar asigura continuitatea procesului de administrare, reducerea costurilor materiale şi de personal şi crearea unui climat productiv în condițiile unei subordonări stricte [10, 57].

După cum putem observa, organizarea birocratică este un sistem bine ordonat, bazat pe subordonare, control şi acțiuni desfăşurate într-o bună consecutivitate, care au capacitatea să asigure eficiența procesului administrativ.

Structurile birocratice sunt, în opinia lui Weber, „forma de dominație cea mai rațională din punct de vedere formal” [20, 229].

Organizarea birocratică este mai întâi o organizație monocratică, adică un sistem bine ordonat de dominație şi de subordonare în care „se exercită un control al gradelor inferioare de către superiori” [19, 46-47.]. Un asemenea sistem ierarhizat de funcționari individuali ale cărui competențe sunt stabilite prin reglementări legale şi ale cărui mijloace de administrație – adică resurse ale funcției – sunt total separate de resursele private ale agentului [20, 223-226]. Structura birocratică este, deci, o structură impersonală, distinctă, a indivizilor care o compun.

Sociologia weberiană a fost supranumită o “sociologie a dominației” [4, 190] deoarece conceptul de dominație se află în miezul modelului de administrație de stat creat de M.Weber. Weber distinge dominația de putere. Puterea („Macht”) este, “orice şansă de a face să triumfe în sânul unei relații sociale, propria sa voință, chiar împotriva rezistențelor existente” [20, 56]. Dominația („Herrschaft”) desemnează în schimb “şansa de a găsi persoanele gata să asculte de un ordin cu un conținut determinat” [20, 56]. Se observă că puterea şi deter-

minarea, dacă ele fac referire una la cealaltă, la o relaţie de comandă/ascultare, se disting net una de cealaltă prin aceea că, în timp ce – în primul caz – "comanda nu este necesarmente legitimă şi nici supunerea în mod obligatoriu o datorie" [14, 553], dominaţia, din contră, implică existenţa persoanelor gata să asculte, adică recunoaşterea şi acceptarea de către ele – oricare ar fi raţiunile lor – a ordinelor pe care ele le primesc. Există deci o legitimitate a relaţiei de dominaţie pe care nu o are întotdeauna relaţia de putere.

Conceptul de dominaţie legitimă care stă la baza modelului weberian de administrare este de trei tipuri [21, 113-114]: dominaţia tradiţională, bazată pe cultură şi pe obiceiul înrădăcinat al omului de a o respecta; dominaţia carismatică, bazată pe valoarea exemplară a unei persoane; dominaţia raţională, bazată pe regulile stabilite în mod raţional şi care este caracteristică pentru statul modern.

Încă o caracteristică a modelului weberian de administrare este exprimată în necesitatea supunerii administraţiei faţă de puterea politică. Aparatul birocratic trebuie să acţioneze întru realizarea voinţei puterii politice. Se impune, în viziunea lui Weber, o divizare a funcţionarilor în două categorii: funcţionari de carieră, pe de o parte, şi funcţionari politici, pe de altă parte, ultimii deosebindu-se de primii prin faptul că pot fi mutaţi sau puşi în disponibilitate oricând [10, 57; 21, 139]. În principiu, nici unii nici alţii nu ar trebui „să facă politică", chiar în virtutea vocaţiei lor, care ar trebui să fie aceea „de a administra, înainte de toate într-un mod nepartizan" [21, 141]. Trebuie să existe deci o neutralitate de principiu a funcţiei publice care cere ca ea să fie, deşi subordonată, strict separată de puterea politică – în special de puterea partidelor politice [1, 126].

Cercetătorii în domeniul ştiinţelor sociale au criticat teoria lui Weber pentru că aceasta nu a ţinut seama de elementele disfuncţionale induse de realitatea organizării, nu a tratat problema responsabilităţii birocratice, nu a făcut distincţia între autoritatea ierarhică şi cea profesională şi a ignorat aspectele de informaţie ale organizării. În plus, analiza lui Weber tratează numai aspectele formale ale birocraţiei şi consideră că îndepărtarea de acest model nu poate fi acceptată [1, 40].

Totodată, modelul weberian de organizare şi funcţionare a administraţiei a jucat un rol esenţial în cercetarea şi practica administrativă, contribuind la constituirea unor idei pe care s-a întemeiat ştiinţa administraţiei. Aceste idei au jucat un rol determinant nu numai în explicarea teoretică a fenomenului administrativ, dar şi în stabilirea unor reguli concrete în acţiunea practică a administraţiei.

Anume pornind de la aceasta, modelul weberian constituie un important punct de referinţă în evoluţia studiului şi practicii administraţiei publice, chiar în ciuda opiniilor critice ale unor cercetători din domeniul ştiinţelor sociale, care consideră că Weber a analizat numai aspectele formale ale birocraţiei, neţinând seamă de elementele disfuncţionale ce pot apărea în activitatea practică a administraţiei.

Teoria managementului ştiinţific, înaintată de F.Taylor. F.Taylor (1856-1915) a fost un inginer american care a înaintat propriile idei referitoare la organizarea şi conducerea în administraţia publică, este întemeietorul organizării ştiinţifice a muncii [10, 58].

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea în SUA, ţara de baştină a lui Taylor, au devenit foarte active preocupările de raţionalizare şi de organizare tehnico-ştiinţifică a muncii.

Acţiunile respective erau impuse din necesitatea de a spori randamentul muncii şi de a influenţa, prin aceasta, asupra utilizării raţionale a resurselor naturale şi asupra ameliorării vieţii social-economice şi politice a ţării, care era afectată de multe procese negative, care îşi aveau originea în imoralitatea politică, în gradul înalt de răspândire a corupţiei, în ineficienta activităţii administrative.

În baza analizei realităţilor existente Taylor a lansat unele idei care sunt axate pe aspectele tehnice ale procesului de administrare şi care au căpătat denumirea de *taylorism*. Aceste idei şi-au găsit reflectare în lucrarea sa „Principiile managementului ştiinţific”, publicată în 1911 la New-York.

Prin intermediul acestei cărţi, Taylor urmăreşte trei aspecte [1, 40]:

• să demonstreze marile pierderi suferite de Statele Unite datorită ineficienţei zilnice în activitatea oamenilor;

• să sugereze că soluţia acestei probleme este angajarea unor oameni cu calităţi organizatorice şi capabili să aplice managementul sistematic;

• să demonstreze că managementul sistematic era bazat pe reguli, legi şi principii.

Metodele propuse de Taylor în vederea atingerii eficienţei a primit denumirea de *management ştiinţific*, iar Taylor este considerat întemeietorul organizării ştiinţifice a muncii [7, 60]. Managementul ştiinţific presupune aplicarea conştientă a raţionalismului în munca oamenilor, având în vedere, în primul rând, activitatea lor în munca industrială.

În efectuarea managementului, Taylor considera importantă necesitatea analizei postului şi studierea lui în evoluţie, folosind pentru analiza activităţii umane tehnici similare, folosite pentru obiectele fizice. Această abordare mecanicistă privind activitatea angajaţilor a căpătat aprecieri controversate din partea unor manageri şi reprezentanţi ai sindicatelor.

Pentru ştiinţa administraţiei, teoria lui F.Taylor prezintă următoarele aspecte esenţiale [10, 58-59]:

• înlocuirea empirismului prin organizarea sistemică a fiecărui element al muncii, ce face ca managementul să capete substrat ştiinţific şi să influenţeze benefic activitatea angajaţilor;

• cooperarea voluntară a oamenilor în procesul muncii, privită ca un mijloc de eficientizare a muncii oamenilor;

• divizarea muncii, pornind de la particularităţile fiecărei activităţi, inclusiv

separarea funcțiilor de execuție de funcțiile de organizare pentru sporirea calității, specializarea, pregătirea şi instruirea permanentă a angajaților prin cele mai avansate metode, în scopul menținerii şi amplificării performanțelor de muncă;

- analiza sistemică a randamentului maxim al oamenilor şi maşinilor pentru a interveni în vederea îmbunătățirii lui;
- remunerarea stimulativă a angajaților şi acordarea de înlesniri financiare pentru a lucra mai eficient şi pentru o mai bună selectare a personalului, sporind motivarea angajaților pentru munca prestată;
- acordarea priorităților în efectuarea managementului subdiviziunilor funcționale şi crearea unor state-majore de specialități, care intervin direct pe lângă persoanele de execuție.

Prin cele expuse în doctrina sa, Taylor a arătat că birocrația poate influența şi manipula angajatul, astfel reducând gradul de ineficientă zilnică în activitatea oamenilor, Meritul lui constă în propunerile şi intențiile de raționalizare a muncii, acțiune care face munca angajaților mai eficientă [10, 59].

Concepțiile lui Taylor au avut parte şi de critică. Oponenții lui considerau că managementul ştiințific promovat de el este un instrument al patronului, care nu ține seama de lucrător, de personalitatea acestuia, descurajându-i inițiativele [8, 60]. Alții considerau, că metodele promovate de Taylor provoacă şomaj, nu oferă siguranță angajaților şi face ca munca lor să devină monotonă.

În pofida acestor critici, taylorismul reprezintă o doctrină care a influențat foarte mult dezvoltarea gândirii teoretice şi acțiunilor practice privind raționalizarea activității administrative, punând bazele managementului ştiințific.

Discipoli ai lui Taylor şi adepți ai mişcării de raționalizare a muncii au fost F.C.Gilbreth şi H.Ford. Primul, în studiile sale, a acordat o mai mare atenție omului, marcând, de fapt, o nouă etapă în dezvoltarea managementului şi o abordare psihotehnică în organizarea ştiințifică a muncii [16]. Cel de-al doilea a recomandat o organizare rațională a muncii, întemeiată pe principiile productivității, intensificării şi economisirii, idei preluate de ştiința administrației şi dezvoltate în continuare de ea. Managementul ştiințific, elaborat de Taylor şi dezvoltat de discipolii săi, a jucat şi continuă să joace un rol important în sfera efectuării unei conduceri eficiente. El este un serios punct de referință pentru ştiința administrației şi pentru practica administrativă actuală.

Teoria administrării eficiente, elaborată de H.Fayol. O influență mare asupra dezvoltării teoriei şi practicii administrației publice au avut-o concepțiile lui H.Fayol (1841-1925).

Înainte de a deveni un manager de succes şi un influent teoretician al administrației, francezul Fayol a fost un bun inginer, care a reuşit să reducă riscurile de incendiu în minele de cărbuni [3, 109].

Locuind în Franța şi fiind preocupat de activitatea întreprinderilor, el adaugă la funcțiile tehnice, comerciale financiare, de securitate şi contabile, exercitate de acestea, *funcția administrativă*, considerând-o ca fiind cea mai complexă.

Principiile lui Fayol privind activitatea întreprinderilor pot fi utilizate şi în administrația publică. Abordările întreprinse de Fayol în ştiința administrației se bazează pe cinci elemente, şi anume [10, 60]: planificare previzională, organizare, comunicare (comandă), coordonare şi control.

Planificarea previzională inițiază orişice proces de administrare. Putem spune că noțiunea de administrare este inseparabilă de cea de prevedere şi planificare. Cunoscând finalitatea la care trebuie să ajungă şi posibilitățile sale, întreprinderea (instituția) dobândeşte încredere în activitatea sa. Există previziuni pe termene scurte şi pe termene lungi. Prin programul de acțiuni se trasează căile de dobândire a celor planificate prin participarea agenților cointeresați în aceasta.

Organizarea reprezintă un element principal în procesul de administrare. Fayol pune accent pe schema organizării (organigrama) - o schemă grafică a organizației, conținând linii ale autorității şi responsabilității şi modul în care ele se conectează. Potrivit lui Fayol acesta este principalul instrument al managementului [3, 109]. Îmbrățişând conceptul unității de comandă, conform căruia fiecare angajat primeşte ordine numai de la superiorul său ierarhic, Fayol considera că oricine, în orice tip de organizație, ar trebui să-şi cunoască poziția în organigramă, că managerii cu puterea lor de a da ordine şi cu obligația de a fi ascultați, trebuie să accepte responsabilitatea acțiunilor lor şi că este extrem de important să existe un personal de ajutor pentru corespondență şi planificare, ca şi pentru control şi îmbunătățiri [3, 109].

Organizarea presupune, de asemenea, asigurarea întreprinderii (instituției) cu resurse umane, financiare, materiale, folosirea lor rațională pentru dobândirea unei mai bune performanțe. Activitatea administrativă, în sens de organizare, mai presupune stabilirea programului de acțiune, selectarea personalului şi definirea precisă a atribuțiilor lui, încurajarea inițiativelor, respectarea disciplinei şi alte activități desfăşurate în cadrul instituției [10, 60].

Comunicarea (comanda) presupune punerea în mişcare, în funcțiune a organizației. În exercitarea acestei activități un rol aparte îi revine conducătorului. Fiind adeptul conceptului de comandă, conform căruia fiecare angajat primeşte ordine numai de la superiorul său ierarhic, Fayol consideră că conducătorul trebuie să-şi cunoască temeinic personalul, să fie la curent cu raporturile de muncă din colectiv, să aibă un personal auxiliar pentru corespondență şi planificare.

Ținând seama de importanța administrației în activitatea umană, Fayol consideră necesară înființarea învățământului administrativ, care ar trebui să cuprindă mai multe trepte. Toată lumea, sublinia Fayol, trebuie să aibă noțiuni de doc-

trină administrativă, aceasta contribuind la organizarea unei activităţi administrative raţionale [10, 61].

Coordonarea însemnă, în viziunea lui Fayol, acţiuni de armonizare a activităţii administrative. Aceasta mai semnifică unificarea şi sincronizarea eforturilor tuturor subdiviziunilor întreprinderii (instituţiei) şi orientarea lor la atingerea scopului formulat în previziune [8, 68]. Coordonarea ca atribut al conducerii se regăseşte aproape la toate nivelurile structurilor administrative şi reprezintă un element al dirijării care asigură interacţiunea subdiviziunilor structurale ale organizaţiei.

Controlul ca element al conducerii reprezintă acţiunea de verificare a îndeplinirii programului organizaţiei [10, 61]. Controlul trebuie să semnalizeze la timp erorile comise în procesul de administrare şi să fie urmat de sancţiuni, în aşa fel, controlul asigură îndeplinirea sarcinii trasate şi este exercitat pentru o mai bună desfăşurare a procesului de administrare de către un personal bine pregătit în acest scop.

Deci, noţiunea de administraţie se compune, după Fayol, din cele cinci funcţii principale: planificarea previzională, organizarea, comunicarea, coordonarea şi controlul.

Fayol a elaborat şi 14 principii pentru o administrare eficientă:

- diviziunea muncii sau specializarea;
- responsabilitate şi autoritate;
- disciplina trebuie asociată cu conducerea competentă şi corectă;
- unitatea de comandă – un subordonat trebuie să primească ordine de la un singur superior;
- unitatea de direcţie – oamenii angajaţi în acelaşi tip de activităţi trebuie să aibă aceleaşi obiective;
- subordonarea interesului individual celui general;
- remunerarea personalului trebuie făcută corect;
- centralizarea sau descentralizarea în diferite grade (adică diferă în funcţie de complexitatea organizaţiei);
- lanţul scalar sau principiul transparenţei – transmiterea informaţiei pe verticală şi orizontală;
- ordinea - organizaţia trebuie să se bazeze pe un plan raţional care să includă atît ordinea materială, cît şi cea socială;
- principiul echităţii – explică modul echitabil de angajare de către un conducător;
- stabilitatea în funcţie a personalului;
- iniţiativa creativă;
- spiritul de echipă.

Veziunile lui Fayol, apropiate de ale lui Taylor, erau totuşi mai concentrate pe probleme ale psihologiei umane, ca nevoia spiritului de corp comun al unei organizații.

Aceste viziuni nu erau bazate pe observație ştiințifică, ci pe experiența sa reuşită de administrator şi el este apreciat mai ales pentru abordarea formal-rațională a administrației [1, 41-42].

Abordările lui Fayol au contribuit esențial la conceperea conținutului funcției administrative a întreprinderii (instituției), ca una care îi asigură dezvoltarea şi mobilitatea.

Concepția celor şapte funcții ale unui executiv eficient, înaintată de L.Gulick, L.Urwick. L.Gulick şi L.Urwick au lucrat mult timp în diferite organizații publice, studiind diferite aspecte ale administrației publice şi susținând aplicarea principiilor neutre al căror scop este îmbunătățirea eficienței administrative [3, 110].

Concepția praxiologică pe care o susțineau presupunea studiul activității eficiente a administrației prin analiza structurii generale a acțiunilor umane şi a condițiilor eficacității lor. Concepția de la care porneşte praxiologia constă în afirmarea că există unele cerințe generale pentru realizarea oricărei activități administrative eficiente.

În cartea lor „Documente asupra ştiinței administrației" [1, 42], sunt definite şapte funcții, unite sub acronimul POSDCORB, şi care definesc responsabilitățile administrative ale unui executiv:

Planificarea – reprezentă un mijloc de stabilire a sarcinilor care urmează să fie realizate. La fel, stabilea metodele pentru realizarea lor pentru a îndeplini scopurile finale ale întreprinderii [2, 78]:

- stabilirea de planuri şi desemnarea oamenilor care să le aplice;
- oamenii trebuie numiți pe criterii obiective;
- trebuie făcute eforturi pentru a introduce oamenii în structura organizațională şi a-i determina să se adapteze structurii şi nu a modifica structura pentru a o adopta oamenilor.

Organizarea - presupune o acțiune de stabilire a structurii formale a instituției şi punerea ei în aplicare [10, 61-62]. Prin această funcție subdiviziunile de muncă ale instituției sunt aranjate, definite şi coordonate pentru obiectivele propuse [1, 42]:

- pentru a evita ineficiența, confuzia şi lipsa de responsabilitate este necesar un manager unic şi unitate de comandă;
- comitetele şi comisiile încetinesc şi îngreuiază rezolvarea problemelor;
- o conducere multiplă pare a fi ineficientă.

*Alegerea (*sau *selectarea* [10, 62]*) personalului* - este funcția de atragere şi perfecționare a personalului şi de asigurare a condițiilor optime de muncă [2, 79]:

• executivul necesită atât asistență generală cât şi de specialitate;

• consilierii de specialitate se vor concentra pe aspectele cunoaşterii şi planificării administrative, dar nu vor avea autoritate şi responsabilitate administrativă;

• consilierii generali se vor confrunta cu probleme de coordonare şi control, vor iniția ordine, le vor urma şi vor aplana crizele de organizare; în acțiunile lor, consilierii generali vor acționa ca agenți ai superiorilor lor, descărcându-i pe aceştia de problemele de rutină, dar care cer rezolvări urgente şi lăsându-i să se concentreze pe probleme esențiale.

Conducerea – reprezintă acțiunea ce asigură bunul mers al administrării [10, 62] prin emiterea continuă a deciziilor sub formă de ordine şi instrucțiuni specifice sau generale şi prin utilizarea lor la conducerea întreprinderii [1, 42]:

• în diviziunea şi subdiviziunea muncii este foarte importantă omogenitatea în momentul numirii persoanelor în posturi; lucrătorii trebuie numiți în funcție de scopul pe care-l vor urmări (ex.: controlul criminalității), de calificarea cerută (ex.: inginerie, medicină), de persoanele sau lucrurile cu care vor lucra (ex.: veterani sau automobile) şi de locul în care se va desfăşura munca (ex.: oraşul Boston, Liceul Central).

Coordonarea – reprezintă un mijloc de interacțiune, informare şi autoinformare privind activitatea desfăşurată şi este o datorie extrem de importantă de interconectare a diferitelor aspecte ale muncii [2, 79]:

• autoritatea trebuie delegată iar administratorii trebuie să se preocupe numai de îndepărtările de la standarde;

• teama de a delega autoritatea este o cauză importantă a problemelor organizației.

Raportarea - constă în informarea continuă a celui în fața căruia executivul răspunde şi autoinformarea şi informarea subordonaților prin evidențe, cercetări şi controale [1, 43].

Elaborarea bugetului corespunde elaborării bugetului în forma planificării fiscale, contabilității şi controlului [2, 80]:

• aria de control a administratorului trebuie să fie limitată: deoarece domeniul de atenție al unui om este limitat, un şef nu poate conduce în bune condiții şi direct activitatea a mai mult de cinci-şase subordonați;

• numărul optim de subordonați nu poate fi fixat cu precizie, dar este limitat de factori legați de capacitate profesională şi energie personală.

Elaborarea bugetului este considerată ca o sinteză a optimizării acțiunilor desfăşurate şi condiție de asigurare a eficienței activității administrative [10, 62].

Gulik şi Urwick sunt şi autorii a şapte principii sau „proverbe”, care au şi în prezent o influenţă considerabilă asupra aspectelor formale ale administraţiei publice [1, 43]:

1. a potrivi oamenii în structuri sau a organiza;
2. un singur manager la vârf şi unitatea de comandă;
3. asistarea corespunzătoare a personalului;
4. diviziunea muncii;
5. delegarea autorităţii;
6. îmbinarea autorităţii cu responsabilitatea;
7. fragmentarea limitată a controlului.

Reprezentanţii conceptului de administrare eficientă au contribuit la completarea elaborărilor teoretice privind exercitarea administraţiei şi, în special, a aspectelor ei praxiologice [10, 62].

Teorii contemporane.

Dezvoltarea ştiinţei administraţiei este într-o strânsă legătură cu evoluţia socială şi dinamica vieţii politice şi economice. Condiţiile concret istorice, formate în urma celui de-al doilea război mondial, au influenţai simţitor dezvoltarea ştiinţelor social-politice, inclusiv ştiinţa administraţiei Polarizarea lumii în cele două sisteme social-economice şi politice, diametral opuse a influenţat întregul mers al istoriei ulterioare, lăsându-şi amprente şi asupra conceperii, în mod diferit, a sistemelor de administraţie publică.

În linii mari, putem vorbi de două abordări ale administraţiei. Una este caracteristică pentru ţările lagărului socialist, care concepeau administraţie publică ca o acţiune a statului sub forma dictaturii proletariatului, bazaţi pe principiul centralismului democratic, desfăşurată într-o unitate absolută cu activitatea partidului unic, care îi stabileşte sarcinile şi înfăptuieşte controlul asupra îndeplinirii lor.

A doua abordare este caracteristică pentru ţările occidentale dezvoltate, care concepeau administraţia publică în condiţiile existenţei statului de drept, bazat pe principiul separaţiei puterilor în stat şi pluralismului politic. Această, din urmă, abordare este rezultatul evoluţiei fireşti a societăţii şi are la bază oportunismul reformist, prin adaptarea sarcinilor administraţiei la satisfacerea cât mai deplină a nevoilor celor administraţi [10, 63].

Către mijlocul secolului al XX-lea în ţările occidentale ia amploare dezvoltarea pragmatismului şi a realismului politic, concepţii promovate, în primul rând, de reprezentanţii ştiinţelor politice, dar care influenţează, în virtutea utilităţii lor, viziunile privind administraţia publică.

Se evidenţiază, în acest sens, concepţiile lui Ch.Merriam (1874-1953), fondatorul ştiinţei politice americane, G.Lassouell (1902-1979), continuatorul acestei şcoli şi adeptul abordării behavioriste a proceselor politice şi administrative,

G.Morghentau (1904-1980), fondatorul şcolii americane a pragmatismului şi realismului politic. Concepţiile acestor trei mari reprezentanţi ai ştiinţei politice americane se bazau pe postulate pragmatice, care reieşeau din noile realităţi social-economice şi politice şi promovau utilizarea activă în procesele politice şi administrative a pârghiilor comportamental-psihologice.

Aceasta a consemnat iniţierea unei abordări noi, contemporane a activităţii politice şi administrative. Ea se baza, în temei, pe analiza factorului uman şi influenţa lut asupra caracterului şi naturii activităţii politice şi administrative.

Astfel, putem evidenţia trei teorii contemporane privind abordarea administraţiei publice:

Teoria resurselor umane. Prin esenţa sa, teoria dată exprimă şi accentuează rolul deosebit pe care îl are în activitatea administrativă personalul implicat în procesul de exercitare a funcţiilor publice. La intersecţia anilor cincizeci-şaizeci ai secolului trecut, se face observată intensificarea reevaluării relaţiilor umane din societate, în general, şi din cadrul activităţii administrative, în particular. Aceasta influenţează şi dezvoltarea cercetărilor ştiinţifice în domeniul respectiv, care se axează pe investigarea noilor raporturi de muncă, a sistemelor de evaluare şi apreciere a activităţii oamenilor [10, 63; 11, 42].

Important este de menţionat, că cercetările efectuate de reprezentanţii acestei teorii, cum ar fi C.Arghziis, M.Gregor, R.Lickert au scos în evidenţă opţiunile pe care le exprimă oamenii ca participanţi la procesul de administrare.

Una din aceste opţiuni constă în faptul că oamenii aspiră ca prin munca prestată să nu le fie satisfăcute doar necesităţile fizice şi financiare, dar şi recunoaşterea publică a meritelor sale, a potenţialului de care dă dovadă în exercitarea funcţiei. în acest sens, adepţii acestei teorii acordă un loc şi un rol deosebit conducătorilor de colective umane. Aceştia au menirea să aprecieze obiectiv activitatea angajaţilor, implicându-i în procesul de adoptare a deciziilor şi de control asupra realizării lor, prin aceasta oferindu-le posibilitatea de a se manifesta.

Din aceasta derivă încă un component al acestei teorii, şi anume, promovarea conceptului de management participativ. Aceasta presupune asigurarea unei cooperări productive dintre conducători şi subordonaţi, atât la etapa stabilirii obiectivelor, repartizării responsabilităţilor, precum şi în activităţile de realizare practică a sarcinilor.

O altă idee promovată de această teorie constă în aceea de a vedea o cale de sporire a eficienţei muncii în cultivarea unui spirit de echipă dezvoltat, care e considerat un atribut important al managementului participativ [10, 64].

Concepţiile promovate de teoria resurselor umane sunt utilizate destul de larg în activitatea administrativă actuală şi se înscriu în modalităţile care asigură activităţii administrative mai multă eficienţă.

Teoria dezvoltării organizaţionale. A constituit o continuare, o dezvoltare a concepţiei privind resursele umane. Ea concretizează şi identifică unele căi concrete de eficientizare a activităţii administrative.

Printre reprezentanţii acestei teorii pot fi nominalizaţi W.Bennis, R.Black, I.S.Mouton, P.Lawrence, J.W.Lorsch [10, 64]. În conformitate cu prevederile acestei teorii, orişice activitate trebuie să fie asigurată, de rînd cu altele, şi de o susţinere organizaţională. Această susţinere are menirea să dea procesului administrativ un caracter procedural bine determinat, prin promovarea unor schimbări planificate şi logic orânduite. Aceasta se referă atât la activitatea resurselor umane, precum şi la asistenţa tehnică a activităţii administrative.

O caracteristică a acestei teorii constă în faptul că ea abordează schimbările atât la nivelul primar al organizaţiei, cât şi la nivelul sistemului şi subsistemelor organizaţionale, ca o necesitate permanentă de perfecţionare a lor, în scopul îmbunătăţirii calităţii vieţii indivizilor administraţi, precum şi a performanţelor organizaţiei, instituţiei, în ansamblu.

Pentru ca aceasta să devină o realitate, teoria respectivă promovează ideea asigurării flexibilităţii şi adaptabilităţii organizaţiilor şi instituţiilor administrative la schimbările intervenite în societate. Iar pentru aceasta este necesar de a diagnostica şi de a analiza problemele cu care se confruntă sistemul administrativ de către experţi versaţi în materie de a observa tendinţele de dezvoltare a instituţiilor administrative.

În aşa fel, teoria dezvoltării organizaţionale abordează sistem ic activitatea administrativă prin planificarea acţiunilor, adaptarea lor la schimbările sociale, utilizarea posibilităţilor organizaţionale ale sistemului administrativ, pentru o mai bună funcţionare a lui.

Teoria contingenţei. Potrivit acestei teorii, procesul administrativ reprezintă un proces generat nu numai de nişte circumstanţe sociale generale, dar şi de anumite circumstanţe specifice. Aceasta se referă atât la problemele resurselor umane, cît şi la problemele organizaţionale ale unei instituţii (organizaţii) [10, 65].

În acest sens, se consideră că nu există forme unice de organizare, conducere a instituţiei şi de motivare a activităţii administrative. Din aceasta rezultă, că modul de abordare a oricărei probleme urmează să fie adecvat mediului în care activează instituţia, contingentului de colaboratori ai săi şi, desigur, trăsăturilor specifice şi particularităţilor fiecărui tip de activitate prestată de instituţia respectivă.

Aceasta presupune promovarea în activitatea administrativă a descentralizării, ca mijloc de urgentare a adoptării deciziilor, delegarea de atribuţii de la nivelele superioare ale structurilor organizaţionale spre nivelurile mai inferioare, pentru a stimula creativitatea şi motivarea funcţionarilor subordonaţi. De rând cu aceasta, promotorii acestei teorii susţin că trebuie să fie un coraport optim în-

tre sarcinile instituției, numărul angajaților ei şi posibilitățile exercitării unei conduceri eficiente a personalului [12, 19-20; 11, 44].

În aşa fel, teoria contingenței, prin ceea ce promovează, facilitează soluționarea eficientă a problemelor cu care se confruntă orişice instituție administrativă în procesul său de funcționare, sporeşte gradul de participare activă în procesul administrativ a angajaților şi măreşte gradul de motivare şi responsabilitate a lor în activitatea administrativă.

Concluzii

În general, reprezentanții abordării formalist-rationaliste: Weber, Taylor, Gilbreth, Ford, Fayol, Gulick, Urwick au contribuit esențial la studiul administrației publice, aducîndu-şi aportul la conceperea administrației ca o funcție importantă a comunităților umane. În acelaşi timp, se cere de menționat că concepțiile lor reflectă realitățile timpului în care ei au trăit şi au activat, astfel fiind marcate şi de unele deficiențe, precum:

- caracterul incomplet al presupunerilor motivaționale care stau la baza teoriilor;
- este insuficient analizat rolul conflictelor de interes în definirea limitelor comportamentului organizațional;
- se dă o mică importanță limitărilor ființei umane ca sistem complex de prelucrare a informațiilor;
- nu se acordă suficientă atenție rolului cunoaşterii în procesul de identificare a sarcinilor şi în luarea deciziilor;
- nu se ia în considerare fenomenul elaborării programelor;
- omiterea oricărei considerații în legătură cu prezența, rolul, statutul sau performanțele femeilor în teoriile lor de organizare şi administrare, prin atitudinea lor reflectând imaginea epocii respective.

Astfel, teoriile clasice privind administrația publică s-au format şi au evoluat sub influența realităților social-economice şi politice din care au fost alimentate. Ele servesc drept punct de plecare în constituirea şi dezvoltarea ştiinței administrației şi au contribuit esențial asupra evoluției administrației publice.

Generalizând analiza succintă a teoriilor clasice putem reține că se degajă o imagine simplă, ordonată, coerentă, satisfăcătoare [17, 11]: mai întâi – a unei administrații instrumentale: o administrație instrument al puterii politice. Altă trăsătură comună acestor modele este aceea că toate propun imaginea unei administrații unitare-piramidale, ierarhizate, centralizate. Un alt caracter comun acestor modele este acela că ele fac din administrație un instrument de pură constrângere.

Teoriile contemporane, privind funcționarea organizațiilor, instituțiilor, constituie în ansamblul lor o bază metodologică pentru activitatea organelor administrației publice, contribuind, prin aceasta, la identificarea căilor de sporire a

eficacității activității administrative, oferindu-le funcționarilor publici logica raționamentelor în activitatea practică. Ele au prin natura lor un caracter universal şi prevederile lor se implementează în toate sistemele democratice de administrare, luându-se în vedere particularitățile şi trăsăturile specifice ale fiecărei țări.

Bibliografie:

1. Alexandru I. Administrație publică. - Bucureşti: Şcoala Națională de Studii Politice şi Administrative, 2003.
2. Alexandru I. Structuri, mecanisme şi instituții administrative. Vol.I. – Bucureşti: Editura Sylvi, 1996.
3. Alexandru I. Administrația publică. Teorii. Realități. Perspective. – Bucureşti: Lumina Lex, 1999. 646 p.
4. Freud J. Sociologie de Max Weber. – Paris, P.U.F., 1966.
5. Negoiță Al. Considerații cu privire la obiectul ştiinței administrației. // Analele Universității Bucureşti, Ştiințe juridice, 1970.
6. Oroveanu M.T. Cu privire la obiectul ştiinței administrației. // Studii şi cercetări juridice, 1971.
7. Oroveanu M.T. Organizare şi metode în administrația de stat. - Bucureşti: Editura ştiințifică şi enciclopedică, 1978.
8. Oroveanu M.T. Tratat de Ştiința Administrației. - Bucureşti: Editura CERMA, 1996.
9. Roşca Al.S. Raportul dintre libertate şi justiție socială. (Gîndirea şi practica anglo-saxonă). - Iaşi: Editura Vasiliana, 2003.
10. Sîmboteanu A. Teoria Administrației Publice. - Chişinău: CEP al USM, 2008.
11. Şaptefrați T. Dezvoltarea teoriilor administrative. // Materialele conferinței ştiințifico-practice. - Chişinău, AAP, 2002, p.36-44.
12. Şaptefrați T. Concepții cu privire la teoriile clasice şi contemporane de administrare. // Administrarea publică, 2000, nr.3-4, p.13-20.
13. Атаманчук Г.В. Теория Государственного Управления. - Москва, 1987.
14. Aron R. Les étapes de la pensée sociologique. – Paris, Gallimard, 1967.
15. Chevalier J. Science administrativ. – Paris, Presses Universitaires de France, 1986.
16. Fourgeaud A. La rationalisation, Etats-Unis, Allemagne, Essai de synthèse doctrinale. - Paris, 1929.
17. Lalumiére C. A la recherche d'un cadre théorique pour l'étude de l'administration publique. // Bulletin de l'institut international d'Administration Publique, No.33, p.7-35.
18. Self P. Administrative Theories and Public Administration. - Londres: Hutschuson Co., 1972.

19. Weber M. Caracthéristiques de la bureaucratie. // Arguments, La Bureaucratie, UGE, 10/18, 1976, p.46-47.
20. Weber M. Économie et société. Vol. I. - Pion, 1971.
21. Weber M. Le savant et la politique. - Pion, 1959.

Prezentat la redacție
la 12 ianuarie 2012

Recenzent – ***Valentina STAN***, doctor in ştiințe politice, conferențiar

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ ŞI PRACTICILE IMPLEMENTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIVIND STRATEGIILE DE REÎNTOARCERE ŞI REINTEGRARE A MIGRANȚILOR DE MUNCĂ

Rodica SVETLICINÎI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor in ştiințe politice, conferențiar

Emigration for employment of citizens, parallel to the brain drain and the constant reduction in the number of active population, causes long-term adverse effects for economic and social development of the country. To facilitate the return of migrant workers and to optimize their reintegration consist a major challenge for Moldova. Also, a priority for migration policies is targeting the investment of remittances toward a balanced development in the interest of the migrant, to the community and for the development of the economy as a whole.

An opportunity for development of programs for the return and reintegration of migrants in the Republic of Moldova is the international experience in this field. International experience in the research, it was found that there is not a practice of high efficiency in the management of economic migration and remittances, which could be implemented in other countries, the results having a mixed character. However, some States, taking into account the specifics of the national economy, business environment and not least of all, culture and their traditions, have been obvious successes in this respect. Such examples will be described later, citing some practical application in the Republic of Moldova.

Pentru a înțelege amploarea şi impactul migrației forței de muncă din țările în curs de dezvoltare, este necesar mai întîi să identificăm factorii ce provoacă acest fenomen. Aceştia pot fi clasificați în factori de cerere - împingere (în regiunea destinației) şi factorii de ofertă - atragere (în regiunea originii). Factori de ofertă sunt cei care atrag forța de muncă calificată din țările în curs de dezvoltare şi se referă, în principal, la condițiile net superioare de trai şi muncă oferite de țările gazdă. Acestea includ salarii mai mari, oportunități de angajare, posibilitatea de a îmbunătăți standardele de viață, dezvoltarea în plan personal şi profesional, siguranță şi securitate, libertate politică etc. Printre factorii de împingere se numără sărăcia, şomajul, slarii mici, lipsă de servicii elementare în domeniul ocrotirii sănătății şi al învățământului, conflicte, lipsă de securitate, violență corupție, încălcarea drepturilor omului, etc [15].

Potrivit datelor Băncii Mondiale, țările cu niveluri înalte de emigrație pot reduce nivelurile în cauză prin minimizarea factorilor de împingere. Acest dezi-

derat poate fi realizat prin accelerarea reformelor economice şi politice, astfel, aşteptările asociate cu calitatea vieţii se vor îmbunătăţi. După cum a fost dovedit în cazurile coreean, irlandez, italian şi spaniol, emigraţia poate fi încetinită drept consecinţă a creşterii economice (ce contribuie la minimizarea factorilor de împingere), în pofida existenţei factorilor de atragere din ţările comune de destinaţie.

Pe lîngă minimizarea factorilor de împingere, prin intermediul unei dezvoltări socio-economic rapide, o ţară poate să întreprindă acţiuni complementare menite să reducă emigraţia, prin intermediul iniţiativelor cu scopul de a întoarce acasă a cetăţenilor calificaţi care locuiesc peste hotare.

Elaborarea şi susţinerea programelor de revenire a migranţilor a devenit o prioritate pe agenda politicilor europene, care încearcă să propună măsuri şi soluţii statelor ce se confruntă cu fenomenul reîntoarcerii în ţară a cetăţenilor lor. Concomitent, tot mai mulţi cercetători din străinătate încearcă să exploreze acest tip de migraţie.

Literatura internaţională abundă, în general, de studii privind etapele procesului migraţiei, de la luarea deciziei de a emigra, la pregătirea pentru plecare, călătoria şi traversarea frontierelor, instalarea în societatea-gazdă, însă se preocupă mai rar de etapa reîntoarcerii migranţilor în ţara lor de origine. Chiar dacă această etapă este considerată mai puţin problematică, de vreme ce migranţii care decid să se reîntoarcă în ţară nu întîmpină dificultăţi legate de cunoaşterea limbii, de accesul la servicii publice, ori de integrare economic, studiile empirice au arătat că procesul de reintegrare în ţara de origine nu este unul lipsit de dificultăţi (Black R. şi alţi [1; 2]; Bovenkerk F. [4]; Kilic T. şi alţii [13]).

Realitatea arată că migranţii nu sunt întotdeauna suficient informaţi cu privire la transformările rapide pe care poate să le cunoască societatea lor de origine, chiar şi în contextual comunicării intense cu alţi membrii ai familiei sau comunităţii de origine. Pe de altă parte, migrantul reîntors în ţară după 10 sau 20 de ani de şedere într-o altă ţară nu mai este identic cu persoana care a părăsit ţara la data respectivă, aşteptările sale, precum şi cele ale societăţii faţă de el, pot fi complet diferite.

Reintegrarea în ţara de origine a fost analizată de unii cercetători în relaţie cu următorii factori: contextul reintegrării în ţara de origine; natura experienţei trăite în ţara de destinaţie şi durata optimă a migraţiei, în raport cu obiectivele personale şi cu diferenţele salariale între ţările de origine şi de destinaţie; condiţiile favorabile sau ostile prezente în ţările de origine şi destinaţie şi care au determinat luarea deciziei de revenire, politicile migratorii. În acest context cercetătorul J.-P.Cassarino subliniază faptul că o atenţie deosebită în studiul migraţiei de revenire trebuie acordată procesului pregătirii, adică perioadei în care imigrantul mobilizează informaţiile, legăturile sociale locale, precum şi resursele material pentru a se reintegra în ţara sa de origine [5]. Gradul de pregătire diferă de

la o persoană la alta, în funcție de o serie de factori ce țin de voința liberă de a lua acestă decizie, dar şi de mijloacele informaționale, de resursele finaciare şi sociale de care dispune persoana pentru a-şi asigura reintegrarea şi care afectează, în mare măsură, susținerea hotărîrii de revenire. În general, studiile empirice arată că succesul reintegrării în țară de origine este cu atît mai mare cu cît migrantul are şansa participării la viața economică şi socială a țării de destinație [7].

Reieşind din datele cercetărilor empirice şi practica cu care se confruntau statele cu un înal nivel de emigrare, elaborarea şi implementarea programelor de revenire a migranților a devenit una din direcțiile de bază în realizarea politicilor guvernamentale.

Plecînd de la experiența unor state ca Polonia şi Mexic, Guvernul Republicii Moldova decide în 2008 aprobarea „Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare" [18]. Măsurile propuse pentru implementare priveau diversificarea activității de antreprenoriat prin crearea intreprinderilor mici si mijlocii de prelucrare a productiei agricole, crearea fermelor mici pentru creşterea păsărilor şi animalelor, precum şi dezvoltarea sectorului mic industrial prin deschiderea minibrutăriilor, secțiilor de extragere a uleiului etc. De asemenea, au fost pregatite planuri de investiții în turismul rural, prin crearea pensiunilor agroturistice şi includerea lor in circuitul turistic.

În acelasi timp, planul prevedea informarea migrantilor despre oportunitatile de reintegrare social-economica în Moldova. Acțiunile prevedeau editarea şi diseminarea pliantelor, broşurilor informative, prin consolidarea centrelor de informare pe lînga misiunile diplomatice ale Moldovei peste hotare etc. Proiectele incluse în plan urmau a fi implementate în cadrul Parteneriatului de Mobilitate Republica Moldova - Uniunea Europeana.

În acest context, şi în conformitate cu Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2011-2014, Ministerul Muncii, Protecției Sociale şi Familiei a elaborat proiectul Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii şi reintegrării lucrătorilor migranți pentru anii 2012-2014. Scopul acestui proiect este de a consolida legăturile cu cetățenii Republicii Moldova peste hotare, de a asigura informarea corectă şi permanentă a cetățenilor despre situația pieței muncii şi mediatizarea continuă a oportunităților de revenire şi reangajare în țară [19].

Totodată, se optează pentru acordarea serviciilor speciale migranților reîntorşi prin informarea şi consilierea vocațională şi profesională a persoanelor reîntoarse în scopul instruirii la meseriile solicitate pe piața muncii sau a alternativelor de încadrare în cîmpul muncii, organizarea cursurilor de formare profesională conform cerințelor actuale ale pieței forței de muncă. Realizarea activităților incluse în Plan va contribui la diminuarea impactului negativ al migrației, la sporirea nivelului de informare a cetățenilor plecați privind oportunitățile de re-

întoarcere şi reintegrare economică şi socială, precum şi o implicare mai activă a autorităților în monitorizarea procesului migraţional.

Analizînd experienţa altor state privind acţiunile de stimulare a reîntoarcerii lucrătorilor migranţi de peste hotare putem invoca exemplul Poloniei, ce a declanşat o serie de măsuri, direcţionate în mai multe domenii. Unul din ele este Programul naţional „Întoarcerea acasă”, ce se baza, în principiu, pe scutirea de taxe şi pe strategiile investiţionale pentru polonezii care doreau să se întoarcă în Polonia [9]. Activităţile programului conţineau mai multe componente:

Susţinerea antreprenoriatului - Politicile menite să încurajeze dezvoltarea antreprenoriatului sunt considerate metode de reducere a emigraţiei. Programul Naţional Întoarcerea Acasă prevede forme particulare de susţinere a oamenilor care încep o afacere / activitate economică pentru prima dată. Aceste măsuri includ scutirea de impozitul pe venit şi contribuţiile la fondul de pensii pe o perioadă de 3 ani şi acordarea unui credit preferenţial pe un termen de 5 ani.

Promovarea încadrării în câmpul muncii - Acest program conţine, de asemenea, forme individuale pentru a susţine persoanele angajate în câmpul muncii pentru prima dată, cum sunt scutirea de contribuţiile de anuitate drept o încercare de a reţine în ţară emigranţii potenţiali.

Susţinerea celor care planifică să facă investiţii în Polonia - este realizată în formă de transferuri pentru investiţii, scutind aceste investiţii de impozite pe un termen de 3 ani. Implementarea unui pachet special de soluţii pentru a facilita stabilirea companiilor, ce permite depăşirea tuturor formalităţilor în perioada când persoanele indicate se află peste hotare.

Propunerea de a crea un fond special de capital mixt / comun (prin intermediul Guvernului şi al organelor locale) ce ar putea acorda credite preferenţiale acelor persoane, care doresc să facă investiţii în Polonia, folosind, în special, banii cîştigaţi peste hotare.

În exemplu asemănător de stimulare a investiţiilor colective prin programe oficiale ne servesc acţiunile Guvernului Mexicului, care a fost primul care a luat iniţiativa de atragere a remiterilor colective. Cel mai cunoscut program mexican este 3 pentru 1, ce ţine de încurajarea investiţiilor în mici întreprinderi locale, infrastructură, programe comunitare.

În 1992, Guvernul statului mexican Zacatecas a iniţiat un program care suplimenta banii donaţi de emigranţi cu fonduri federale şi guvernamentale. Programul s-a extins incluzînd fonduri municipale. Astfel, pentru fiecare dolar donat, guvernul participa cu 3 dolari din fondurile guvernamentale. Sumele acumulate erau îndreptate într-un fond pentru dezvoltarea proiectelor locale. În 2002 prin aceste canale au fost gestionate 16 mil. USD. Fondurile donate au crescut atît de mult încît Guvernul nu avea banii suplimentari pentru completarea acestora conform programului iniţial. Datorită succesului acestui proiect alte state au început implementarea propriilor programe 3 pentru 1 [16].

Alt program, implementat în Mexic, este “Mi Comunidad”. Acest program a început prin a oferi posibilitatea de creare a întreprinderilor mixte, o jumătate din care o deținea investitorul, iar cealaltă jumătate - statul. Cu timpul s-au creat condiții ca antreprenorii locali, ce sunt în căutare de resurse, să le poată atrage de la migranți. Astfel, emigranții pot deveni acționari la întreprinderi locale printr-o metodă simplă şi avantajoasă.

Bazîndu-se pe bunele practici ale țărilor cu incidență mare a fluxurilor migraționale şi urmărind realizarea Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare în Republica Moldova a fost elaborat şi ajustat la contextul autohton un program ce prevedea măsuri legate de stimularea activităților economice şi investirea remitenților migranților. Este vorba despre Programul-pilot de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1”, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.972 din 18.10.2010, fiind destinat lucrătorilor migrați sau rudelor de gradul întâi ai acestora care doresc să investească în lansarea sau/şi dezvoltarea unei afaceri proprii în Republica Moldova [10]. Programul a activat în baza regulii “1+1”, astfel fiecare leu investit din remitențe a fost suplinit cu un leu în formă de grant. Programul a constat din patru componente: Informare şi comunicare; Instruire şi suport antreprenorial; Finanțare a afacerilor / Regula 1+1 (Valoarea maximă a grantului nu va depăşi 200.000 de lei) şi Monitorizare postfinanțare şi evaluare a Programului-pilot.

Proiectului a durat doi ani şi în februarie 2012 au fost înregistrte următoarele rezultate:

• 1900 consultații acordate;

• 9900 vizite pe site http://www.odimm.md/pare.htm;

• 235 persoane persoane instruite;

• 98 cereri de finanțare nerambursabilă inregistrate, inclusiv 45% intreprinderi nou-create;

• 67 Contracte de finanțare nerambursabilă incheiate:

– Investiții totale: 31,8 mln. lei, inclusiv

- mijloace proprii (remitențe): 19.8 mln. lei;

- grant nerambursabil “PARE 1+1”: 12,0 mln. lei;

• 19 cereri de finanțare nerambursabilă în asteptare:

Investiții totale: 12.0 mln. lei, inclusiv mijloace proprii (remitențe) - 8,9 mln. lei şi grant nerambursabil “PARE 1+1” - 3,7 mln. lei [11].

Proiecte naționale ce țin de cunoaşterea şi satisfacerea nevoilor primordiale ale emigranților

Migrațiunea economică răspîndită azi pe glob ține, în primul rînd, de imposibilitatea satisfacerii în patrie a unor nevoi financiare ale emigranților. Cunoaşterea acestor nevoi este destul de importantă pentru gestionarea migrației şi a remiterilor. În multe țări, este răspîndită anchetarea directă a persoanelor ce au

emigrat sau doresc să o facă, pentru a putea elabora programele naționale ce ar permite reîntoarcerea în patrie. Printre problemele cele mai stringente nu numai pentru Republica Moldova, dar şi pentru alte țări, sunt asigurarea cu locuințe, accesul la studii, la servicii medicale.

Un exemplu de proiect orientat spre reîntoarcerea migranților în țară este cel de construcții imobiliare şi susținere a micului business Construmex [6] implementat în Mexic. Un studiu efectuat de această companie arată că 58 % din mexicanii emigrați în SUA intenționează să-şi construiască o casa şi să se reîntoarcă în patrie. Prin intermediul acestui proiect la construcția caselor au participat cca 30000 mexicani. Construmex are încheiate un şir de acorduri cu companii de construcții şi de producere a materialelor de construcție, bănci, precum şi cu alte instituții a căror activitate vizează businessul mic. Solicitanții de participare la o astfel, de ipotecă nu trebuie să demonstreze legalitatea şederii peste hotare, ci posibilitatea de a efectua regulat plăți.

Acces la informație

Potrivit datelor cercetărilor empirice migranții nu sunt întotdeauna suficient informați cu privire la transformările rapide ce au loc în societatea lor de origine, chiar şi în cazul unei comunicării intense cu membrii familiei sau comunității de origine. În acest context accesul la informație este considerat drept factor-cheie pentru revenirea cu succes la baştină, fapt valorificat la maximul în cadrul implementării programelor de reîntoarcere şi reintegrare a migranților de muncă.

Practica Poloniei în realizarea planului de acțiuni pentru întoarcerea migranților în țară conținea 2 inițiative [9]. Ministerul Muncii şi Politicii Sociale a lansat o pagină web www.migracje.gov.pl cu scopul de a oferi toată informația necesară pentru persoanele care intenționează să sosească în Polonia sau să plece din țară. Site-ul în cauză conținea procedurile de şedere în Polonia şi informația de contact a instituțiilor relevante şi, de asemenea, panouri cu locurile de muncă vacante şi procedurile-cheie de şedere.

Concomitent cu pagina web (www.powroty.gov.pl) în luna noiembrie 2008 de către Prim-ministrul Poloniei la Londra a fost lansat un program informativ „Aveți un plan de revenire?” Scopul acestui program a fost de a asigura cu informație emigranții polonezi care au decis să se întoarcă în Polonia. Un ghid special (o carte de referință) întitulată “Powrotnik” a fost pregătit şi conținea răspunsuri practice la întrebări, compilate în rezultatul analizei problemelor tipice cu care se confruntă persoanele care se întorc în Polonia. Cartea de referință este disponibilă pe site-ul web, unde emigranții polonezi pot primi răspunsuri la întrebările sale din partea experților şi personalului administrativ în decurs de 14 zile de la data solicitării efectuate prin intermediul site-ului.

Programul constituia un efort comun al mai multor ramuri ale administrației guvernamentale din Polonia, fiind un instrument practic menit să asiste la depăşirea formalităților esențiale (Sfaturi cum se poate de adus bunurile personale de peste hotare; formalitățile pentru crearea unei activități economice individuale; explicații vizând impozitele; modul de conviețuire cu soțul / soția străină în Polonia şi înrolarea copiilor în şcolile poloneze; informație important vizând serviciile sociale etc.), care pot fi soluționate anterior revenirii acasă. La fel, sunt specificate chestiunile ce urmează a fi soluționate după reîntoarcerea acasă.

În practica Republicii Moldova, de asemenea, putem atesta acțiuni orientate spre o informare amplă privind migrația legală în Uniunea Europeană şi oportunităților existente pe piața muncii din Moldova. Astfel, în proiectele din cadrul Parteneriatului de Mobilitate au fost utilizate extensiv toate canalele de comunicare în masă, atît cele de la nivel național, cît şi cele internaționale. Procesul de comunicare a inclus, de asemenea, şi rețelele şi comunitățile de moldoveni de peste hotare, autoritățile naționale şi locale.

Alături de instrumentele de informare on-line (www.anofm.md; www.jobmarket.gov.md; www.legal-in.eu; www.migratie.md, www.diaspora.md etc), în cadrul proiectului „Consolidarea capacității Moldovei de gestionare a pieței muncii şi reintoarcere a migranților", implementat de Agenția Suedeză de Ocupare a Forței de Muncă în colaborare cu Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă a Republicii Moldova (ANOFM), s-a desfăşurat o informare continuă privind oportunitățile legale de angajare prin intermediul Centrului de Apel Piața Muncii (creat la 26 martie 2010), unde fiecare moldovean, atît din Moldova, cît şi de peste hotare, poate afla informația despre posibilitățile pieței muncii din Moldova.

Asistența acordată persoanelor ce doreau să se reîntoarcă de peste hotare a fost asigurată prin intermediul unor programe şi politici de corelare a cunoştințelor şi experienței acumulate peste hotare cu cererea de pe piața locală a muncii. În acest sens, în cîteva țări ale Uniunii Europene (spre exemplu: Italia (Roma, Padova), Germania (Nürnberg)) pe parcursul anilor 2010-2011 au fost organizate tîrguri de locuri de muncă pentru cei care doreau să se reîntoarcă acasă şi să lucreze în Moldova.

Rezultatele tîrgurilor de informare despre piața muncii din Republica Moldova rămîne a fi o enigmă, deoarece nu există date oficiale. Dacă să operăm cu datele furnizate de mass-media, spre exemplu în cadrul Tîrgului de informare despre piața muncii din oraşul Padova, Italia organizat la 8 mai 2011 au participat peste 150 de cetățeni moldoveni [23]. În opinia organizatorilor "menirea Târgului a fost predispunerea cetățenilor moldoveni, aflați temporar în Italia, spre comunicare cu autoritățile prezente la tîrgul de informare, cît şi să informeze despre situația curentă de pe piața forței de muncă din țară, despre unele posibilități reale de reintegrare a lor pe piața autohtonă". Astfel, putem conchide că, re-

zultativitatea tărgurilor de muncă nu a fost înaltă. O explicație a unor rezultate scăzute, poate fi următoarea: chiar dacă în faza inițială a elaborării programelor pentru revenirea şi integrarea migranților de muncă în Republica Moldova, autorii s-au axat pe unele date statistice şi analize, în general procesul migrator, a fost tratat ca un fenomen puternic masculinizat. Deşi, începînd cu perioada de explorare a străinătății şi pînă în prezent, procesul a suferit modificări considerabile atît în termeni de motivație şi de nevoi, cît şi gen. Tîrgul locurilor de muncă de la Padova a propus migranților moldoveni oferte axate pe domenii ca cel al construcțiilor, industriei, transporturilor, tehnologiilor informaționale, domenii strict masculine, neluînd în considerare forța de muncă feminină. Nu trebuie însă să omitem faptul că, pe de o parte modificările din ultimii ani percepute la nivelul pieței muncii au dus la creşterea ofertelor locurilor de muncă în sfera serviciilor domestice, ceea ce implicit a dus la o feminizare a migrației, în special în Italia.

Pe de altă parte nu este suficient doar oferirea unui salariu, ci este nevoie şi de un pachet avantajos de beneficii, de care în afara țării lucrătorii dispun deja. Lipsa includerii beneficiilor în pachetele salariale pe care le ofera angajatorii moldoveni, este o problema generala pe piața fortei de munca din Republica Moldova.

O altă modalitate de informarea a migranților de muncă a fost organizarea Birourilor de informare privind angajarea în cîmpul muncii. În cadrul consulatelor Republicii Moldova care activează peste hotare, au fost create birouri de informare pentru cetățenii Moldovei care trăiesc în țările Uniunii Europene. Birourile furnizează informații privind diversele oportunități de angajare în Moldova, politici naționale de ocupare a forței de muncă şi antreprenoriat, prevenirea exploatării şi traficului de ființe umane, canale mai ieftine de transfer a remitențelor.

Fortificarea diasporelor externe

În ultimii ani, tot mai mult a început să se discute asupra implicării şi rolului pozitiv, pe care l-ar putea avea asupra statelor grupurile etnice organizate, aflate în afara granițelor țării lor de origine, adică diasporele. Impactul asupra dezvoltării provenite din contribuția expatriaților a obținut o atenție semnificativă din partea cercetătorilor. Astfel contribuția diasporei poate fi valorificată drept o sursă de cunoştințe şi abilități care circulă între țări, cu un grad înalt de dorință şi capacitate de a contribui la dezvoltarea țării de origine (în opinia cercetătorilor J.-B. Meyer, R.Adams, Ch.Borders-Benayoun, J.-C.Bolay).

În acest context, migranții calificați sunt considerați a fi agenți veritabili ai dezvoltării în domeniul ştiinței, economiei şi societății civile în țara lor de origine. De facto, ei sunt acei actori care dețin potențialul de a contribui la construirea rețelelor diasporei [14], la aprofundarea legăturile dintre țările de origine şi

cele de destinaţie şi contribuie în mod direct la eforturile de dezvoltare. Exemple ale acestui mecanism din multe ţări au demonstrat cum migranţii calificaţi pot contribui, la dezvoltarea ţării de origine, prin diverse practici de transfer ale cunoştinţelor, resurselor şi competenţelor lor, fie direct - revenind temporar sau permanent în ţara de origine, sau indirect - prin utilizarea noilor tehnologii informaţionale şi de comunicare.

Un exemplu de politică guvernamentală în domeniul utilizării potenţialului diasporei ştiinţifice este modelul chinez "Serveşte-ţi Naţiunea". În cadrul acestuia, guvernul chinez şi-a asumat angajamentul de a crea un website şi un centru ce va oferi asistenţă cercetătorilor chinezi întorşi definitive sau temporar în patrie. Eforturile guvernului în acest sens au început în cadrul proiectul Aer de Primăvară, lansat oficial în 1997. Acest proiect oferea suport financiar cetăţenilor reîntorşi pe perioade scurte în ţara de origine. Programul suportă costul biletului de avion pînă în China, mizînd pe faptul că cercetătorii ar putea utiliza propriile resurse financiare provenite din granturile de cercetare pentru retur.

În noiembrie 2000, Guvernul chinez a lansat un program care ar stimula întoarcerea cercetătorilor aflaţi peste hotare în timpul vacanţei de vară oferindu-le un salariu ce depăşea de 5 ori salariul pe care l-ar fi cîştigat pe parcursul acestei perioade în ţara gazdă. În 2001, un document guvernamental important, ce întrunea eforturile mai multor ministere, semnala cetăţenilor aflaţi peste hotare datoria de a-şi servi naţiunea, chiar dacă aceşti cetăţeni nu manifestă dorinţa de a reveni pentru totdeauna în ţară [20].

Un alt exemplu cînd diaspora se manifestă ca agent al dezvoltării în domeniul economiei şi societăţii civile ne folosesc Asociaţiile Oraşul Natal.

Asociaţiile Oraşul Natal (AON) sunt asociaţiile de emigranţi interesate în susţinerea localităţilor natale. Astfel, de grupuri au devenit foarte populare printre imigranţii în SUA originari din Mexic şi Salvador.

Aceste organizaţii s-au constituit spontan, în baza faptului că, de regulă, persoane din aceleaşi localităţi muncesc în ţara-gazdă, de asemenea, aproape din punct de vedere teritorial, deoarece printre emigranţi e destul de răspîndit să ajute prietenii şi rudele să se angajeze.

Efortul guvernamental în îmbunătăţirea impactului remiterilor colective ţine de următoarele măsuri [12]:

- a oferi stimulente pentru atragerea mai multor remiteri colective;
- a colabora cu AON în domeniul planificării şi implementării proiectelor;
- a completa fondurile din remiteri colective cu bani guvernamentali;
- a încuraja activ investirea remiterilor în oraşele natale ale emigranţilor.

Programele guvernamentale atractive pentru migranţi ţin de:

a). Proiecte sociale şi de dezvoltare a infrastructurii – au o funcţie filantropică în domeniile educaţiei şi sănătăţii (prin furnizarea de tehnică modernă în şcoli şi spitale, reparaţii capitale etc.), infrastructurii (construcţia drumurilor,

străzilor, barajelor pentru apă, aprovizionarea cu apă, electricitate, şi gaze). Cel mai des întîlnite sunt proiectele în infrastructură, deoarece mulți emigranți asociază construcțiile cu dezvoltarea şi progresul.

b). Proiecte de investiții productive – prin pachetul de instrumente oferite pe piața financiară, inclusiv cu ajutorul donatorilor externi, organizațiilor pentru dezvoltare, acordurilor preferențiale între bănci etc.

c). Proiecte în domeniul educației şi culturii – crearea posibilităților de comunicare cu familia şi prietenii, schimb de cunoştințe, instruire, transfer de know-how.

O inițiativă asemănătoare a fost înregistrată şi în practica Poloniei. În anul 2006 oraşul Wrocław, de exemplu, a lansat o acțiune pentru a atrage înapoi emigranții, dat fiind faptul că ducea lipsa de muncitori în diferite domenii. Acțiunea a fost orientată spre foştii locuitori, dar şi spre polonezii calificați în general, care nu erau satisfăcuți de slujba de calificare joasă pe care o dețineau în special în Regatul Unit şi Irlanda. Cîteva alte oraşe au decis să urmeze acest exemplu şi să se adreseze către emigranți cu un apel de chemare să revină în țară [9].

În Republica Moldova s-au făcut un şir de încercări de colaborare cu comunitățile moldoveneşti de peste hotare. Politicile şi programele orientate spre diasporă în vederea dezvoltării țării de origine s-au extins în ultimii zece ani. Guvernul Moldovei încearcă să introducă o varietate de instrumente şi măsuri politice, pentru a încuraja migranții în mod permanent sau temporar stabiliți peste hotare, să contribuie la dezvoltarea țării lor de baştină. Spre exemplu în perioada septembrie 2010 - decembrie 2011, a fost implementat Proiectul „Susținerea implementării componentei migrație şi dezvoltare a Parteneriatului pentru Mobilitate Uniunea Europeană - Moldova”. Organizația Internațională pentru Migrație, misiunea în Republica Moldova (OIM), în parteneriat cu Academia de Ştiințe a Moldovei (AŞM) urma să susțină în bază de concurs 30 cercetători - membri ai Diasporei ştiințifice din Moldova (DŞM), care ar dori să revină în Moldova pentru o vizită de scurtă durată de 7-11 zile cu scop de a realiza activități de cercetare la una din universitățile academice sau instituțiile de cercetare - dezvoltare din Moldova. Concursul era deschis pentru cercetătorii originari din Moldova, care la moment activau în una din universitățile sau instituțiile de cercetare – dezvoltare de peste hotare în orice domeniu al ştiințelor fundamentale sau aplicative şi care aveau experiență de muncă în cercetare în cadrul acestor instituții nu mai puțin de 3 ani. Beneficiarilor se aloca suport financiar pentru acoperirea cheltuielilor de transport şi diurnă.

Obiectivul proiectului consta în extinderea capacității Moldovei de sporire a impactului migrației circulare asupra dezvoltării sectorului cercetare-dezvoltare, prin revenirea temporară a reprezentanților Diasporei Ştiințifice. Prin intermediul acestui program membrii DŞM aveau posibilitatea de a [21]:

• Contribui la dezvoltarea sectorului cercetare-dezvoltare din Moldova prin intermediul schimbului de experiență şi cunoştințe;

• Stabili noi relații de colaborare cu colegii din Moldova sau reînnoi relațiile stabilite anterior;

• Promova integrarea cercetătorilor din Moldova în comunitatea ştiințifică internațională;

• Consolida relațiile de colaborare cu cercetătorii din Moldova pentru a participa în comun la programele internaționale ca spre exemplu: Programul cadru 7 al Comisiei Europene, SCOPES, Programul NATO pentru pace şi securitate, instrumentele politicii europene de vecinătate etc.;

• Se implica în procesul educațional (instruirea studenților, masteranzilor, doctoranzilor etc.);

• Împărtăşi experiența de scriere a propunerilor de proiect cu colegii din Moldova;

• Servi în calitate de experți în evaluarea proiectelor, programelor, strategiilor de dezvoltare şi legilor naționale etc.;

• Contribui la elaborarea publicațiilor ştiințifice comune pentru a fi editate în Moldova sau peste hotare;

Potrivit datelor 23 oamenii de ştiință au fost sprijiniți să se întoarcă temporar în țară şi să activezeîn instituțiile de cercetare [11].

Un alt program, desfăşurat în cadrul Proiectului menționat, a fost orientat spre promovarea şi susținerea revenirii temporare sau permanente în Moldova a 30 tineri moldoveni absolvenți ai instituțiilor din străinătate pentru a se angaja în instituțiile private / publice din Moldova în vederea schimbului de experiență şi implementării abilităților căpătate peste hotare. Concursul a fost deschis pentru tinerii moldoveni cu studii în străinătate cu vîrsta de pînă la 35 de ani, care doreau să revină temporar sau permanent în Moldova în vederea angajării în instituțiile private sau publice din Moldova. Obiectivul proiectului a fost de a aborda fenomenul exodului de creiere prin promovarea transferului de idei noi şi de abilități în procesul migrației tinerilor şi a mobilității educaționale.

Aceşti tineri urmau să beneficieze de un pachet de susținere informațională, şi anume oferte de muncă în Republica Moldova şi financiară - indemnizație lunară echivalenta a 200 de Euro pe o perioadă de 6 luni, precum şi de rambursarea transportului din țara de destinație în Moldova.

În cadrul acestui program au fost primite 94 de cereri (64 din străinătate), din care 17 tineri absolvenți ai universităților străine au fost deja plasață în instituțiile publice şi private [11].

În practica internațională consolidarea legăturilor cu reprezentanții diasporei se realizează şi prin alte forme. Spre exemplu Guvernul Poloniei a lansat Programul “Mai aproape de lucru, mai aproape de Polonia”, scopul căruia este de a lărgi competențele consulatelor prin crearea mai multor oficii în oraşele un-

de locuiesc mulți imigranți polonezi (de exemplu, Londra şi Dublin), pentru a soluționa problemele emigranților polonezi. Programul a creat o linie de ajutor cu program de 24 ore pentru a susține fortificarea centrelor poloneze de cultură şi educație peste hotare, în special pentru a-I învăța pe tineri limba poloneză şi istoria [9].

Acțiuni orientate spre consolidarea legăturilor cu reprezentanții diasporii au fost întreprinse şi de autoritățile Republicii Moldova, care pînă în present au stabilite legături cu 60 de asociații obşteşti ale Diasporei moldoveneşti din 21 de țări. Cele mai multe asociații obşteşti sunt înregistrate în Italia (20), Ucraina (14), Federația Rusă (11), Republica Franceză (6), Republica Portugheză (4) Canada (3) şi SUA (3).

În cadrul Parteneriatului de Mobilitate Uniunea Europeană - Moldova asociațiile din cadrul Diasporei Moldoveneşti din întreaga lume au avut posibilitatea să inițieze şi să implementeze cu succes diferite inițiative şi proiecte care au menirea de a contribui la consolidarea comunicării şi bunelor relații între Moldova şi cetățenii ei aflați peste hotare. Printre ele menționăm crearea Centrului pentru Moldoveni în Paris, deschis în octombrie 2011 şi destinat să ofere migranților o serie de servicii în informare, training, consultanță şi orientare profesională şi de integrare culturală. Astfel, mai mult de 30 tipuri de reviste, buletine informaționale şi ziare cu tiraj de circa 50 000 copii au fost produse, publicate şi distribuite în rîndul migranților moldoveni aflați în Italia, Ucraina, Portugalia, Franța şi Anglia. O ediție specială a buletinului informativ „Pro Diaspora Kids" a fost produsă de Asociația Diasporei din Portugalia, şi a fost lansată la 1 iunie 2011 pentru a marca Sărbătoarea Zilei Internaționale a Copiilor.

Lansat în octombrie 2010, Mecanismul de Granturi Mici pentru Diasporă a trezit interesul a mai mult de 35 de Asociații Diasporale din diferite țări, cum ar fi: Republica Cehă, Canada, Belgia, Franța, Germania, Grecia, Italia, Marea Britanie, Moldova, Federația Rusă, SUA, Ucraina şi Suedia. Dintr-un număr total de 35 solicitări, 10 cele mai reuşite proiecte au fost selecționate de Comisia de Selectare, compusă din reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova, Biroului Relații Interetnice şi OIM.

Dacă să apreciem acțiunile întreprinse de autoritățile Republicii Moldova la capitolul consolidarea legăturilor cu reprezentanții diasporei constatăm unele succese, însă ele urmează a fi completate şi cu alte acțiuni.

Pînă în prezent, autoritățile centrale au pus accentul, în mare măsură, pe activități de păstrare a identității naționale şi culturale a persoanelor originare din Republica Moldova domiciliate peste hotare temporar sau permanent. Aceste activități s-au rezumat, în special, la dotarea asociaților obşteşti ale diasporei cu înregistrări audio şi video, abonarea la diferite ediții periodice, organizarea unor activități cu ocazia sărbătorilor naționale, acoperirea cheltuielilor pentru participarea liderilor organizațiilor obşteşti la congrese, etc. Însă, problemele cu care

se confruntă cetățenii noştri în țările gazdă sunt mult mai vaste. În aceste condiții susținerea diasporei trebuie să pornească de la abordare complexă şi integrată a problemelor cu care se confruntă cetățenii noştri în statele gazdă, dar şi în propria lor țară. Chiar dacă subiectul diasporei moldoveneşti a fost pus în discuție în termeni calitativ noi, acesta fiind inclus şi în Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova 2011-2014 [17], ar fi cazul să se elaboreze o Strategie de stat de susținere a Diasporei, care ar trasa principiile, obiectivele şi direcțiile principale de activitate. De asemenea, ar fi cazul să se creeze o instituție guvernamentală capabile să formuleze, coordoneze, implementeze şi monitorizeze politicile statului ce au ca scop susținerea diasporei, deoarece actuala Direcție Relații Internaționale, Integrare Europeană şi Diaspora din cadrul Biroului Relații Interetnice, nu are autoritatea cuvenită şi nici resursele necesare pentru a face față volumului de activități existente, atît din punct de vedere a personalului, cît şi din punctul de vedere al activităților de bază ale Biroului Relații Interetnice. Chiar dacă prin Dispoziția Guvernului nr.90 din 26.09.2011 s-a decis crearea unei Agenții pentru Diasporă, care va dezvolta legăturile cu moldovenii plecați peste hotare şi, totodată, va coordona aplicarea politicilor statului în domeniul migrației [8], pînă în prezent nu a fost prezentată o descriere clară a atribuțiilor şi modului de organizare al respectivei Agenții, care ar trebui să constituie o instituție viabilă, capabilă de a gestiona subiectul diasporei moldoveneşti.

Printre inițiativele statului în domeniul migrației, promovate de autoritățile Republicii Moldova, ar fi cazul să fie întreprinse acțiuni de ordin intern, centrate pe tinerii din Moldova, ce ar diminua fluxul migrațional. Ca exemplu invocăm practica Poloniei, ce a elaborat şi promovat două campanii naționale centrate pe tineretul polonez, încurajînd mândria națională şi începutul carierei profesionale în țară.

O campanie informațională întitulată "Începe o carieră" a fost lansată în anul 2007 cu scopul de a prezenta Polonia drept o țară potrivită pentru a dezvolta o carieră profesională. Campania a fost organizată de Asociația Poloneză Managementul Resurselor Umane. Scopul campaniei a fost de a iniția o discuție: ce se poate de făcut pentru a încuraja studenții tineri talentați şi bine instruiți sa-şi facă o carieră profesională în Polonia. Campania, care, la fel, a răspîndit istorii de succes ale persoanelor care s-au întors, a inclus dezbateri în instituțiile de învățămînt superior cu participarea managerilor resurse umane, studenților, experților în domeniul dezvoltării carierei şi reprezentanților mass-media.

A doua inițiativă a Guvernului polonez a fost lansarea programului "Patriotismul zilei de mîine", ce promova atitudini contemporane patriotice şi civice, şi prin urmare, putea să-i convingă pe oamenii tineri să rămînă în țară [9].

Gestionarea cu succes a migrației depinde de politicile pieței muncii, politicile sociale, măsurile de asigurare a integrării migranților şi administrarea publică calitativă. Politica publică poate influența natura şi interacțiunea cerere-at-

ragere şi ofertă-împingere pentru a realiza obiectivele ţării privind migraţia. Guvernul Republicii Moldova a început dezvoltarea acţiunilor pentru revenirea lucrătorilor migranţi şi optimizarea reintegrării lor în ţara de origine. De asemenea, o prioritate pentru politicile migraţionale rămîne direcţionarea investirii remitenţelor spre o dezvoltare echilibrată în interesul migrantului, a comunităţii şi pentru dezvoltarea întregii economii.

O oportunitate în elaborarea şi dezvoltarea programelor de reîntoarcere şi reintegrare a migranţilor de muncă în Republica Moldova este experienţa international în acest domeniu. Examinînd experienţa internaţionale, am constatat că nu există practici de o înaltă eficienţă în administrarea migraţiunii şi a remiterilor, ce ar putea fi implementate pe larg în alte ţări, asigurînd rezultate scontate. Elaborarea şi implementarea strategiilor privind reîntoarcere şi reintegrarea migranţilor de muncă, trebuie făcută ţinînd cont de specificul economiei naţionale, mediul de afaceri şi nu în ultimul rînd, de cultura şi tradiţiile fiecărui stat în parte, fapt constatat şi în cazul Republicii Moldova.

În scopul facilitării migraţiei legale, inclusiv migraţia circulară şi temporară, în iunie 2008 a fost semnată Declaraţia Comună privind Parteneriatul de Mobilitate între Uniunea Europeană şi Republica Moldova. Una din cele mai importante priorităţi abordate de Parteneriatul de Mobilitate este consolidarea capacităţii instituţiilor naţionale de gestionare a programelor de reintegrare şi reîntoarcere a migranţilor.

Analizînd actiunile ce au fost desfăşurate în cadrul programelor de reîntoarcere şi reintegrare a migranţilor de muncă în Republica Moldova am constatat următoarele momente pozitive:

• acţiunile întreprinse de autorităţile moldoveneşti privind reîntoarcerea şi reintegrarea migranţilor de muncă în Republica Moldova au fost lansate într-un timp potrivit din cauza impactului negativ al crizei economice mondiale asupra pieţelor muncii din toate ţările europene.

• elaborarea programelor de reintegrare şi reîntoarcere a migranţilor au avut la bază analize şi sondaje de opinii, informaţii privind experienţa altor state, fapt ce a contribuit la o înţelegere mai profundă a realităţii şi realizării unei planificări mai reuşite a activităţilor.

• acţiunile privind reîntoarcerea şi reintegrarea migranţilor de muncă în Republica Moldova au fost orientate orientate pe 2 dimensiuni: internă (în ţară) şi externă (peste hotare).

• în realizarea programelor de reintegrare şi reîntoarcere a migranţilor au fost implicate atît autorităţile Republicii Moldova, cît şi organisme internaţionale cum ar fi OIM, Fundaţia Europeană pentru Instruire, etc.

• proiectele de reintegrare şi reîntoarcere a migranţilor cuprind mai multe domeni: economic, social, ştiinţific.

În procesul de implementare a acestor programe am constatat unele deficiențe, înlăturarea cărora ar facilita şi îmbunătăți acțiunile întreprinse:

• existența deficiențelor la nivel local privind furnizarea informației actualizate şi în continuu privind programele sociale şi economice elaborate de Guvernul Moldovei cu susținerea organismelor internaționale pentru persoanele reîntoarse;

Chiar dacă experții locali au desfăşurat un amplu proces de informare privind politicile adresate persoanelor reîntoarse de peste hotare şi a oportunităților existente pe piața muncii din Moldova, utilizînd extensiv toate mijloacele de comunicare în masă, aceste furnizări de informații nu sunt suficiente (ca număr sau calitate şi sfera de cuprindere) pentru satisfacerea necesităților întreprinzătorilor migranți.

O opțiune ar fi organizarea unor centre de informare la nivel regional, care ar putea coopera cu autoritățile publice locale din comunitățile rurale. Spre exemplu, autoritățile publice locale ar putea informa comunitățile rurale despre existența acestor centre şi programele lor, precum şi ar putea disemina informație nouă utilă.

• Migranții la revenirea în societatea de baştină deseori întîmpină dificultăți de re-integrare;

Migrantul reîntors în țară după 10 sau 20 de ani de şedere într-o altă țară nu mai este identic cu persoana care părăsise țara la data respectivă, aşteptările sale, precum şi cele ale societății față de el, pot fi complet diferite. Chiar şi în contextul transnaționalismului actual, în care migranții păstrează simultan legături de intensitate variabilă cu societățile de origine şi destinație, întoarcerea la baştină atrage unele probleme de reintegrare, generate de şocul cultural (şocul propriei culturi). În cadrul programelor inițiate sînt prevăzute acțiuni orientate spre o susținere informațională, financiară sau juridică a persoanelor reîntoarse şi mai puțin acțiuni de asistență psihologică pentru migrant şi familia lui. În acest caz ar fi salutabil lansarea programelor de asistență psihologică destinate adaptării şi integrăriii/reintegrării familiilor lucrătorilor migranți moldoveni la întoarcerea în țară (sprijinirea soțului / soției în găsirea unui serviciu, precum şi consilierea psihologică pentru copiii, mai ales cazul dacă aceştea sînt adolescenți).

• Elaborarea unei Strategii de susținere a Diasporei, care ar trasa principiile, obiectivele şi direcțiile principale de activitate şi ar oferi o abordare complexă şi integrată a problemelor cu care se confruntă cetățenii noştri în statele gazdă, dar şi în propria lor țară.

Bibliografie

1. Black R., King R., TiemokoT. Migration, return and small enterprise development in Ghana: a route out of poverty? Comunication on International Workshop on Migration and Poverty in West Africa, March 13–14, 2003, Unive-

rsity of Sussex. (http://www.geog.sussex.ac.uk/scmr/research/transrede/workshop/IWMP2.pdf)
2. Black R., Koser K., Munk K., Atfield G., D'Onofrio L., Tiemoko R. Understanding voluntary return, online report of Sussex Centre for Migration Research, 2004. (http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/rdsolr5004.pdf)
3. Boian V. Deficiențele cadrului legal şi instituțional destinat susținerii Diasporei Republicii Moldova (APE), (http://www.ape.md/doc.php?l=ro&idc=156&id=1558)
4. Bovenkerk F. Why returnees generally do not turn out to be agents of change: The case of Suriname, 1981 (http://www.kitlvjournals.nl/index.php/nwig/article/view/5395/6162)
5. Cassarino J.-P. Theorising return migration: the conceptual approach to return migrants revisited. // International Journal on Multicultural Studies, vol.6, no.2, 2004, pp.253-279.
6. Construmex (http://www.cemexmexico.com/se/se_co.html)
7. Davids T. and van Houte M. Remigration, development and mixed embeddedness: An agenda for qualitative research? // Cassarino, J.-P., (ed.), Conditions of Modern Return Migrants. - Florence, Robert Shuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, 2008, pp.9-29.
8. Dispoziție a Guvernului Republicii Moldova nr.90 din 26.09.2011. // Monitorul Oficial nr.160-163 din 30.09.2011
9. Efectele migrației şi remitențelor în zonele rurale ale Moldovei şi Studiul de caz privind gestionarea migrației în Polonia (http://www.case.com.md/upload/3/Efectele%20migratiei%20si%20remitentelor%20in%20zonele%20rurale%20ale%20Moldovei%20si%20Studiul%20de%20caz%20privind%20gestionarea%20migratiei%20in%20Polonia.pdf)
10. Hotărîrea Guvernului cu privire la Programul-pilot de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1" pentru anii 2010-2012. // Monitorul Oficial Nr.211-212 din 29.10.2010
11. Information Newsletter Mobility Partnership European Union – Moldova no.4 - november 2011. (http://www.mfa.gov.md/img/docs/buletin-parteneriat-mobilitate-IV-eng.pdf)
12. Johnson B., Sedaca S. Diasporas, Émigrés and Development. Economic Linkages and Programmatic Responses. // US Agency for International Development, Trade Enhancement for the Services Sector Project CARANA Corporation. – march 2004.
13. Kilic T., Carletto C., Davis B., Zezza A. Investing back home. Return migration and business ownership in Albania. // Economics of transition, vol. 17, no.3, 2009, pp.587-623.
14. Meyer J.-B. Network approach versus brain drain: lessons from the diaspora. // International Migration, Vol.39, No.5, Blackwell, Oxford, 2001.

15. Nunn A. The 'Brain Drain' Academic and Skilled Migration to the UK and its Impacts on Africa. Report to the AUT and NATFHE, 2005. (http://www.ucu.org.uk/media/pdf/3/4/thebraindrain.pdf)
16. Orozco M., Welle1 K. Hometown Associations and Development: a Look at Ownership, Sustainability, Correspondence, and Replicability. // Inter-American Dialogue, 2005.
17. Programul de activitate al Guvernului pentru anii 2011-2014. (http://www.moldpres.md/pdf/3350445_md_program_activi.pdf)
18. Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare, din 9 octombrie 2008. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.187-188/1143 din 17 octombrie 2008.
19. Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii şi reintegrării lucrătorilor migranți pentru anii 2012-2014. (http://www.cnp.md/ro/grupuri-de-lucru/politici-sociale-educationale-de-tineret-si-mediu/stiri/item/454-plan-actiuni-lucratori-migranti)
20. Promoting Knowledge Exchange through Diaspora Networks (The Case of People's Republic of China) By Xiang Biao ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), University of Oxford, A report written for the Asian Development Bank, March 2005
21. Revenirea temporară a reprezentanților Diasporei ştiințifice din Moldova. (http://international.asm.md/ds/despre-diaspora-stiintifica/95-opportunities-diaspora-network/911-revenirea-temporara-a-reprezentantilor-diasporei-stiintifice-apel-pentru-propuneri-2010-2011.html)
22. Strategia națională în domeniul migrației şi azilului (2011-2020). (http://www.gov.md/public/files/ordinea_de_zi/06.07.2011/Intr02.pdf)
23. Tîrgului de informare despre piața muncii din oraşul Padova, Italia (http://www.italia.mfa.md/consular-news-ro/481297)

Prezentat la redacție
la 13 mai 2012

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

ETAPELE ELABORĂRII POLITICII DE SECURITATE ŞI APĂRARE A REPUBLICII MOLDOVA: PROVOCĂRI ŞI SOLUȚII

Marcel BENCHECI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Catedra Ştiințe Politice
Doctorand

The guaranteeing of national security is always a current topic for the Republic of Moldova, because it is a prerequisite for civilian crisis management, sustainable economic development, health and safety of people, complementing and supporting internal and external stability of our country. The success of guaranteeing the security in a state widely depends on developing and implementing a security and defense policy, that reflects the interests and objectives to promote the country data. The fact is that security policy must always be revised as changes depending on internal and external conjuncture, it is in continuous mobility. In this article the defense policy is seen as a component of security policy, since the traditional concept of security is not limited to military threats and responses, but is refined to a much larger scale, including the addition of military security and defense, capability of the entity and security policy to ensure a safe environment, which would contribute to the development of the country, to consolidate democracy, stability state, welfare and population development.

Garantarea securității naționale întotdeauna este un subiect actual pentru Republica Moldova, deoarece este o condiție indispensabilă pentru managementul civil al crizelor, o dezvoltare economică durabilă, sănătatea şi siguranța cetățenilor, complimentarea şi sprijinirea stabilității interne şi externe a țării noastre. Succesul asigurării securității unui stat depinde în mare măsură şi de reuşita elaborării şi implementării unei politici de securitate şi apărare, care să reflecte promovarea intereselor şi obiectivelor țării date. Cert este faptul că politica de securitate trebuie mereu să fie revizuită, deoarece în dependență de schimbările conjuncturii interne şi externe, ea se află într-o mobilitate continuă.

În cadrul acestui articol politica de apărare este analizată şi percepută ca element component al politicii de securitate, deoarece în prezent, conceptul tradițional al securității, nu se limitează doar la amenințări şi răspunsuri de ordin militar, ci este redefinit la o scară mult mai largă, care includ pe lîngă securitatea şi apărarea de ordin militar a entității şi capacitatea politicii de securitate de

a asigura un mediu sigur, care ar contribui la dezvoltarea generală a țării, la consolidarea democrației, stabilității statului, bunăstarea şi dezvoltarea populației Ca rezultat, politica de securitate îşi extinde cadrul său instituțional pentru a integra atât aspectele tradiționale ale politicii de securitate, adică politica de apărare, cât şi politica de dezvoltare economică, socială, ecologică şi politică, componente care au fost neglijate în studiile clasice anterioare.

Invocînd necesitatea şi importanța politicii de securitate şi apărare pentru fiecare stat se impune analiza determinantelor acesteia: valorile politice caracteristice unui stat, respectiv țării noastre, care în opinia politologului rus V.Iliin sunt interesele naționale, securitatea şi integritatea [1, 35-49], precum şi mediul internațional ce influențează Republica Moldova.

Interesele naționale ale statului nostru de multe ori depind de raportul dintre interesele naționale ale diferiților actori de pe arena internațională, de caracterul de concurență a acestora, cît şi de diferiți factori de influență asupra lor. Mai mult ca atît, insuficiența experienței statale, incapacitatea de a se adapta la modificările geopolitice profunde şi vertiginoase, precum şi incapacitatea de a forma un consens național în răspunsul la întrebarea inițială: „Cine sîntem?", ambiția şi influența actorilor din exterior definesc desele modificări ale intereselor naționale ale Republicii Moldova. Astfel orientările politice moldoveneşti au evoluat de la ideile de unire cu România de la începutul anilor '90, la apelurile mai cumpătate de consolidare a statalității proprii şi a statutului de neutralitate permanentă la mijlocul anilor '90, de la aderare la uniunea Rusia-Belarus la integrare în Uniunea Europeană [2, 42].

Dintre factorii de influență asupra intereselor naționale putem determina: factorii geografici şi istorici, demografici şi sociologici, politici şi geopolitici, economici şi informaționali. Fiecare categorie de factori conține un şir de elemente constitutive, care contribuie în diferită măsură la formarea, identificarea şi definirea intereselor naționale. Totodată interesele naționale ale fiecărui stat sunt reflectate în concepțiile şi strategiile de securitate şi apărare.

În urma examinării fiecărui factor în parte putem determina următoarele elemente care influențează asupra determinării intereselor naționale ale Republicii Moldova şi, respectiv, asupra formulării politicii de securitate şi apărare ale țării noastre:

Factorul geografic: teritoriu mic; frontieră amenajată şi controlată în vest, frontieră semi-transparentă şi semi-controlată în nord şi sud, frontieră necontrolată în est; lipsă de acces la mare, lipsa fluviilor navigabile interne sau de tranzit, sector limitat de acces la Dunăre fără infrastructura portuară; rețea de transport terestru (auto şi cale ferată) subdezvoltată cu conexiuni slabe la arterele principale de transport internațional, artere de tranzit nevalorificate; resurse energetice proprii insuficiente, lipsa rezervelor proprii de petrol şi gaz natural, a al-

tor bogății naturale; rezerve naturale fără importanță economică (cu excepția pământului fertil).

Factorul geopolitic: incertitudinea unui echilibru şi a stabilității într-o lume multipolară în formare, relații internaționale instabile cu modificări profunde permanente; procese integraționiste cu implicare diferențiată, cu vectori şi viteze diferite; lipsa unor garanții de securitate în regiune; influența atractivă a NATO pentru majoritatea statelor din regiune, situarea la frontiera de influență a SUA şi Uniunii Europene pe de o parte şi a Federației Ruse pe de altă parte, cu prevalarea intereselor şi influenței asupra Republicii Moldova a celei din urmă.

Factorul politic extern: stat mic înconjurat de două state cu mult mai mari şi mai puternice; lipsa garanțiilor de securitate externe; statut de neutralitate permanentă nerecunoscut şi negarantat din exterior; stat-membru al CSI; influența politică determinantă a Federației Ruse, care controlează o parte a teritoriului național printr-un regim-marionetă şi printr-o prezență militară fără statut juridic; dezinteres internațional general şi interese diferite ale actorilor externi în problema regiunii transnistrene; participare la procese integraționiste reciproc conflictuale; imagine de stat „fără cîrmă", fără mesaje şi opțiuni clare în exterior; fază de criză politico-economică în Rusia şi Ucraina cu perspective incerte; situație politico-economică în fază de ameliorare, combinată cu procese integraționiste de orientare europeană în România; relații externe dominate de dependența economică externă, de accesul fluctuant la surse energetice şi de dependența de bunăvoința vecinilor.

Factorul politic intern: orînduire constituțională fragilă; crize guvernamentale permanente; lipsă de coerență şi continuitate politică; existența teritoriilor, frontierelor şi administrațiilor necontrolate; proces de reformare şi democratizare discreditat; venirea la putere a extremelor politice care nu au ca scop major consolidarea statalității, suveranității şi independenței Republicii Moldova; existența factorului găgăuz - sursă „mocnindă" suplimentară de separatism şi tensiune în interiorul țării; corupție de proporții; opinie publică dezorientată; potențial spiritual şi ştiințific în decădere; forțe şi elite politice discreditate în conflicte de conjunctură şi prin incapacitatea de a se subordona intereselor naționale.

Factorul economic: PIB mic, criză investițională şi de imagine din exterior; lipsă de deschidere către economia mondială; datorii externe enorme în creştere şi obligații de achitare cu mult peste capacitățile reale, economie în pragul falimentului; „gaura neagră" a regiunii transnistrene; economie subterană de proporții şi evaziuni fiscale enorme; țară agrară, sector agroindustrial slab, industrie embrionară, potențial tehnico-ştiințific nesemnificativ; unicul sector real – agricultura - la limita de supraviețuire; dependență economică majoră de piața de desfacere şi de sursele energetice din Est; exodul masiv al forței de muncă.

Factorul istoric: frontiere artificiale fără precedent, rădăcini şi experienţă istorică; perioadă scurtă pentru afirmarea tradiţiilor de statalitate dominată de lupte şi intrigi politice interne; discordie dintre legăturile spirituale cu Vestul şi legăturile economice cu Estul; nostalgia unei vieţi mai prospere.

Factorul demografic şi social: tendinţe importante de emigrare; existenţa unui important potenţial de conflictualitate în raporturile dintre grupurile etnice; inechitate socială în creştere şi nivel de trai sub pragul sărăciei în continuă scădere; discordie continuă în problema lingvistică; conflict religios în cadrul aceleiaşi confesiuni; lipsa ideologiilor naţionale, patriotism discreditat, indiferenţă socială şi lipsă I de încredere în forţele politice, instituţiile de stat şi propriul viitor [2, 56-58].

Analiza securităţii Republicii Moldova, de asemenea, inevitabil impune sarcina evidenţierii interacţiunii acesteia şi definirii corelaţiei sale cu mediul internaţional. Sau mediul internaţional nu constituie numai un spaţiu de acţiune a statelor, dar, de asemenea, este o sursă permanentă de presiune, impunînd anumite comportamente statelor, determinînd gradul mai înalt sau mai scăzut al securităţii acestora, constituind sursa ameninţărilor sau garanţiilor de securitate [3, 93]. Dacă e să ne referim la mediul internaţional de securitate a Republicii Moldova este de menţionat faptul că el este în continuă şi profundă transformare, acest proces constituind în acest sens o sursă de instabilitate şi incertitudine, făcînd imprevizibilă evoluţiile ulterioare ale sistemului de ameninţări care pot surveni la adresa securităţii naţionale, cît şi întâmpinând o serie de vulnerabilităţi, cauzate de anumiţi actori sau procese.

Instituţionalizarea separatismului reprezintă una din vulnerabilităţi. Pentru analiza implicaţiilor separatismului asupra securităţii Republicii Moldova şi a factorilor externi merită atenţie în opinia noastră următoarele raţionamente. În primul rînd, este necesar de subliniat faptul că în cazul separatismului transnistrean sunt implicaţii şi din exterior care au avut şi au influenţă directă asupra securităţii naţionale şi situaţiei din regiune. Este vorba despre implicaţii dintre cele mai directe asupra securităţii în întreaga regiune şi care o constituie politica externă a Federaţiei Ruse. Sau implicaţiile acesteia pot fi depistate prin intermediul intereselor sale geopolitice şi geostrategice care nu se rezumă numai la interacţiunile în direct cu ţările regiunii, inclusiv şi Republica Moldova, dar trebuie analizate în contextul mai larg al sistemului de interese la nivel mondial [4, 171]. Factorii externi capabili a avea influenţă asupra securităţii naţionale nu se limitează numai la sistemul relaţiilor ruso-moldave. Acest factor a fost luat în consideraţie în primul rînd datorită gradului înalt de dependenţă a Republicii Moldova de spaţiul post-sovietic, dominat în mare parte de Federaţia Rusă. În acest sens, un alt factor care are implicaţii directe asupra securităţii naţionale a Republicii Moldova îl constituie procesul actual de transformare a arhitecturii regionale de securitate. Sau în ultimii ani arhitectura de securitate regională a

fost în continuă transformare, şi la momentul actual presupune un cadru instituțional destul de complex, aflat în conexiune cu NATO, UE, OSCE, cît şi instituții regionale.

În acelaşi context, implicațiile Uniunii Europene asupra securității Republicii Moldova este în continuă ascensiune pentru țara noastră, iar în contextul orientării pro-europene relevanța sa va deveni definitorie. Unul dintre capitolele care se negociază în cadrul Acordului de Asociere RM-UE se referă la Politica de Securitate. Disponibilitatea Republicii Moldova de a fi implicată în aranjamentele Politicii de Securitate şi Apărare Comună a UE este dată de Programul de Activitate al Guvernului „Integrare Europeană, Libertate, Democrație, Bunăstare" pentru anii 2011-2014. Guvernul îşi propune „Transformarea Republicii Moldova într-un stat care contribuie la securitatea regională şi internațională prin participarea activă la Politica Europeană de Securitate şi Apărare a UE şi la operațiunile internaționale de stabilizare şi de menținere a păcii" [5]. Problema viabilității acestei opțiuni este acutizată de lipsa în textul Strategiei Securității Naționale a unor mecanisme clare vis-a-vis de participarea în Politica de Securitate şi Apărare Comună (PSAC). Astfel, nu este clar cum poate fi atins acest obiectiv ambițios, subiectul participării fiind dependent de capacitățile financeare ale Republicii Moldova, care în prezent sunt extrem de reduse la capitolul securitate şi apărare. În acest sens, autoritățile naționale urmează să formuleze o poziție clară cu privire la Politica de Securitate şi Apărare Comună, care este un element distinct al Politicii Externe şi de Securitate Comune a Uniunii Europene şi reflectă aspirațiile Uniunii Europene de a asigura securitatea comună prin cooperare multilaterală în cadrul Uniunii Europene şi cu participarea partenerilor din exterior. PSAC a apărut ca unul dintre elementele Politicii Externe şi de Securitate Comune a Uniunii Europene (PESC), care la rîndul său a fost dezvoltată în cadrul tratatelor de bază ale UE.

Analiza procesului de edificare şi fortificare a independenței şi suveranității Republicii Moldova a determinat autorul să proiecteze etapele elaborării politicii de securitate şi apărare, care este mobilă şi necesită o revizuire continuă şi adaptare la conjuncturile unui mediu în schimbare permanentă.

Evoluția cadrului juridic al politicii de securitate şi apărare moldoveneşti însumează un şir de acte juridice şi documente sectoriale de conjunctură, care se modifică periodic în dependență de circumstanțe şi necesități, stipulează interesele, amenințările, riscurile, obiectivele, mecanismele de implementare, instituțiile implicate şi acțiunile principale în domeniu. Şirul acestor acte şi documente include: Constituția Republicii Moldova; Concepția securității naționale din 1995 (abrogată); Concepția securității naționale din 2008; Strategia militară; Strategia securității naționale din 2011; Legea securității statului; Legea privind organele securității statului; Legea cu privire la apărarea națională, etc.

În rezultatul analizei evoluției elaborării politicii de securitate şi apărare, în dependență de schimbarea circumstanțelor politice interne ale puterii politice; a reacției de răspuns la provocările majore din exterior, gen terorism, interese geostrategice din exterior; cît şi procesul de constituire a cadrului legislativ intern în domeniu, autorul a delimitat mai multe etape a politicii moldoveneşti de securitate şi apărare.

Considerăm că prima etapă a politicii moldoveneşti de securitate şi apărare (1991-1994) cuprinde perioada de la declararea independenței Republicii Moldova şi pînă la adoptarea Constituției țării noastre. La rîndul său, ea ar putea fi divizată în cîteva subetape:

- 1991-1992, unde datorită evenimentelor de deşteptare națională, încordare a coliziunii etnice, conflictul transnsitrean, politica de securitate şi apărare poartă un caracter de întărire a statalității Republicii Moldova şi de identificare a valorilor naționale. În această perioadă politica sectorială în domeniu a fost caracterizată de adoptarea legislației în domeniu Legea cu privire la apărare [6], Legea cu privire la forțele armate [7], Legea despre obligațiunea militară şi serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova, prin care au fost stabilite bazele organizării şi asigurării apărării naționale şi modul de realizare a datoriei constituționale a cetățenilor pentru apărarea Patriei. De asemenea, au fost adoptate Hotărîrea privind unele căi de soluționare a conflictului armat din raioanele de răsărit ale Republicii Moldova [8], Hotărîrea privind principiile de bază pentru reglementarea paşnică a conflictului armat, instaurarea păcii şi înțelegerii în raioanele de Est ale Republicii Moldova [9]. Cea de a doua subetapă cuprinde perioada 1992-1994 în care politica de securitate şi apărare e orientată spre afirmarea Republicii Moldova ca subiect de drept internațional şi actor al sistemului internațional de securitate prin aderarea țării la organizații internaționale de interes, dezvoltarea relațiilor bilaterale cu statele de interes strategic.

Adoptarea Constituției Republicii Moldova [10] la 29 iulie 1994 a determinat începerea procesului racordării legislației existente la prevederile Legii Supreme. Constituția a definit şi consolidat caracterul distinct al politicii de securetate şi apărare a statului moldovenesc. Prin Art.11 al acestei legi se declară statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova şi se stipulează că țara noastră nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său. Caracterul laconic al Constituției cu privire la securitate şi apărare lasă loc de interpretare pentru alte documente strategice şi acte juridice.

După adoptarea Constituției Parlamentul a inițiat alte acte normative ce reglementau sistemul organelor de securitate a securității naționale şi atribuțiile acestora, incluzînd forțele armate şi de securitate într-un cadru constituționale şi legislativ adecvat.

Adoptarea Concepției Securității Naționale [11] la 5 mai 1995, considerat un important act juridic de menire să determine politica de securitate şi apărare

a Republicii Moldova inițiază, în opinia autorului, cea de a doua etapă în definirea politicii de apărare şi securitate a țării. Această etapă este bogată în evenimente ce reorientau politica de apărare şi securitate a țării noastre. Îmbogățirea cadrului legislativ pentru apărare şi securitate se încheie în 2008 prin abrogarea Concepției Securității Naționale din 1995 şi adoptarea unui document nou cu acelaşi generic.

Concepția securității naționale din 1995 servea ca bază pentru elaborarea politicii de stat în domeniul securității naționale şi de apărare, a actelor normative corespunzătoare pentru organizarea activității organelor de asigurare a securității naționale. Această Concepție nu conținea vreo referință la anumite obiective sau interese naționale sau vitale şi explica nu ce şi cum vom proteja, dar cine are asemenea misiuni. Ea nu determina interesele naționale, dar menționa nişte priorități ale politicii externe care, în concordanță cu interesele naționale, ar fi asigurat edificarea statului moldovenesc.

Totodată, constituirea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi şi altor acte normative care reglementează construcția, pregătirea şi folosirea Forțelor Armate pune bazele politicii de apărare a țării noastre. În acest context în iunie 1995 a fost adoptată doctrina militară a Republicii Moldova [12], fiind determinată de politica externă şi internă, de neutralitatea permanentă a Republicii Moldova. Conform doctrinei militare, scopul principal al politicii militare a Republicii Moldova este asigurarea securității militare a poporului şi statului, prevenirea războaielor şi conflictelor armate prin mijloace de drept internațional.

Cea de a doua etapă este definită şi de legislația cu privire la organizarea activității organelor de asigurare a securității naționale. Astfel la 31 octombrie 1995 au fost adoptate atît Legea securității statului, cît şi Legea privind organele securității statului, ambele venind să înlăture unele lacune ale Concepției Securității Naționale şi s-o completeze conceptual-structural. În aceste acte legislative au fost stipulate competențele Şefului statului, Parlamentului şi Guvernului în domeniul securității statului. De asemenea, art.13 al Legii securității statului stabileşte sistemul organelor securității statului alcătuit din Serviciul de Informații şi Securitate al Republicii Moldova, Serviciul Protecție şi Pază de Stat, Departamentul Trupelor de Grăniceri, Serviciul Vamal, precum şi din instituțiile de învățămînt şi alte instituții şi organizații nemilitarizate ale organelor securității statului.

Legea privind organele securității statului, vine cu o completare descriptivă a Legii securității statului. Astfel, deşi legea din nou stabileşte că sistemul organelor securității statului se constituie din Serviciul de Informații şi Securitate, Serviciul de Protecție şi Pază de Stat, Serviciul de Grăniceri, Serviciul Vamal, precum şi din instituțiile de învățământ şi alte instituții şi organizații ne-militari-

zate ale organelor securității statului, articolul 3 al Legii stabileşte că organele securității statului au atribuții, cum ar fi:

- apărarea independenței şi integrității teritoriale a Republicii Moldova (atribuție specifică Ministerului Apărării), asigurarea pazei frontierei de stat, apărarea regimului constituțional, a drepturilor, libertăților şi intereselor legitime ale persoanei de atentate ilegale (atribuție specifică Ministerului Afacerilor Interne şi Procuraturii);

- asigurarea, în limita competenței lor, a protecției economiei de atentate criminale; prevenirea evenimentelor extraordinare în transporturi, telecomunicații şi la unitățile de importanță vitală (atribuții inerente pentru Ministerul Afacerilor Interne şi Procuratură);

- combaterea terorismului, a crimei organizate (atribuție inerentă a Ministerului Afacerilor Interne), a corupției (preocupare a Centrului de Combatere a Crimelor Economice şi Corupției), care subminează securitatea statului, precum şi descoperirea, prevenirea şi contracararea altor infracțiuni, a căror urmărire penală este de competența organelor securității statului (nici unul din organele securității statului menționate în lege nu au funcții de urmărire penală).

Din atribuțiile specificate în Legea sus-menționată, a includerii securității: militare, politice, economice, sociale şi de mediu în sistemul securității naționale, considerăm că sistemul organelor securității statului este mult mai complex şi ar trebui să cuprindă atît instituțiile care implementează politica de securitate internă şi externă, de apărare a țării, cît şi cele ce se preocupă de elaborarea şi consultarea acesteia. Astfel sistemul organelor securității naționale ar trebui să cuprindă direcția de asigurare a securității naționale (SIS; SPPS; SV; SG; Ministerul Dezvoltării Informaționale), direcția de apărare (Ministerul Apărării), şi cea de asigurare a ordinii publice MAI; CCCEC; DSE; Departamentul Instituțiilor Penitenciare. Aceasta fiind explicată prin faptul că Ministerul Apărării este una din instituțiile principale de implementare a politicii de securitate şi apărare, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice şi a Corupției asigură securetatea economică a statului, Consiliul Suprem de Securitate, care este un organ consultativ ce analizează activitatea ministerelor şi a altor autorități administrative centrale în domeniul asigurării securității naționale şi prezintă recomandări Preşedintelui Republicii Moldova în probleme de politică externă şi internă a statului, Ministerul Afacerilor Interne, ca instituție ce se preocupă de asigurarea ordinii publice, ca instrument de asigurare a securității interne a statului, Preşedintele statului, care exercită conducerea generală a activității de asigurare a securității statului şi este responsabil de starea securității statului în limitele atribuțiilor stabilite de legislație, ia măsurile necesare privind asigurarea securității statului, în conformitate cu legislația, Parlamentul, care conform aceleaşi legi exercită reglementarea legislativă în domeniul asigurării securității statului, creează baza juridică a constituirii şi activității organelor ce asigură securitatea statului. Cu

atît mai mult că consecințele juridice ale Parlamentului prin exercitarea controlului parlamentar asupra SIS, spre exemplu, pot duce la numirea s-au destituirea din funcție a Directorului acestei instituții, conform art.13 din Legea privind Serviciul de Informații şi Securitate.

Totodată, se observă intenția de transparență şi modernizare în cadrul principalei instituții de asigurare a securității statului, Serviciul de Informații şi Securitate. Astfel anexa Legii privind Serviciul de Informații şi Securitate adoptate în 1999, "Regulamentul privind controlul parlamentar asupra activității serviciilor speciale", indică crearea unei comisii parlamentare speciale, care să monitorizeze respectarea de către SIS a prevederilor Constituției şi a legislației. Legislația în vigoare conține un număr de prevederi privind exercitarea controlului parlamentar asupra sectorului de apărare şi securitate a statului. Conform legislației în vigoare sunt mai multe forme de control în acest domeniu, gen audierea de rapoarte ale conducătorilor organelor securității statului, care are suport legal în Regulamentul Parlamentului şi art.25 din Legea privind organele securității statului. Cea mai răspîndită formă de control parlamentar asupra sectorului de securitate şi apărare este cel prin întrebări şi interpelări, reglementată prin art.108 din Regulamentul Parlamentului. O altă formă de control parlamentar asupra organelor securității statului reprezintă participarea preşedintelui sau a vicepreşedintelui Comisiei vizate la lucrările Colegiului SIS. Această formă totuşi poartă mai mult un caracter de supervizare a procesului prin care activitatea SIS se conformează cerințelor legislației în vigoare. Domeniul de activitate al Comisiei parlamentare pentru securitate națională, apărare şi ordine publică este stabilit printr-o Hotărîre a Parlamentului la începutul fiecărei legislaturi. De regulă acesta este axat pe problemele securității naționale, desfăşurarea serviciului în structurile specializate ale puterii executive menite să asigure securitatea națională, combaterea criminalității şi terorismului, asigurarea ordinii publice, paza şi regimul frontierei de stat, protecția secretului de stat etc.

În această perioadă politica de apărare este îmbogățită conceptual şi relansată prin adoptarea unui şir de legi, ca Legea cu privire la pregătirea de mobilizare şi mobilizarea, Legea cu privire la rezerva Forțelor Armate, Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei, Legea cu privire la statutul forței militare străine în Republica Moldova, Legea privind regimului stării de urgență, de asediu şi de război. Politica de apărare în această perioadă culminînd cu adoptarea la 26 iulie 2002 a Concepției Reformei Militare. Această Concepție reprezintă un complex de idei, direcții, obiective, sarcini, mecanisme de perfecționare a sistemului de asigurare a securității militare a statului.

Necesitatea lansării procesului de reformă militară a fost condiționată de mai multe aspecte principale. În primul rînd, în virtutea faptului că forțele politice care s-au succedatîn diferite perioade nu dispuneau de un număr suficient de cadre civile instruite şi experimentate în domeniul construcției sistemului de se-

curitate şi apărare naţională, la aplicarea în practică s-a evidenţiat caracterul imperfect şi pe alocuri chiar contradictoriu al actelor legislative adoptate anterior care reglementează domeniul militar, periclitînd prin aceasta activitatea normală a structurilor militare şi de securitate a statului. În al doilea rînd, perioada dată s-a caracterizat prin aprofundarea crizei economice şi financiare în Repblica Moldova, fapt ce a condiţionat apariţia unei instabilităţi politice în interiorul instituţiilor publice centrale, reducînd prin aceasta potenţialul militar al ţării şi al Forţelor Armate. De asemenea, elaborarea Concepţiei Reformei Militare a fost determinată de necesitatea creării unei baze conceptuale noi pentru perfecţionarea sistemului militar al Republicii Moldova în conformitate cu necesităţile de apărare impuse de schimbările care au avut loc în situaţia geopolitică naţională şi internaţională la moment [13, 14]. Această Concepţie menţionează că una din direcţiile principale în care se va desfăşura cooperarea cu alte forţe armate este comanda şi controlul democratic al forţelor armate. Faza a doua a reformelor stipulate de Concepţie (pentru perioada 2005-2008) include crearea unei structuri civile şi militare ale Forţelor Armate cu o delimitare detaliată a atribuţiilor în domeniile comandamentului politic, administrativ şi militar [14].

Un rol principal în implementarea politicii militare îl are Ministerul Apărării, iar o reformă militară eficientă ţine şi de activitatea acestei instituţii în plan extern, axată pe realizarea practică a prevederilor Constituţiei Republicii Moldova, legislaţiei militare, Doctrinei militare, Concepţiei politicii externe a statului. Scopurile urmărite sunt: stabilirea relaţiilor bilaterale cu instituţiile militare ale altor state, extinderea cooperării reciproc avantajoase în sfera militară, elaborarea documentelor privind politica militară a statului, asigurarea participării efectivului Armatei Naţionale la activităţile orientate spre consolidarea măsurilor de ăncredere în regiune în Europa, precum şi spre aprofundarea cooperării militare [15, 118].

Multiplele deficienţe, erori şi contradicţii din Concepţia securităţii naţionale, incapacitatea Consiliului coordonator de a elabora proiectele de legi şi actele normative preconizate iniţial, cât şi deficienţele actelor legislative cu caracter strategic care se bazau pe prevederile Concepţiei au format treptat opinia despre caracterul deficitar şi depăşit al acestui act, inutilitatea lui şi necesitatea elaborării unui document nou [16, 24].

- Noua Concepţie a securităţii naţionale a Republicii Moldova [17] adoptată în 2008 reprezintă începutul celei de-a treia etape a politicii de securitate şi apărare a ţării noastre, care include şi adoptarea la o diferenţă de trei ani a Strategiei securităţii naţionale a Republicii Moldova.

Această etapă care continuă şi în prezent este dictată de schimbările care au avut loc în mediul de securitate, dar şi de stimularea unor reforme profunde în sectorul de securitate şi apărare efectuată în conformitate cu standardele şi practicile euro-atlantice şi va însemna sporirea eficienţei gestiunii sectorului de se-

curitate națională ridicarea nivelului operațional de competență, consolidarea capacităților instituționale şi de personal, precum şi a funcționalității instituțiilor din sectorul de securitate [18]. Totuşi această concepție conține un şir de lacune, datorate procedurii rapide şi evazive de adoptare a ei. Ideea adoptării unei noi Concepții, care să corespundă cu realitățile şi rigorile de securitate existente şi cele posibile la nivel național sau internațional, ce ar afecta sistemul național de securitate aparține ex-Preşedintelui Republicii Moldova V.Voronin. La 22 decembrie 2005 a fost constituită o Comisie specializată în vederea elaborării unei noi Legi cu privire la Concepția Securității Naționale. Această Concepție trebuia s-o înlocuiască pe cea adoptată în 1995. După doi ani proiectul noii Concepții a fost expus opiniei publice pe pagina electronică a Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene. Concomitent, proiectul Concepției a fost expediat în Parlament pentru a fi discutat de fracțiunile parlamentare. Pe parcursul unui an pe marginea acestui subiect au fost [19, 12] organizate un şir de dezbateri, dialoguri cu societatea civilă, mass-media, analişti şi comentatori politici, care propuneau modificări şi completări. Toate acestea, însă, au fost inutule, deoarece în aprilie 2008, un alt proiect de Concepție intră în Parlament şi, fără multe discuții, aceasta este plasată pe ordinea de zi a şedinței Parlamentului din 16 mai 2008. Adoptarea unui astfel de act fără o amplă discutare cu instituțiile societății civile în condițiile apropierii alegerilor din 2009, ne face să considerăm că raționamentele adoptării sale sunt de natură electorală. Sau cauzele garantării securității statului trebuie să reiasă din motive altele decât intenția unor forțe politice de a-şi promova imaginea politică în țară şi peste hotare.

Din şirul actelor prezente în cadrul juridic cu privire la securitate, Concepția securității naționale a Republicii Moldova adoptată în 2008 constituie documentul juridic ce se dublează cu alte acte normative, are un caracter declarativ, aplicabilitate limitată, poartă un caracter academic, interpretează confuz riscurile şi amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova, conține reglementări contradictorii şi lacune de sens şi superficialitate, pe care le vom prezenta ulterior, iar Strategia Securității Naționale adoptată în 2011 o devansează cu mult. Ea nu oferă o bază necesară pentru elaborarea politicii de stat în domeniul securității naționale şi apărării, actelor normative corespunzătoare, pentru optimizarea structurilor de administrare şi organizare a activității organelor de asigurare a securității naționale.

Astfel unele din aceste neajunsuri sunt dictate de:

- Lipsa definirii principiilor securității naționale. Cu excepția „principiului de neutralitate permanentă", Concepția nu defineşte alte principii ale securetății naționale, deşi definirea acestora este declarată în denumirea capitolului I.
- Definirea neadecvată a intereselor naționale, scopului securității naționale, obiectivelor şi valorilor. În pofida enunțurilor din preambul, Concepția nu oferă o definiție a intereselor naționale, nici a scopului securității naționale, dar

numai dezvoltă şi reformulează o parte din valorile supreme proclamate în Constituție, stipulând că obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt „asigurarea şi apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova";

- Concepția include următoarele amenințări la adresa securității naționale: conflictul transnistrean; riscurile apariției unor tensiuni interetnice; amenințarea terorismului internațional; amenințările de origine economică; amenințările de origine socială; amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale; amenințările care derivă din activitatea umană; factorii tehnogeni şi calamitățile naturale; amenințarea crimei organizate şi a corupției. Pe lîngă faptul că această listă este confuză (prin enumerarea amenințărilor şi riscurilor împreună), incompletă (prin lipsa pericolelor şi amenințărilor cu caracter militar), iar ordinea de priorități este discutabilă, o problemă mult mai importantă este descrierea şi explicarea eronată a amenințărilor. Astfel, de exemplu, amenințarea conflictului transnistrean la adresa securității naționale este interpretată nu prin termenii de suveranitate şi integritate teritorială, dar este limitată la constatarea că „existența regimului separatist amplifică discrepanța din cadrul juridic unic al Republicii Moldova, condiționînd imposibilitatea acordării de asistență juridică cetățenilor Republicii Moldova din localitățile din stînga Nistrului, periclitînd totodată cooperarea internațională judiciară în acest segment." Un alt, exemplu este includerea în lista amenințărilor a „Riscurilor apariției unor tensiuni interetnice" care, porneşte de la constatarea că „Republica Moldova, este un stat polietnic şi multinațional" şi conclude că „amenințarea apariției elementelor de şovinism, de naționalism şi de separatism este persistentă". Este de asemenea eronată afirmația precum că „incendiile, accidentele la întreprinderile de transport sau alonecările de teren" prezintă amenințări la adresa securității naționale [20].

- Lipsa definirii sistemului de asigurare a securității naționale, rolului şi misiunilor instituțiilor. Capitolul III „Sistemul securității naționale al Republicii Moldova, reformarea lui", în pofida denumirii titlului, nu conține referințe privind rolul, atribuțiile, misiunile şi interacțiunea diferitor instituții din cadrul sistemului de asigurare a securității naționale, nu identifică problemele majore care împiedică funcționarea eficientă a acestui sistem şi soluțiile preconizate, dar conțin numai definiții academice şi fraze generale despre necesitatea reformării sectorului securității naționale cu includerea componentelor „politic, militar, de apărare, de politică externă, de informații şi de contrainformații, de ordine constituțională şi de justiție, economic, financiar, energetic, industrial, de comunicații şi infrastructură, de protecție socială şi ecologică".

- Concluzia principală care reiese din analiza structurii Concepției este constatarea faptului că instrumentul principal pentru asigurarea securității naționale se preconizează a fi cooperarea internațională, iar rolul instituțiilor Republicii

Moldova şi importanța efortului pe plan intern în asigurarea securității naționale nu sunt definite. Totodată şi această cooperare se vede una pur formală şi lipsită de consistență, cu utilizarea unor definiții academice şi fraze generale despre necesitatea reformării sectorului securității naționale cu includerea componentelor „politic, militar şi de apărare, de politică externă, de informații şi de contrainformații, de ordine constituțională şi de justiție, economic, financiar, energetic, industrial, de comunicații şi infrastructură, de protecție socială şi ecologic”. O asemenea structură, împreună cu deficiențele principiale de conținut menționate mai sus, promovează ancorarea continuă a Republicii Moldova în lista statelor „beneficiare de securitate” şi nu în cea de „producători de securitate”.

- Interpretarea statutului de neutralitate permanentă. Concepția este primul document juridic în care a fost făcută o încercare de a oferi o interpretare mai largă a statutului de neutralitate permanentă, proclamat în Constituția Republicii Moldova în 1994. La toate, întîlnirile internaționale, oficialii moldoveni, în mod constant, încercau să accentueze statutul de stat neutru al Republicii Moldova şi necesitatea de a găsi un mecanism de garanții internaționale pentru a garanta neutralitatea permanentă a Republicii Moldova [21]. Invocarea statutului de neutralitate permanentă nu consună nici pe departe cu dezideratul transformării Republicii Moldova în generator de securitate, ci dimpotrivă, plasează țara noastră în poziția de consumator permanent de securitate, care aşteaptă garanții de la alte state. Republica Moldova este un stat neutru din momentul adoptării Constituției. Însă, pe parcursul acestor ani, am avut un statut de neutralitate care s-a dovedit a fi gol de conținut, deoarece pe teritoriul nostru se află trupele şi armamentul unui stat străin. Ori prezența unei forțe militare străine pe teritoriul Republicii Moldova nu constituie o sfidare a principiului de neutralitate. Nici, măcar nu se face trimitere la necesitatea înlocuirii aşa-numiților pacificatori ruşi cu o misiune cu mandat internațional. Fără astfel de prevederi, documentul nu face decît să limiteze voit şansele de rezolvare a diferendului transnistrean.

- Se observă o corelare slabă a Concepției date cu Strategia de Securitate a UE, precum şi cu experiența în acest sens a statelor relevante [22]. Orice concept privind securitatea națională ar trebui să facă referire la obiective de perspectivă lungă a unui popor, a căror realizare reprezintă un imperativ esențial pentru evoluția multidimensională durabilă a fiecărui stat şi a valorilor acestuia. Modelul moldovenesc face abateri de la această practică, concentrându-se în primul rând pe direcții de politici de importanță modestă pentru securitatea națională. Astfel, se induce necesitatea Asigurării respectării statutului neutralității permanente a Republicii Moldova, principiu care de jure şi de facto este stipulat şi respectiv protejat de Constituția Republicii Moldova.

- Acțiunile îndreptate spre redresarea situației economice şi a celei privitoare la statul de drept sunt înlocuite de problemele statutului de neutralitate şi cea a restabilirii integrității teritoriale, ceea ce creează impresia distragerii preme-

ditate a atenției de la problemele majore ce constituie pericole la adresa securității Republicii Moldova (creşterea continuă a inegalității sociale, ritmul încetinit al creşterii economice, rata înaltă a inflației etc., necesităților de eliminare sau minimizare a amenințărilor ilustrate în cadrul acesteia. Totodată, sunt o serie de pericole pentru care nu sunt prevăzute acțiuni specifice de reglementare:

- Amenințarea privind coliziunea socială, este un imperativ care nu îşi găseşte reflectare în direcțiile politicii de securitate națională. Astfel, are loc doar constatarea problemei, absentând în acest sens enunțarea măsurii necesare pentru ameliorarea situației în această sferă. Totodată nestipulîndu-se garanțiile asigurării unei „securități societale” [23, 273-296]

- Nu este prezentă explicația termenilor de bază utilizați în formularea acestui document (de exemplu: noțiune de amenințare, coliziune socială, amenințare economică etc.), fapt ce afectează în mod esențial conținutul documentului. În acest sens, rămîne neclar scopul folosirii experienței statelor străine şi a documentelor acestora de către autoritățile moldovene, în cazul în care se observă o influență extrem de redusă şi neesențială a acestora asupra bazei structurale, de stil şi uneori de conținut a Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova.

Considerăm că Concepția trebuie să conțină abordări elocvente şi comprehensibile referitoare la amenințările de tip energetic, ecologic, social a căror vizibilitate trebuie să aibă un caracter sporit în cadrul Concepției date (mai ales reieşind din incidența crescîndă a provocărilor de generație nouă ce se referă la energetică şi diverse aspecte al domeniului social – migrație, crize umanitare şi conflicte sociale pe motiv economic etc.

- Problema conflictului transnistrean este tratată în mod deficitar. Aici, nu se pune în discuție prezența forțelor militare şi armamentului rusesc pe teritoriul necontrolat al Republicii Moldova, fapt ce trădează încercarea de a trece sub tăcere faptele reale care condiționează menținerea regimului separatist din regiunea transnistreană. În acest document nu se face referință la staționarea trupelor ruseşti în Transnistria, ci se vorbeşte despre evacuarea unor trupe străine de pe teritoriul Republicii Moldova [24]. Astfel rolul jucat de trupele ruse în regiunea transnistreană nu este menționat ca atare în textul Concepției. Prezența lor este doar presupusă prin sintagma „prezență militară străină” sau „formațiuni anticonstituționale militarizate”. În consecință, Concepția face o distincție între trupele pacificatoare din Federația Rusă, care îşi onorează datoria, si aşa-zisa armată transnistreană, care este prezentată în calitate de amenințare majoră pentru securitatea națională. Reabilitarea prezenței militare ruse este cu atît mai vizibilă cu cît în Concepție nu există nici o mențiune cu privire la decizia Summit-ului OSCE de la Istanbul şi la Tratatul cu privire la Forțele Convenționale din Europa.

- Se observă o focusare accentuată asupra imperativului integrării europene, denunțîndu-se în orice fel posibilitatea apropierii euroatlantice a Republicii Moldova. Cu toate acestea, Concepția nu abordează în nici un fel Strategia Europeană de Securitate (SES), a cărei realizare poate contribui în mod esențial la avansarea relațiilor cu UE.

- Concepția Republicii Moldova pune în prim plan relațiile cu Federația Rusă, acordînd un rol secundar statelor vecine, care de fapt posedă pîrghiile optime capabile să contribuie la facilitarea consolidării securității țării noastre. Autorii Concepției Securității Naționale au urmărit scopul să demonstreze Federației Ruse că Republica Moldova se ține de cuvînt şi că Moscova poate avea încredere în ea acum în contextul reglementării conflictului transnistrean. Acelaşi lucru se observă şi în cazul organizațiilor internaționale cu capacități majore în termeni de securitate, pe care Concepția le neglijează sau nu le menționează deloc. Paradoxal, dar autorii acestei Concepții vorbesc despre inițiativa de a deveni producători de securitate, neancorînd la acest document prevederile SES-ului, respingînd definitiv perspectiva de integrare euroatlantică, precum şi invocînd participarea sa la consolidarea componentei de securitate a CSI. Ori pentru a deveni generator de securitate Republica Moldova trebuie să folosească rațional tendințele regionale în domeniul securității [25].

- Concepția securității naționale nu exprimă clar obiectivele de securitate, nu prevede racordarea Republicii Moldova la complexele regionale de securetate. Unele componente de bază ale securității unui stat, cum ar fi securitatea alimentară, nici nu sunt schițate, iar altele (de exemplu, securitatea economică) sunt abordate cu superficialitate.

Astfel, Concepția Securității Naționale aprobată în 2008, în mare măsură poartă un caracter academic, declarativ, tendențios şi confuz, interpretează eronat riscurile şi amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Această Concepție nu oferă o bază necesară pentru elaborarea politicii de stat în domeniul securității naționale şi al apărării, actelor normative corespunzătoare, pentru optimizarea structurilor de administrare şi organizare a activității organelor de asigurare a securității naționale.

În acelaşi context, în conformitate cu viziunile doctrinare naționale de facto cel mai important act juridic al politicii naționale de securitate şi apărare ce determină funcționarea sistemului de securitate şi apărare, căile de asigurare a securității naționale, mecanismele şi instrumentele de guvernare a sistemului securității este nu Conceptul securității naționale, ci Strategia securității naționale a Republicii Moldova [26].

Elaborarea Strategiei securității naționale a fost un subiect distinct de-a lungul anilor în cadrul mai multor planuri de acțiuni, inclusiv celor de cooperare dintre Republica Moldova şi NATO (IPAP), însă a început de facto numai după aprobarea Concepției securității naționale din 2008. Astfel după adoptarea noii

Concepții de securitate națională, prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr.1758 din 09.07.2008 a fost instituită Comisia pentru elaborarea Strategiei Securității Naționale, condusă de Prim-ministrul Z.Greceanîi. Proiectul Strategiei Securității Naționale elaborat de această comisie a fost aprobat de Guvern la 28 ianuarie 2009, de fapt la sfîrşitul mandatului de guvernare, şi remis Parlamentului deja după lansarea campaniei electorale. În această situație aprobarea finală a acestui document a devenit imposibilă, dar şi lipsită de sens. În condițiile în care după alegerile din 2009 noua putere politică a acceptat ideea ca Strategia Securității Naționale să devină unul dintre cele mai importante documente ale guvernării într-un domeniu de importanță majoră, după desemnarea unui nou Guvern procesul de elaborare a Strategiei Securității Naționale a fost reinițiat. Acest proces a fost lung, anevoios şi finalizat cu mare întîrziere. Abia la 15 iulie 2011 Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Strategia Securității Naționale, care este primul document de acest gen din Republica Moldova.

În conformitate cu definițiile din preambul, Strategia „stabileşte obiectivele sistemului securității naționale şi identifică căile şi mijloacele de asigurare a securității naționale. În acelaşi timp, Strategia constituie un act politico-juridic pe termen mediu ce permite adaptarea, în funcție de evoluțiile pe plan intern şi extern, politicii din domeniul securității naționale, identificarea segmentelor specifice ale sistemului securității naționale care necesită reformare şi determinarea unui plan realist de implementare a reformelor”. Strategia preia o abordare identică cu cea din Strategia Securității Europene a securității conform căreia „securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită în izolare” şi „ține cont de abordarea cuprinzătoare a securității naționale, caracterul multidimensional şi interdependent al acesteia, determinat atît de starea de lucruri din domeniile politic, militar şi al ordinii publice din țară, cît şi de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică etc.”

Strategia Securității Naționale determină interesele naționale; principalele amenințări, riscuri şi vulnerabilități la adresa securității naționale; principalele repere ale politicii externe şi politicii de apărare ce țin de asigurarea securității naționale; căile de asigurare a securității naționale; liniile directorii ale reformei sectorului securității naționale. Un capitol aparte din Strategia Securității Naționale este dedicat viziunii şi acțiunilor de consolidare a securității naționale prin intermediul politicii externe şi de apărare (cap.3). Strategia recunoaşte că „un loc aparte în contextul securității îi revine participării Republicii Moldova la eforturile globale, regionale şi sub-regionale de promovare a stabilității şi securității internaționale prin cooperarea în cadrul ONU, OSCE, cu NATO şi alte organizații internaționale relevante, precum şi participarea la misiunile în cadrul Politicii de Securitate şi Apărare Comună a UE (PSAC)”. Strategia indică că „Securitatea Națională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara contextului securității europene” şi că „în cadrul eforturilor de integrare, o atenție

deosebită va fi acordată intensificării cooperării cu UE pe linia PESC (CFSP) şi PSAC (CSDP), orientată spre consolidarea securităţii naţionale şi celei regionale. Republica Moldova va coopera cu UE în domeniile prevenirii şi soluţionării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă.

Strategia a fost elaborată în urma evaluării riscurilor şi ameninţărilor fapt care a determinat plasarea sărăciei, subdezvoltări economice şi dependenţe energetice drept principalele riscuri la adresa securităţii Republicii Moldova. În general, acest document este de inspiraţie liberală prin faptul că majoritatea riscurilor şi ameninţărilor identificate sunt de natură non-convenţională. De fapt, există şi referiri de factură realistă, cum ar fi „riscul apariţiei unor tensiuni sau conflict de ordin militar şi coerciţia externă; sau capacităţi reduse de securizare a frontierei de stat”, dar acestea se explică prin nesoluţionarea conflictului transnistrean. În Concepţie, dimpotrivă, principala ameninţare la adresa securităţii statului o constituie conflictul transnistrean [27, 1-3].

Aprobarea Strategiei Securităţii Naţionale a oferit şansa începutului unei faze calitativ noi în politica de securitate şi apărare a Republicii Moldova, iniţierii şi implementării unor reforme adecvate în sectorul de securitate şi apărare, în conformitate cu practicile şi standardele europene. Experienţa anterioară de iniţiere şi implementare a reformelor în acest sector indică asupra faptului că valorificarea acestei şanse depinde atît de voinţa politică, cît şi de capacităţile instituţiilor din sectorul de securitate, în special cele de gestiune a sectorului de securitate naţională la nivel politic şi cele de planificare strategică. Deşi, rolul de monitorizare şi coordonare inter-instituţională este atribuit Consiliului Suprem de Securitate, de facto, succesul implementării Strategiei depinde de eficienţa instituţiei prezidenţiale.

Reforma Sectorului de Securitate (RSS) este o noţiune specifică secolului XX şi derivă din necesitatea de a avea o reformă militară sau o reformă a sectorului de apărare cuprinzătoare şi eficientă, care a evoluat în timp astfel încît să includă conceptul mai larg al securităţii. Încă de la mijlocul anilor 80 a avut loc o schimbare importantă în gîndirea în domeniul securităţii în Europa Centrală şi de Est. Printr-un proces de analiză şi revizuire permanentă şi căutarea perfecţionării, RSS merge mai departe decît schimbările în sectorul militar şi include alte nstituţii din domeniul securităţii. Această reformă adună forţele militare, poliţia, serviciile de securitate, grănicerii, vama, prin intermediul căruia ei obţin un ghid complet de obiective, antrenament, responsabilităţişi coordonarea necesară. În Republica Moldova din ce în ce mai mult se înţelege că pentru a asigura utilizerea tuturor mijloacelor în domeniul asigurării securităţii sale, va fi nevoie de implicarea unui spectru şi mai larg de instituţii [28, 23-24]. Reforma sectorului de securitate nu este necesară de dragul asigurării securităţii în sine a unui stat, dar de dragul securităţii care să asigure dezvoltarea acestui stat. În 2006 discuţia a avut ca rezultat un acord care avea să asigure baza pentru o astfel de reformă -

Planul Individual de Acțiuni ale Parteneriatului (IPAP) semnat dintre Republica Moldova şi Alianța Nord-Atlantică / NATO.

Răspunsul la problema în cauză este oferit în Raportul General al Activităților UE. În Capitolul V „Europa ca un partener global”, Secțiunea 4 „Contribuție la securitatea globală” se vorbeşte despre Strategia Europeană în domeniul Securității şi Politica Externă şi de Securitate Comună, în special despre RSS. Raportul informa publicul că la 24 mai 2006 comisia a adoptat un comunicat intitulat „Reflecții privind susținerea de către Comunitatea Europeană a RSS”. în acest comunicat se declara că UE susține RSS în peste 70 de țări. Pentru a fortifica contribuția Comunității Europene la suportul global oferit de UE, Comisia a recomandat ca această politică să fie consolidată: RSS trebuie să fie integrată într-un document strategic al fiecărei țări şi regiuni şi în Planuri de acțiuni, să fie stabilite acțiuni concrete pentru dezvoltarea RSS în vederea asigurării acestor reforme importante. Prin această recomandare este etalată importanța pe care instituțiile europene o atribuie RSS în țările cu care are semnate Planuri de acțiuni, cum este cazul Republicii Moldova.

Discuțiile despre reforma sectorului de securitate au evoluat firesc din cadrul discuțiilor privind reforma militară, din necesitatea de a asigura securitatea adecvată cetățenilor Republicii Moldova, precum şi din consultările cu NATO la aceste subiecte şi în particular în cadrul PARP

În urma unei conjuncturi politice favorabile, o astfel de evoluție a devenit posibilă în 2004-2006, când a fost acceptată ideea de a angaja Republica Moldova într-un Plan Individual de Acțiuni ale Parteneriatului (IPAP) şi respectiv când acest IPAP a fost aprobat la 6 iulie 2006. Conținutul IPAP a fost redactat astfel încât să reflecte atât complexitatea relațiilor cu Uniunea Europeană cât şi necesitatea unei Reforme cuprinzătoare a Sectorului de Securitate, în conformitate cu standardele europene. Acesta a devenit un document vast care stipulează necesitatea implementării reformelor şi acțiunilor în diverse domenii de politică internă şi externă, începând cu domeniul juridic, al reformei administrației publice şi a drepturilor omului până la alte aspecte privind reforma militară, paramilitară şi a instituțiilor de securitate şi informare.

Perspectivele cooperării țării noastre cu structurile abilitate în domeniu depinde de capacitatea guvernării de la Chişinău de a dezvolta o politică de securitate şi apărare integră şi de a crea capacitățile necesare ale instituțiilor din sectorul de securitate şi apărare din Republica Moldova pentru a face față criteriilor de colaborare şi angajamentelor în domeniu. Susținerea în continuare a reformelor sectorului de securitate inițiate în Republica Moldova devine o perspectivă mult mai mare pentru controlul regiunii transnistrene a guvernului de la Chişinău.

De asemenea, nu există un document pertinent ce ar stabili care sunt principiile de apreciere a riscurilor şi amenințărilor de securitate şi, respectiv, a soluți-

ilor de prevenire şi combatere a acestora. Printre întrebările cele mai importante pe care le ridică o abordare confuză a securității Republicii Moldova poate fi menționată şi lipsa unei definiții acceptate în societate a interesului național.

Situația creată se datorează abordării incorecte a problematicii de securitate națională. Or, direcțiile politicii de stat în materie de securitate națională trebuie să fie orientate atît întru asigurarea intereselor şi valorilor naționale, cît şi pentru prevenirea şi rezolvarea problemelor (amenințărilor, riscurilor, pericolelor şi provocărilor), cu care se ciocneşte un popor. Din cauza lipsei de coerență în procesul de elaborare a acestui document a fost posibilă apariția unor lipsuri în ce priveşte introducerea discuțiilor privind amenințările legate de migrație, aspecte demografice, securitate energetică (necesită o atenție deosebită), corupție, securitate informațională (se are în vedere impactul surselor media străine asupra stabilității şi securității Republicii Moldova) etc. Omiterea acestor probleme pot avea consecințe negative pentru formularea ulterioarelor documente, acțiuni îndreptate spre garantarea securității naționale moldoveneşti. De asemenea, excesul de uzitare a principiului de neutralitate ar fi trebuit să coincidă în măsură egală cu cel legat de dezvoltarea sistemului național de apărare. În aceste condiții, considerăm că actuala guvernare ar trebui să revină asupra prevederilor Concepției securității naționale. Prin comparație, în alte state, de exemplu România, periodicitatea de elaborare şi adoptare a unei noi strategii este, practic, de o dată la trei ani. Aşadar, RSS în țările în tranziție este complexă şi în strânsă legătură cu alte domenii ale reformei, dar, în acelaşi timp este un proces ce poate aduce beneficii semnificative pentru statul în cauză.

Reforma sectorului de securitate nu este necesară de dragul asigurării securității în sine a unui stat, dar de dragul securității care să asigure dezvoltarea acestui stat [28, 25].

Strategia Republicii Moldova în sistemul european de securitate rămîne a fi incertă. Republica Moldova contribuie activ „la întărirea păcii şi securității mondiale, participă direct la procesul european pentru colaborare şi securitate, în structurile europene” [29, 25]. Deşi, Republica Moldova nu dispune de resurse considerabile pentru a promova o politică externă de securitate consistentă, totuşi există posibilități de obținere a unor anumite rezultate în urma raționalizării eforturilor externe şi interne de lărgire a securității. Anumite realizări se pot constata numai pe calea abordării unei maniere cooperative de conduită în plan subregional şi regional.

Întru soluționarea propriilor sale scopuri, Republica Moldova s-a inclus activ într-o largă cooperare în domeniul securității cu statele sud-est europene, fiindcă ele dispun de numeroase posibilități de diminuare a problemelor de securitate a ei şi de o racordare mai sigură la sistemele de integrare sub-regională, ca componentă a procesului de integrare europeană. Legea Republicii Moldova despre securitatea statului, prevede „coordonarea cu alte state a eforturilor în vede-

rea descoperirii, prevenirii şi contracarării eventualelor ameninţări la adresa securităţii statului" [30].

Există prognoze că şi pe viitor Moldova poate fi un generator de instabilitate regională în comparaţie cu vecinii săi. Cu toate că, conform unor pronosticuri, diferendul transnistrean poate fi soluţionat, totuşi integrarea militară, politică, economică si socială a spaţiului din stînga Nistrului va parcurge o perioadă îndelungată, care ar putea genera tensionări cu consecinţe pentru întreaga Moldovă, care s-ar proiecta şi pe scară regională [31, 20].

În Europa de Sud-Est, Moldova s-a încadrat în activitatea de consolidare a nivelului de cooperare, pe plan bilateral şi regional. Principalele deziderate sunt: instruirea unui mecanism stabil de schimb de informaţie privind traficul de arme si spălare de bani din Transnistria; schimbul de informaţie privind persoanele implicate în traficul de fiinţe umane care acţionează pe teritoriul Moldovei; organizarea unei infrastructuri de control a hotarelor estice, care se poate face prin programul de asistenţă acordat de către UE; securizarea hotarului cu România, pentru a reduce numărul de persoane care tranzitează ilegal Republica Moldova pentru a ajunge în Europa. România este preocupată în modul cel mai serios de problemele cu care se confruntă Republica Moldova.

Politica promovată de echipele de guvernare şi partidele politice, focalizînd eforturile spre obţinerea unor obiective imediate, deseori ignorează promovarea adevăratelor valori şi interese naţionale şi nu au obţinut determinarea şi afirmarea unei opţiuni clare, acceptate la nivel naţional privind obiectivele naţionale strategice şi cele ale politicii de securitate. Interesele naţionale există obiectiv şi nu pot fi negociate, tratate sau reformulate conjunctural, ignorarea intereselor naţionale de către o parte a populaţiei şi conjuncturilor politice.

Interesele Republicii Moldova în domeniul securităţii pot fi reduse la următoarele doua probleme: integrarea deplină în structurile politice, economice şi de securitate europene şi fortificarea internă a statului, şi a rolului lui de creator de securitate şi forţă motrice de stabilitate pe plan subregional.

Necătînd la unele omisiuni, într-o perioadă destul de scurtă Republica Moldova a adoptat noi documente strategice şi conceptuale, au fost îndeplinite un şir de schimbări instituţionale ale sistemului de securitate şi a fost lansată reforma SIS şi a Forţelor Armate, care a stabilit premise pentru conceperea şi executarea unei politici de securitate şi apărare pe termen lung, capabilă să reflecte interesele vitale şi strategice ale statului, raportate la noile nevoi de securitate şi apărare, obligaţii internaţionale asumate, reieşind din resursele limitate avute la dispoziţie.

Bibliografie:

1. Ильин В. Соотношение политики и беэопасности. // Вестник МГУ, Сер.18, 1998, №1

2. Pîntea I. Identificarea pericolelor existente şi probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. // Barbăroşie A., Ciubotaru V. (red.) Securitatea şi apărarea națională a Republicii Moldova. - Chişinău, Arc, 2002
3. Grosu V. Influența factorilor externi asupra securității Republicii Moldova. // Studii Internaționale: viziuni din Moldova. – Chisinau, Vol.II, Nr.1, 2007
4. Trenin D. The End of EURASIA: Russia on the border between geopolitics and globalization. – Moscow, Carnegie Moscow Center, 2001
5. Programul de Activitate al Guvernului pentru anii 2011-2014, http://www.gov.md/lib.php?l=ro&idc=445
6. Legea cu privire la apărare, nr.964-XII, din 17.03.1992. // Monitorul oficial nr.3/68 din 1992 (abrogată la 19.09.2003)
7. Legea cu privire la forțele armate. Nr.966-XII, din 17.03.1992. // Monitorul oficial nr. 3/68 din 1992 (abrogată la 19.09.2003)
8. Hotărîre privind unele căi de soluționare a conflictului armat din raioanele răsăritene ale Republicii Moldova, nr.1068-XII, din 23.06.1992. // Monitorul Oficial nr.6-128-1 din 30.06.1992
9. Hotărîrea privind principiile de bază pentru reglementarea paşnică a conflictului armat, instaurarea păcii şi înțelegerii în raioanele de Est ale Republicii Moldova, nr.1062-XII din 16.06.1992. // Monitorul oficial nr.6-127-1 din 30.06.1992
10. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994. // Monitorul Oficial nr.1 din 12.08.1994
11. Hotărârea Parlamentului „Cu privire la Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.35/399 din 29.06.1995
12. Hotărîre privind doctrina militară a Republicii Moldova. Nr.482-XIII din 06.06.1995. // Monitorul oficial nr.38-39/429 din 14.07.1995
13. Sportel E., Faltas S. (Ed.) Reforma secorului de securitate în Republica Moldova: consolidarea controlului asupra sectorului de securitate. – Chişinău, Ed CESS, 2009
14. Concepția reformei militare a Republicii Moldova [on-line]; http://www.army.md/legi/L_ 1315.htm; Internet; accesat la 20 septembrie 2011.
15. Armata națională a Republicii Moldova: 10 ani. - Chişinău, 2001
16. Pîntea I., Helly D., Panainte P. Perspectivele cooperării Republicii Moldova în cadrul politicii de securitate şi apărare comună. - Chişinău, Ed. Bons-offices, 2011
17. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Legea nr.112/XVI din 22.05.2008. // Monitorul oficial nr.97/98/357 din 03.06.2008
18. Hotarire pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011. // Monitorul oficial nr.170/175/499 din 14.10.2011

19. Grosu V. Consideraţii privind Concepţia Securităţii Naţionale a Republicii Moldova. // Jurnal Academic, nr.9, mai, 2008.
20. Cenuşa D. Concepţia de Securitate Naţională – document contradictoriu. 14 Mai 2008, http://www.prisa.md/rom/analize_csn_dcenusa
21. Leşanu A. Concepţia Securităţii Naţionale: un document strategic pentru scopuri tactice 10 iulie 2008, www.viitorul.org; http://www.prisa.md/rom/comments_csn_alexlesanu
22. Cenuşa D. Analiza comparată a Concepţiei securităţii naţionale. // Jurnal Academic 9/2008, CID NATO, http://www.prisa.md/rom/analize_csn_juracademic-cenusa
23. Graeme H., Löfgren J. Societal Security, the Baltic States and EU Integration. // Co-operation and Conflict, No.3, September 2001.
24. Ciubotaru V. În acest document modul de abordare a relaţiilor Republica Moldova - NATO reprezintă un semnal politic. Comentariu în cadrul emisiunii „Epicentru", din 23 mai 2008, EU TV: www.flux.md
25. Grosu V. Consideraţiuni privind Concepţia securităţii naţionale a Republicii Moldova, cercetare realizată pentru CID NATO // Jurnal Academic, 9/2008, CID NATO, http://www.prisa.md/rom/analize_csn_juracademic-grosu
26. Hotarire pentru aprobarea Strategiei securităţii naţionale a Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011. // Monitorul Oficial nr.170/175/499 din 14.10.2011
27. Berbeca V. Strategia securităţii naţionale – o amînare a unei reforme întîrziate. // Buletin de politică externă al Moldovei, nr.31, iulie 2011.
28. Lupan V. Sectorul de securitate din Republica Moldova: calea de urmat. // Sportel E., Faltas S. (Ed.) Reforma secorului de securitate în Republica Moldova: consolidarea controlului asupra sectorului de securitate. – Chisinau, Ed CESS, 2009
29. Hotărirea Parlamentului Republicii Moldova, nr.148-XII din 23.06.1990 Declaraţia Suveranităţii Republicii Sovietice Socialiste Moldova. // Veştile, nr. 8/192, 1990.
30. Legea securitătii statului, nr.618-XIII din 31.10.1995. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.10-11/117 din 13.02.1997.
31. Eşanu C. Politica de securitate a Republicii Moldova în spaţiul sud-est european: avantaje şi perspective. // Studii internaţionale: viziuni din Moldova. Vol.I, nr.1, 2006

Prezentat la redacţie la 18 mai 2012

COOPERAREA DINTRE PUTERE □I OPOZI□IE – FACTOR DE CONSOLIDAREA A DEMOCRA□IEI ÎN MOLDOVA

Angela COLAȚCHI
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relatii Internationale, Stiinte Politice si Administrative
Doctor in sociologie, conferențiar

The short history of Moldavian Parliamentarism, beginning with the last decade of the past century and ending with our days, proves to us how antagonistic are the relations between power and opposition.

The Republic of Moldova is placed in a situation when it can hardly afford itself a luxury of a long-term transition. Moreover, the young and ambitious Moldovan political elite is aware that Moldova's transition from totalitarianism to democracy and the democracy building, in fact, takes place almost simultaneously. The sustainable development of our society, failing to observe this requirement, would not plausibly succeed. Only such democratic transformations in Moldova will be irreversible. A system of democratic governance is deemed enhanced if, in spite of any deep systemic crisis, despite a number of major economic problems, the deceptions and frustrations, most people accept and follow the idea that the democratic institutions and procedures are only capable to manage and resolve any crisis. The governors and the governed are aware and abide by the idea that the democratic institutions and procedures have no alternative.

I tis natural that in a democratic state the political debates to be unfolded not in the square, but within the framework of the discussions between the representatives of the political parties (opposition).Particularly here in a free and professional way the majority leads, but the minority teaches it permanently how to hold the steering-wheel. How I said earlier the success of our society will depend on the ability of the opposition to be initiative, of the power to be enough responsive, and of both to be enough tolerand and cooperand.

Ch.-L.Montesquieu afirma precum că nu există cuvînt căruia să i se fi dat mai multe în□elesuri □i care, spunea filozoful, să fie impresionat min□ile în atâtea feluri ca cel de libertate. Sus□inem, ca o soartă similară o are si ”sora geamănă” a libertă□ii – democra□ia.

Sociumul contemporan este supus schimbărilor de o atare natură □i tempou, încît, acum un sfert de veac era de inemaginat să presupui că la sfîr□itul sec. XX de pe harta lumii va dispărea URSS. De□i în 1969, disidentul sovietic A.Amaliric scrie cartea ”Va fi URSS în 1984 (aluzie la romanul ”1984” de George Orwell), în care prezice prăbu□irea imperiului sovietic. El expune

teza, conform căreia, statul care pierde eforturi enorme pentru a reprima fizic □i psihologic cetă□enii săi, nu poate exista pînă la infinit, o asemenea construc□ie este comparată cu un osta□ care-□i □inte□te permanent inamicul, dar starea de alertă îl obose□te □i acesta, peste un timp oarecare este nevoit să lase arma în jos – pierzând controlul [11, 27]. Statul care-□i lipse□te cetă□enii de libertate este slab. Societatea fără libertate nu este durabilă. Aceste simple adevăruri au fost demonstrate prin evenimentele politice la sfîr□itul sec.XX. În 1991 URSS se dezmembrează în mai multe state independente □i ca urmare pe arena mondială apare statul independent Republica Moldova.

Societatea moldovenească este în proces de tranziție de la un sistem politic totalitar spre unul democratic. Momentul cheie în acest proces îl constituie consolidarea democrației. Etapă debutează de imediat ce are loc ruptura definitivă cu regimul precedent (totalitar) şi se va termina de imediat ce vom atesta capacitatea democarției de a se dezvolta (reprodice) pe propria bază, astfel încît în pofida unui dezichilibru al factorilor economici, sociali, culturali ai vieiții să fie asigurată o dezvoltare durabilă ai societății. Or, consolidarea democrației este un proces de fundamentare a noilor relații politice, nu doar în sensul preluării şi aplicării subiective a normelor şi valorilor democratice, dar în sensul unei funcționări solide, elocvente a instituțiilor democratice.

Pentru noi devine extrem de important ca transformarea socială să păstreze, susțină, asigure modul firesc de înfăptuire a istoriei – reproducerea vieiții. Astfel politică urmează doar să obiectiveze cursul sancționat de către popor. Iată de ce legitimarea puterii este considerabilă, dat fiind faptul că lipsa acestei legitimității produce dictatură.

Democra□ia poate fi organizată □i poate func□iona, conform lui A.Lijphart, în multe feluri; în practică, la fel, democra□iile moderne posedă o varietate de institu□ii guvernamentale formale, cum sunt legislativele □i tribunalele, de asemenea sistemele de partide politice □i de grupuri de interese. Alternativa democra□iei este totalitarismul (autoritarismul). A.Lincoln, pre□edintele SUA a concretizat defini□ia clasică a democra□iei, specificîn că democra□ia înseamnă guvernare nu numai de către, ci □i pentru popor – adică, guvernare în acord cu preferin□ele poporului. În condi□iile pluralismului de opinii, unul din principiile de bază a democra□iei, apare o întrebare firească ”cine realizează guvernarea □i intereselor cui trebuie să le răspundă ea, atunci cînd poporul e în dezacord □i are preferin□e divergente?” [6, 25]. Ce formă organiza□ională urmează să prea această guvernarea de către □i pentru popor într-o societate de tranzi□ie precum este, la momentul actual, cea din Moldova.

În □tiin□ele politice actualmente sunt luate în dezbateri două tipuri fundamentale ale democra□iei – majoritaristă □i consensualistă. În cadrul modelului majoritarist răspunsul la întrebarea cine realizează guvernarea □i intereselor cui trebuie să le răspundă ea, este ”simplu □i direct, □i totodată foarte atrăgător,

pentru că guvernarea de către majoritate □i în acord cu dorin□ele majorită□ii se situează mai aproape de idealul democratic al ”guvernării de către □i pentru popor”, decît o guvernare de către minoritate, □i care să răspundă intereselor acesteia”. Principiul central al modelului consensualist este fundamentat pe răspunsul la întrebarea în cauză – cît mai mul□i, or o asemenea guvernare are casarcină maximizarea dimensiunii majorită□ii. ”Modelul consensualist încearcă să împartă, să disperseze □i să limiteze puterea în diverse moduri.” Vorbind despre diferen□ele dintre cele două tipuri de democra□ia, Lijphart men□ionează că, guvernarea majorită□ii este exlusivă, concuren□ială □i antagonistă, în timp ce modelul consensualist este caracterizat de inclusivitate, negocieri □i compromis…mai numită democra□ie a negocierii [6, 26].

Autorii specializaţi în analiza proceselor de consolidare a democraţiei emit un mesaj comun, prin care se afirmă: etapa consolidării democraţiei este imperativă pentru formarea democraţiei; este o etapă controversată şi de lungă durată; etapă care generează mecanisme inovaţioniste; etapă care se manifestă în diferite societăţi, pornind din specificul sistemelor politice autohtone. Fixarea exactă în timp a punctului de trecere la etapa consolidării democraţiei este una dificilă. Astfel L.Diamond atestă interdependenţa dintre intensificarea şi consolidarea democratică, remarcînd că: ”Consolidarea democraţiei este stimultă prin multiple schimbări în instituţii, politică şi comportament. Multe din acestea direct ameleorează actul de guvernarea (administrare) fortificînd competenţa statului; liberalizînd şi raţionalizînd structura economică; mărind gradul de securitate socială şi de ordine politică, respectînd drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului; perfecţionînd responsabilitatea pe orizontală şi supremaţia legii; controlînd corupţia. Alte (schimbări) ameleorează funcţiile reprezentative ale administrării democratice dezvoltînd partidele politice şi legătura acestora cu grupurile sociale, prin deminuarea fragmentării sistemului de partid, majorînd nivelul de competenţă proprie şi de responsabilitate a organului legislativ a şi a puterii locale, dezvoltării societăţii civile” [3, XVII].

Pe de altă parte, □i acest fapt este observat în tranzi□ia democratică din Moldova, în acestă perioadă, după cum observă O'Donnell şi Schmitter, are loc întemeierea celor mai importante instituţii ale noii puteri, care lucrează şi interacţionează între ele în conformitate cu noile reguli de joc. Pe cînd procesul de democratizare presupune deja un grad mai înalt şi anume de instituţionalizare a normelor şi structurilor introduse, „extinderea legitimizării şi înlăturarea acelor obstacole, care complica întemeierea lor (instituţiilor) [7, 73].

Analizînd procesul de democratizare în spaţiul Europei de Est şi celui exsovietic, autorul rus L.Smorgunov concretizează cîteva momente cheie:

1. Procesul de consolidarea a democraţiei presupune nu doar instituţionalizarea de norme şi structuri noi, ci adesea, este însoţit de utilizarea unor elemente

din cultura tradițională, avînd o atitudine mai puțin radicală față de regim autoritar precedent;

2. Consolidarea democrației nu este posibilă, în lipsa reformei structurilor administarției de stat. Tînăra democrație intră în contradicție nu doar cu stilul autoritar ai administrării de stat, spre care tinde funcționărimea veche, dar şi cu aparatul birocratic nou, raționalizat prin norme de drept;

3. Modelul liberal nu este unica variantă de consolidare a democrației, care poate fi realizată în baza unei combinări orginale a diverselor forme şi modele;

4. Deşi sistemul de partide este elementul cheie al democrației, consolidarea acesteia presupune o oarecare marjă pentru dinamizarea procesului de exprimare a intereselor şi prin intermediul altor mecanisme, adesea spontane, cum ar fi mişcările, grupurile de interese, corporativismul, autoadministrarea locală ş.a.;

5. Consolidarea democrațeii se manifestă şi în cadrul parametrilor externi. Este vorba nu doar de acel ajutor care-i cordat noilor democrații, ci şi de faptul că noile state democratice sunt incluse în comunitatea internațională şi tratate ca parteneri egali [9, 227].

Problemele care apar în procesul de consolidare democratică în Republica Moldova, sunt caracterizate prin aceleaşi fenomene, care au fost descrise de către Huntington [4, 208-279]. Printre altele cercetătorul remarcă că sistemele democratice au propriile probleme, care apar în timpul îndelungat de existență a democrației. Noile democrației, conform lui Huntington, nu au imunitate contra acestor probleme obiective, şi anume contra patului democratic, imposibilității de a lua decizia, sensibilității față de democrație, dominării marelor interese economice. Vorbind despre condițiile care contribuie la procesul de consolidare democratică, Huntington subliniază prioritatea 1) unei experiențe de lungă durată în procesul democratizării; 2) fixarea unor indici relativ înalți în dezvoltarea economică, industrializare şi învățământ; 3) relațiile internaționale şi susținere externă; 4) aflare îndelungată în tranziție spre democrație, includerea țării în cel de al treilea val de democratizare; 5) trecerea paşnică, prin consens de la regimul autoritar (totalitar) spre cel democratic; 6) atitudine normală din partea elitei politice şi a populației față de imposibilitatea guvernului democratic de a soluționa probleme contextuale.

Condi□ia sine qua non a democra□ie contemporane, potrivit lui Lawson este o opozi□ie politică puternică, care se conduce de un scop principal – să vină la guvernare. Testul alternan□ei este de rînd cu alte condi□ii unul prin care poate fi determinat caracterul stabil □i consolidat al democra□iei. Huntington propune un a□a numit test al dublei alternan□e, care denotă că “o democra□ie poate fi considerată consolidată dacă partidul sau grupul care vine la putere la primele alegeri din cadrul tranzi□iei (spre democra□ie) pierde

alegerile următoarele □i cedează puterea celor care cî□tigă alegerile, □i dacă ace□ti cî□tigători cedează mai apoi puterea cî□tigătorilor alegerilor ulterioare [4].

Filosoful şi sociologul francez R.Aron, studiind regimele constituțional-pluraliste ale democrațiilor consolidate, direc□ionează analiza în patru laturi: a) sistemul politic, abordat ca un subsistem al sistemului social, începînd cu alegerile şi deciziile guvernamentale, pînă la structurile de partid, funcționarea parlamentului şi numirea guvernului; b) sistemul politic este examinat în contextul a.n. infrastructuri sociale. Realizarea puterii, procesul decizional depind de grupuri sociale, de interesele şi aspirațiile acestora, de formele de luptă, concurenței permanente şi posibilei înțelegeri (alianțe); c) Se analizează funcțiile administrației, care concomitent realizează deciziile guvernamentale, joacă şi rolul de consilier tehnic al guvernanților, necesar pentru activitatea persoanelor particulare; d) Este supusă analizei a.n. ambianță istorică a sistemului politic, dat fiind faptul că orice sistem politic resimte influența, uneori determinată, a unui conglomerat de tradiții, valori, mentalitate, caracteristice fiecărei țări în parte.

Aron scrie: „Funcționarea oricărui parlament depinde de legislația constituțională şi electorală, pe cînd lupta politică în interiorul parlamentului devine clară doar prin conceperea concurenței dintre grupurile sociale... În fine, aspectele vieții parlamentare sunt determinate nu doar de Constituție, nu mai puțin importante sunt viziunile politicienilor despre gradul de admisibilitate şi imposibilitate de admite unele sau altele acțiuni, despre legitimitatea mijloacelor.” [1, 92]

Starea consolidării democrației poate fi examinată sub aspectul funcționalității sistemului politic, mai concret la nivelul funcționării parlamentului şi a relațiilor legislativ-executiv; alternanța la putere a concurenților politici; magnitudinea de susținere şi stabilitatea regimului în condiții de grave dificultăți economice. Consolidarea democrației se răsfrînge asupra tuturor proceselor prin care este caracterizat regimul politic, relațiile dintre diferiți forțe politice, care acceptă regulile concurenței democratice, transformarea calitativă a culturii politice, pentru instaurarea unui climat de transparență, egalitate, optimitate şi eficiență în societate. Putem spune că o democrație este consolidată în cazul în care este eficientă, în cazul în care procesul decizional este eficient şi ca procedură şi ca rezultat, or ramurile puterii de stat fiind separate şi constituțional limitate, nu sunt paralizate.

Consolidarea democrației se referă la toate procesele şi raporturile care se manifestă între diferite forțe politice din statul nostru. Am menționat ceva mai sus, că procesul de consolidare democratică în direct este legat de concepția statului eficient şi a stabilității sociale. Dezvoltarea statului în lipsa unei stabilități ale proceselor economice, politice, sociale, culturale etc. a fi fragmentară, mozaică. Urmează de remarcat, că o interpretare simplistă a proceselor de stabilizare a vieții politice, echivalată cu lipsă de contradicții şi criză, o reduce la stare

de stagnare. Vorbim, la mod general şi pur, de o stabilitate, cînd toate forțele politice, atît cele care sunt la guvernare, cît □i cele aflate în opozi□ie, fiind antrenate direct □i indirect în amenajarea statului se folosesc de drepturi şi îşi îndeplinesc obligațiunile liber, cu cunoştință de cauză, asumîndu-şi responsabilitățile şi consecințele, soluționează contradicțiile şi conflictele, apelînd la unica posibilitate civilizată – negocierea.

Vorbind despre o societate în curs de dezvoltare democratică, apriori o tratăm ca fiind una deschisă, după K.Popper o societate ra□ională, liberă □i cu spiritul criticii dine dezvoltat. Problema centrală a unei asemenea societă□i nu se reduce doar la întrebarea cine de□ine puterea, fie din motivul că este limitată în timp, dar “ce împuterniciri are puterea, cum urmează să fie organizate institu□iile politice, astfel ca un guvern incompetent să aducă cît mai pu□ine prejudicii [8, 76]. Este vorba de formula extinsă a contrabala□ilor, necesare pentru limitarea celor trei ramuri ai puterii în stat, despre for□ele capabile să se opună constructiv tentativelor puterii de a se extindă, or subîn□elegem societatea civilă în ansamblu □i deta□amentul ei de avangardă - opozi□ia.

Analiza proceselor politice contemporane presupune utilizarea no□iunii de opozi□ie. Adesea calitatea de opozi□ie este atribuită în mod arbitrar oricărei entită□i, care nu exercită puterea, or apare necesitatea de a definitiva fenomenul respectiv. În Dic□ionarul explicativ al limbii române regăsim următoarele interpretări a cuvîntului opozi□ie, relevante pentru exerci□iul nostru: I.1 Raportul dintre două lucruri sau două situa□ii opuse, contradictorii; deosebire izbitoare, contrast. 2. Împotrivire, opunere, rezisten□ă. II. (În □ările cu regim parlamentar) Totalitatea persoanelor care fac parte dintr-un grup politic potrivnic partidului aflat la putere; politica pe care o duce acest grup fa□ă de partidul la putere [2, 723]. V.□urcan, V.Mo□neaga, Gh.Rusnac ajung la concluzia că, no□iunea de opozi□ie are legătură cu opunerea a două păr□i. Diapazonul rezisten□ei cuprinde un continuum al stării politice de la manifestare slabă pînă la una intensă, chiar de antagonism…Astfel, la părerea celor nominaliza□i ”Opozi□ie politică este oarecare rezisten□ă (ideologică sau comportamentală) fa□ă de grupul politic dominant exercitată de un al grup (grupuri) politic în raport cu puterea politică [10, 220].

Opozi□ia – în calitate de antiteză, cel de al doilea element al triadei hegeliene (teza, antiteza, sinteza), este prezentă sub o formă sau alta în orice societate □i sistem politic. Doar că locul, ponderea, sarcinile, metodele de activitate sunt în dependen□ă directă de natura regimului politic în cadrul căruia se manifestă. În condi□iile unui regim politic antidemocratic (totalitar sau autoritar) opozi□ia politică poate fi legal interzisă, persecutată, iar reprezenta□ii ei fizic lichida□i, dar totodată există ca o poten□ă, fiind o for□ă de coagulare a mi□cării de rezisten□ă.

Pentru un regim politic democratic prezen□a activă a opozi□iei politice este firească □i necesară. Opozi□ia politică urmează a fi abordată ca un atribut, fenomen indispensabil al democra□iei, prezentîndu-se ca un grup social sau politic, având un cadru organiza□ional definitivat sau în devenire, care opune rezisten□ă □i critică puterea sau al□i actori politici □i decizionali, concentrînu-□i eforturile asupra obiectivelor de o natură diversă, precum: direc□ia generală de dezvoltare în ansamblu al societă□ii; Strategiile □i tacticile de guvernare; Programele de dezvoltare □i reformare de durată, atît scurtă □i medie, cît □i cele de lungă durată; politica de cadre la nivel guvernamental; bazele social-economice □i/sau sistemul politic în ansamblu; valorile, ideile □i ac□iunile celor care guvernează.

Statele cu democra□ii consolidate sunt în permanenta identificarea a noilor forme de cooperare dintre structurile societă□ii civile □i a puterii. Procesul de luare a deciziilor este unul de conjugare a eforturilor, atît a puterii, cît □i a celor din organiza□iile non-guvernamentale, înso□it de in□iative civice, dezbateri la nivel na□ional a problemelor majore, expertizarea civică a deciziilor administrative, a proiectelor de lege, implementarea resurselor informa□ionale în mobilizarea cetă□enilor, canalizarea posibilită□ilor re□elelor de socializare pentru identificarea variantelor oportune. Unele din cele enumerate le atestăm □i în procesul decizional din Republica Moldova, dar având un caracter sporadic, cu speran□a că se vor transforma într-o tendin□ă ca mai apoisă devină practică cotidiană. Pînă nu demult procesul de instutu□ionalizare □i consolidare a democra□iei în Moldova, în mare măsură, copia □i mima modele democra□iei □i economiei de pia□ă depă□ite de timp. Acest fapt, de rînd cu handicapul complex, consecin□ă a regimului comunist totalitar de unde provenim, a contribuit la situa□ia cînd puterea se bazează nu pe activismul personalită□ii, ci pe a□a numi□i ”func□ionari în sine”, care-i percep pe al□ii în calitate de simple surse, unelte pentru realizarea scopurilor programate, sau în calitate de obstacole ce împiedică derularea proceselor. O atare abordare deformează esen□a activită□ii oamenilor, fiind în detrimentul scopurilor nobile de institu□ionalizare □i consolidare a democra□iei. Societatea se plasează în starea de neîncredere reciprocă totală la nivel de om – om, om – institu□ie, institu□ie – stat, cetă□ean – putere. Anume aici observăm sursa ontologică ai opozi□iei. Sarcinile complexe, care urmează a fi solu□ionate în perioada transformărilor democratice, pot fi realizate în condi□ia maximizării cerin□elor fa□ă de personalitate, instu□iile politice □i de stat. Puterea ca sistem, urmează să se configureze în a□a mod, în cît să nu deprimeze multitudinea intereselor, viziunilor, abordărilor, cerin□elor, dolean□elor politice, din contra trebuie să contribuie la dezvoltarea pluralismului □i a concuren□ei, care prin solidaritate □i conciliere vor mi□ca dezvoltarea socită□ii. Premizele magistrale sociale □i institu□ionale ale opozi□iei politice le regăsim în incoinciden□a □i conflictul

de interese dintre grupurile sociale, care sunt reprezentate de mai multe forma□iuni politice, iar antagonismul apare din momentul cînd aceste interese sunt ignorate de către forma□iunile aflate la putere.

Regimul politic democratic este caracterizat prin existen□a condi□iilor □i premiselor institu□ionale pentru func□ionarea opozi□iei, vorbim despre fixarea la nivel de legisla□ie a dreptului la opozi□ie, dreptul la libera exprimare □i opinie, asociere, critica puterii, de a participa la toate tipurile de alegeri, pentru reprezentare în organul legislativ na□ional sau local, protejarea drepturilor minorită□ilor, finan□area din bugetul de stat a partidelor politice, inclusiv □i a celor din opozi□ie. De notat că nu toate din condi□iile expuse sunt aplicate direct opozi□iei politice din Moldova. La momentul actual în societatea noastră au loc discu□ii controversate despre oportunitatea adoptării unei legi speciale cu privire la opozi□ie.

Amprentele tranzitorii se observă □i în caracterul rela□iilor dintre putere □i opozi□ie, în abordarea rolului opozi□iei în procesele politice □i sociale. De facto activitate de opozi□ie este garantată (indirect) prin drepturile □i libertă□ile politice fundamentale fixate în Constitu□ie, precum □i într-un □ir de acte legislative (Legea despre statutul deputatului în Parlament, Legea privind partidele politice, Regulamentul Parlamentului □.a.), de jure lucrurile stau mult mai complicat. Spre exemplu no□iunea de opozi□ie apare în textul articolului 4 ”Constituirea fracțiunilor parlamentare” din Regulamentul Parlamentului (adoptat prin Legea 797-XIII din 2 aprilie 1996) doar ca rezultat al modificării acestuia tocmai în decembrie 2006, care pentru prima oară introduce o claritate despre ceea ce se consideră majoritate □i opozi□ie parlamentară: ”(12) Majoritate parlamentară este considerată fracțiunea sau coaliția fracțiunilor, anunțată prin declarație, care cuprinde mai mult de jumătate din deputații aleşi. (13) Opoziție parlamentară este considerată fracțiunea sau fracțiunile care nu fac parte din majoritatea parlamentară şi care s-au declarat în opoziție față de aceasta." [5]. Pînă la acest moment existen□a opozi□iei era tratată în mod tacit, ca o stare care decurge din egalitatea tuturor deputa□ilor în exercitarea mandatului, indiferent din ce frac□iune acesta face parte, dominantă sau minoritară.

Totodată, nu trebuie să neglijăm faptul, că Parlamentul este un organ colegial, în care procesul decizional este unul colectiv, iar decizia finală este luată în baza principiului majoritar, or orice act legislativ, părere, atitudine, opinie, concluzie a deputatului sau a unui grup de deputa□i devine exprimare a întregului for legislativ, în condi□ia ca propunerea să fie supusă exerci□iului de vot □i ca aceasta să ob□ină sus□inerea majorită□ii deputa□ilor, în cazul adoptării unei hotărîri sau legi ordinare – din partea majorită□ii deputa□ilor prezen□i la □edin□a în plen, pentru o lege organică – a majorită□ii deputa□ilor ale□i, pentru o lege constitu□ională – a 2/3 din deputa□i. La fel majoritatea voturilor

este necesară □i pentru aprobarea deciziilor Biroului permanent □i a comisiilor parlamentare. Astfel, de□i formal există dreptul de a înainta propunerea, realizarea acestuia este problematică. Dacă nu există dorin□a majorită□ii, nici nu mizăm pe adoptarea acesteia, dar cel pu□in includerea ei pe ordinea de zi spre examinare, proiectul / propunerea nu va fi introdus, din simplul motiv ca □i ordinea de zi este aprobată cu votul majorită□ii deputa□ilor.

O conlucrarea efectivă în cadrul Parlamentului dintre majoritate □i opozi□ie nu se reduce la posibilitatea de a-□i expune opinia, de□i am văzut că □i acest simplu lucru poate fi problematic, mult mai important este ca mesajul lansat să ajungă la recipient, este strict necesar ca opozi□ia nu doar să fie ascultată de majoritate, dar □i auzită, luată în considera□ie.

Acest statut al opozi□iei parlamentare despre care am men□ionat, urmeazî să fie concretizat prin extinderea drepturilor □i obliga□iilor ei. Ideea elaborării unei legi separate care ar reglementa activitatea opozi□iei politice (parlamentare □i extraparlamentare) are ătît partizanii, cît □i oponen□i. Argumentul celor care se expun contra unei atare lege, în linii mari, se reduce la lipsa unor asemenea lege în statele Uniunii Europene. Cu toate că experin□a Portugaliei demonstrează diametral opusul, în 1974 în condi□iile depă□irii consecin□elor regimului autoritar militar, pentru accelerarea procesului de stabilizare a instutu□iilor democratice, au adoptat o asemenea lege. În statele cu democra□ii avansate, tradi□ii democratice multiseculare, cu tradi□ii seculare de parlamentarism opozi□ia parlamentară fiind institu□ionalizată se deosebe□te de oarecare altă frac□iune minoritară prin faptul că de□ine unele privilegii, de exemplu finan□are din bugetul de stat a partidelor parlamentare aflate în opozi□ie (Germania, Suedia, Finlanda), fixarea unor zile anumite cînd agenda de lucru a legislativului este formulată în exclusivitate de către opozi□ie (parlamentul canadian 25 de zile pe an), anume reprezentan□ii opozi□iei preiau conducerea comisiilor permanente cheie (finan□e, securitatea na□ională, politică externă). Un asemenea mod de divizare a responsabilită□ii, de comun acord, în baza principiului bunei-credin□e s-a configurat dea lungul anilor, concomitent cu dezvoltarea sistemului politic în ansamblu, a sistemului pluri-partidist, a societă□ii civile □i a culturii politice participative.

Realitatea politică moldovenească demonstrează, că acest tip de cultură politică participativă spre care noi tindem, deocamdată lipse□te atît la nivelul ceta□eanului de rînd, cît □i în mare măsură □i în rîndurile a.n. clasei politice. Dacă în Europa cultura politică participativă s-a format treptat, lent, păi în Moldova ea urmează să fie ”altoită”, în sensul formării inten□ionate cu insisten□ă a deprinderilor democratice. Evident că nici o cultură nu apare, inclusiv □i cea politică, ca rezultat al unui act legislativ, doar că statul prin reglementări legislative poate crea condi□ii favorabile pentru accelerarea acestui proces. Anume aceste sarcini, de creare a deprinderilor de un dialog,

cooperarea dintre putere □i opozi□ia, urmează să fie solu□ionate prin elaborarea □i adoptarea unei legi cu privire la opozi□ie.

Transformările democratice, consolidarea institu□iilor în Moldova are loc prin depă□irea crizelor politice (Prima etapă - sfîrşitul anilor ’90 ai secolului XX, II etapă - criza politică ai anilor 2009-2011 provocate de imposibilitatea alegerii Sefului Statului, ales cu greu în ianuarie 2012), care la părerea noastră, nu sunt gestionate constructiv, inclusiv din lipsa de experin□ă dar □i de voin□ă de a surmonta amprentele trecutului totalitar. Toate partidele politice din Moldova, fără excep□ie, nu au depă□it sindromul articolului 6 din constitu□ia sovietică, care fixa monopolul unui singur partid (PCUS) în conducerea □i orintarea întregii societă□i. Venind la putere partidul / coali□ia de partide în cele mai dese cazuri demonstrează un comportament în raport cu forma□iunile din opozi□ie pe picior de superioritate, dominan□ă, de lipsă de dorin□ă, nici nu este vorba de cooperare, dar □i de dialog. Rela□iile dintre putere □i opozi□ie mai degrabă pot fi caracterizate ca rela□ii de confruntare antagonistă, decît de rela□ii de concuren□ă loaială.

Anume de o concuren□ă loaială dintre putere □i opozi□ie vital are nevoie procesul de consolidare democratică □i de dezvoltare durabilă a Moldovei. Este necesar de a canaliza energia puterii spre ac□iuni constructive în raport cu opozi□ia, doar în a□a mod □i opozi□ia se va manifesta ca una constructivă. Puterea (dacă este una responsabilă) este prima interesată în existen□a unei opozi□ii constructive puternice, deoarece opozi□ia politică asigură integritatea societă□ii □i durabilitatea dezvoltării acesteia. Forma□iunile politice, care nu guvernează trebuie să se bucure de condi□ii favorabile pentru a putea exercita func□iile atributive unei opozi□ii:

- de critică conceptuală / particulară, obiectivă □i întemeiată a puterii □i a exponen□ilor acesteia;
- de control asupra politicilor interne □i externă, a ac□iunilor puterii, relevarea nejunsurilor □i gre□elilor guvernării □i informarea cetă□enilor despre aceste dezvăluiri;
- de elaborare □i înaintare de idei, programe, politici de dezvoltare alternative, precum □i metode de implementare ale acestora;
- de pregătire, formare educare, selectare, promovare a cadrelor politice □i administrative.

Calitatea rela□iilor dintre putere □i opozi□ie este determinată de starea social-economică □i politică a societă□ii. Frustrarea □i nemul□umirea manifestată de grupurile sociale fa□ă nivelul scăzut al calită□ii vie□ii, fa□ă de lipsă rezultatelor pozitive, palpabile al reformelor implementate, contribuie la dezaprobarea □i refuzul de a sus□ine guvernarea □i de a se orienta spre forma□iunile politice din opozi□ie. În lipsa unui dialog □i cooperare dintre putere □i opozi□ie, sarcina de mobilizare a întregii societă□i, pentru realizarea

unor obiective întradevăr oportune, ce □in de interesul na□ional, devine mul prea dificilă, dat fiind faptul ca for□a de convingere a forma□iunilor de la guvernare se epuizează. Printre factorii ce determină raporturile dintre putere □i opozi□ie, iar prezen□a cărora este necesară pentru consolidarea democra□iei în Republica Moldova men□ionăm: existen□a unui mediu de concuren□ă politică, în care nici o forma□iune politică nu de□ine monopolul puterii politice, dar au drepturi □i posibilită□i reale egale de accedere la putere; dominarea tipului de cultură politică participativă □i a culturii dialogului; cooperarea atît în interiorul elitei de guvernare, cît □i cooperare dintre elită □i contrelită; cooperare în interiorul opozi□iei propriu zese. Astfel, prin cooperare, solidaritate puterea □i opozi□ia vor deveni capabile, conjugînd eforturile, să mobilizeze diversele segmente ale societă□ii pentru consolidarea democratică, contribuind la ireversibilitatea acestui proces.

Bibliografie:

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – Москва: Текст, 1993.
2. DEX. Dic□ionar explicativ al limbii române. – Bucure□ti, Ed. Univ. encicl., 1996.
3. Diamond L. Introduction: In Search of Consolidation. // Diamond L., Plattner M., Chu Y., Tien H. (Eds) Consolidating the Third Wave Democracies. Regional Challenges. - Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1997.
4. Huntington S. The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century. - Norman: University of Oklahoma Press, 1991.
5. Legea Republicii Moldova nr.797-XIII din 2.04.1996 pentru aprobarea Regulamentului Parlamentului. (www.justice.md, accesat la 10 mai 2012)
6. Lijphart A. Modele ale democra□iei. Forme de guvernare □i func□ionare în treizeci □i □ase de □ări. – Ia□i. Polirom. 2006.
7. O'Donnell G., Schmitter Ph., Whitehead L. (eds.).Transitions from Authoritarian Rule: Prospectts for Democracy. - Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1986.
8. Поппер К. открытое общество и его враги. - Москва. МФ Культурная инициатива. Soros Fondation (USA), 1992.
9. Сморгунов Л. Современная сравнительная политология. - Москва: РОССПЭН.2002.
10. Цуркан В., Мошняга В., Руснак Г. Власть и политическая оппозиция: методологический аспект соотношения понятий. // Puterea □i opozi□ia în contextul managementului politic. – Ia□i. Pan Europe, 2005.
11. Щаранский Н. В защиту демократии. Захаров. – Москва, 2006.

Prezentat la redactie

la 14 martie 2012

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО ИМИДЖА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В ЭЛЕКТОРАЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ 2009-2011 гг.

Александр ЕЖОВ
Государственный Университет Молдовы, Факультет Международных отношений, Политических и Административных наук, Кафедра Международных отношений
Доктор политических наук, лектор

Кристина ЕЖОВА
Государственный Университет Молдовы, Факультет Международных отношений, Политических и Административных наук, Кафедра Международных отношений
Доктор политических наук, доцент

This article analyzes the problem of the practical functioning of the political image in the Republic of Moldova in the electoral period 2009-2011. The main condition of the electoral process consists in bringing the political image of the political parties and leaders into accordance with the social expectations of society and basic social groups.

In the process of formation of the image the decisive factor is the willingness of parties and political leaders to respond to social expectations of society, which may, or may not correspond, to their strategic plans.

In the analysis will be used the secondary data of the sociological polls of public opinion of the country, conducted by reputable sociological services in 2009-2011 by the request of the Institute for Public Policy of the Republic of Moldova.

Приведение политического имиджа партий и лидеров в соответствие с социальными ожиданиями общества и основных социальных групп составляет основное условие электорального процесса. Электоральный процесс может быть определен в контексте понятия М.Вебера как «общностное ориентированное действие»…, «когда действия индивида субъективно осмысленно соотносятся с поведением других людей» [8, 509]. Важнейшей особенностью социального действия обоих акторов электорального процесса, избирателя и политика, является его смысловая ориентация на «ожидание определенного поведения других и в соответствии с этим (субъективная) оценка шансов на успех собственных действий» [8, 509]. Следовательно, можно вполне обоснованно утверждать, что у обоих акторов электорального процесса в Республике Молдова в период парламентских

выборов 2009-2010 года, и местных выборов 2011 года начальным этапом их действий являются ожидания.

«Ожидания» двух акторов, избирателя и политических партий, в электоральной ситуации не существуют изолированно друг от друга. Они взаимно пересекаются, хотя конкретно электоральные ожидания концентрируются вокруг собственных проблем обоих акторов. Субъективные ожидания, возникающие в результате решения групповых и индивидуальных проблем каждого из них обусловливают выбор жизненных стратегий, как населением страны, так и политическими партиями и их лидерами в электоральной ситуации.

В электоральном процессе существуют две взаимосвязанных ситуации: ситуация политика и ситуация избирателя. По нашему мнению, электоральная ситуация политика может быть схематично представлена следующим образом (схема 1).

Схема 1. Электоральная ситуация - политика

ожидание → имидж → доверие*

** доверие политика есть желание получить от населения право «выражать и отстаивать интересы определенного лица или группы» (П.Бурдье).*

Включению политика в электоральный процесс предшествует анализирование ожиданий населения. Затем, политик создает свой доминантный политический имидж. Далее, посредством сформированного имиджа, политик стремится вызвать как можно больший эффект доверия у населения. И, наконец, на основе обретенного доверия политик стремится достичь конечного результата: голосования «за» на выборах. Таким образом, в ситуации политика, как правило, именно имидж призван вызвать у населения доверие к политику, а не наоборот. Имидж политика заранее формируется для того, чтобы получить доверие со стороны населения (электората). На заключительном этапе именно доверие, продуцируемое имиджем, реализуется (или не реализуется, в случае неудачно сформированного имиджа) в электоральное поведение избирателя.

Электоральная ситуация избирателя может представлена следующим образом:

Схема 2. Электоральная ситуация избирателя

ожидание → доверие1* → имидж → доверие2*

** доверие избирателя = делегирование политику законодательно оформленного права «выражать и отстаивать интересы определенного лица или группы» (П.Бурдье).*

Ожидания избирателя обусловлены жизненными проблемами. Часть населения, понимающая, что свои ожидания необходимо делегировать в современном обществе для дальнейшей их реализации политику, приступает к осознанному поиску такого политика, которому можно было довериться. В отличие от ситуации политика, доверие избирателя выступает не только спусковым механизмом выбора того или иного политика с соответствующим имиджем, но и результатом такого выбора. В ситуации избирателя доверие выступает как бы в двух ипостасях: как фактор выбора имиджа, и как его результат. Доверие избирателя на заключительном этапе реализуется в положительное действие - т.е. в голосование «за» (конечно, если доверие было реализовано).

При формировании имиджа решающим фактором является готовность партий и политических лидеров ответить на социальные ожидания общества, которые могут соответствовать, а могут и не соответствовать их стратегическим планам. Социальные, экономические, культурные и этнические различия населения также обуславливают различные социальные ожидания. К тому же, различные социальные группы в одни и те же типологически однородные ожидания вкладывают разное качественное и количественное содержание.

Выработка политического имиджа политическими партиями и политическими объединениями в электоральной кампании 2009-2011 гг. в Республике Молдова определяются двумя факторами. Во-первых, собственными целями и задачами, собственными представлениями и идеологическими доктринами политиков или политических партий. И это вполне закономерно, так как политическая организация, какой является политическая партия, должна строить собственную стратегию и тактику исходя из целей и задач, разработанных в программе партии и закрепленной в ее названии.

С другой стороны, если политическая стратегия и тактика принятия определенных решений в электоральной ситуации осуществляется без учета мнения самого электората, то такое решение будет принято в условиях повышенной неопределенности. Рассчитывать на успех в ситуации неопределенности ни практически, ни теоретически невозможно. По этой причине партия стремится снизить долю неопределенности. Единственным способом снижения неопределенности в электоральной ситуации является построение электоральной стратегии и тактики на основе реальных проблем и предпочтений населения – электората в целом или при сознательном снижении своего политического сегмента какой-то его части. Информация

о проблемах населения может снизить момент неопределенности и, по меньшей мере, перевести принимаемые решения в категорию рискованных. В дальнейшем, в ситуации более полного учета проблем электората принятые решения могут перейти в категорию благоприятных. Таким образом, вторым фактором, с учетом которого происходит кристаллизация политического имиджа, является ориентация на основные внутренние и внешние проблемы в восприятии населения страны. В электоральной ситуации именно предпочтения населения чаще всего являются тем фактором (искренним или тактическим), который предполагает временную корректировку текущей стратегии и тактики. О проведенной корректировке после завершения электоральной кампании партии чаще всего благополучно забывают. Ситуация в Республике Молдова в электоральной кампании 2009-2010 гг. в этой части не является исключением.

Анализ основных проблем населения Республики Молдова в период электоральной кампании 2009-2011 гг. должно ответить на два интересующих нас вопроса:

- В какой мере каждая из четырех политических партий учитывают в выработке своего политического имиджа приоритетные ориентации населения страны? Иначе говоря, какие из приоритетных проблем населения страны те или иные политические партии учитывают при выработке политического имиджа. Гипотетически можно предположить, что разброс может быть чрезвычайно широким, учитывая разность в политических, национальных, культурных приоритетах основных политических партий.
- Какие жизненные проблемы населения страны четыре политические партии приняли во внимание в выработке своего политического имиджа? Иначе говоря, насколько основные политические партии внимательны к проблемам своего электората?

Следует также отметить, что формирование политического имиджа есть процесс, происходящий в сознании индивида. Методологически важно формирование политического имиджа в Молдове анализировать именно на уровне индивидуального и группового сознания. Такого рода информацию можно получить, только спросив об этих проблемах у самого населения. При всей проблематичности метода опроса, учитывая к тому же особенности социально-политической обстановки в стране, другого способа просто не существует.

Эмпирическими данными анализа формирования политического имиджа в Республике Молдова в электоральном процессе 2009-2011 гг. являются вторичные данные социологических опросов общественного мнения страны, проведенных авторитетными социологическими службами в 2009-2011 гг. по заказу Института публичной политики Республики Молдова. При использовании метода вторичного анализа были соблюдены

следующие общепринятые в практике научных исследований методологические принципы [7, 545]. Во-первых, существующие первичные эмпирические данные, уже собранные авторитетными социологическими службами, выступают как база для последующего их использования в проводимом нами анализе. Первичные данные были заново сгруппированы, пересчитаны таким образом, что полученные нами цифровые данные не присутствуют в исходной базе данных. Во-вторых, тема исследования существующих первичных эмпирических данных, изменена на совершенно новую проблему, не присутствующую в первичном анализе. В-третьих, как вторичные эмпирические данные в виде основной исследуемой переменный - «политический имидж», «*ожидание*», «*доверие*», так и сформулированные теоретические выводы являются совершенно новыми и не присутствуют в данных и выводах первичного анализа. Таким образом, использование метода вторичного анализа позволило получить данные высокого научного качества, основанные на репрезентативных выборках, эмпирическая база которых состояла из трех выборок. В анализе будут задействованы пять основных политических партий страны - АМН[2], ДП, ЛП, ЛДПМ, ПКРМ, на период электорального процесса 2009-2011 гг.

1.Электоральные ожидания молдавского населения.
1.1. Внутриполитические ожидания населения Республики Молдова в электоральный период 2009-2011 гг.

Очевидно, что основное содержание электоральных ожиданий населения в электоральный период 2009-2011 гг., составляют *внутриполитические проблемы* Республики Молдова. Определенное представление об электоральных ожиданиях электората дают набор основных актуальных проблем населения Республики Молдова (Таблица 1).

Согласно данным социологического опроса, проведенного в ноябре 2009 года, около 29 проблем волнуют в первую в первую очередь население республики. Как показывает опрос, проведенный в ноябре 2010 года и в мае 2011 года, проблемная ситуация в данной области кардинально не изменилась: список приоритетной группы из 10 приоритетных проблем остался без изменений. Изменения затронули их количественную сторону. Существенно повысилась острота ситуации с *первой* группой проблем: ее вес вырос на 16,0% в 2010 году и на 18.7% в мае 2011 года по сравнению с ноябрем 2009 года. За счет особой остроты этой группы проблем несколько снизился вес остальных проблемных групп, но, как показывает оп-

---

[2] *В результате переговорного процесса проводимого АМН после ноябрьских выборов 2010 года о слиянии с ЛДПМ, 9 апреля 2011 года на девятом внеочередном съезде Альянса "Наша Молдова" (АНМ) было принято решение о его присоединении к Либерально-демократической партии.*

рос, ранг проблем и в 2009, и в 2010-2011 годах остался практически без существенных изменений.

Таким образом, практически более половины населения Республики Молдова озабочена, прежде всего, группой проблем, имеющих непосредственное отношение к физическому выживанию большинства населения страны – 44,2% (2009 год), 60,2% (2010 год) и 62,9% (2011 год).

С данной проблемой физического выживания непосредственно связана и проблема безработицы – 14,9% (2009 год). Вместе с тем мы видим, что в последующие годы острота проблемы безработицы в оценках респондентов несколько снижается: 2010 год – 11,9% и в 2011 году - 9,4%. Скорее всего можно предположить, что респонденты склонны выделять значимость для себя именно первой группы проблем. И на этом фоне все остальные проблемы, как показывают опросы 2010 года и 2011 годов выглядят на личностном уровне менее значимо. Ясно, что «бедность, цены, голод, финансовый кризис, низкая заработная плата» входят на первое место в сравнении со всеми остальными группа проблем.

Таким образом, можно предположить, что политические партии и политические объединения выработку образа политического имиджа в первую очередь будут строить на основании именной этой группы ожиданий. И, очевидно, что именно вокруг данной проблемы будет сконцентрировано внимание имиджмейкеров каждой из четырех политических партий. «Во всех ситуациях взаимодействия можно найти четыре вида мотивационных процессов: процессы, поддерживающие «онтологическую безопасность» или удовлетворяющие скрытую потребность в уменьшении безотчетной тревоги и в достижении чувства взаимного доверия» [9, 91].

Как следует из опроса, на *втором* месте по значимости для населения страны находится проблема будущего детей - 16.6% (2009 год) и 11,0% и 9,4% (соответственно 2010 и 2011 годы). Данная проблема выходит за пределы непосредственных физиологических потребностей (иерархия потребностей по А.Маслоу), и относится к группе социальных потребностей. Возможно, что население страны, ставя проблему будущего детей на второе-третье места (опросы 2009, 2010 и 2011 годов), непосредственно за первичными, базовыми потребностями указывает на особую важность будущего детей и для будущего страны в целом.

Несомненно, что пропустить столь важную проблему будущего детей при построении политического имиджа едва ли возможно. В то же время, очевидно, что проблема будущего детей, так или иначе, так же связана с уровнем непосредственных физиологических потребностей всего населения. Четвертое место принадлежит группе проблем, имеющих общие корни и затрагивающие, по сути дела, одну область политических проблем Республики Молдова, а именно: состояние в законодательной и

судебной областях, имеющих непосредственное отношение к проблемам реформирования судебных и юридических структур страны.

Группа проблем, занимающая в опросах 2009-2011 годов *пятое место*, насчитывает 19 проблем. Понятно, что при всех прочих условиях вес каждой из проблем данной группы чрезвычайно мал, чтобы привлечь внимание имиджмейкеров каждой из четырех политических партий. По этой причине ожидать их появление в системообразующих элементах формирования имиджа каждой из четырех партий не приходится.

Таким образом, проблемные жизненные ситуации предоставляют каждой из четырех партий строго очерченный выбор для построения своего, отличного от других партий политического имиджа. Скорее всего, следует ожидать, что все без исключения политические партии и политические лидеры при построении своего политического имиджа за основу возьмут указанные проблемы. Как показывают прошедшие электоральные кампании 2009-2011 гг. именно так и произошло.

1.2. Внешнеполитические ожидания населения Республики Молдова в электоральный период 2009-2010 гг.

Несомненно, другим фактором, определяющим появление доверия у населения к политикам и затем содержание политического имиджа в исследуемый период, являются *внешнеполитические проблемы* Республики Молдова. Особая важность для содержательной направленности доверия и политического имиджа данных проблем определяется, прежде всего, фактором нахождения страны на границе между двумя цивилизациями: западной и российской. Цивилизационный разлом делит население страны по разным причинам на две группы: прозападную и пророссийскую.

С другой стороны, решение внешнеполитических проблем Республики Молдова непосредственно связано с решением, по меньшей мере, двух из них: а) нейтралитет или присоединение к НАТО и в) интеграция в СНГ или в ЕС.

Проблема обеспечения безопасности страны в представлении населения, как показывает опрос, актуальна в следующем соотношении: нейтралитет – 58,4% и 62,2% (2009 и 2010 годы) и присоединение к НАТО – 16,3% и 12,4% (2009 и 2010 годы, таблица 2). Большая часть населения, согласно опросам, склоняется к сохранению нейтралитета на международной арене, меньшая к присоединению к одной из военно-политических структур. Конечно, логически верным является для политических партий Республики Молдова ответить положительно на ожидания большинства населения. Однако данный факт может противоречить стратегическим планам некоторых из них, и тогда политик или политическая партия может строить свою тактику и стратегию в ином ключе.

Внешнеполитическую стратегию Республики Молдова во второй группе проблем население оценивает в бинарной оппозиции: интеграция в ЕС или в СНГ. Большая часть населения страны выступают за всестороннюю интеграцию в ЕС - 34.0%, вдвое меньшая их часть за всестороннюю интеграцию в СНГ - 16.6%. Как видим, ожидания населения страны в электоральный период 2009-2010 гг. весьма вариативны, но только в количественном разбросе мнений между ЕС и СНГ (Таблица 3).

Ожидания в отношении главного стратегического партнера Республики Молдова в 2009 и 2010-2011 гг. распределяются между тремя из них: Россия – 50,4%; 47,1% и 56,7%, и ЕС – 25,0%; 34,5% и 23,5%, Румыния – 8,7%; 4,1% и 7,3% (Таблица 4).

Таким образом, нейтралитет или присоединение к НАТО, интеграция в ЕС или в СНГ, а так же ожидания в отношении главного стратегического партнера Республики Молдова Россия, ЕС, Румыния составляют по данным социологических опросов основное содержание внешнеполитических ожиданий населения Республики Молдова в период 2009-2011 годов.

1.3. Доверие населения Республики Молдова к политическим лидерам и партиям в электоральный период 2009-2010 гг.

Опросы показывают, что степень доверительных отношений между избирателями и политиками в процессе делегирования как внутри-, так и внешнеполитических ожиданий в молдавском обществе находится на довольно низком уровне (Таблица 5).

Индекс доверия политическим партиям по стране в целом имеет негативный характер и это означает следующее: ни одна политическая партия не пользуется полным доверием у населения страны. Другими словами, ни одна политическая партия не обладает абсолютным, непререкаемым политическим имиджем по сравнению с другими. Ближе всех к определенному балансу в соотношении избирателей доверяющих и не доверяющих находится ПКРМ с индексом доверия в - 0.08 (Таблица 5).

Данные опроса 2011 года демонстрируют как некоторые изменения, так и продолжение установившейся тенденции. С одной стороны, поменялись лидеры: ПКРМ снизила рейтинг доверия с -0,08 до -0,23, а ЛДПМ повысила с -0,26 до -0,18. С другой стороны, ни одна из парламентских политических партий не повысила свой уровень доверия до положительного баланса между положительными и негативными оценками доверия со стороны населения страны (Таблица 5).

Как показывают данные опросов доверие к политически партиям и, следовательно, институциональный политический имидж в Республике Молдова в 2009-2010 гг. носил сегментированный характер. При наличии

общих жизненных онтологических проблем население доверяет (делегирует) их решение «своим» партиям и, следовательно, статус политического имиджа присваивается своей партии. Однако, очень показательно, что даже среди избирателей, голосующих за те или иные партии, доверие не является, как следовало бы ожидать, полным (Таблица 6, Таблица 6.а). Индекс доверия к лидерам трех партий – Филату (ЛДПМ), Лупу (ДПМ) и Воронину (ПКРМ) – среди «своих избирателей» практически одинаков и равен соответственно 0,88; 0,86 и 0,83 (Таблица 6). Вместе с тем, обратим внимание на следующий существенный момент. Индекс доверия всех трех политических лидеров не является абсолютным, на что указывает индекс доверия, который ни у одного их политиков не достигает максимального значения +1.00. Принимая во внимание существующую тесную связь между показателями доверия и политического имиджа, можно предположить, что их политический имидж не разделяется всеми сторонниками собственных партий.

Выборы в местные органы власти, прошедшие в 2011 году, вывели на арену политического имиджа политических лидеров «местного масштаба» как уже заявивших себя в предыдущие годы, так и новые лица. Для некоторых из них это начала вхождения в большую политику, для других местным уровнем все и ограничится. Особую значимость имеет политический имидже прежде всего в муниципии Кишинэу. На политической арене в муниципии Кишинэу заслуживают внимания политический имидж кандидатов в Генеральные Примары четырех парламентских партий: ПКРМ, ДПМ, ЛП и ЛДП. Ситуацию с формированием имиджа политического лидера можно считать удачной для двух политиков: Д.Киртоакэ и И.Додона. Оба получили высокие индексы доверия избирателей «своей» партии: И.Додон (ПКРМ) индекс равен 0,57 и Д.Киртоакэ (ЛП) индекс доверия также равен 0,57. Следует отметить, что индекс доверия к Д.Киртоакэ высказывают еще две партии: ДП и ЛДПМ. Индекс доверия у остальных двух политиков значительно ниже. У В.Булиги индекс доверия у «своей партии» - ДПМ - практически нейтрален – он равен 0,04, т.е. отрицательные и положительные оценки практически одинаковы и уравновешивают друг друга. У В.Бодю индекс доверия имеет отрицательное значение у избирателей всех четырех партий, в том числе и у «своей» собственной – ЛДПМ. Скорее всего, можно считать, что как у В.Булиги, так и у В.Бодю первая попытка сформировать положительный имидж оказалась в принципе неудачной. Другие два кандидата в Генеральные Примары Д.Киртоакэ и И.Додон еще раз подтвердили реальность своих притязаний на место среди лидеров политического имиджа страны (Таблица 6.а).

Более того, как показывают проведенные опросы, у всех пяти политических партий и их политических лидеров существует еще одна доста-

точно важная проблема. Речь идет о соотношении личностного доверия к политическому лидеру и его партии (Таблица 7). Показатель личностного доверия к обоим лидерам и их партиям В.Воронина (40,8% - 41,0%) и С.Урекяна (16,5% - 16,1%) практически совпадает. У Д.Дьякова и М.Гимпу эти показатели существенно различаются: соответственно 9.8% - 25,8% и 20,5% - 26,1%). У В.Филата ситуация соотношения личностного и институционального доверия несколько иная: показатель личностного доверия выше институционального доверия, соответственно 33,6% и 29,4%. Вполне резонно предположить, что именно имидж В.Филата является «локомотивом» его партии. Имидж Д.Дьяков и М.Гимпу, скорее всего, поддерживается имиджем соответствующих партий, чем наоборот. В 2011 году ситуация практически не меняется. Появление среди политических лидеров М.Лупу подтверждает проявившуюся тенденцию среди населения страны к более высокому личностному доверию по сравнению с институциональным доверием к представляемой лидером партии: доля личностного доверия М.Лупу составляет 33,5%, а институционального доверия к ДПМ составляет 30,3%.

В двухгодичный временной период 2009-2010 гг. в целом по стране население делегирует (доверяет) решение своих проблем пяти основным политическим партиям: ПКРМ, ЛДПМ, ДПМ, ЛП и АМН. В электоральный период 2011 г. диапазон доверия партиям снизился до четырех: из политического поля выпал АМН. Правда, степень доверия разная: от высокой до низкой (Таблица 8). Как видно из предыдущего анализа проблемы одинаковы для всего общества, но эти проблемы электорат делегирует для реализации различным политическим лидерам и в разной степени. Это означает, что электорат неоднороден, что у каждой социально-этнической группы есть «свой» лидер политического доверия. В целом, опросы за временной период 2009-2011 гг. выделяют двух лидеров политического доверия: В.Воронин и В.Филат. Именно этим политикам население делегирует в основном решение перечисленных проблем. Однако в 2011 году они меняются местами: на первое место по самым важным проблемам лидером доверия становится В. Филат: цены – 36,1%, безработица – 40,7%, будущее детей – 33,4%, коррупция – 32,5%, финансовый кризис – 49,9%). В.Воронин сохраняет лидерство в одной проблеме бедности - 32,2%. Всего в 2010 году из пятнадцати проблем в восьми решение делегируется В.Филату, в пяти В.Воронину, одна – «война в регионе» - М.Гимпу, по одной проблеме двум политикам одновременно В.Воронину и В.Филату, В.Воронину и М.Лупу. В 2011 году ситуация выглядит следующим образом: В.Филату респонденты доверяют решение семи проблем, В.Воронину шести проблем. Данный факт, по нашему мнению говорит о политическом сегментировании проблем населения и выбора ими политического лидера

для их решения, что свидетельствует о существовании демократического режима в стране. У населения есть реальный выбор политиков для решения насущных проблем как из среды находящихся у власти, так и политиков в настоящее время находящихся в оппозиции.

Данная тенденция прослеживается и при делегировании таких проблем как интеграция в СНГ или ЕС и проблемы нейтралитета страны. Так, всестороннее интегрирование в СНГ доверяют В.Воронину 35,4% опрошенных респондентов и он здесь лидер, а всестороннее интегрирование в ЕС - М.Гимпу (69,6%). Лидером в «интеграции в СНГ и в ЕС» по данным опроса 2010 года является М.Лупу. Эту миссию ему доверяют 34.4% опрошенных респондентов (Таблица 9).

Другой, значимой по важности внешнеполитической проблемой для населения страны является постоянно дискутируемая в политическом поле проблема нейтралитета или присоединения к НАТО. Естественно, как и должно в демократическом обществе, население страны делегирует ее решение политическим партиям и их лидерам. Среди последних можно выделить двух лидеров, которым делегируется решение этих проблем. Это третий президент страны В.Воронин, которому население в 2009, 2010 и в 2011 годы доверяло проведение политики «нейтралитета» соответственно – 83,6%, 87,2% и 83,6%. Следует так же отметить, что достаточно высокий уровень доверия население страны в деле отстаивания политики нейтралитета оказывает и всем остальным политикам. Как находящимся у власти, так и в оппозиции. Хотя, конечно, следует отметить, что большее доверие в этом деле население страны отдает оппозиции в лице В.Воронина и И.Додона. В 2011 году приоритет в доверии в решении проблемы присоединения к НАТО население отдает М.Гимпу: 2009 год - 32,1%, 2010 год - 33.3% и в 2011 году - 25,8%. Опять таки следует отметить, что и остальные лидеры партий, входящих в АИЕ, в решении этой проблемы получают большее доверие, чем оппозиционные политики В.Воронин и И.Додон (Таблица 10).

2. Политический имидж основных политических партий в электоральный период 2009-2011 гг.

Содержание понятия политический имидж составляет совокупность положительных ответов (потенциальных или уже реализованных) политических лидеров или политических партий на ожидания, делегированные (доверенные) населением. Объем понятия политический имидж составляет один или множество образов политических лидеров или политических партий, которым население доверяет и с которыми связывает реализацию своих внутри- и внешнеполитических ожиданий (будущих или уже реализованных).

2.1.Типология политического имиджа в представлениях населения страны

Имидж партии - преобразователя страны в целом представлен в следующей таблице (Таблица 11). Как видим, данные опроса показывают, что на имидж «преобразователя страны» могут претендовать все пять партий. Однако "вес" имиджа у каждой из них значительно отличается. По обоим опросам в наибольшей степени население страны присваивает имидж «преобразователя страны» ПКРМ – 27,5% и 28,5%, на втором месте расположился имидж ЛДПМ – соответственно 14,5% и 22,7%. Третье место в рейтинге имиджа «преобразователя страны» занимает ДПМ – соответственно 14,1 и 9,5%.

Имидж «преобразователя страны» и у ПКРМ и ЛДПМ за период от ноября 2009 года до ноября 2010 года вырос. Причем, наиболее существенный рост произошел у ЛДПМ: с 14,5% до 22,7%. Имидж ПКРМ остался практически на одном и том же уровне. Имиджи АМН и ДПМ существенно снизились.

Можно, таким образом, сделать вывод, что ожидания и доверие населения к ПКРМ осталось практически на прежнем уровне. Напротив, за прошедший период ЛДПМ существенно больше аккумулировал ожидания и получил более высокий рейтинг доверия населения. Однако темпов роста оказалось все же недостаточно, чтобы стать в один ряд с ПКРМ или даже превзойти ее.

2.2. Типология институционального имиджа политических партий в представлениях населения страны

Как следует из данных социологических опросов, институциональный политический имидж по всем трем типам в электоральный период 2009-2010 гг. имеет чрезвычайно мозаичный характер (Таблица 12).

Во-первых, объем институционального политического имиджа варьируется в значении от наименьшего у АМН до наибольшего у ПКРМ. И, во-вторых, у каждой из партий за этот же период институциональный политический имидж подвержен значительным изменениям. Так, у ПКРМ за временной период с апреля по ноябрь 2009 года политический имидж «организатор экономики» снизился с 37,1% до 24,7%, а у ЛДПМ и ДПМ, наоборот, повысился соответственно с 5,6% до 13,9% и с 0,8% до 12,4%. Институциональный имидж «организатор экономики» у остальных партий принимает иные значения: у АМН постоянно снижается, а у ЛП по не совсем понятным причинам флуктуирует (Таблица 12).

Имидж политического организатора за этот же период, по мнению респондентов, делят три партии: ПКРМ с 39,4% и 30,2% и ДПМ и ЛП соо-

тветственно 7,0% и 11,1%, 6,0% и 11,8%. Имидж АМН как политического организатора также постоянно снижается: с 4,4% до 3,2%.

В такой важной области политических процессов как объединение страны имидж «объединитель страны» практически за весь 2009 год принадлежит ПКРМ, хотя имеет тенденцию к постоянному снижению. Повышают политический имидж «объединитель страны» ДПМ и ЛДП, остается в прежних пределах ЛП и снижает АМН.

Разделенность страны, постоянная тревога возобновления войны между двумя ее частями делает имидж политического «миротворца» весьма актуальным в Молдове. Но и здесь просматривается отмеченная выше тенденция снижения уровня институционального политического имиджа у ПКРМ и повышение у ДПМ и ЛДПМ (Таблица 12).

Можно отметить одну весьма характерную особенность как индивидуального, так и институционального политического имиджа в Республике Молдова: по всем трем типам политического имиджа его доля варьирует от 49,2% до 63,8%. Данный факт означает, что в определении политического имиджа как институционального, так индивидуального типов задействовано около половины или чуть более половины электората Республики Молдова. Остальная половина населения страны находится вне имиджевого поля обоих типов. Ожидания почти половины населения страны остаются не делегированными, и это дает возможность предположить, что найдутся политические партии и политические лидеры, которые возьмутся за их реальное решение.

Анализ электорального процесса 2009-2011 гг. в Республике Молдова позволяет сформулировать ряд выводов:

Пять основных политических партий страны (АМН, ДПМ, ЛДПМ, ЛП, ПКРМ) создавая свой политический имидж, исходят из основных *внутриполитических* и *внешнеполитических проблем* Республики Молдова и в соответствии с электоральными ожиданиями населения.

Проведенный анализ показывает, что степень *доверия* избирателей и политиков в процессе делегирования как внутри-, так и внешнеполитических ожиданий в период электоральной ситуации 2009-2011 гг. в молдавском обществе находилось на довольно низком уровне. Однотипные проблемы электорат делегирует для реализации различным политическим лидерам. Это означает, что электорат неоднороден, что у него разный уровень доверия к названным политическим лидерам. Как следствие, имидж этих политических лидеров будет соответствовать количеству граждан, доверяющих или не доверяющих им.

В решении одной из основных внешнеполитических проблем – нейтралитет или присоединение к НАТО - опрошенные респонденты оказали доверие лидерам В.Воронину и В.Филату.

Данные опроса показывают, что имидж «преобразователя страны» присущ всем партиям. Однако удельный вес имиджа каждой из них значительно отличается. По обоим опросам в наибольшей степени население страны присваивает имидж ПКРМ – 27,5% и 28,5%, на втором месте расположился имидж ЛДПМ – соответственно 14,5% и 22,7%. Третье место в рейтинге имиджа «преобразователя страны» занимает ДПМ и ЛП – 14,1% и 9,5% соответственно.

Институциональный политический имидж по всем трем типам в электоральный период 2009-2011 гг. имеет чрезвычайно мозаичный характер. Во-первых, объем институционального политического имиджа варьирует от наименьшего у АМН до наибольшего у ПКРМ. Данные опроса 2011 года демонстрируют как некоторые изменения, так и сохранение установившейся тенденции. Так, например, сменились лидеры: рейтинг доверия ПКРМ снизился с -0,08 до -0,23, а ЛДПМ повысился с -0.26 до -0.18. В то же время, ни одна из парламентских политических партий не повысила свой рейтинг доверия до положительного баланса между положительными и негативными оценками доверия со стороны населения страны. Имидж, у каждой из партий за этот же период также был подвержен значительным изменениям. Так, у ПКРМ за временной период с апреля по ноябрь 2009 года политический имидж «*организатор экономики*» снизился с 37,1% до 24,7%, а у ЛДПМ и ДПМ, наоборот, повысился, соответственно с 5,6% до 13,9% и с 0,8% до 12,4%. Институциональный имидж «*организатор экономики*» у остальных партий принимает иные значения: у АМН он постоянно снижается, а у ЛП по не совсем понятным причинам флуктуирует.

Имидж *«объединитель страны»* практически за весь 2009 год был наивысшим у ПКРМ, хотя и проявлял тенденцию к постоянному снижению. Повышается он у ДПМ и ЛДПМ, остается в прежних пределах у ЛП и снижается у АМН.

Индекс доверия к лидерам трех партий – В.Филату (ЛДПМ), М.Лупу (ДПМ) и В.Воронину (ПКРМ) – среди «своих избирателей» практически одинаков и равен соответственно 0,88; 0,86 и 0,83 (по итогам опроса 2010 года), и 0,73; 0,75 и 0,71 (по итогам опроса 2011 года).

Выборы в местные органы власти, прошедшие в 2011 году, вывели на политическую арену лидеров «местного масштаба» как уже заявивших о себе в предыдущие годы, так и новых лиц. Для некоторых из них - это начало вхождения в большую политику, для других же все ограничится местным уровнем. Особую значимость имеет политический имидж прежде всего в муниципии Кишинэу. Ситуацию с формированием имиджа политического лидера можно считать удачной для двух политиков: Д.Киртоакэ и И.Додона. Оба получили высокие индексы доверия избирателей «своей» партии: у И.Додона (ПКРМ) индекс равен 0,57 у Д.Киртоакэ (ЛП) индекс

доверия также равен 0,57. Эти два бывших кандидата в генеральные праймары еще раз подтвердили реальность своих притязаний на место среди политических лидеров страны.

Очевидно, что в настоящее время с 2011 года мы находимся в начале нового этапа формирования и функционирования политического имиджа в Республике Молдова, когда происходит укрепление политического имиджа политиков «новой волны». Доминирующая группа политических лидеров Республики Молдова состоит их тех из них, политический имидж которых основывается на собственных формообразующих принципах, соответствующих новым политическим реалиям Республики Молдова.

Библиография

1. Barometrul de Opinie Publică martie 2009. - Chişinău, 2009. http://www.ipp.md/ barometru1.php?l=ro&id=35 (доступ 20.03.2009).
2. Barometrul de Opinie Publică, iulie 2009. - Chişinău, 2009. http://www.ipp.md/ barometru1.php?l=ro&id=37 (доступ 20.08.2009)
3. Barometrul de Opinie Publică, noiembrie 2009. - Chişinău, 2009. http://ipp.md/ libview.php?l=ro&idc=156&id=450 (доступ 20.11.2009)
4. Barometrul de Opinie Publica, mai 2010. - Chişinău, 2010. http://ipp.md/ libview.php?l=ro&id=552&idc=156 (доступ 20.06.2010)
5. Barometrul de Opinie Publică, noiembrie 2010. - Chişinău, 2010. http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=558 (доступ 20.11.2010)
6. Barometrul de Opinie Publică, mai 2011. - Chişinău, 2011. http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=565 (доступ 12.10.2011)
7. Chelcea S. Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative şi calitative. - Bucureşti: Editura economică. 2001.
8. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии. - Москва: Прогресс, 1990. с. 495-546.
9. Тернер Дж. Аналитическое теоретизирование. // Теория общества: фундаментальные проблемы. / Под ред. А.Филиппова. - Москва: Канон-Пресс-Ц Кучково Поле, 1999.

Представлена в редакцию
4 мая 2012 года

Рецензент – ***Валентин Цуркан***, доктор философских наук, доцент

ПРИЛОЖЕНИЯ[3]

Таблица 1. Основные проблемы, волнующие население Республики Молдова в электоральный период 2009-2011 гг. (в %):

Какие проблемы Вас более всего беспокоят в настоящее время? В первую очередь:	*11.2009*		*11.2010*		*05.2011*	
	Ранг	*%*	*Ранг*	*%*	*Ранг*	*%*
Бедность, цены, голод, финансовый кризис, низкая заработная плата	1	44.2	1	60.2	1	62.9
Безработица	3	14.9	2	11.9	3	9.4
Преступность, правонарушения, коррупция	4	9.4	4	7.9	4	6.7
Будущее детей	2	16.6	3	11.0	2	14.9
Межнациональные отношения, дискриминация меньшинств, национализм, природные катаклизмы (затопления, сход земли и др.), установление диктатуры, политическая стабильность, война в регионе, болезнь, отсутствие отопления в холодное время года, свиной грипп (AH1N1), выплата пенсий, будущее пенсионеров, отсутствие воды, общественный транспорт, жилье, отношения между людьми, куметризм, дороги, миграция	5	13.8	5	7.6	5	5.0
Не знаю, нет ответа		1.1		1.4		0.5
Другое						0.6

[3] *В качестве эмпирических данных использовались базы данных социологических опросов по национальной выборке, проводившихся социологическими службами по заказу IPP Moldova: http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=558; Barometrul de Opinie Publică - mai 2011. (Генеральная совокупность: население Республики Молдова от 18 лет и старше) // http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=565; Barometrul Opiniei Publice - noiembrie 2010 (Генеральная совокупность: население Республики Молдова от 18 лет и старше). // http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=558&idc=156; Barometrul Opiniei Publice - mai 2010 (Генеральная совокупность: население Республики Молдова от 18 лет и старше). // http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=552&idc=156; Barometrul Opiniei Publice - noiembrie 2009 (Генеральная совокупность: население Республики Молдова от 18 лет и старше). // http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=450; Barometrul Opiniei Publice - iulie 2009 (Генеральная совокупность: население Республики Молдова от 18 лет и старше). // http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=452; Barometrul de Opinie Publică - martie 2009 (Генеральная совокупность: население Республики Молдова от 18 лет и старше). // http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=454*

Итого		100.0		100.0		100.0

Подсчитано на основании данных опросов IPP, 11.2009, IPP, 11.2010, IPP, 11.2011.

Таблица 2. Оценки внешнеполитических условий обеспечения безопасности страны (в %):

Как Вы считаете, каким было бы самое лучшее решение для обеспечения безопасности нашей страны?	11.09*	05.11**
	%	%
Нейтралитет	58.4	62.2
Присоединение к НАТО	16.3	12.4
Другое	1.1	0.6
Не знаю, нет ответа	24.1	24.8
Итого	100.0	100.0

Подсчитано на основании данных опросов IPP, 11.2009, IPP **, 05.2011.*

Таблица 3. Оценки населением внешнеполитической стратегии Республики Молдова (в %):

Как Вы считаете, какой должна быть стратегия Республики?	%
Всесторонняя интеграция в СНГ	16.6
Всесторонняя интеграция ЕС	34.0
Всесторонняя интеграция в СНГ и ЕС	25.0
Сохранение некоторой дистанции, как от СНГ, так и ЕС	7.1
Не знаю, нет ответа	17.4
Итого	100.0

Подсчитано на основании данных опроса IPP, 11.2010

Таблица 4. Оценки населением главного стратегического партнера Республики Молдова (в %):

По Вашему мнению, кто должен быть главным стратегическим партнером Республики Молдова?	*11.2009*		*11.2010*		*05.11*	
	Ранг	*%*	*Ранг*	*%*	*Ранг*	*%*
Россия	1	50.4	1	47.1	1	56.7
Украина	4	1.6	4	0.6	5	2.0
Румыния	3	8.7	3	4.1	3	7.3
Европейский Союз	2	25.0	2	34.5	2	23.5
США	5-6	0.6	5	1.3	4	2.4
Все	5-6	0.6		-		0
Другие		-	6	0.4		0.1
Италия	7	0.1		*		0
Не знаю, нет ответа		13.0		12.0		8.0
Итого		100.0		100.0		100.0

Подсчитано на основании данных опросов в 2009-2011 гг., IPP Молдова

Таблица 5. Индекс доверия пяти парламентским политическим партиям за 2009-2010 гг.

Политические партии	*2009-2010*		*2011*	
	Ранг	*Индекс доверия**	*Ранг*	*Индекс доверия**
ПКРМ	1	- 0.08		- 0.23
ЛДПМ	2	- 0.26		- 0.18
ДПМ	3-4	- 0.33		-0.33
ЛП	3-4	- 0.33		- 0.34
АМН	5	- 0.53		*
средний индекс доверия		- 0.31		- 0.27

Подсчитано на основании данных опроса, проведенного в ноябре 2009-2011 гг. IPP Moldova

** Численное значение индекса доверия располагается в значениях от +1 (абсолютно положительное значение) до -1 (абсолютно отрицательное значение). Индекс вычисляется по формуле: И = а-в/а+в+с, где а – количество положительных оценок, в – количество нейтральных оценок и с – количество отрицательных оценок.*

** Данных нет*

Таблица 6. Индекс доверия политическим лидерам среди избирателей, планирующих проголосовать на предстоящих парламентских выборах за партии (%):

Избиратели, планирующие проголосовать на предстоящих парламентских выборах за партии:		*Индекс доверия к:**				
		Воронину	*Лупу*	*Филату*	*Гимпу*	*Урекяну*
ПКРМ	11. 2010	***0.83***	-0.15	-0.69	-0.87	-0.81
	05. 2011	**0.71**	**-0.60**	**-0.65**	**-0.86**	*
ДПМ	11. 2010	-0.54	***0.86***	-0.14	-0.29	-0.56
	05. 2011	**-0.52**	**0.75**	**0.02**	**-0.62**	*****
ЛДПМ	11. 2010	-0.73	0.01	***0.88***	-0.13	***0.09***
	05. 2011	**-0.69**	**-0.01**	**0.73**	**-0.19**	*****
ЛП	11. 2010	-0.68	-0.15	0.48	***0.66***	-0.01
	05. 2011	**-0.86**	**-0.33**	**-0.06**	**0.44**	*****
АМН	11. 2010	-0.83	0.17	0.17	0.17	-0.17
	-	*	*	*	*	*

** Подсчитано на основании данных опросов, проведенных в ноябре 2010 года и мае месяце 2011 года (IPP Moldova)*

** Данных нет*

Таблица 6.а. Индекс доверия политическим лидерам – кандидатам на должность Генерального примара м. Кишинэу среди избирателей по м. Кишинэу, планирующих проголосовать на предстоящих парламентских выборах за партии (%):

Избиратели, планирующие проголосовать на предстоящих местных выборах за советников партии:	*Индекс доверия**			
	Бодю	*Булига*	*Додон*	*Киртоакэ*
ПКРМ	-0.66	-0.83	***0.57***	-0.72
ДПМ	-0.51	***0.04***	-0.37	0.14
ЛДПМ	***-0.38***	-0.50	-0.53	0.48
ЛП	-0.75	-0.68	-0.65	***0.57***

** Подсчитано на основании данных опроса, проведенного в мае месяце 2011 года в м. Кишинэу (IPP Moldova)*

Таблица 7. Соотношение показателей личностного и институционального доверия населения Республики Молдова к политическим лидерам и партиям (%):

Лидеры партий	*Уровень личностного доверия*				*Уровень институционального доверия*			
	2009-2010		*2011*		*2009-2010*		*2011*	
Воронин В.	1	40.8	2	32.9	1	41.0	2	33.8
Гимпу М.	3	20.5	3	21.8	3	26.1	4	27.6
Дьяков Д.	5	9.8	4	6.7	4	25.8	3	30.3
Урекян С.	4	16.5	*	*	5	16.1	*	*
Филат В.	2	33.6	1	36.8	2	29.4	1	35.4
Лупу М.	*			33.5				30.3
Додон И.	*			27.0				33.8
Киртоакэ Д.				33.8				27.6

Подсчитано на основании данных опросов 2009-2010 гг., IPP. Проценты и итоги основаны на респондентах.

** Данных нет*

Таблица 8. Делегирование избирателями страны наиболее актуальных проблем лидерам основных политических партий (%):

Какие проблемы Вас более всего беспокоят в настоящее время? В первую очередь (1-й выбор):		*Массив*	*Доверяют свои проблемы (%)*					
			Филат	*Гимпу*	*Лупу*	*Урекян*	*Воронин*	*Итого*
Бедность	11.2010	36.7	32.9	10.0	15.7	0.0	41.4	100
	05.2011	***30.3***	***30.3***	***12.4***	***25.0***	***	***32.2***	100
Цены	11.2010	18.7	30.1	11.7	16.5	1.0	40.8	100
	05.2011	***27.8***	***36.1***	***9.9***	***19.7***	***	***34.3***	100
Безработица	11.2010	12.0	37.3	3.9	21.6	0.0	37.3	100
	05.2011	***8.5***	***40.7***	***2.6***	***28.0***	***	***28.6***	100
Будущее детей	11.2010	11.1	36.2	10.3	25.9	0.0	27.6	100
	05.2011	***13.1***	***33.4***	***13.3***	***29.3***	***	***24.0***	100
Коррупция	11.2010	6.5	40.5	10.8	24.3	0.0	24.4	100
	05.2011	***6.6***	***32.5***	***30.6***	***22.7***	***	***14.2***	100

Финансовый кризис	11.2010	4.1	62.0	4.2	25.0	0.0	8.3	100
	05.2011	4.4	49.9	4.3	25.0	*	20.8	100
Война в регионе	11.2010	1.4	25.0	75.0	0.0	0.0	0.0	100
	05.2011	***1.0***	***36.0***	***.0***	***18.1***	***	***45.9***	***100***
Преступность, правонарушения	11.2010	1.6	44.4	33.3	0.0	0.0	22.3	100
	05.2011	***2.1***	***30.6***	***13.2***	***6.0***	***	***50.2***	***100***
Голод	11.2010	1.3	11.2	0.0	44.4	0.0	44.4	100
	05.2011	***1.7***	***21.1***	***7.6***	***.0***	***	***78.9***	***100***
Установление диктатуры	11.2010	2.9	42.8	14.3	14.3	0.0	28.6	100
Болезни	11.2010	0.9	100	0.0	0.0	0.0	0.0	100
	05.2011	***2.1***	***43.3***	***.0***	***24.2***	***	***32.5***	***100***
Отсутствие отопления	11.2010	0.9	40.0	0.0	0.0	0.0	60.0	100
	05.2011	0.6	21.5	.0	32.7	*	45.8	100
Возвращение ПКРМ к власти	11.2010	0.9	43.8	12.5	25.0	0.0	18.8	100
Природные катаклизмы	11.2010	0.8	50.0	0.0	50.0	0.0	0.0	100
	05.2011	***0.2***	***.0***	***.0***	***100.***	***	***.0***	***100***
Политическая нестабильность	11.2010	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	100	100
Межнациональные отношения	***05.2011***	0.6	***27.9***	***.0***	***.0***	***	***72.1***	100

Подсчитано на основании данных опроса 11.2010, IPP. Проценты и итоги основаны на респондентах. Дихотомическая группа подсчитывается по значению 1.

** Данных нет*

Таблица 9. Доверие (делегирование) реализации стратегии Республики Молдова политическим лидерам страны (%):

Доверяют (%):	*Как Вы считаете, каким было бы самое лучшее решение для обеспечения безопасности нашей страны?*				*Всего*
	Всесторонняя интеграция в СНГ	*Всесторонняя интеграция в ЕС*	*Всесторонняя интеграция в СНГ и ЕС*	*Сохранение некоторой дистанции, как от СНГ, так и ЕС*	
Киртоакэ	5.5	66.7	23.0	4.8	100
Филату	6.8	59.0	27.6	6.5	100
Гимпу	6.7	69.6	18.3	5.4	100
Лупу	9.9	47.9	34.4	7.8	100
Додону	*	*	*	*	*
Урекяну	7.7	60.7	25.6	6.0	100
Воронину	35.4	23.8	30.1	10.7	100

Подсчитано на основании данных опроса IPP, 11.2010. Проценты и итоги основаны на респондентах. Дихотомическая группа подсчитывается по значению 1.

**Данных нет*

Таблица 10. Доверие (делегирование) решения проблем нейтралитета страны или присоединения к НАТО политическим лидерам страны (%):

Доверяют (%):	*Как Вы считаете, каким было бы самое лучшее решение для обеспечения безопасности нашей страны?*									*Всего*
	Нейтралитет			*Присоединение к НАТО*			*Другое*			
	11.2009	11.2010	**05.2011**	**11.2009**	11.2010	**05.201**	11.200	11.201	05.2011	
Киртоакэ	***67.5***	70.0	**74.7**	***31.7***	28.3	**24.4**	***.8***	1.7	**.9**	100
Филату	***71.0***	73.7	**79.9**	***23.1***	25.1	**19.7**	***1.2***	1.2	**.3**	100
Гимпу	***67.4***	65.2	**73.7**	***32.1***	33.3	**25.8**	***.5***	1.5	**.5**	100
Лупу	***75.7***	79.0	**20.3**	***23.1***	20.3	**16.7**	***1.2***	.7	**.9**	100
Додону	*	*	**82.7**	*	*	**15.4**	*	*	**1.9**	100
Урекяну	***74.1***	68.9	*	***24.8***	29.1	*	***1.1***	2.0	*	100
Воронину	***83.6***	87.2	**83.6**	***15.1***	10.0	**14.7**	***1.4***	2.8	**1.7**	100

Подсчитано на основании данных опроса IPP:11.2009, 11.2010, 05.2011. Проценты и итоги основаны на респондентах. a. Дихотомическая группа подсчитывается по значению 1.

** Данных нет*

Таблица 11. Распределение имиджа «преобразователь страны» среди пяти основных политических партий в электоральной ситуации 2009 и 2010 гг. в %:

Какая из политических партий. по Вашему мнению, может улучшить ситуацию в нашей стране?	*Опрос 2009 г.*		*Опрос 11.2010 г.*	
	Ранг	*%*	*Ранг*	*%*
АМН	5	0.8	5	0.4
ДПМ	3	14.1	3	9.5
ЛП	4	7.0	4	8.2
ЛДПМ	2	14.5	2	22.7
ПКРМ	1	27.5	1	28.5
Другие партии		4.5		3.8
Ни одна из партий		13.2		9.6
Тс/нз		18.4		17.3
Итого		100.0		100.0

Таблица 12. Типология институционального имиджа политических партий Республики Молдова в 2009 г. по результатам опросов общественного мнения Института Публичной Политики (%*):

Партии	*Типы институционального имиджа*										
	организатор экономики			*политический организатор*		*объединитель страны*			*миротворец*		
	Месяц проведения опроса										
	03	*07*	*11*	*03*	*07*	*03*	*07*	*11*	*03*	*07*	*11*

ЛП	6.8	11.0	6.6	7.0	11.1	7.5	12.1	7.5	5.4	10.6	5.3
АМН	4.2	3.1	1.1	4.4	3.2	4.3	2.7	1.2	3.8	3.0	1.3
ПКРМ	37.1	29.8	24.7	39.4	30.2	30.1	27.1	18.3	35.5	30.0	24.1
ДПМ	0.8	9.4	12.4	6.0	11.8	0.7	10.4	12.0	0.8	9.3	10.9
ЛДПМ	5.6	6.8	13.9	0.9	7.5	6.6	7.0	14.6	5.8	6.0	11.2
Итого	54.5	60.1	58.7	57.7	63.8	49.2	59.3	53.6	51.3	58.9	52.8
Среднее	10.9	12.0	11.7	11.5	12.8	9.8	11.9	10.7	10.3	11.8	10.6
Итого	100.0			100.0		100.0		100.0			

Подсчитано на основании данных опроса IPP

** Недостающее количество процентов до 100% приходится на другие партии и политические объединения и отказавшихся ответить на вопрос.*

DELIMITĂRI CONCEPTUALE ŞI RETROSPECTIVE ALE INSTITUŢIONALIZĂRII OPOZIŢIEI POLITICE ÎN CADRUL RELAŢIILOR DE PUTERE

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Politice, Şef-catedră, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor

Irina NICOLAEV
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Politice, Doctorandă

Igor BUCATARU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Administrative
Doctor în ştiinţe politice, conferenţiar

The article examines the problem of political opposition in the power-state relations. The political opposition is a component of power relations poorly investigated and analyzed in the scientific literature, particularly if the level of research to relate the phenomenon of political governance. Political opposition as an active subject and the legal relations of power is a reality of modern and contemporary era, being placed in the democratic power relations. In totalitarian and authoritarian regimes is a loyal opposition or to power and engage political struggle or are excluded from the political system.

In times past historical political opposition was not a modern phenomenon of social structure and legal framework does not provide a different attitude of the official position of political power. The political opposition in the narrow sense refers to the political process involving political institutions of the political system. Includes broad political opposition and civil society, but rather an attitude towards political power than an autonomous subject of the political process.

Opoziţia politică este o componentă a relaţiilor de putere insuficient investigată şi analizată în literatura de specialitate, îndeosebi dacă să raportam la gradul de cercetare a fenomenului de guvernare politică. Opoziţia reprezintă cea de a doua componentă a relaţiei de putere, ce nu deţine puterea politică (în sensul

ei instituțional), însă se implică activ în procesele social-politice din societate prin mijloacele disponibile. Opoziția reprezintă elementul activ al obiectului puterii politice (în sens de relație „subiect (cel care exercită influența) – obiect (cel asupra căruia se exercită influența)", ea fiind formată în baza agenților ce se opun vectorului politicii promovate de guvernanți în scopul modificării conținutului acestora conform intereselor sale, sau schimbării purtătorului puterii prin agenții săi.

În calitate de instrumente metodologice sunt utilizate tratările legal-instituțională, behavioristă şi abordarea istorică. Cea din urmă metodă va fi utilă în vederea urmăririi etapelor instituționalizării opoziției politice. Drept obiect de studiu al prezentului articol ne servesc regimurile politice consolidate din punct de vedere democratic sau în curs de democratizare. Statele cu regimuri dictatoriale nu sunt luate în considerație, prin simplul motiv că acolo nu avem de afacere cu o instituție opoziției dezvoltată. Sistemele analizate vor constitui modele spre care urmează să se orienteze şi sistemul politic din Republica Moldova, în contextul transformărilor democratice realizate de societatea moldovenească.

Prin ce este aşa de importantă studierea opoziției politice în calitate de actor politic separat al relațiilor de putere? Răspunsul la această întrebare poate fi dezvoltat în baza a patru raționamente. Primul este de natură gnoseologică – ştiința politică acordă o atenție insuficientă studiului instituției opoziției. A cerceta relațiile de putere şi puterea politică în mod exhaustiv, fără a ține cont de componenta opoziției este lacună ştiințifică extrem de serioasă. Al doilea este de natură metodologică – evoluția şi creşterea rolului behaviorismului în cadrul ştiințelor politice a determinat cercetarea puterii politice prin caracterul său relațional. A devenit importantă analiza nu doar a prerogativelor puterilor de stat. În prim plan apar agenții implicați în relațiile de putere, inclusiv cei din opoziție. Şi dacă asupra puterii politice există o multitudine de studii şi analize, atunci cazul opoziției este unul mai problematic din punctul de vedere al reflectării ştiințifice.

Al treilea argument rezultă din specificul evoluției contemporane a procesului decizional la nivel guvernamental în regimurile democratice actuale. Se are în vedere creşterea rolului puterii executive (a guvernelor, în speță) comparativ cu forurile legislative (parlamentele), fenomen observat în cadrul majorității sistemelor democratice de guvernare, dar în special în cele cu două partide reprezentative ce alternează la guvernare [1, 268]. Fortificarea guvernelor în defavoarea parlamentelor limitează aria de acțiune şi potența formală a opoziției parlamentare. De aici şi intervine necesitatea studierii tuturor formelor de manifestare a instituției opoziției într-un regim democratic, atât a celei parlamentare cât şi a celei extraparlamentare. Se impune analiza tuturor canalelor posibile de manifestare a stărilor de opoziție din partea forțelor active politic, ce manifestă opinii contrare celor oficiale ale clasei conducătoare. În fine, cel de al patrulea

argument reiese din realitățile social-politice din Republica Moldova. Avem în vedere faptul că transformările democratice realizate în societate obligă cercetătorii să ia în considerație specificul cazului particular al devenirii opoziției politice în societățile post-totalitare comuniste.

Opoziția, în sens larg (socio-psihologic), poate fi tratată în calitate instinct uman „de opunere, de rezistență, de împotrivire" [2, 669]. Definirea dimensiunilor politice ale opoziției, în opinia lui Gh.Ionescu şi I.Madariaga, trebuie realizată prin raportarea la fenomenul de conflict politic [3, 16]. Analiza rolului conflictului politic în sistemul relațiilor politice constituie un subiect prezent în numeroase studii consacrate definirii politicului. Aşi menționa punctul de vedere al lui C.Shmitt care în definirea politicului pornea de la conceptele: amic / inamic, conflict, luptă, război [4, 19-80]. Dincolo de viziunile radicale de dreapta ale savantului care provoacă suprasolicitarea orientării antitetice în definirea politicului, ideea conform căreia „conflictul este o esență autentică, exclusivă şi inalienabilă din categoria politicului" este prezentă în majoritatea studiilor recente de ştiință politică. Însă problema politicii, în opinia lui D.Fisichella „nu se reduce la înlăturarea completă, ireversibilă şi definitivă a conflictului. Problema autentică a politicii rezidă în înfruntarea şi soluționarea conflictelor" [5, 49].

Abordarea subiectului opoziției politice din punctul de vedere al relațiilor de conflict, subliniază caracterul „activ" al acesteia în relație cu puterea politică. Nu orice agent ce suferă acțiunea puterii politice aflate la guvernare este neapărat opoziție. Pentru a deveni parte a opoziției este necesară existența unui element de divergență. Conflictul politic din cadrul unei societăți (conflict politic intern), în dependență de obiectul său, poate fi de două tipuri: conflicte de valori şi conflicte de interese [6].

Conflictele de valori sunt conflicte de substanță şi afective, deopotrivă, în virtutea caracterului său ideologizat. Aceste conflicte sunt mai dificil de soluționat din cauza caracterului de principialitate doctrinară în activitatea politică, pentru cazurile când purtătorii acestor valori doctrinare le urmează totalmente. Astfel de conflicte, teoretic, sunt mai prezente în sistemele politice europene continentale, unde diferențele şi diversitatea doctrinară este mai prezentă decât în sistemele bipartidiste inspirate de tradiția britanică. Conflictele de interese sunt nişte relații de conjunctură, prezența cărora indică asupra caracterului clientelar sau pragmatic ale relațiilor dintre puterea politică guvernatoare şi opoziția politică.

Instituționalizarea opoziției politice în calitate de instituție distinctă a sistemului politic a cunoscut un proces îndelungat şi anevoios. Pentru elucidarea subiectului în cauză este utilizată analiza istoriei politice şi a istoriei gândirii politice. Abordările în cauză tratează subiectul relațiilor de putere prin prisma specificului fiecărei etape în parte, şi a conflictelor caracteristice ale acestora (putere laică vs. putere ecleziastică, mica burghezie vs. nobilime etc.). Ipoteza ce lanse-

ază studiul evoluției opoziției politice, în calitate de parte a relațiilor de putere, este că – despre o opoziție politică instituționalizată putem vorbi doar în perioada modernă. Modernitatea şi contemporaneitatea sunt mediile societale în care opoziția politică s-a instituționalizat şi a luat formele cunoscute în zilele noastre. Cert că elemente de opoziție politică (protoopoziție) au existat şi în perioadele istorice anterioare, mai mult chiar opoziția a existat din momentul apariției puterii politice, însă manifestarea sa a fost una limitată, în virtutea specificului perioadei istorice respective. Ea nu dispunea de mecanisme şi canale de afirmare care i-ar fi permis implicarea activă şi largă. Caracterul său era unul limitat şi sporadic, limitându-se la cercul persoanelor implicate în influențarea şi modifycarea purtătorului puterii politice, de regulă rezumându-se la lovituri de palat sau războaie pentru succesiune purtate de anumite pături nobiliare.

Protoopoziția politică în calitate de instituție implicată în formularea şi gestionarea procesului politic, atât în istoria politică, cât în special, în istoria gândirii politice este practic absentă. Analiza perioadei antice, de exemplu, permite autorilor Gh.Ionescu şi I.Madariaga să identifice doar un exemplu de instituție a opoziției politice, referindu-se la tribunii poporului din sistemul politic roman [3, 21]. Iar perioada medievală este marcată în Europa, în opinia aceloraşi autori, de o luptă continuă pentru putere între centrul de putere ecleziastic (Biserica catolică, în speță) şi nobilimea ce revendica dreptul de a guverna de una singură. Nu vom insista mult asupra istoricului „adânc”, reiterând doar ideea că lupta pentru putere în perioadele antică şi medievală reducându-se la un cerc restrâns de actori politici, iar rezultatele şi mecanismele acestor lupte de palat nefiind semnificative pentru situația actuală în domeniu, şi respectiv, pentru obiectul de studiu investigat.

Trecerea în revistă a principalelor momente ale istoriei gândirii politice, de asemenea, nu oferă foarte multe răspunsuri cu privire la situația opoziției politice în perioadele antică şi medievală. Aceasta pe motiv că operele şi studiile politice ale filosofilor şi gânditorilor reflectă în cea mai mare parte specificul perioadei în care ei au activat. De aici şi concentrarea practic exclusivă pe mecanismul realizării actului puterii de către guvernanți, cu acordarea unei mai puține atenții celor asupra cărora se exercită actul guvernării. Autorii sunt interesați de conținutul dominării, supunerea fiind tratată drept una firească şi lipsită practic de necesitatea de a fi cercetată şi studiată. Observația în cauză este întâlnită şi în studiile semnate de O.Nay, care analizând istoria ideilor politice din Grecia antică în perioada apogeului filosofiei ateniene, vorbeşte despre studiile semnate de sofişti, Socrate, Platon şi Aristotel ca despre nişte „filozofii ale guvernării politice” [7, 52]. Un exemplu concludent de „guvernare-centrism” în filosofia grecească este şi filosofia pozitivă a lui Aristotel, care prin celebra şi clasica clasificare a regimurilor politice şi-a orientat demersul său filosofic spre cercetarea formelor de putere politică prin intermediul „animalului politic conducător” [8].

Tradiția concentrării efortului euristic asupra actului dominației este continuată şi în opera gânditorilor din epoca medievală şi cea a Renaşterii. Este necesar de amplificat atenția asupra creației lui N.Machiavelli, reprezentant de marcă a gândirii politice, care, în foarte des invocata operă literară „Principele", introduce pentru prima dată termenul de „stat", prin intermediul căruia el desemnează dominația politică, indiferent de formele concrete de manifestare a acesteia, fără a menționa necesitatea opoziției politice. Opera lui N.Machiavelli este cu adevărat valoroasă şi merită o atenție pe măsură, în cadrul cercetării de față, însă doresc să subliniem faptul că autorul a pus accentul pentru importanța liderului (omului politic conducător puternic) în formarea unui sistem politic [9].

Perioada ce a marcat trecerea spre o gândire politică preocupată şi de cealaltă parte a puterii politice se referă la activitatea filosofică a iluminiştilor în domeniul politic. Este vorba de aportul a aşa autori ca: J.Locke, S.-L.Montesquieu, J.-J.Rousseau, Th.Paine, dar în mod aparte (din perspectiva obiectului de studiu al articolului prezent) opera semnată de A. de Tocqueville. De Tocqueville semnifică pentru gândirea politică universală „geneza intelectuală a democrației liberale" [7, 383-388]. Filosoful reuşeşte să puncteze importanța fluxurilor de gândire şi acțiune ce vin din partea societății. În baza realităților din Statele Unite ale Americii (SUA) de Tocqueville explică importanța unei societăți în care cetățenii sunt egali din punctul de vedere al provenienței sociale. Activitatea politică nu mai este un privilegiu al nobilimii (tendință încă prezentă în majoritatea statelor europene la acea vreme) ci a întregii societăți, care este implicată în procesul de realizare a puterii politice. În lucrarea filosofului „Despre democrație în America" se observă admirație pentru un sistem politic democratic, unde majoritatea populației este implicată în relațiile de putere, sistem politic denumit şi „tirania majorității", în sensul că votul majorității este cel ce selectează clasa conducătoare, iar minoritatea trece în opoziție politică [10, 326]. În fine, sociologia modernă şi, în special, doctrinele socialiste ale societății industriale sunt studiile care scot în prim plan concepte şi realități care transformă opoziția dintr-un element colateral dominației politice, într-o instituție inalienabilă procesului de luare a deciziilor la nivel central al sistemului politic.

Scurta trecere în revistă a momentelor de cotitură în tratarea realităților politice de către gândirea filosofică şi politică timpului respective permite de a concluziona că spre secolul XVIII apar studii ce reflectă mutații serioase în structura şi mecanismele de realizare a proceselor politice din societățile Europei şi Americii de Nord. Elementul-cheie în declanşarea procesului de instituționalizare sociologică a opoziției politice l-a constituit afirmarea unei realități numită – opinia publică, cu potențial de a fi diferită de opinia clasei conducătoare. Opinia publică reprezintă un set de păreri, aprecieri, opțiuni colective cu privire la un anumit subiect la o etapă anumită. Din definirea dată se deduce dimensiunea axiologică, apreciativă a opiniei publice. De asemenea ea are un caracter insta-

bil, fiind supusă unor potenţiale posibilităţi de modificare. Crearea opiniei publice este rezultatul modernizării politice ce a determinat „ca un grup din ce în ce mai mare de oameni să se implice în politică” [11, 40]. Anumite elemente de opinie publică au existat şi înainte de modernitate, însă până către sec.XVIII nu existau căi legale de exprimare şi mijloace formale de influenţă. Şi doar cu cristalizarea acestor condiţii demarează procesul de construcţie a opiniei colective a societăţii, care putea fi diferită de cea a clasei conducătoare şi care ar putea influenţa comportamentul acesteia. Relaţiile de putere încep să se desfăşoare în sens dublu, apare feedback-ul.

La baza implicării mai active a populaţiei în procesele social-politice din societăţile burgheze în devenire s-au situat mai multe condiţii [3, 31]:

- dezvoltarea economică a iniţiativei private şi apariţia micii burghezii, a cărei existenţă şi statut social nu depindea de voinţa clasei dominante. Noua categorie socială singură se putea întreţine din punct de vedere economic şi deja solicita spaţiu de manevră şi în domeniul relaţiilor de putere. Se pun bazele societăţii civile şi a celei clase de mijloc care va menţine echilibrul social în sistemele democratice;
- urbanizarea, la fel este o condiţie importantă legată de procesul de modernizare social-politică. Oraşul a fost mediul ce a asigurat o dezvoltare economică, civică, social-comportamentală mai adecvată liberalismului democratic;
- alfabetizarea populaţiei e condiţie intrinsecă a creşterii gradului de implycare a cetăţenilor în relaţiile politice. Creşterea aspectelor gnoseologice fortifică capacităţile axiologice ale individului în formarea unei păreri vizavi de conducerea politică;
- dezvoltarea mass-media şi a jurnalismului politic. Există un determinism direct demonstrat de evoluţia societăţilor în schimbare, dintre gradul de dezvoltare a mass-media şi nivelul democratizării în societate. Un cetăţean informat devine un cetăţean puternic din punctul de vedere al formării unei opinii individuale competente şi argumentate;
- apariţia intereselor comune, formarea conştiinţei naţionale. Trecerea de la nivelul intereselor personale la interese de grup a fost asigurată de procesul de creare a naţiunilor. Conştientizarea intereselor naţionale reprezintă o treaptă importantă în construcţia societăţilor democratice moderne.

Toate aceste condiţii au pregătit teren şi au precipitat declanşarea evenimentelor revoluţionare în statele europene şi nord-americane. Revoluţiile au fost acel moment crucial care au semnificat accederea unui nivel calitativ nou. Formarea opiniei publice constituie doar una din condiţiile ce au pus bazele opoziţiei politice. Procesul respectiv este completat de instituţionalizarea forurilor reprezentative naţionale în cadrul sistemelor politice în schimbare. Evoluţia parlamentarismului a permis transferul opoziţiei din mediul social în cel politic guve-

rnamental. Către sec.XIX parlamentele naționale în aşa state ca SUA, Marea Britanie sau Franța cuprind următoarele ipostaze:

- sediul suveranității. Deja nu monarhii sunt puterea supremă în societate, ci parlamentele alese de către corpul elector care transmite prin mecanismul alegerilor suveranitatea sa reprezentanților;
- organ de reprezentare. Instituția reprezentării exista şi în perioada de până la revoluții, însă împărțirea pe stări, ca în Franța, de exemplu, nici pe departe nu oferea o reprezentare socială largă. În secolul XIX Parlamentele naționale devin mult mai reprezentative. Încă în prima jumătate a sec.XVII constituționalistul englez E.Coke scria „chiar dacă fiecare reprezentant este ales dintr-un oarecare comitat ori circumscripție, totuşi, odată ales şi ocupându-şi locul în parlament, el îşi desfăşoară activitatea pentru întregul popor” [5, 239];
- teren de luptă politică pentru partidele în ascensiune. Partidele politice moderne apar şi se dezvoltă în strânsă corelare şi conexiune de instituțiile parlamentare. Îndeosebi acest aspect este valabil pentru Marea Britanie, unde sistemul de partide se formează în interiorul parlamentului. Partidele încep să reprezinte legătura, liantul între societate şi putere politică.

Un aspect important al activității parlamentelor se referă la practicarea principiului majorității adoptarea deciziilor, în detrimentul principiului unanimității. Principiul majorității presupune existența minorității, respectiv a opoziției. Ca procedeu practic, unanimitatea, este originară pentru viața politică occidentală în treburile interne ale Bisericii catolice [12, 39]. Utilizarea unanimității în activitatea organelor reprezentative făcea mai dificilă ajungerea la decizii obligatorii pentru toată lumea, din care cauză principiul deciziei majoritare câştiga din ce în ce mai mult teren. Din punctul de vedere al dezvoltării opoziției politice, principiul majoritar s-a dovedit a fi mult mai eficient.

Generalizând condițiile ce au determinat cristalizarea şi instituționalizarea opoziției politice aşi menționa:

- apariția şi dezvoltarea opiniei publice;
- formarea sistemului de reprezentare politică largă;
- constituirea partidelor politice moderne şi creşterea rolului acestora în medierea intereselor cetățenilor;
- realizarea acordului asupra procedurilor care prevedeau acceptarea votului majoritar în defavoarea celui unanim.

Instituționalizarea opoziției politice este un proces ce a vizat mai mult aspectele sociologice decât juridice a procesului. Se are în vedere că opoziția politică este o entitate instituționalizată în virtutea practicilor de permanentizare a acesteia şi nu în virtutea unui cod de legi sau prin „constituționalizarea” (introducerea unui statut distinct în Constituție) acesteia. Practica legislativă a statelor democratice nu cunoaşte existența unor legi aparte privind opoziția. Există, însă, un şir de norme ce afectează indirect starea opoziției politice, cum ar fi legile cu

privire la finanțarea partidelor politice. Un caz aparte se referă la Marea Britanie (unde liderului opoziției engleze, spre exemplu, prin legislație i se stabileşte un salariu) şi alte sisteme de partide inspirate din experiența britanică a partitasmului dualist (Canada sau Africa de Sud) care prevăd prin acte normative un statut aparte a opoziției [3, 74].

Analiza conceptuală şi retrospectivă a fenomenului opoziției politice permite de a deduce două tipuri de opoziție politică: parlamentară şi extraparlamentară. Opoziția politică parlamentară se referă la partidele politice (sau reprezentanți individuali ai clasei politice) aflați în forul reprezentativ. Relația de opoziție se desfăşoară atât în interiorul parlamentului pe segmentul majoritate – minoritate parlamentară; cât şi pe segmentul Parlament – Guvern (care este constituit în baza majorității). Acest tip de opoziție politică este una originară, clasică pentru democrațiile occidentale. Cel de al doilea tip de opoziție politică, pe care am numit-o extraparlamentară, nu se referă doar la partidele politice extraparlamentare, ci la toate formele asociative şi individuale de opunere politicii guvernamentale, de monitorizare a activității acesteia. Al doilea tip de opoziție are o arie mai largă de manifestare. Din punct de vedere structural este vorba despre aşa componente ca: mass-media, asociații obşteşti cu scopuri de promovare a civismului, asociațiile profesionale, etc.

În concluzie, opoziția politică în calitate de subiect activ şi legal al relațiilor de putere este o realitate a epocii moderne şi contemporane, fiind încadrată în relațiile de putere de tip democratic. În regimurile totalitare şi autoritare opoziția sau este una loială față de putere, mimând lupta politică sau este exclusă din sistemul politic. În perioadele istorico-politice anterioare modernității fenomenul opoziției nu era unul social-structurat, iar cadrul legal nu prevedea o atitudine diferită de poziția oficială a puterii politice. Opoziția politică în sens îngust se referă la procesul politic în care sunt implicate instituțiile politice ale sistemului politic. În sens larg opoziția politică include şi societatea civilă, fiind mai degrabă o atitudine față de puterea politică decât un subiect autonom al procesului politic.

Bibliografie

1. Muraru I. Drept constituțional şi instituții politice. - Bucureşti: Editura Actami, 1997.

2. Dicționarul Enciclopedic Ilustrat. - Chişinău: Cartier, 1999.

3. Ionescu Gh., Madariaga I. Opoziția. Trecutul şi prezentul unei instituții politice. - Bucureşti: Humanitas, 1992.

4. Shmitt C. The concept of the political. - Chicago: The University of Chicago Press, 1996.

5. Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chişinău: CEP USM, 2000.

6. Зеркин Д. Основы конфликтологии: Курс лекций. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1998.
7. Nay O. Istoria ideilor politice. - Iaşi: Polirom, 2008.
8. Aristotel. Politica. - Oradea: Editura Antet, 1999.
9. Skinner Q. Machiavelli. Chişinău: Editura ARC, 2001.
10. Tocqueville, de, A. Despre democraţie în America. Vol.II. - Bucureşti: Humanitas, 1995.
11. Huntington S. Ordinea politică a societăţilor în schimbare. - Iaşi: Polirom, 1999.
12. Martin P. Sistemele electorale şi modurile de scrutin. - Bucureşti: Monitorul Oficial, 1997.

Prezentat la redacţie
la 20 aprilie 2012

ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ И АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ-МИГРАНТОВ В МОСКОВСКИХ ШКОЛАХ.[4]

Дмитрий В. ПОЛЕТАЕВ
Российская Федерация, Москва, Российская Академия Наук, Институт Народно-Хозяйственного Прогнозирования
Ведущий научный сотрудник, кандидат экономических наук

На основе анализа глубинных интервью с учителями и работниками администрации средних школ г. Москвы, материалов семинаров Школы педагога-исследователя «Южок» (г.Москва), описывается и анализируется общая ситуация с притоком и приёмом детей иностранных мигрантов в московские школы, проблемы, возникающие при их обучении, отношения детей-мигрантов в коллективе и с учителями, а также влияние семьи на поведение детей-мигрантов. Предлагаются практические меры и рекомендации для улучшения адаптации и интеграции таких детей в школе и в российском обществе.

On the basis of the analysis of in-depth interviews with teachers and employees of the administration of Moscow secondary schools, materials of the seminars of the School of teacher-researcher "Uzhok" (Moscow), describes and analyses the overall situation with the influx and the receiving of the children of foreign migrants in the Moscow schools, the problems arising in their studies, the relationship of migrant children in a group and with the teachers, as well as the influence of the family on the behavior of migrant children. Suggests practical measures and recommendations to improve the adaptation and integration of these children in the school and in the Russian society.

Москва, став самым притягательным для внешних мигрантов в Российской Федерации городом, одной из первых столкнулась с притоком в

---

[4] *Эта статья написана по результатам работы Проекта ООН-Женщины «Стратегическое партнерство по продвижению прав и повышению возможностей женщин – трудящихся мигрантов из стран СНГ в России», на основе анализа 5 глубинных интервью с учителями и работниками администрации средних школ г.Москвы (в том числе с 2 завучами), материалов научно-практической конференции «Повышение профессиональной компетентности заместителей директоров по воспитательной работе в приоритетных направлениях развития воспитания» 18 мая 2011 г. в ГОУ СОШ №983 (г.Москва) и материалов семинаров Школы педагога-исследователя «Южок» под. рук. проф., д.п.н. И.Д.Демаковой в 2010-2011 гг. Более полная версия опубликована в книге: Женщины-мигранты из стран СНГ в России. / под ред. Тюрюкановой Е.В. – Москва: МАКС Пресс, 2011, с.78-98 под заглоловком «Проблемы детей мигрантов в московских школах (по материалам экспертных интервью)».*

систему школьного образования детей-мигрантов. Именно поэтому пример Москвы показателен: проблемы, связанные с обучением и адаптацией детей-мигрантов в её школах со временем становятся всё более характерны и для остальных российских школ и они пока что остаются наиболее показательными по разнообразию.

Общая ситуация с притоком детей иностранных мигрантов в московские школы

Общую тенденцию можно описать так: сейчас уже приходят в школу и те, кто рождены в России (в том числе второе поколение мигрантов, дети, у которых родители уже имеют российское гражданство), а не только те, кто приехал в Российскую Федерацию с родственниками. При этом, постепенно меняются и категории мигрантов, дети которых приходят в российские школы. Так, на примере Москвы можно проследить следующие изменения: в начале 1990-х в школы пришли дети беженцев от межнациональных конфликтов и из регионов, где сложилась опасная для жизни обстановка, потом к ним прибавились дети мигрантов из Грузии, Армении, Азербайджана, переехавшие в Россию вместе со своими родителями. Это были дети мигрантов, переезжавших на ПМЖ вслед за уже обустроившимися родственниками и знакомыми. Позже к общему потоку присоединились уже дети трудовых мигрантов, среди которых в последние годы становится всё больше детей из Центральной Азии (бывшие советские среднеазиатские республики), чьи родители занимаются неквалифицированным трудом (работаютт в ЖЭКах дворниками, на стройках, на рынках и т.д.).

Таким образом, к 2011 году ситуация с миграционной историей у детей-мигрантов, приходящих в школы Москвы коренным образом изменилась: у детей приходящих в школу в сроеднем всё увеличивается опыт проживания в России, и статус всё большего числа родителей мигрантов упрочивается, часть из них имеют гражданство или вид на жительство. Но означает ли это, что дети мигрантов, получивших постоянный статус в России намного лучше интегрируются в социум? Это пока остаётся большим вопросом и однозначного ответа на него нет. Безусловно, что существует зависимость интеграции родителей таких детей в российское общество, с адаптацией этих детей в школе.

За годы, прошедшие с начала появления в московских школах детей мигрантов, численность детей-мигрантов из Центральной Азии постепенно растёт, дополняя поток детей-мигрантов, прибывших из Закавказья, и существуют все предпосылки к тому, что список стран, дети мигрантов из которых придут в московские школы будет всё время расширяться, и доля детей-мигрантов из стран дальнего зарубежья постепенно будет возрас-

тать[5]. Москва, безусловно, будет в этом отношении лидером, в виду своего социально-экономического положения и столичного статуса.

Прием в школу

Правила приёма в школу, требуют [3]:

- предъявления документа, удостоверяющего личность родителя;
- письменное заявление о приёме ребёнка в первый класс;
- медицинскую форму установленного образца (форма №026/у) или копию медицинской карты, заверенную руководителем дошкольного образовательного учреждения;
- оригинал и заверенную ксерокопию свидетельства о рождении ребёнка.

Но устоявшейся практикой стало требование при приёме документов проверить у родителя не только удостоверение личности, но и наличие как минимум 3-месячной регистрации на территории Москвы. При этом, при приёме в школу преимущественные права имеют зарегистрированные в микрорайоне, где расположена школа. Отсутствие регистрации может служить основанием в отказе при приёме ребёнка в школу. Но такие действия **входят в противоречие с установкой на обучение всех детей, находящихся в Российской Федерации,** поэтому после приёма ребёнка в школу по 3-месячной регистрации, администрация школы не требует предъявления продления такой регистрации.

По свидетельству эксперта, любой директор любой московской школы, всегда спрашивает о регистрации у родителей: *«...потому что мало ли, какие люди, и откуда кто приехал. Если он уже узаконился, значит, за ним ничего такого не водится... Если он зарегистрирован, у него есть официальная регистрация, значит, человека уже проверили, нам какого-то страха брать ребенка нет»*.

Создаётся сложная ситуация - с одной стороны ребенка обязаны брать в школу, а с другой стороны, если регистрация у родителей была только на три месяца, и не возобновляется, то существует риск нарушения установленных правил. Их несоблюдение может выявиться, если ребенок находится в ситуации, при которой он попадает в поле зрения полиции.

Но с детьми иностранцев возникает ещё одна специфическая сложность – **их передвижение по России и даже по населённому пункту, где они находятся, сложно контролировать, потому что нет единой базы**

---

[5] *Прямой интерес к численности детей мигрантов в школах Москвы показывает и факт неофициального сбора данных о национальности детей, введённый, по свидетельству опрошенных экспертов, с 2010 года. Данных этих нет в открытом доступе, что ещё раз свидетельствует о закрытости системы принятия решения от общества, на которое эти решения влияют самым прямым образом.*

по детям мигрантов, и при переезде в другой район/регион, дети могут не учиться. Если для детей россиян существует программа «Всеобуч»[6], которая позволяет соблюсти права ребёнка на образование, то для детей мигрантов единой информационной базы не существует. По свидетельству экспертов, администрациями школ проводится ряд мероприятий для предотвращения ситуации неполного охвата детей школьным обучением. Одной из таких мер стал ежегодный день открытых дверей для будущих первоклассников. Кроме того, по спискам из домоуправлений отслеживаются зарегистрированные на территории района дети того года рождения, которые должны идти в школу. По этим адресам направляют официальные письма от школы, обзванивают родителей, выясняют, в какую школу пойдут дети, чтобы соблюсти права ребёнка на образование, предотвращая ситуацию, когда недобросовестный родитель может не повести ребенка в школу. Сейчас, из-за изменения условий финансирования школ, зависящих от количества обучающихся учеников, школы заинтересованы в детях, поэтому они предпринимают все необходимые для контроля ситуации меры.

Проблемы, возникающие при обучении в школе детей мигрантов

Можно отметить, что **эксперты не выделяют детей-мигрантов как группу, с низкими шансами на успешное обучение, выделяя знание русского языка как ключевой фактор успешности обучения. Так, например,** различная успеваемость ученика по математике и литературе зачастую зависит от знания русского языка.

Примечательно, что обучение детей-мигрантов в российских школах традиционно связывают с **их понижающим эффектом на общий уровень обучения в школах и их невысоким уровнем знаний, в силу слабого знания русского языка.** Но, как рассказал один из экспертов, возможен нестандартный выход из такой ситуации: детей-мигрантов тестируют при приёме в школу по основным предметам (русский язык, математика, иностранный язык) и зачисление ребёнка в класс, подходящий ему по уровню знаний, а не по возрасту. При таком подходе главным становится ориентация на качество знаний, когда одинаковые требования предъявляются ко всем, без учёта специфики национального воспитания и традиций. Успеваемость детей-мигрантов при таком подходе слабо отличается от успеваемости московских детей.

---

[6] *Всеобуч - межведомственная комплексная система по мониторингу движения детей. Эта система формирует банк данных детей, имеющих прописку или регистрацию в городе Москве, и содержащий данные по истории получения ими дошкольного, начального, основного полного, среднего полного, начального, среднего профессионального образования. Развивается с 2002 года [2].*

Очень серьёзная сложность возникает и у школы и у детей-мигрантов, если у их родителей нет официального статуса - **дети мигрантов у родителей без российского гражданства не проходят диспансеризацию**. Ежегодная школьная диспансеризация, каждый раз приносит сложности с обслуживанием детей мигрантов: не все врачи их принимают, и анализы и обследования, которые положено делать детям, им не делают. Это подвергает риску здоровье самих детей-мигрантов, так как диагностика возможных заболеваний не проводится полностью, а также риску подвергаются и остальные учащиеся, так как не полностью здоровый ребёнок потенциально становится очагом распространения болезней. Как правило таких детей-мигрантов родители лечат сами, а также ищут знакомых врачей, или ездят лечить детей на родину. Но если, например, такому ребёнку необходимо будет оформить инвалидность, то сделать это будет невозможно.

Родителям детей-мигрантов предлагают покупать платные полисы, достаточно дорогие для небогатых мигрантов, и обслуживание производится только в тех поликлиниках, с которыми работают страховые компании, продающие полис, а такое обслуживание, по свидетельству родителей-мигрантов, производится в ограниченном числе поликлиник с низкой культурой обслуживания, а сам набор предоставляемых услуг по базовым условиям серьёзно ограничен. Для мигрантов, у которых ограничены средства, такое положение дел оканчивается, как правило, экономией на здоровье их детей, что порой приводит к ухудшению здоровья детей, а иногда просто к **очень опасным для здоровья обстоятельствам, когда из-за невозможности срочно сделать платную операцию, ребёнок может погибнуть**.

Необычным, но, достаточно логичным с точки зрения лучшей адаптации для детей-мигрантов, стало свидетельство экспертов о том, что **родители детей-мигрантов не очень стремятся отдавать детей в национальные школы и в школы, где много детей-мигрантов**.

После окончания обучения, наличие или отсутствие гражданства у детей-мигрантов, становится одним из главных факторов их жизненного успеха. Эксперты говорили, что после окончания школы, дети мигрантов успешны по-разному, и это серьёзно зависит от наличия у них гражданства. Они не могут претендовать на бесплатное образование, им сложнее устроиться на хорошо оплачиваемую работу.

Необходимо отметить, что улучшение качества знания русского языка у детей-мигрантов, особенно у тех, кто впервые приходит на учёбу в российские школы, помимо всего прочего, зависит от уровня достатка семей детей-мигрантов, имеющих разный доступ к дополнительным платным возможностям повышения уровня знания русского языка (репетиторы, курсы русского языка, полатные услуги в школе), являющегося ключевым фактором для успешного школьного обучения.

К сожалению, наличие гражданства у родителей детей-мигрантов не означает, что такие дети лучше интегрируются, лучше знают русский язык и со временем эта проблема будет становиться всё острее: с детьми мигрантов, родители которых имеют официальный статус, так же как и с детьми мигрантов, которые такого статуса не имеют, необходима специальная работа по их интеграции, повышению качества их знания русского языка.

Отношения в коллективе и с учителями

Учителя отмечают **потерю традиционных норм поведения, у детей-мигрантов и замену её на современные нормы поведения детей городской среды.** При этом, по мнению опрошенных экспертов, перенимаются далеко не лучшие качества, а теряются далеко не худшие. Например, учителя рассказывали, что девочки теряют скромность, уважительное отношение к старшим, перенимая при этом вызывающее, дерзкое поведение, не свойственное девочкам-мигранткам, особенно из мусульманских семей.

Зачастую дети мигрантов пользуются в школьном коллективе большим авторитетом, опрошенные эксперты связывают это в том числе с национальными особенностями воспитания, когда, например, дети-мигранты из Закавказья, рано принимают на себя обязанности взрослых, что делает их личный жизненный опыт глубже и богаче, чем у их одноклассников: *«...Это бывает по-разному, но все равно дух национальный в ребенке, он сохраняется и это вызывает уважение...»*. При этом г**ендерные отношения в школе**, как в силу национальных особенностей воспитания, так и, наоборот, смены норм поведения детей-мигрантов, складываются иногда очень непросто. Так, по свидетельству экспертов, мальчики-мигранты могут пренебрежительно вести себя по отношению к девочкам, как мигранткам, так и местным, в том числе, не единичны случаи сексуальных домогательств, включая групповые.

На детей-мигрантов серьёзнейший отпечаток накладывает социальный статус их родителей и это серьёзно влияет на их отношения в коллективе. Дети небогатых родителей-мигрантов видят родительские проблемы, их сложное финансовое положение, и это может вызвать защитную реакцию, выражающуюся в агрессивном поведении или замкнутости от общения в школьном коллективе.

Если говорить об обратной связи учитель-ученик, то необходимо упомянуть и о **ксенофобии учителей,** имеющей всё же чаще всего в основе своей межличностные отношения. Но ксенофобия учителей, судя по заявлениям экспертов, не является критической для всего среднего образования в целом. Скорее это проблема общественного сознания, проблема общества, живущего под воздействием «языка вражды», нередко практикуемого СМИ, к которому принадлежат и сами учителя.

Национальная идентичность детей-мигрантов – реальность, с которой необходимо считаться и работать. Понимание необходимости такой работы, судя по результатам исследования, уже является одной из составляющих работы педагогов в московских школах.

Одной из самых актуальных тем можно назвать **преступность среди детей-мигрантов.** В сети распространения наркотиков среди школьников вовлечены оказываются и дети мигрантов и дети местных жителей, но, по мнению опрошенных экспертов, дети-мигранты представляют из себя группу риска, из которой наркодельцы рекрутируют не только непосредственных продавцов наркотиков, но и организаторов сетей их сбыта.

В то же время, говоря о преступности среди детей-мигрантов, сотрудники администраций московских школ напрямую не увязывали национальность учеников с частотой постановки на учет в милиции. По-видимому, если и выявлять какую-то закономерность в распространённости преступности среди детей-мигрантов, то отталкиваться надо, как и по отношению к детям местных жителей, от социальной среды, которая окружает ребёнка. Если он растёт в семье, где гуманистические ориентиры не актуальны, то он попадает в группу повышенного риска криминализации. Если родители не могут выстроить воспитание ребёнка таким образом, чтобы он не подпадал под влияние дурной компании, то он тоже попадает в такую группу риска.

Что касается, например, школьного воровства, то и здесь национальность ребёнка, по мнению экспертов, не играет определяющей роли. Воровство, по мнению одного из экспертов: *«…оно есть всегда в детском коллективе, и я бы не сказала, что больше воруют те дети. Нет, такого, я не замечала…».*

По мнению экспертов, реакция на детскую преступность и преступность детей-мигрантов в частности, должна быть крайне осторожной и принцип при этом должен быть такой - не выделять национальность детей-правонарушителей, а следить за воспитанием всех детей.

Болезненным вопросом является оптимальный процент в классе детей-мигрантов: сколько должно быть детей-мигрантов, чтобы не возникали конфликты, с учётом общей низкой толерантности к мигрантам в российском обществе? Эксперты называли цифру в 50%, подчёркивая, что всё зависит от конкретного класса, педагогического опыта преподавателей и школьной администрации. Многое зависит лично от учителя, классного руководителя умеющего вовремя заметить и разрешить ситуацию складывания группировок в классе. А наличие в обычных средних школах таких опытных педагогов, находится в прямой зависимости от уровня заработной платы: работа профессионалов должна хорошо оплачиваться. Очевидно также, что для школ с большим количеством детей-мигрантов в любом

случае необходимо разрабатывать специальные адаптационные программы, которые при необходимости могут быть усилены и дополнены, в том числе поддержаны материально.

Нельзя забывать о том, что время, проведённое в школе, – это лишь часть жизни детей, **а вне школы дети мигрантов редко играют вместе с местными детьми,** будучи включёнными в свою национальную среду, соблюдаемые их родителями по мере возможности традиции. Всё это увеличивает дистанцированность детей-мигрантов в школьном коллективе.

Не обходится в школьной среде и без драк, третирования детей и если объектами такого третирования становятся дети мигрантов, то их национальная принадлежность может использоваться как предлог или повод. Но, по мнению экспертов, **ксенофобия в школах скрывает под собой межличностный конфликт**. В детском коллективе нет деления на национальности, а скорее есть деление на хороших и плохих. У младшеклассников, как правило, вообще нет ксенофобии, они не обращают внимания на цвет глаз, цвет волос, акцент. А в средней школе, уже другая ситуация: дети взрослее, у них больше жизненного опыта, усиливается влияние родительских разговоров на формирование отношений с внешним миром и начинают возникать конфликты, когда дети оскорбляют друг друга с использованием нелицеприятных эпитетов по отношению к различным национальностям. Но, как рассказывали эксперты, при разборе таких конфликтов чаще всего выясняется, что это не национальный конфликт, а конфликт межличностный. Взрослые дети, стараясь унизить, сделать больно, апеллируют к национальности. В такой ситуации самым важным становится работа в школе опытных педагогов, умеющих создать в школе дружелюбный настрой детей по отношению друг к другу, постоянно оценивающих эмоциональное, психологическое состояние детского коллектива. При этом внешний контроль за качеством воспитательной работы в школах возможен на основе мониторинга статистики детской преступности, хорошо отражающей налаженность системы воспитательной работы.

Важным вопросом является наличие возможностей для повышения квалификации школьных работников, отвечающих за воспитательную работу в школе. Прежде всего, речь идёт о завучах. В процессе исследования удалось выяснить, что при всём обилии проблем, имеющихся в школах, где обучаются дети мигрантов, для обмена опытом по решению таких проблем существуют только специальные семинары для завучей, где время от времени поднимается тема детей-мигрантов, но **Министерство образования специально не занимается этой проблемой**. Выпускаемая методическая литература по национальному воспитанию не может заменить живой обмен опытом и в этом направлении работа явно недостаточна, особе-

нно если выстраивать её в долговременном варианте, с расчётом на обучение молодых преподавателей.

Организация в школах культурных мероприятий, национальных праздников, в проведении которых задействуются все школьники, без учёта национальности, очень помогают продвигаться в создании в школах толерантной среды, но повседневная работа педагогов остаётся самой важной и эффективной.

А пока меры, связанные с профилактикой конфликтогенной обстановки, предпринимаемые вышестоящими (над школой) инстанциями, зачастую **формальны и не имеют системности**.[7] Реальная работа ведётся только на уровне самих школ и в инициативном порядке, хотя очевидность такой работы видна по общей тематике проблем обсуждаемых на уровне администраций районов.[8]

Влияние семьи на поведение детей-мигрантов

Серьёзное отличие семей детей-мигрантов, особенно тех, кто недавно переехал в Россию – **особое внимание к национальным традициям и своим корням, знание национального языка и культуры, истории своего рода, своей семьи.** Дети-мигранты, рождённые в Москве, уже намного слабее связаны со своей исторической родиной, сильнее и глубже ассимилируются в московской среде и в своих семьях оказываются сильным транслятором местного уклада и образа жизни.

С другой стороны, **дети мигрантов транслируют, насколько адаптированы родители к проживанию вне своей родины,** и оскорбительные высказывания по отношению к детям из семей местных жителей, как

---

[7] *Так, в связи с событиями 11 декабря 2010 г. на Манежной площади, в школах Южного округа было отдано распоряжение всему педагогическому коллективу школ выйти на работу не после 10 января 2011 года, а с 3 января, как свидетельствовал пожелавший остаться неназванным эксперт. Причём устное распоряжение об этом, не было подкреплено никаким официальным приказом или документом. На наш взгляд это очень характерный пример того, как непрофессионально и бессистемно могут предприниматься действия по предотвращению межэтнических конфликтов с участием школьников. За этим приказом стоит скорее желание выслужиться, получить одобрение начальства (тем более что префект Южного административного округа Москвы был снят за нарушения и сейчас находится под следствием), чем выстраивание эффективной системы по недопущению конфликтов на этно-конфессиональной почве между школьниками разных национальностей, между детьми мигрантов и детьми москвичей.*

[8] *Так, на первой открытой интернет-видеоконференции «Поликультурное воспитание: опыт, проблемы, поиски путей решения» Лаборатории воспитания и дополнительного образования ОМЦ Южного окружного управления образования 27 апреля 2011 года для заместителей директоров по воспитательной работе образовательных учреждений Южного округа г.Москвы, сразу несколько докладов были посвящены специфике работы в школах с детьми мигрантов. Это, на наш взгляд, очень красноречивый факт.*

правило, являются отражением их внутрисемейной ксенофобии (по отношению к русским, евреям, армянам, азербайджанцам и т.д.).

Если говорить про семьи, то отношения в мигрантских семьях влияют на формирование у детей-мигрантов гендерных стереотипов, связанных с доминирующей ролью мужчины в коллективе.

При этом взаимоотношения в семье мигрантов, как правило, закрытая тема и дети мигрантов реже, чем дети местных родителей, говорят об этом с педагогами или детскими психологами.

В части обследованных школ существует школьная форма, что позволяет нивелировать разный уровень жизни как российских детей, так и детей-мигрантов. Это, безусловно, оказывает позитивное влияние на детей, которые, по мнению экспертов, чувствуют дискомфорт от осознания того, что их родители бедны. Хотя, безусловно, это касается в основном детей мигрантов из стран Центральной Азии и реже – мигрантов из стран Закавказья.

Жилищные условия семей мигрантов в целом, конечно, не очень хорошие, как правило, они снимают квартиры, или живут в общежитиях. И такое положение оставляет след в поведении детей-мигрантов. Они видят, как их родителям тяжело, в отличие от родителей-москвичей, и это иногда проявляется в озлоблении на весь мир, чувстве обиды.

Интересны взаимоотношения р**одителей детей-мигрантов со школой. Бедные родители-мигранты редко заносчиво ведут себя с преподавателями. Напротив,** они ведут себя скромно, боятся любой неблагоприятной ситуации, в которую могут попасть из-за ребенка. А родители давно проживающие в Москве, лучше знают свои права, они более уверенны.

Эксперты отмечали, что кавказские женщины очень внимательны к тому, как относятся к их детям учителя, откликаются на всё, что происходит с их детьми, а с родителями из Центральной Азии сложно общаться, потому что они не всегда хорошо говорят по-русски, что мешает им помогать своим детям в учёбе, и именно эта категория не очень образованных родителей, ведёт себя очень скромно.

Можно сказать, что **существует специфическая стратегия у части родителей-мигрантов** (особенно из Закавказья) **нацеливания детей на успешную учёбу** как первый шаг успешной карьеры и восхождения по социальной лестнице.

Прежде всего, стоит отметить, что для своевременного выявления проблем детей-мигрантов в школах, необходимы научные исследования в этой сфере на систематической основе. Такой мониторинг, итоги которого будут обсуждаться в СМИ и профессиональном сообществе, позволит диагностировать проблемы по мере их возникновения и избежать последст-

вий, которые могут представлять собой реальную угрозу российскому обществу, в том числе в очень долгосрочной перспективе, по мере вхождения в жизнь бывших школьников - детей-мигрантов.

Также хотелось бы отметить, что тезис, о том, что детей-мигрантов не стоит адаптировать и даже обучать в российских школах, основанный на том, что их родители могут работать в теневых сферах занятости и не привносят в виде налогов денежные поступления в социальную сферу, видится полностью несостоятельным. Именно государство должно заботиться о том, чтобы работодатели родителей-мигрантов перестали уклоняться от налогов и экономическими методами сократить до минимума теневой сектор, создав ситуацию, когда родители детей-мигрантов, работая легально, будут платить налоги, часть из которых будет перераспределена в сферу образования и пойдёт на финансирование школ. Российскому обществу в любом случае невыгодно, чтобы выросло целое поколение необразованных и неадаптированных детей-мигрантов, которые составят в будущем группу с повышенным риском криминализации и ухудшат стабильность общества, удобство проживания и безопасность в нём.

Ключевой фактор адаптации детей-мигрантов, их успешной учёбы и дальнейшей жизни - их уровень владения русским языком, но качественное обучение русскому языку детей-мигрантов не ставится в качестве основного приоритета на уровне образования как отрасли, что представляется необходимым сделать.

Предупреждение сегрегации и разделения детей-мигрантов на группы по национальному или региональному принципу, становится вторым по важности фактором успешности их адаптации.

Видится рациональным развивать два направления политики адаптации и интеграции в рамках возможного «Кодекса Добрососедства»: с одной стороны разрабатывать и внедрять программы адаптации и интеграции для детей-мигрантов не имеющих российского гражданства, как форму подготовки для вступления в российское гражданство по истечении определённого времени, или формирования неконфликтного поведения и «мягкого растворения» в российской культурной среде детей-мигрантов, а с другой, формирование у всех детей-россиян установки на бесконфликтное проживание в интернациональной среде, с особым вниманием к детям мигрантов, уже имеющим российское гражданство.

Преодоление противоречий между традиционными нормами поведения у детей-мигрантов и системой сложившихся социо-культурных особенностей российского общества не должно быть делом одной только школы. Цепочка «детские сады-школы-ссузы-вузы» должна последовательно придерживаться модели обучения, ориентирующейся, с одной стороны, на

уважительное отношение к культурному разнообразию, а, с другой стороны, на формирование гуманистически ориентированного мировоззрения.

Подводя итоги можно рекомендовать следующие **практические меры:**

1. В области **проблем при приёме в школу**:

1.1. Противоречие в установке на всеобщее обучение всех детей и приёме детей в школу в зависимости от наличия регистрации у родителей, как правило, разрешается преимущественным для директоров московских школ профессиональным устремлением охватить обучением всех детей, проживающих в районе местонахождения школы, но обязанность проверять регистрацию родителей, необходимо вывести из их кометенции, так как это находится в компетенции Федеральной Миграционной Службы Министерства Внутренних Дел Российской Федерации.

1.2. Контролировать передвижение детей иностранцев по России с помощью единой базы данных по детям мигрантов для обеспечения их прав на получение школьного образования при перемещении их родителей (или близких родственников, под опёкой которых они находятся) по территории Российской Федерации. Этому может способствовать охват информационной базой данных «Всеобуч» и детей-мигрантов из зарубежных стран по всей территории России.

2. В области **основных проблем, возникающих при обучении, в школах** детей-мигрантов:

2.1. Проблема их обучения в случае низкого уровня знаний полученных в стране исхода или плохого знания русского языка, в классах, соответствующих их возрасту, может разрешаться тестированием знаний при приёме в школу и обучением с потерей года (лет) обучения (такое решение актуально для детей младше 15 лет, для более старших лучше использовать вечернюю школу) или использование экстерната

2.2. Медобслуживание и диспансеризацию, проводить за счёт государства, так как экономия бюджетных средств в этом вопросе чревата ухудшением санитарно-эпидемиологической обстановки как в школах, так и в России вообще. А, с учётом складывающейся в России демографической ситуации, проблема может быть разрешена упрощением получения вида на жительства и в дальнейшем гражданства для мигрантов, пребывающих на территории России вместе с детьми.

2.3. Повышение доступности к высшему образованию и повышение мотивированности к успешной учёбе, с учётом опыта западных стран, может быть реализовано, и через упрощённое получение гражданства для детей-мигрантов, проживших, например, не менее 3-4 лет в России и окончившим российские школы.

3. В области **проблем отношений детей-мигрантов в коллективе и с учителями**:

3.1. Потере традиционных норм поведения и устойчивой ориентации мальчиков-мигрантов на своё гендерное превосходство должны быть противопоставлены усиление воспитательной работы и специальная работа с учителями в виде тренингов, семинаров, обучающих воспитательным методикам, позволяющим эффективнее противостоять таким тенденциям. Ничего нового в таком подходе нет, но его необходимо усилить материальным стимулированием учителей, системностью такого обучения и ликвидацией положения, когда официальная зарплата подменяется поборами с родителей под разными поводами [1].

3.2. Ксенофобия среди части учителей, как и в обществе в целом, существует, и бороться с этим необходимо как с помощью усиления ответственности за оскорбления по национальному признаку, так и с помощью воздействия общественного мнения. Например, можно создать общественный кодекс поведения учителя, рекомендуемый к соблюдению. Такие общественные кодексы, не являющиеся официальными, но, как правило, соблюдаемые всеми членами профессионального сообщества, хорошо зарекомендовали себя, например, в Финляндии, среди журналистов, которые добровольно обязуются не допускать ксенофобских высказываний в СМИ.

3.3. Миф о национальных корнях детской преступности в школе, необходимо развенчивать с помощью СМИ, раскрывая социальные корни преступности

3.4. Необходимое соотношение в классах численности детей-мигрантов и интенсивность адаптационной работы, включая её финансирование, необходимо поддерживать с одной стороны, через учёт при распределении бюджетных средств на программы адаптации детей-мигрантов соответственно численности детей-мигрантов и их соотношению с детьми местных жителей в школах России, и, с другой стороны, через систему благотворительности и государственных грантов, направленную на работу с детьми-мигрантами. Необходимо поддерживать работу общественных объединений, НПО и различных детских организаций в этом направлении.

3.5. Для предотвращения изолированности детей-мигрантов от местных детей вне школы, необходимо ориентировать внеклассную работу госучреждений с детьми мигрантов на их вовлечение в российский социум и работу с их родителями и родителями детей местных жителей на добрососедские отношения (общественные мероприятия ориентированные на детей, оборудование детских спортивных площадок, поддержка работы детских клубов и спортивных секций и т.д). Также стоит шире внедрять практику коллективных походов, выездов детей всем классом на несколько дней за город или в другой город, коллективные игры между классами или

между школами, а также развивать социальное проектирование (совместное участие детей класса в каком-то интересном проекте ими же предложенном – например, разработка и поддержание работы веб-сайта школы, и проч.).

3.6. Подмену межличностного конфликта на ксенофобию, достаточно распространённую при конфликтах, необходимо ликвидировать общим разбором таких конфликтов вместе с родителями, опытными педагогами и психологами. Такая работа всегда должна сопутствовать мероприятиям, направленным на повышение толерантности.

3.7. Повышение квалификации в области специальной работы с детьми-мигрантами для учителей и администрации школ необходимо реализовывать через развитие системы обмена опытом (специальные семинары для завучей, тренинги для социальных работников, волонтёров, сотрудников НПО).

4. В области **проблем, связанных с влиянием семьи на поведение детей-мигрантов** все практические меры, безусловно, напрямую увязываются с решением проблем адаптации и интеграции иностранных мигрантов в российском обществе и проводимой в Россией миграционной политикой:

4.1. Плохая адаптированность родителей в российском социуме имеющая прямую, хотя и не всегда устойчивую связь с уровнем адаптации и интеграции их детей, может улучшиться при хорошей адаптивной работе с детьми. Дети всегда легче адаптируются, чем их родители, и поэтому так важна серьёзная работа по адаптации и интеграции детей-мигрантов в российских школах.

4.2. Ксенофобия в семьях, транслируемая детьми мигрантов в школе, может быть снижена через встречи и профилактические беседы с родителями-мигрантами опытных педагогогов и психологов в школе и, безусловно, при снижении уровня ксенофобии в российском обществе и СМИ.

4.3. Влияние низкого уровня жизни семьи мигрантов, вызывающее агрессивную или депрессивную защитную реакцию части детей-мигрантов, может быть нивелировано возрождением обязательного ношения школьной формы и общими установками в воспитании, ориентированными на семью, доброжелательные отношения между людьми, как на главные ценности, оттесняющие материальные ценности на второй план.

Литература

1. Бесконечные поборы в школе: Лекарство есть! Планета школ. [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://uchitel.planetashkol.ru/Blogs/V_Pomosch_Uchitelyu/BlogEntryInfo.aspx?Id=B5CD1CE4-8833-4043-8B19-08FAC635E297. - Загл. с экрана.

2. Курапова Е.И. Создание межведомственных информационных систем городского и регионального значения [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://ito.edu.ru/2003/IV/IV-0-3265.html. - Загл. с экрана.
3. Приказ Департамента образования города Москвы от 16 марта 2010 г. №681 О правилах приёма детей в первый класс государственных образовательных учреждений системы Департамента образования города Москвы, реализующих основные общеобразовательные программы [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.educom.ru/ru/documents/regulirovanie/ob_obr/dogm681.pdf . - Загл. с экрана.

Поступила в редакцию
14 февраля 2012 года

FENOMENUL VOTULUI ETNIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA (CAZUL GĂGĂUZ)

Natalia PUTINĂ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice şi Administrative, catedra Științe Politice
Magistru în Științe Politice, lector

The phenomenon of ethnic vote in Republic of Moldova is presented from the declaration of independence still today. It was been created by the ethno-linguistic cleavage of Moldavian society. The most important aspects of that cleavage are: the ethno-linguistic identity, the degree of interethnic tolerance and the directions of state's extern politics.

The first part of this paper starts with a general framework reflection of manifestation of ethnic vote in our country. We refer to the correlation between ethnic vote and Moldavian party system; to the reasons of Moldavian's minorities to prefer just certain political parties and the characteristics of electoral offers oriented to attract minority's vote. As well, the research reflects the peculiarities and premises of Gagauzian ethnic voting, that is most popular in their autonomy in comparison with other localities also compacted habited by minorities (Russians, Ukrainians, Bulgarians).

Ultimele alegeri parlamentare organizate la 28 noiembrie 2010 au scos din nou în evidență în Republica Moldova aşa-zisul *fenomen al votului etnic*. Putem afirma că fenomenul *votului etnic* a fost prezent în procesul electoral moldovenesc de la declararea independenței încoace. Explicarea lui are rațiuni obiective ce se ascund adînc în protecția statutului şi drepturilor minorităților naționale. Ca consecință minoritățile din Republica Moldova au votat dintotdeauna partidele care le promiteau o majoră protecție drepturilor lingvistice şi o mai mare apropiere de Rusia. Orientările liberale şi democratice ale unor reprezentanți ale acestui segment de populație, de multe ori, vin în contradicție cu opțiunea lor electorală pentru partidele de stînga, în special. Este simplu de constatat că majoritatea minorităților etnonaționale care locuiesc pe teritoriul republicii sînt vorbitori de limba rusă şi au ca centru de referință sau mai bine-zis drept verigă externă principală – Rusia. În aşa mod această identificare sau dependență de statul rus şi limba rusă, argumentează de ce motivul etnic prevalează asupra votului politic. Totodată, aceste rațiuni/motive sînt comune pentru tot spectrul de reprezentați ai segmentului etnic (ruşi, ucraineni, găgăuzi, bulgari).

1. *Caracteristica generală a premizelor generării votului etnic în Republica Moldova.*

O teorie care explică stabilitatea multor democrații este cea a *clivajelor interconectate.* Partidele în lupta lor pentru putere, sînt în situația de a se adresa altor categorii de votanți, decît doar celor care reprezintă sursa lor de bază a suportului electoral [1, 61-62]. Pe parcursul primului deceniu de independență, clivajul identitar a fost unul dintre principalele criterii de poziționare a forțelor politice din Republica Moldova. Mai mult chiar atît, reieşind din istoria politică a statului nostru, putem afirma că inițial, problema identității etnice a fost punctul de departajare a forțelor de dreapta de cele de stînga. Dreapta politică era reprezentată de formațiuni ce pledau pentru ideea românismului, iar stînga reprezentată de cei care activau sub lozinci antiromâneşti, antiunioniste şi insistau asupra unui moldovenism exacerbat. Ulterior, dilema în cauză a fost scoasă din prim-planul vieții politice, însă ea continuă să rămână a fi un subiect de discuție destul de actual şi emotiv [10, 100-101].

Gradul sporit de inerție al comportamentului alegătorilor din țară se datorează fragmentării societății moldoveneşti după anumite criterii. Această fragmentare s-a profilat clar acum 20 de ani şi, din păcate, persistă constant, ieşind în evidență mai ales în timpul campaniilor electorale. În acest sens, analistul politic Igor Boțan identifică patru *caracteristici care fac diferențele* între principalele partide politice şi contribuie în mod cardinal la *structurarea electoratului*: *identitatea etno-lingvistică; gradul de toleranță* şi/sau *exacerbare a fobiilor; orientarea externă; stilul comportamental* [2]. Primele trei dintre acestea explică pe cît se poate de bine cauzele principale ale manivestării votului etnic în campaniile electorale, şi anume:

- *Identitatea etno-lingvistă este* unul dintre factorii care segmentează societatea moldovenească în trei tabere: *româniştii, adepții moldovenismului* şi a existenței limbii moldoveneşti de rînd cu cea română, şi *rusolingvii* (majoritatea reprezentanților minorităților naționale din republică). Vehicularea masivă din partea concurenților electorali a sloganelor privitor la denumirea limbii de stat şi la problema statutului limbii ruse în majoritatea campaniilor electorale ne demonstrează că de multe ori partidele sînt cele care tind să genereze votul etnic. Prin crearea unor pseudoprobleme de sorginte etnică, se urmăreşte disconcentrarea electoratului de la probleme mult mai grave de factură socio-economică, care ar necesită eforturi şi acțiuni urgente în soluționarea lor.

- Factorul legat de *gradul de toleranță* sau de *exacerbare a fobiilor* se referă la atitudinea față de cei ce se identifică altfel din punct de vedere etno-lingvistic. Această carateristică este definitorie pentru *fragmentarea electorală*. Din punct de vedere al comportamentului electoral, rupturile cauzate de *exacerbarea fobiilor etno-lingvistice* sînt mult mai pronunțate decît cele cauzate de clivajele clasice.

- Caracteristica referitoare la *orientarea externă* este expresia faptului că de-a lungul existenței Republicii Moldova în calitate de stat independent problema supraviețuirii sau dispariției acestuia a fost una dintre dilemele fundamentale. În lupta pentru putere, pardidele şi politicienii de stînga au încercat cu perseverență notorie să utilizeze diferite metode etnopolitice pentru a asigura susținerea a 35% din populația țării, pe care o constituie minoritățile rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară etc., ele reprezintînd un electorat cu relații la Moscova, Kiev, Ankara, Sofia. Fiind un segment electoral mai educat/disciplinat (se are în vedere gradul de activism politic), decît moldovenii, fără crize de identitate, poate fi mai uşor înregimentat din punct de vedere ideologic. Prețul unei asemenea susțineri l-a reprezentat consolidarea dependenței de Moscova [7, 292]. Problema orientării vectorului politicii externe a statului moldovenesc a revenit în prim plan în anii 1993-1994, după ce a trecut euforia democratizării şi renaşterii naționale. Analiştii politici care urmăresc dezvoltarea sistemului de partide din Moldova, considerau de regulă, că partidele pro-CSI sînt de stînga, iar partidele pro-vectorul european sînt de dreapta [10, 93]. Din considerentele menționate, poate fi înțeleasă tratarea de manieră peiorativă a partidelor din Republica Moldova drept partide geopolitice şi nu politice. În acest sens, se poate afirma că în mod constant a fost cultivat mitul despre incapacitatea de a se consolida în calitate de stat independent, de aceea urmînd ca Republica Moldova:

- *să se unească cu România - proiectul unionist* de la început anilor '90 ai secolului trecut;
- *să se integreze profund în structurile CSI (1994-2000),* inclusiv să aderarea la Uniunea Rusia-Belarus (2001-2002);
- *să meargă pe calea integrării europeane*, idee dominantă, de compromis, din 2003 pînă în 2007 [2].

2. Raportul dintre sistemul de partide politice – votul etnic.

Sistemele de partide din orice stat sînt influențate de factori generali şi specifici. Se impune considerearea factorilor specifici, precum ar fi – istoria şi tradițiile, credințele religioase, compoziția etnică, rivalitățile naționale [5, 10-11].

Analizînd sistemul de partide din Republica Moldova, constatăm că nu există ca atare partide etnice (a minorităților), cu excepția unor mişcări social-politice care au o popularitate destul de redusă prin rîndurile electoratului alolingv *(Mişcarea Social-Politică Ravnopravie, Mişcarea Găgăuzia Unită (MGU), Mişcarea Găgăuzia Nouă (MGN)).* Totodată, legislația cu privire la partide şi alte organizații social-politice nu permite înregistrarea partidelor regionale. Nu putem vorbi despre faptul că partidele regionale sînt interzise în mod expres. Pur şi simplu, condițiile impuse pentru înregistrarea partidelor politice pot fi de aşa natură că întrunirea acestora este greu de realizat. Totodată, practi-

ca internațională arată că existența sau lipsa partidelor regionale nu depinde de faptul dacă statul este federativ sau unitar, avînd în vedere că unele forțe politice regionale, în special cele din Autonomia Găgăuză, insistă asupra necesității permiterii partidelor regionale.

Experiența internațională nu este univocă în acest sens. Avem exemplul Rusiei, fiind o federație, de o manieră rigidă nu permite existența partidelor regionale. Pe de altă parte, Spania care se confruntă cu mişcări separatiste foarte periculoase are o legislație hiperliberală pentru partide, în general, şi pentru partidele regionale în special. În Republica Moldova modificarea legislației partidelor în 1998 s-a făcut cu scopul micşorării numărului exagerat (în acea perioada erau înregistrate cca 60 de formațiuni) de partide mici, indiferent de caracterul lor național sau regional [3].

Dacă e să facem o clasificare a partidelor politice putem afirma că din punctul de vedere al varietății grupurilor-țintă (în cazul nostru grupul-țintă sînt grupurile etnice) distingem: - *partide etnice* (care segmentează electoratul după principiul etnic adică partied ale minorităților), *partide politice inclusive sau multi-etnice* – care încearcă să includă în programele lor politice probleme-cheie ale minorităților (ex. PCRM în Moldova, Partidul Regiunilor în Ucraina) şi *partide noninclusive* – care resping prin mesajul lor politic afecțiunea alolingvilor. De regulă, acestea sînt partide naționale, precum ar fi PNL, PL, PPCD în Republica Moldova.

În baza criteriilor de delimitare analizate mai sus, putem identifica patru segmente mari, dominate politic şi electoral de partidele parlamentare actuale [2]:

PCRM (Partidul Comuniştilor din Republica Moldova) - la moment cel mai popular şi votat partid politic, cumulînd cel mai mare număr de voturi. Totodată, este cel mai instituționalizat partid politic care a fost prezent în legislaturile Parlementului Republicii Moldova începînd cu 1998 şi pînă astăzi. Raportîndu-se la această popularitate, deseori se vehiculează ideea precum că indiferent de culoarea sa politică, cetățeanul moldovean alolingv, votează cu comuniştii, ceea ce nu înseamnă că Partidul Comuniştilor din Republica Moldova este un partid al minorităților, deoarece îl votează dintr-un sentiment de nostalgie şi foarte mulți moldoveni. Acest partid s-a afirmat pe arena politică moldovenească prin promovarea de mesaje adresate preponderent moldovenilor şi rusolingvilor, cu o puternică încărcătură anti-românească, exprimată drept combatere a aşa-zisului *pericol românesc* şi este în mod categoric un promotor a concepției moldovenismului. Totodată, comuniştii a fost prima formațiune politică, de la agrarieni încoace, care şi-a pus drept scop consolidarea ideii de statalitate moldovenească.

În istoria politică şi electorală a PCRM, deseori s-a utilizat votul emotiv al minorităților, făcînd promisiuni referitor la conferirea statutului limbii a doua de

stat pentru cea rusă, deşi nu a purces niciodată la îndeplinirea lor. Cercetătorul I.Fruntaşu argumentează un factor structural important care face ca PCRM să fie partidul lider în preferinţele alegătorilor, şi anume – structura etnolingvistică a populaţiei, cu minoritarii etnici formînd 30% din populaţie şi votînd în bloc pentru stînga pro-rusă. Participarea electorală a minorităţilor este în mod constant mai mare decît a moldovenilor, care tot aşa de constant îşi împart voturile între un număr mare de partide [7, 472].

PDM (Partidul Democrat din Moldova), un partid care este cel mai aproape pe eşichierul politic de PCRM, fiind calificat ca unul de centru-stînga (în comparaţie cu celelalte partide de referinţă). PDM promovează mesaje adresate preponderent moldovenilor şi rusolingvilor, apelînd constant la toleranţă şi eliminarea fobiilor. În acest moment este unicul partid din alianţa de guvernare actuală care a manifestat pe lîngă interesul orientării pro-europe relaţii bune şi suport din partea Rusiei. Migrarea liderului politic M.Lupu din rîndurile comuniştilor în cele ale democraţilor a generat şi, respectiv, migrarea unor adepţi ai acestuia la PDM, oferind o alternativă pentru reprezentanţii minorităţilor pentru votul etnic. Cumularea votului politic cu cel etnic i-a creat undă verde acestui partid în ultimele două electorale (2009, 2010) la ascenderea în Parlament. Diferenţa de voturi a comuniştilor la alegerile din 29 iulie 2009 a fost preluată de PDM.

PLDM (Partidul Liberal Democrat din Moldova) promovează mesaje adresate preponderent moldovenilor şi românilor, apelînd constant la toleranţă şi eliminarea fobiilor; este un partid moderat care încearcă să evite utilizarea clivajelor.

PL (Partidul Liberal) promovează mesaje adresate preponderent românilor, avînd un caracter care este perceput drept anti-rusesc, prezentat sub camuflaj anticomunist. Acest partid deasemenea este unul care explorează dispoziţiile naţionale (a populaţiei titulare) pentru acaparea de capital politic. Multe dintre voturile primite de această formaţiune la alegeri au oferite deasemenea în baza criteriului etnic. Dar, în acelaşi timp prin mesajul lor pro-unionist şi anti-rusesc sperie şi crează fobii din partea electoratului minorităţilor.

Din cele relatate, observăm că PCRM este unicul cu electoral multi-etnic. Celelalte partide parlamentare se bazează în special pe votul moldovenilor şi nu manifestă încercări serioase de a cîştiga voturile vorbitorilor de limbă rusă. Mulţi decepţionaţi de declaraţiile pro-europene ale comuniştilor din electorala 2005 au fost nevoiţi să migreze către alte partide pro-moscovite mai mici (exemplul Mişcarea social-politică „Ravnoprvie") sau să nu participe la vot. PCRM a reuşit să suplinească acestă pierdere prin acumularea votului etnic al *„moldovenilor"*, precum şi revenirea la vechea retorică electorală proestică [11].

Manifestarea fenomenului "votului etnic", în general, este determinată de imaginea partidelor politice în rîndurile electoratului, deoarece multe dintre partidele moldoveneşti neglijează grupurile etnice a potenţiali alegători. Dintre par-

tidele cu o pondere mai mare în societate, distingem că doar PDM este unul care încearcă să atragă voturi etnice, adică liderii acestui partid încearcă să ajusteze mesajul național la interesele minorităților naționale. Deşi există riscul ca aceste devidente etnice sa fie în detrimentul votului politic oferit de reprezentanții populației majoritare.

La întebarea pe cît de nocive sînt repercursiunile acestui vot etnic într-o societate, putem răspunde că manifestarea lui este una destul de comună pentru societățile plurietnice, dar amplificarea acestuia este nedorită şi trebuie evitată, dat fiind faptul că creşte riscul clivajului identitar. Clivajele pot fi reflectate prin intermeiul a două căi: numărul de partide şi raportul între acestea. Sistemul politic cel mai puțin stabil este acel în care diviziunile între partide sînt ireconciliabile. Alt element este ponderea relativă a partidelor.

3. Specificul votului etnic găgăuz.

Ținem să menționăm că electoratul găgăuz este unul distinct, atît prin particularități ale manifestării la procesele electorale din țară, dar şi prin faptul că este delimitabil din punct de vedere teritorial de restul, fiind concentrat în limitele Unității Teritoriale Autonome Găgăuze. Reieşind din considerentele segmentării electoratului Republicii Moldova pe principii etnice, teritoriul din sudul republicii pe care îl ocupă compact minoritatea etnică găgăuză (a treia după ponderea numerică) poate fi realizată o cercetare ce ar analiza amploarea şi efectele manifestării votului etnic la etnicii găgăuzi. De-a lungul timpului, comportamentul în procesul electoral republican a alegătorilor din autonomia găgăuză a suferit metamorfoze curioase şi consistente, atît în ceea ce priveşte dimensiunea participativă (adică tendința spre absenteism), precum şi vectorul opțiunii politice propriu-zise.

Vom încerca să analizam manifestarea fenomenului votului etnic în Autonomia Găgăuză exemplificînd cele mai relevante date ale alegerilor republicane şi regionale. Dacă e să urmărim rezultatele alegerilor, începînd cu primul ciclu electoral democratic, putem determina că de cea mai mare înceredere în autonomie se bucură PCRM. Astfel, în aspect comparativ cu media generală pe țară, acest partid se bucură de un succes inconestabil şi *unic* la electoratul găgăuz. Unicitatea acestui fapt se exprimă prin faptul că nici un alt partid din vastul sistem moldovenesc de partide nu a reuşit să cumuleze nici pe departe atîtea voturi în mod sistematic. Analizînd în retrospectivă preferințele acestui segment electoral observăm că atît la electorala 1998, cît şi în 2001 se depistează o simpatie şi fedelitate covîrşitoare față de PCRM. Cifrele au fost generoase şi au reprezentat respectiv cca 70,20% şi 82% din voturile populației din regiune acordate acestui partid, depăşind ci mult media pe țară [8, 36-40].

Electorala anului 2005 a schimbat radical preferințele alegătorilor din regiune astfel PCRM reuşeşete să obțină doar 30,75% de voturi în UTAG. Favori-

tul cursei electorale în regiune, de această dată, a fost *Blocul Electoral „Patria-Rodina”*. Pentru această formaţiune politică şi-au dat voturile 51,5 % din electoratul UTA Găgăuzia. Motivul care a determinat ca cea mai mare „pata roşie” a Moldovei să-şi schimbe preferinţele electorale a fost neonorarea promisiunilor facute de comunişti în favoarea acordării statului limbii de stat pentru limba rusă şi integrarea în Uniunea Rusia-Bielarusi, precum şi schimbarea radicală a opţiunii vectorului extern de la cel pro-ceseist la unul pro-european. Reabilitarea acestui imaginii acestui partid are loc în următoarele alegeri, cînd PCRM revine la vechiul său program politic. Astfel, la alegerile din 2009 din 5 aprilie şi 29 iunie pentru PCRM votează 63,7% şi respectiv 77,8% din alegătorii autonomiei.

Poziţiile PCRM în autonomia găgăuză s-au consolidat şi în urma alegerilor regionale atît pentru funcţia de Guvernator (şeful autorităţii executive) precum şi la alegerile în Adunarea Populară (forul legislativ). Rezultatele alegerilor în aceste organe (în special pînă la 2003-2005) au demonstrat că dintre toate partidele din Republica Moldova doar PCRM dispune de o structură organizatorică teritorială consolidată în autonomia găgăuză, celellte partide nereuşind să formeze o bază electorală stabilă în regiune. Totodată, faptul că clasa politică la nivel naţional, cît şi regional, aflată la guvernare aparţine aceleiaşi formaţiuni politice implică inexistenţa unor relaţii de conflict [9, 10].

Problema factorului extern asupra alegerilor din regiunea găgăuză se profilează demult. Ea s-a manifestat plenar şi în cadrul alegerilor pentru Adunarea Populară din martie 2008. Atunci, în ajunul alegerilor, în februarie 2008 a avut loc o vizită la Moscova a unei delegaţii reprezentînd comitetul executiv al Găgăuziei. Scopul vizitei a fost semnarea unui acord de lungă durată cu executivul capitalei ruse în vederea cooperării economice şi culturale. Documentul urma să fi semnat la 6 martie 2008 de către primarul Moscovei, Iu.Lujkov şi guvernatorul Găgăuziei, M.Formuzal. Se estima că semnarea acordului i-ar aduce punctaj suplimentar candidaţilor din partea MGU, care planificau să obţină un număr de mandate suficient pentru constituirea unei majorităţi legislative [4]. La alegerile din Găgăuzia platformele electorale ale concurenţilor reprezintă puncte de referinţă foarte importante, dar cele mai importante sînt mesajele referitoare la atitudinea faţă de Rusia şi, îndeosebi, semnalele din partea instituţiilor şi elitelor ruseşti faţă de liderii politici din autonomia găgăuză. În recenta campanie electorală pentru alegerea guvernatorului (decembrie 2010), între principalii candidaţi s-a dat o adevărată bătălie, pentru a convinge electoratul că elitele ruseşti, dar şi importante instituţii din Federaţia Rusă susţin candidaţii respectivi [4].

În general, în Găgăuzia, încrederea cetăţenilor în partidele politice este mult mai joasă decît în ansamblu pe ţară, unde partidele se bucură de încrederea a doar 15-20% din respondenţi. Liderii politici din regiune explică această atitudine a cetăţenilor prin faptul că legislaţia Republicii Moldova nu face posibilă înregistrarea partidelor regionale [6].

Un impact şi o amploare incontestabilă a *votului etnic* s-a înregistrat la referendumul naţional din Republica Moldova, organizat cu privire la schimbarea modalităţii de organizare a alegerilor Preşedintelui în data de 5 septembrie 2010. Cea mai recentă dovadă, în acest sens, ţine de faptul că unele partide politice au invocat drept cauză a eşecului referendumului constituţional din 5 septembrie 2010 - practicarea masivă a *votului etnic*, dacă e să analizăm gradul de participare a electoratului în localităţile cu cea mai mare concentraţie de minorităţi, observăm că în UTAG (Autonomia Găgăuză) gradul de participare este sub 9%, în judeţul Taraclia, localitate populată preponderent de bulgari media de participare este deasemenea una foarte mică – sub 9%, municipiul Balţi, deasemenea locuit preponderent de alolingvi (ruşi şi ucraineni) – 19%. Aceste cifre sînt net inferioare decît media de participare pe republică de cca 30%, de altfel şi ea destul de scăzută.

Concluzii şi recomandări.

Studiile asupra procesului electoral a demonstrat că formarea deciziei de vot a alegătorilor, în mare măsură este influenţată de apartenenţa persoanei la unele grupuri sociale mari, în particular la grupurile etnice. În acelaşi timp cu cît minorităţile etnice se integrază mai greu în statul de referinţă cu atît mai mult factorul etnic este mai pronunţat. Ruşii, spre exemplu, se caracterizează printr-un grad şi capacitate destul de redusă de integrare într-un stat străin, în virtutea faptului că ei se consideră o naţiune puternică şi în virtutea mentalităţii lor imperiale.

1. Un rol important în diminuarea determinantelor etnice, considerăm că îl au *organizaţiile socio-culturale*. Totuşi, în pofida rolulul primar pe care ar trebui să îl realizeze (şi anume cel de integrare în societatea moldovenească), acestea dimpotrivă stopează acest proces, prin promovare de idei ce accentuează aspectele defavorizante ale dezintegrării (promovarea ideii de *naţiune dominantă*).

2. Pentru a diminua impactul votului etnic *instituţiile politice* din Republica Moldova (în special *partidele politice*) urmează să scape de retorica *naţionalismului,* supradozată şi utilizată în campaniile electorale. Efectul acestor mesaje de multe ori este unul peiorativ (duce la sentimente agresive şi tensionate în relaţiile interetnice), decît cumulativ (capital politic pentru concurenţii electorali). Putem aduce ca exemplu rezultatele recentelor alegeri din 28 noiembrie 2010, unde mesajul moderat al Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM) a fost răsplatit cu voturile alegătorilor, inclisiv a celor rusolingvi. Aceştia din urmă au reuşit să se detaşeze de influienţa votului etnic. Astfel, a cunoscut o creştere spectaculoasă a încrederii din partea electoratului de la 16,57% la 29,38% din sufragii, pe cînd Partidul Liberal (PL) categorizat ca fiind unul cu un mesaj preponderent panromânist şi-a micşorat numărul de simpatinzanţi/votanţi de la 14,68% la 9,96% (unii dintre ei au migrat la PLDM).

3. Un rol nu mai puțin important în formarea deciziei de vot a alolingvilor o au *mijloacele de informare în masă*. Necunoaşterea limbii de stat este un impediment *a priori* în utilizarea surselor de informare autohtone. De cele mai multe ori minoritățile explorează mass-media (internet, presă, televiziune, radio) de sorginte rusească. Abordarea acestor surse externe a evenimentelor din republică este deseori una părtinitoare, distorsionată şi cu caracter preponderent ideologic pro-estic, pro-rusesc. Scopul primar al lor este unul de dezinformare. Iată de ce minoritățile naționale utilizind mass-media externă ca sursă principală de informare, percep diferit şi din *exterior* realitățile din Republica Moldova.

4. Putem concluziona că opțiunea electorală a populației din Autonomia Găgăuză este una fundamentată categoric în baza criteriului etnic. Nu putem nega dreptul persoanelor de a-şi forma liber preferințele electorale, dar absența votului politic (unul rațional) în favoarea celui etnic (unul emoțional) detaşează segemetul minorităților de la problemele reale existente în societatea moldovenească, stopează cursul european pe care şi-l doresc reprezentanții populației titulare, tergiversează integrarea acestor grupuri etnice în sistemul sociopolitic în care trăiesc.

5. Guvernarea statului la nivel de politici etnice este una ineficientă şi nu le oferă condiții de integrare. Adică, în realitate nu există o concepție etatică privind integrarea minorităților naționale. Totodată, problemele de ordin social-economic au un impact considerabil în tergiversarea formării identității civice, atît la reprezentanții minorităților, cît şi populației titulare (foarte mulți cetățeni ai statului moldovesc dispun de cetățenia unui alt stat). Republica Moldova prin intermediul tuturor instituțiilor publice, social-politice trebuie să tindă spre o statalitate care să le ofere atît minorităților, cît şi populatiei per ansamblu anumite valori şi priorități.

***Bibliografie**:*

1. Bealy F. The Blackwell Dictionary of Political Science, Blackwell Publishers Inc. - Oxford and Masachussets, 1999.
2. Boțan I. Mulți chemați, puțini aleşi... 10 octombrie 2010, http://www.e-democracy.md/print/monitoring/politics/comments/many-called-few-chosen/, consultat la 06.04.2011.
3. Boțan I. Sînt partidele regionale necesare? 6 martie 2008, http://www.alegeri.md/gagauzia2008/comments/20080306, consultat la 30 decembrie 2010.
4. Boțan I. Rezultatele alegerilor din Găgăuzia şi situația post-electorală. 20 ianurie 2011, http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/results-elections-gagauzia-2010/, consultat 26 aprilie 2011.

5. Boțan I. Evoluția pluripartidismului.., www.e-democracy.md/files/evoluția-pluripartidismului_2009.pdf, consultat 10 aprilie 2011.
6. Boțan I. Alegerile din Găgăuzia ca preludiu al alegerilor parlamentare, 31 mai 2002, http://www.alegeri.md/gagauzia2008/comments/200805311, consultat 26 aprilie 2011.
7. Fruntaşu Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812-2002. - Chişinău: Editura Cartier, 2002.
8. Gațmaniuc N. Comportamentul electoral al Găgăuziei în cadrul alegerilor naționale parlamentare din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr. 2 (XXIX), 2005. - Chişinău: USM, 2005.
9. Moşneaga V., Mironova S. Instituționalizarea relațiilor politice dintre puterea centrală a Republicii Moldova şi cea regională a Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia: aspecte social-politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica), nr.3 (XLVI), 2009. – Chisinau: CEP USM, 2009.
10. Protsyk O., Bucătaru I., Volentir A. Competiția partidelor în Moldova. Ideologie, organizare internă, abordarea conflictelor etno-teritoriale. – Chişinău: CEP USM, 2007.
11. Socor V. Ten Reasons Why the Communist Party Won Moldova's Elections Again. // Eurasia Daily Monitor. Vol.6, issue 66, April 7, 2009, www.jamestown.org/single/?no_cache, consultat 09 aprilie 2011.

Prezentat la redactie
la 10 mai 2012

COMPARTIMENTUL
<u>RELAȚII INTERNAȚIONALE</u>

GEOECONOMIA ŞI GEOPOLITICA RESURSELOR ENERGETICE

Vasile ANDRIEŞ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Politice
Doctor in Ştiințe Politice, lector superior

Tudor SPINEI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Politice
Doctor in Ştiințe Politice, conferențiar

Dans la science géographique et politique, il y a de nombreux débats au sujet de la corrélation de la géopolitique avec la geostrategie et géoeconomie. La géoeconomie comme branche scientifique fait apparition dans les années 80 du XXe siècle et l'importance de son rôle théoriques et applicatives croît.

Dans notre pays il y a peu de recherche sur la géoeconomie, cet article vise à expliquer les plus importants domaines de préoccupation et les corréler avec la géopolitique.

Selon E. Luttwak, les menaces militaires et les alliances ont perdu les sens, suite à la pacification du commerce international; maintenant les priorités économiques viennent au premier plan.

Comme le problème central sera examiné les ressources énergétiques. Il s'agit de la corrélation entre les principaux acteurs: les fournisseurs, les consommateurs, intermédiaires, agents publics et privés et leur incidence sur les politiques au niveau national et international.

Esența geoeconomiei şi corelația cu geopolitica

Fernand Braudel a fot unul dintre primii care a încercat să coreleze geografia cu istoria şi economia, realizând succese remarcabile şi conferindu-i geografiei noi dimensiuni prin apropierea de alte ştiințe. Sociologul şi economistul american Immanuel Wallerstein, realizează apropierea economiei de geografie. În opinia autorului, deja în secolul XVI s-a constituit sistemul economic capitalist, incluzând mai multe țări. Sunt identificate trei elemente majore ale sistemului mondial:

- Piața mondială integrată.

• Existența câtorva țări economic dezvoltate, dintre care nici una nu putea controla piața în mod individual. Astfel chiar şi constituirea pieței s-a datorat concurenței mărfurilor de diferită provinență.

• Constituirea unei structuri ierarhice tridimensionale: nucleul – semi-periferia – periferia. Pe de o parte, structura asigura dominația țărilor din „nucleu" în raport cu țările „periferice", pe da altă parte oferea construcției flexibilitate datorită elementului semi-periferic, care amortiza contrapunerea dintre „nucleu" şi „periferie" [1].

În perioada restructurării sistemului economic mondial şi reconfigurării hartei politice a lumii, modificările sunt condiționate de statele „semi-periferice", deoarece unele avansează pe treapta ierarhic superioară, alte degradează. Astfel, în secolul XIX, Marea Britanie reprezenta „nucleul", preluat apoi de Germania, iar în sec.XX este preluat de Statele Unite. În prezent, „nucleul" oscilează între zona pacifico-asiatică şi cea nord-americană.

Desigur, teoria lui Wallerstein, care este în esență o teorie neo-marxista, poate fi şi a fost criticată pentru că pune accentul prea apăsat pe factorul economic în explicația pe care o formulează: istoria lumii a fost mişcată numai (sau în mod special) de motorul economic în ultimii cinci sute de ani şi singurele reacții care contează în descrierea poziției unei țări sau regiuni în sistemul mondial sunt cele comerciale.

În consecință, analiza nu lasă prea mult loc structurilor politice ori culturale ce au fost implicate în procesul de „(semi-) periferializare. Apoi, *centrul*, care s-a aflat întotdeauna undeva în Vest, este mereu singura arie ce are inițiativă. Analiza lui Wallerstein a fost acuzată pe drept cuvânt de „occidentalo-centrism", deoarece nu oferă prea multa îndreptățire inițiativei şi acțiunii locale. Regiunea ca atare este inertă, actorul local nu are nici un rol într-un sistem mondial condus de un centru occidental. (Unul dintre rezultatele teoriei sistemului mondial în anii optzeci şi nouăzeci ai secolului trecut au fost aşa-numitele „studii regionale" – area studies –, în care intelectuali proveniți din diferite regiuni ale lumii au întreprins cercetări asupra regiunii din care veneau, mai mult sau mai puțin în cadrele paradigmei sistemului mondial, adeseori punând-o la încercare, deoarece ei lucrau cu o perspectiva evident *emică* [2, 48].

În lucrarea *Declinul puterii americane: Statele Unite într-o lume Haotică,* Wallerstein se referă la evenimente din 11 septembrie 2011, considerând totuşi că declinul puterii americane a început odată cu războiul din Vietnam şi cu încetarea forței valabilității acordurilor de la Bretton Woods, la începutul anilor '70, când Lyndon Johnson a epuizat rezervele de aur americane ce garantaseră supremația colosului nord-atlantic în lumea de după Yalta.

Atacurile din 11 septembrie au reprezentat atât pentru decidenții americani, cât şi pentru opinia publică, un duş rece după o perioadă de beatitudine datorată unei creşteri economice artificial susținute în timpul anilor '90. Criza

structurală a economiei americane se mulează, în efortul conceptual al lui Wallerstein, peste criza mult mai amplă a sistemului economic mondial.

El preia ideea ciclurilor Kondratiev, descoperite de economistul rus al cărui nume îl poartă. Conform lui Kondratiev, economia parcurge cicluri de câte şaizeci de ani, împărțite în câte două faze: faza A, de creştere şi acumulare şi capital, urmată de o fază B, a declinului şi recesiunii. Pentru Wallerstein perioada celor treizeci de ani glorioşi, 1945-1970, a reprezentat o fază Kondratiev A, pentru a trece într-un moment de tip B, odată cu criza petrolului.

Concluzia este una optimistă, întrucât începutul secolului XXI ar putea să coincidă cu un nou episod de prosperitate generalizată sau măcar cvasi-generalizată, însoțit, crede Wallerstein, de un fenomen deflaționist, asemănător aceluia din secolul XVIII. Ciclurile economice nu alternează în mod perfect din cauza suprasarcinii, urmând ca sistemul capitalist actual să dea naştere unui / unor nou / noi sistem / sisteme socio-economice în următorii 50 de ani [3, 96-117].

Deşi ideile majore expuse în lucrare încă în 2003, au fost într-un mod sau altul profetice, criza din 2007 a fost provocată nu de operațiunile militare, inițiate de americani în Irak sau Afganistan, dar de carențele în funcționarea sistemului financiar-bancar intern. În plus, nimeni nu a luat în calcul posibilele riscuri de declin economic, provocat de factorii naturali, precum cataclismele din Japonia. Conform ultimelor pronosticuri, în viitorul apropiat, China va prelua hegemonia economică în zona pacifico-asiatică, substituind ca putere Japonia, care în rezultatul şocurilor naturale a înregistrat un regres economic. Prin urmare, China în calitate de zonă semi-periferică are toate perspectivele de a avansa spre "nucleu".

Dar să revenim la examinarea geopoliticii în calitate de ştiință. O dată cu sfârşitul războiului rece, capacitățile militare ale statelor dezvoltate au încetat să mai fie un factor de putere pe arena internațională. În perioada contemporană, influența de putere este exercitată într-o manieră atenuată, fiind aproape de aceea ce Joseph Nye a calificat-o ca pe *soft power*. Puterea militară nu mai are semnificația de altădată. Nici indicatorii care au definit-o: numărul bazelor militare, mărimea dotării şi chiar modernitatea sa.

Indicatorul sintetic al puterii în zilele noastre îl reprezintă capacitatea de a răspunde pieței şi de a domina piața. Are loc schimbarea bazelor puterii. PNB pe cap de locuitor este mult mai important decât dotarea militară pe cap de locuitor. Forța de producție a unei țări este baza de calcul a puterii sale. Dacă îşi propune să crească performanța, un stat trebuie să se preocupe prioritar de această baza productivă şi nu de extinderea teritoriului. Distincțiile care se fac astăzi între puterea "hard" şi puterea "soft", adică între puterea care apelează la instrumentele clasice, inclusiv cele ale constrângerii şi forței şi cea care, dimpotrivă seduce, atrage, convinge, influențează pornesc de la schimbările spectaculoase în ceea ce priveşte sursele şi modalitățile de exprimare ale puterii [4, 22].

Deschiderea frontierelor la nivel global şi liberalizarea schimburilor comerciale au favorizat apariția companiilor multinaționale cu strategii planetare. La rândul său, statele s-au angajat să-şi susțină întreprinderile, promovând politica cuceririi piețelor externe şi de preluare a controlului asupra sectoarelor considerate ca strategice. Competiția dintre structurile economico-comerciale este foarte dură, fiind într-adevăr o manifestare a geostrategiei, deoarece presupune ca finalitate eliminarea adversarului dintr-un spațiu geo-economic (ne referim la dispariția unor întreprinderi gigantice din asemenea sectoare precum cel aeronautic, construcția automobilelor, electronic şi energetic). Relevantă în acest sens este şi competiția statelor în Organizația Mondială a Comerțului (OMC).

Unul dintre fondatorii ***geoeconomiei*** şi cel care a introdus termenul propriu-zis, este Edward Luttwak, care la începutul anilor '90 vorbea despre formarea unei noi ordini internaționale, în care arma economică va substitui arma militară în calitate de instrument utilizat de state în vederea afirmării lor pe scena internațională. Conform aprecierilor autorului *amenințările militare şi alianțele şi-au pierdut semnificația, o dată cu pacificarea schimburilor internaționale; de acum încoace prioritățile economice vin în prim plan. În viitor urmărirea consecințelor economice va modela politica comercială şi cea internațională, determinând raportul de putere. Şi dacă va exista cu adevărat o amenințare la unitatea şi coeziunea internă a națiunilor, aceasta va fi de natură economică sau geoeconomică* [5, 40].

Obiectivele geoeconomiei nu mai sunt cucerirea teritoriilor sau influența diplomatică, este vorba de: *„maximizarea ocupării forței de muncă de înaltă calificare în ramurile industriale high-tech cu un randament înalt”* [5,42]. Dacă în geostrategia militară, arma predominantă de ofensivă este artileria, în geoeconomie această armă este cercetarea-dezvoltarea. Dacă în geostrategie controlul spațiului este asigurat prin plasarea bazelor militare, în geoeconomie – prin cucerirea piețelor.

Abordarea dezvoltată de Edward Luttwak marchează, în mod incontestabil, o nouă reflecție asupra arhitecturii internaționale şi a jocului principalilor actori. Totodată ea poate fi supusă criticii, în special din cauza unghiului de vedere îngust.

În primul rând, este vorba de câmpul de aplicare a geoeconomiei, care include doar țările industrializate (America, Europa de Vest, Japonia), ce au depăşit contradicțiile politico-militare, redimensionând scena de confruntare [6, 133]. Însă sunt excluşi alți actori la fel de activi şi potențiali, precum țările industrializate din America Latină şi „dragonii asiatici”.

În al doilea rând, este vorba de locul şi rolul statului în formularea politicilor geoeconomice. Evident că statului îi revine locul central în orice strategie geoeconomică, deoarece el determină dispozitivele şi posturile geoeconomice, identificând amenințările şi elaborând strategiile defensive şi ofensive. Totoda-

tă, statul, reieşind din funcţiile sale esenţiale este obligat să acorde susţinere fie cetăţenilor săi, fie întreprinderilor sale, indiferent de forma de proprietate. Astfel, urmărind această logică, nu este cert faptul că angajându-se în cursa de promovare a intereselor unei sau altei companii, statul va obţine beneficii generalnaţionale sau doar va contribui la prosperarea unei întreprinderi în detrimentul său geopolitic.

În al treilea rând, este vorba de dimensiunea praxiologică şi care presupune motivarea funcţionarilor de stat în vederea promovării intereselor unei sau altei companii, ceea ce nu exclude interesul financiar personal. Din alt considerent, mai general, clasa politică poate fi îngrijorată de posibilitatea pierderii suveranităţii naţionale prin angajarea propriilor companii multinaţionale în nişte proiecte globale, capabile să producă efecte negative asupra sistemului economic şi social naţional.

În opinia noastră, cea de a patra critică ar reieşi din considerentul că geoeconomia nu poate substitui totalmente geostrategia în varianta sa militară. Politica de putere, care presupune exercitarea influenţei şi controlului spaţiilor doar prin dominaţia economică, ni se pare ruptă de realitate. În calitate de argument invocăm prezenţa bazelor militare americane în mai multe zone geografice strategice. Nu poate fi ignorată nici politica de extindere a NATO, în special în Europa de Est şi intenţia plasării scuturilor americane anti-rachetă. Până în prezent, dezvoltarea noilor tehnologii militare reprezintă una din preocupările ştiinţifice ale statelor.

În linii generale, geoeconomia poate fi definită ca analiza strategiilor de ordin economic, în special comercial, realizată de stat în cadrul politicilor sale, axate pe protejarea economiei naţionale, prin intermediul dezvoltării unor tehnologii-cheie şi / sau extinderea pieţelor internaţionale prin promovarea producţiei sau comercializării unei game de produse (private sau de stat), considerate sensibile pentru potenţialul său economic şi social.

P.Savona şi C.Jean consideră că poziţionarea statelor în situaţie de defensivă economică este o politică eronată şi poate provoca efecte dezastruoase. Pentru asigurarea victoriei este necesară nu o tactică de austeritate dar una de deschidere economică inteligentă. În noile condiţii, statele nu trebuie să protejeze sectoarele slabe, dar să le susţină şi dezvolte pe cele puternice. Unul din factorii ce pot conduce la învingerea statelor în competiţia geoeconomică este păstrarea modelului statului social (Welfare State). Analizând coraportul diverselor forme de guvernare, cercetătorii italieni ajung la concluzia că societăţile parlamentare sunt mai vulnerabile decât cele prezidenţiale, executivul cărora este mai stabil şi tehnocrat, fiind capabil să promoveze nişte operaţiuni geostrategice excluzând influenţa factorilor politici naţionali [7].

Prin urmare, pentru dezvoltarea capacităţii geoeconomice, statul trebuie să-şi organizeze dispozitivul geoeconomic, care regrupează ansamblul instrume-

ntelor aflate la dispoziția statului şi întreprinderilor: formarea, cercetarea şi dezvoltarea, strategia comercială, mijloacele diplomatice, strategia audi-vizuală, inteligența economică. Unul dintre cele mai importante elemente din dispozitivul geoeconomic este inteligența economică, interpretată ca ansamblul acțiunilor de cercetare, de prezentare şi difuzare a informației utile actorilor economici [8, 27].

Deşi geoconomia analizează raporturile putere – spațiu, acest spațiu nu este unul virtual, dar delimitat de frontiere fizice şi politice, proprii geopoliticii. Aceste raționamente ne determină să realizăm o comparație între geoeconomie şi geopolitică.

Ca şi geopolitica, geoeconomia ne oferă o analiză a interpretării raporturilor de forță în plan internațional. Prima deosebire porneşte de la faptul că geoeconomia este a priori o strategie a satelor şi marilor întreprinderi la nivel mondial. Geopolitica însă porneşte de la ideea că nu doar statele sau întreprinderile participă la strategiile de cucerire a teritoriilor, dar şi grupurile umane, fondate pe nişte reprezentări istorice. O altă distincție importantă reiese din scopul final al ambelor discipline. Astfel, geoeconomia nu pretinde să cucerească teritoriile, ci doar să obțină supremația tehnologică şi comercială [9].

Mai mulți specialişti îşi pun întrebarea dacă geoeconomia ar putea substitui în secolul XXI geopolitica. Majoritatea consideră că acest lucru este imposibil, deoarece până în prezent există focare de conflicte în Africa, Caucaz, Asia Centrală, alimentate de revendicări teritoriale, din care cauză geopolitica îşi va păstra încă mult timp pozițiile şi actualitatea.

Resursele energetice – condiție a dominației sau supraviețuirii în lumea contemporană

Conform analizelor prezentate de experții concernului *Exxon Mobil*, consumul energetic global va înregistra o creştere cu 30 % în anul 2030 în raport cu 2005. Una din principalele cauze ar fi creşterea demografică a populației şi saltul economic realizat de țările în curs de dezvoltare, în special de China. Conform estimărilor, utilizarea gazelor naturale va spori de trei ori în raport cu petrolul şi cărbunele [10].

Totodată, conform datelor statistice ale anului 2010, prezentate de *Statistical Review of World Energy*, consumul global de petrol a scăzut cu 1,7%, fiind înregistrat cel mai mare declin după 1982, iar consumul de gaze naturale a scăzut cu 2,1% [11]. Deşi, conform informației prezentate de OPEC pentru 2010, datele diferă, menționându-se creşterea consumului de petrol cu 2,18% în raport cu 2009 [12].

În anul 2008, consumul gazelor naturale per glob a constituit 2 599 000.000 milioane metri cubi. Deşi se preconizează creşterea consumului în regiunile pacificului şi Asiei Centrale, constatăm că actualmente ponderea (circa 60%) îi re-

vine SUA, Uniunii Europene şi Federaţiei Ruse. În plus, nu a suportat modificări nici harta surselor gazelor naturale. Prin urmare, una dintre cele mai importante probleme geoeconomice ar fi:

- Accesul la resursele energetice pentru ţările consumatoare.
- Accesul la pieţele de desfacere pentru ţările producătoare.

În urma substituirii cărbunelui de către gazele naturale, Europa a început a fi dependentă în aspect energetic de sursele de livrare care vizau atât agenţii economici, cât şi persoanele fizice. Deoarece primele structuri Comunitare abilitate (CECO şi EUROATOM) erau departe de a reprezenta interesele comune în raport cu factorul extern, fiecare stat (din Europa de Vest) prefera să-şi asigure propria securitate energetică, dealtfel linie urmărită şi în prezent. Prin urmare, mai multe societăţi au acceptat să fie conectate la sistemul sovietic de aprovizionare cu petrol *„Drujba*". El a fost destinat iniţial ţărilor lagărului socialist, după care a fost extins şi asupra celor capitaliste, în rezultatul căruia URSS obţinea resurse valutare.

Totodată, gazoductele sovietice nu reprezentau sursa exclusivă de aprovizionare cu gaze a Europei, deşi aveau o pondere importantă, în special în lagărul socialist. Însă includerea ŢECE în lagărul socialist a constituit o sfidare pentru mai multe perioade, manifestându-se prin diverse forme – de la opunerea disidenţilor, până la liberalizarea economiilor şi obţinerea independenţei politice. Aceasta nu a semnificat însă şi obţinerea independeţei economice totale faţă de Rusia, în pofida integrării majorităţii ŢECE în Uniunea Europeană.

Deşi gazele naturale au substituit cărbunele în anii '70 ai secolului trecut, în calitate de produs fosil, marea majoritate a fost consumată pentru producerea energiei electrice. Din acest considerent, majoritatea specialiştilor afirmă faptul că dacă gazelor naturale li se poate găsi o alternativă prin intermediul surselor regenerabile (energia nucleară, solară, eoliană, hidro, sau bio), petrolul va rămâne încă mult timp pe poziţii, inclusiv şi datorită capacităţilor sale chimice, oferind o gamă largă de produse.

Geopoliticienii ruşi au sensibilizat afirmaţia lui Mackinder: *„Cel care controlează Europa de Est, controlează **Heartland-ul**, cel care controlează Heartlandul exercită controlul asupra întregii **insule**, cel care controlează insula mondială – controlează întreaga lume"* [13, 150].

G.O'Tuathail redefineşte conceptele post-moderniste geopolitice, susţinând afirmaţia că factorii centrali în reconfigurarea spaţiului geopolitic sunt reprezentaţi de dominaţia resurselor energetice. Ei influenţează atât statele consumatoare, cât şi cele care livrează şi cele care tranzitează, determinându-le politica externă.

Întru corelarea conceptului de geopolitică cu cel de politică energetică este introdus termenul *„**petropolitica**"*. Thomas Friedman deduce una din primele legi ale ***petropoliticii*** *„Cu cât sunt mai mari preţurile mondiale la petrol, cu atât*

mai mult în țările exportatoare este lezată democrația, drepturile omului şi libertatea mass-mediei. Şi dimpotrivă, odată cu scăderea prețurilor, aceste regimuri încep a se conforma cu principiile democrației şi opoziției politice, apelând la investițiile externe” [14, 37].

În calitate de carburant principal al secolului XIX a fost cărbunele, constituind circa 90% din volumul total al resurselor energetice. În a doua jumătate a secolului XIX, industria piscicolă nu mai putea asigura necesitățile crescânde de untură de balenă, folosită în calitate de sursă de iluminare, determinând căutarea unor variante alternative. În 1853 se reuşeşte a distila petrolul, permițând apariția lămpii de petrol. Primul puț de petrol este forat de Edwin Drake în 1859 în Pennsylvania, lansând „goana după petrol”. În Europa, primele extrageri comerciale sunt lansate la finele secolului XIX, în calitate de centru petrolier devenind oraşul Baku şi care asigura circa 50% din consumul mondial [15].

Către anul 1900, extragerea şi utilizarea acestui produs capătă proporții industriale. Intrarea marilor puteri în primul război mondial a produs efecte asupra sistemelor economice naționale în general şi ramurii petroliere în particular. Acest produs începe a căpăta importanță strategică, fiind necesar pentru aviația militară, maşinile blindate şi transportarea ostaşilor. Dincolo de nimicirea inamicului şi ocuparea teritoriului, operațiunile militare vizează pentru prima dată obținerea controlului asupra câmpurilor petroliere. Astfel, Marea Britanie încearcă să stăpânească Azerbaidjanul, iar Germania poartă negocieri cu Mexicul în vederea invadării Texasului. Conform unor surse, acest argument a şi fost utilizat de Londra pentru a implica Washingtonul în război de partea Antantei [16].

Prin urmare, datorită industriei militare, iar ulterior şi a celei civile, în perioada interbelică petrolul începe a intra pe piața resurselor energetice, principala țară în extragere, prelucrare şi furnizare fiind SUA. Noul produs a contribuit la creşterea economică a Statelor Unite, fiind exportat în mai multe țări, inclusiv Japonia.

În preajma celui de-al doilea război mondial, o dată cu mecanizarea tehnicii militare (transport, tancuri, flota maritimă şi aeriană), petrolul în calitate de carburant devine un produs strategic, determinând prioritățile de bază ale alianțelor şi acțiunilor militare. Astfel, puterile lipsite de resurse încep a se orienta spre zonele cheie: Germania spre România şi Caucaz, iar Japonia spre Indonezia. SUA şi URSS îşi asigurau necesitățile în baza propriilor zăcăminte, iar Franța şi Marea Britanie datorită coloniilor.

În anii ’50, ca urmare a progresului industrial, petrolul nu mai este considerat doar carburant, dar devine un produs indispensabil al economiei naționale, iar utilizarea sa este aplicată şi în industria chimică. Totodată, aceasta este şi perioada luptei anticoloniale şi decolonizării, devenind o problemă majoră pentru metropole în sensul asigurării necesităților primordiale. Prin urmare, vechile colonii sau noile state, majoritatea arabe şi musulmane, încep a impune proriile

condiții, negociind cu „vechii patronii" şi potențialii aliați. Se formează noul concept de „heart oil", prefigurându-se mecanismul „stat furnizor" – „stat consumator".

Negocierile sunt purtate atât la nivel de companii petroliere private sau semi-private, cât şi la nivel politico-diplomatic. Din acest moment, influența asupra țărilor sau spațiilor petroliere devine domeniul de preocupare a geopoliticii, incluzând diverse metode de acționare (de la convingere, cointeresare, amenințare, constrângere, asasinare, incursiune armată şi chiar război).

Din alt considerent, statele furnizoare la fel conştientizează capacitatea imensă a acestui resurs primordial, utilizându-l în calitate de armă de presiune. Astfel, în 1973 se produce primul şoc petrolier, ca urmare a războiului din Kippur (dintre Izrael pe de o parte, Egiptul şi Siria, pe de altă parte). Țările arabe, membre ale OPEC au declarat introducerea embargo-ului vis-a-vis de statele care au susținut Izraelul, micşorând enorm de mult extragerea şi exportul. Ca rezultat, prețurile pe piața mondială au crescut masiv, provocând crize economice. Este de menționat, că la rândul său, țările exporatoare au înregistrat la fel pierderi, dar pe motiv că reprezentau nişte regimuri autoritare, fie în forma monarhiilor absolute, fie în forma dictaturilor, nu au fost nevoite să-şi justifice acțiunile în fața societății. Unica putere care a avut de câştigat în urma acestui conflict a fost URSS, înregistrând o creştere economică.

Cea de-a doua criză s-a produs în 1979, ca urmare a revoluției iraniene şi războiului dintre Irac şi Iran. Teheranul, în calitate de ex-aliat al Washingtonului a sistat exportul. În rezultat, prețul la petrol s-a majorat de 2,7 ori, atingând cifra record de 92,5 dolari americani pentru baril. În mai multe țări industrializate, ***stocurile de petrol ca rezervă strategică*** s-au diminuat, atingând limita critică.

Pentru prima dată, problema rezervelor petroliere a fost abordată de Winston Churchill, în contextul asigurării flotei britanice cu suficient combustibil pentru a naviga în toate circumstanțele. În Franța, în 1917, George Climenceau, recomanda operatorilor petrolieri de a menține în permanență stocurile minime. În 1968, cele şase state membre ale Comunității Europene au adoptat decizia de a menține rezervele minime de petrol (brut sau prelucrat), care ar asigura cerințele interne timp de 90 de zile.

Ca urmare a primului şoc petrolier, în 1974 țările importatoare au fondat Asociația Internațională de Energie (AIE), având drept obiectiv garantarea securității de aprovizionare şi indpendența energetică a membrilor săi. La fel s-a adoptat decizia de a menține stocurile minime în proporție de 90 de zile de import de la anul precedent şi care pot fi utilizate doar în cazul când resursele reale vor scădea sub 7% [17, 74-75].

Astfel, rezervele petroliere pot fi grupate în trei categorii:

- Private, care includ acorduri dintre stat cu operatorii privați şi aceştia se obligă în condițiile cuvenite să livreze structurilor statale cantitățile necesare, sistemul fiind practicat în Marea Britanie şi Belgia.
- Statale: procurarea produselor, la fel ca şi depozitarea sunt finanțate din bugetul de stat, care exercită controlul absolut asupra nivelului, localizării şi distribuției stocurlior. Este eminamente modelul american de *Strategic Petroleum Reserve* (SPR), creat în 1975 prin *Energy Policy and Conservation Act* şi aflat sub controlul preşedintelui SUA. Acest tip de sistem mai este practicat în Germania şi Japonia.
- Agențiale: este constituită o agenție, abilitată cu coordonarea activității operatorilor petrolieri, practicată în Franța şi Spania.

<u>Problemele țărilor consumatoare</u>. Chiar dacă statele dependente de resursele petroliere şi-au conştientizat intresele comune, ele nu au reuşit să se consolideze într-un front unic, capabil să le promoveze şi asigure necesitățile. Prin urmare, dependența energetică conduce la dependență geopolitică, în special din considerentul că petrolul, în calitate de produs strategic, înregistrează două criterii esențiale:

- Asigură dezvoltarea economiei naționale în majoritatea structurilor industriale şi de transport.
- Implică un consum continuu, iar întreruperea livrărilor la fel ca şi insuficiența lor perturbează sistemul economic, având consecințe şi asupra celui social-politic.

<u>Dependența producătorilor de consumatori</u> este determinată de mai mulți factori: economici, politici, militari, etc.

În primul rând, monarhiile petroliere din zona Golfului au investit activele în economiile occidentale. În anul 2000, volumul total al activelor era estimat la 800 miliarde USD. Randamentul lor depinde de creşterea economică a țărilor occidentale şi respectiv, poate produce consecințe indirecte asupra țărilor furnizoare. În plus, furnizorii sunt dependenți şi de tehnologiile occidentale. Spre exemplu, Uniunea Europeană constituie principalul partener comercial al țărilor din Golf, revenindu-i 38% din importul Arabiei Saudite, 37,9% al Koweit-ului, 31,2% al Emiratelor Arabe Unite [17, 90].

Un alt tip de dependență este cea militară. Țările producătoare depind de principalele puteri militare atât din aspectul securității externe, cât şi a celei interne. Ele sunt unii dintre cei mai mari importatori de armament şi tehnologii militare, deservite de specialiştii occidentali. În mai multe state există baze militare americane, cu un contingent total de 200000 de persoane.

Şi în final, consumatorii sunt cei cărora le revine rolul decisiv în determinarea nivelului producerii. Astfel, creşterea prețurilor conduce la micşorarea volumului importurilor de către consumatori, obligându-i să caute surse energetice alternative.

Revenind la vechea polemică privind relevanța şi corelația geopoliticii cu geoeconomia şi geostrategia, este necesar de scos în evidență încă un factor important, menționat în cadrul capitolului şi care va fi remarcat pe parcursul lucrării: participarea operatorilor privați în calitate de companii multinaționale.

Acest tip de „actori”, de cele mai dese ori distanțați de publicul larg, dar apropiați de clasele politice şi structurile statale, motivând prin promovarea interesului național şi apelând la secretul comercial, operează cu sume enorme de bani în calitate de monopoluri gigantice din sfera petrolieră şi gaziferă. În foarte multe cazuri, anume companiile multinaționale au provocat situații conflictuale, implicând în diferende guvernele naționale. Aceste concerne multifuncționale, care realizează activitatea de extragere, prelucrare multidimensională, distribuție şi comercializare a petrolului şi produselor petroliere, beneficiind de susținerea politico-diplomatică a propriilor guverne, dețin drepturi exclusive asupra explorării unor zăcăminte gigantice.

Practic, în foarte multe situații, rezervele naturale nu le mai aparțineau statelor furnizoare, dar companiilor străine sau naționale, care au investit în investigarea şi explorarea lor şi gestionau în mod condiționat sau necondiționat utilizarea rezervelor. Dincolo de drepturile exclusive de extragere, rolul lor era important în economiile țărilor „gazdă” prin controlarea unor segmente energetice majore, iar volumul operațiunilor, depăşea uneori bugetele naționale.

Astfel, în anul 2005, beneficiile celor cinci companii majore au fost următoarele:

- ***Total*** – 12 miliarde euro;
- ***Shell*** – 26 miliarde USD;
- ***Chevron*** – 14 miliarde USD;
- ***BP*** – 31,9 miliarde USD;
- ***Exxon Mobil*** – 36 miliarde USD.

Luate în ansamblu, veniturile acestor companii depăşesc produsul intern brut al celor mai sărace 61 de țări de pe glob [18, 40].

În rezultatul luptelor anticoloniale, noile guverne independente recurg la naționalizarea sectorului petrolier, schimbând balanța de forțe în detrimentul multinaționalilor. Statele încep a interveni activ în controlarea volumele de extragere şi a prețurilor de vânzare. În Rusia şi Venezuela, accesul companiilor internaționale pe piața petrolieră este practic interzis, fiind favorizate cele naționale, aparținând statului. De fapt, companiile publice predomină asupra celor private:

Tabelul 1. Clasamentul celor 25 de companii la nivel mondial pentru anul 2005

Compania	*Numule complet*	*Țara*	*Statutul*
1. Saudi Aramco	Saudi Arabian Oil Co	Arabia Saoudită	Publică

2. Exxon Mobil	Exxon Mobil	Statele Unite	Privată
3. PDV	Petroleos de Venezuela	Venezuela	Publică
4. NIOC	National Iranian Oil Co.	Iran	Publică
5. BP	British Petroleum	Regatul Unit	Privată
6. Shell	Royal Dutch Shell	Regatul Unit / Regatul Olandei	Privată
7. Total	Total	Franța	Privată
8. Chevron	Chevron	Statele Unite	Privată
9. Pemex	Petroleos Mexicanos	Mexic	Publică
10. PetroChina	PetroChina Co.	China	Publică (90%)
11. ConocoPhillips	ConocoPhillips	Statele-Unite	Privată
12. Sonatrach	Entreprise nationale Sonatrach	Algeria	Publică
13. KPC	Kuwait Petroleum Corp.	Kuwaït	Publică
14. Petrobras	Petroleos Brasileiro	Brazilia	Publică (32,2%)
15. Pertamina	Perusahaan Pertambangan Minyak Dan Gas Bumi Negra	Indonezia	Publică
16. Adnoc	Abu Dhabi National Oil Co.	Emiratele Arabe Unite	Publică
17. Eni	Ente Nazionale Idrocarburi	Italia	Publică (30,4%)
18. Petronas	Petroliam Nasional	Malaiesia	Publică
19. Lukoil	Lukoil	Rusia	Privată
20. Repsol YPF	Repsol YPF	Spania	Privată
21. NNPC	Nigerian National Petroleum Corp.	Nigeria	Publică
22. INOC	Iraq national Oil Co.	Irak	Publică
23. EGPC	Egyptian General Petroleum Corp.	Egypt	Publică
24. Gazprom	Gazprom	Rusia	Publică (51%)
25. Libya NOC	National Oil Co.	Libya	Publică

Source: The Energy Intelligence Top 100: Ranking the World's Oil Companies - édition 2006.

Există în general trei tipuri de contracte care reglementează raporturile între ţările gazdă şi companiile petroliere:

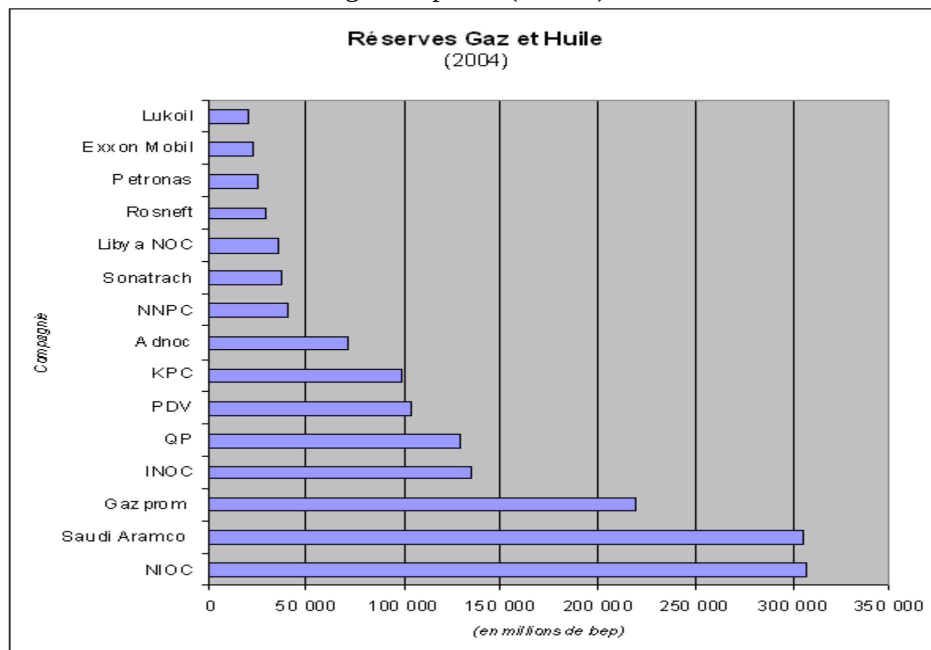
• Contract de concesiune la preţ fix. Compania investeşte în exploatarea câmpului petrolier şi utilaj, fiind stabilit din start preţul la care urmează a fi livrat petrolul ţării gazdă, indiferent de oscilarea preţurilor pe piaţa mondială. Este un contract rigid şi nu motivează investirea în explorarea altor surse.

• Al doilea tip de contract se bazează pe mecanismul taxării companiei internaţionale de către ţara gazdă. Resursele naturale sunt proprietatea statului, iar operatorul achită un anumit procent din comercializarea fiecărui baril. Mecanismul este convenabil ambelor părţi, în special în condiţiile creşterii preţurilor pe piaţă.

• Al treilea tip – contract de partajare a producţiei. Produsul brut este proprietatea ţării gazdă, pentru care operează compania petrolieră. Statul îi achită operatorului cheltuielile de extragere, ţinând cont şi de suma investiţiilor, oferindu-i şi un anumit procent din comercializare.

Prin urmare, companiile multinaţionale nu mai sunt nişte puteri absolute, fiind chiar foarte vulnerabile, inclusiv şi din cauza rezervelor deţinute. Schema de mai jos ilustrează extrem de convingător avantajele companiilor naţionale în raport cu cele internaţionale în sensul potenţialului deţinut.

Schema 1. Rezerve de gaze si petrol (a.2004)

De fapt, există mai multe tipuri de companii naţionale, în funcţie de statutul oferit de stat.

Prima categorie o reprezintă „*societăţile naţionale, totalmente dependente de autorităţile guvernamentale şi supuse statului*”. Aceste societăţi aproape că nu dispun de autonomie, iar venitul obţinut din activitatea lor este încasat direct în bugetul de stat. Este vorba de Saudi Aramco în Arabia Saudită, PDVSA în Venezuela sau de National Iranian Oil Corporation (NIOC) în Iran. Spre exemplu, compania Petroleos Mexicanos (Pemex), care la fel intră în această categorie, nu dispune de independenţă operaţională şi asigură completarea bugetului federal cu 33-37% [18, 59].

Cea de-a doua categorie include companiile naţionale “*mai deschise şi cu o vocaţie internaţională mai afirmată*”. Au ca obiectiv asigurarea aprovizionării propriilor ţări, investind peste hotare. Este vorba în special de concernele chineze, precum SINOPEC (Societatea generală de industrie petrochimică din China), China National Petroleum Corporation (CNPC) şi China National Offshore Oil Corporation (CNOOC). Statul decide componenţa consiliului de administrare şi procesul de votare.

Cea de-a treia categorie o constituie companiile naţionale, care după caracterul activităţii lor se aseamănă cu societăţile internaţionale private. Ele dispun de o largă autonomie financiară şi decizională, iar statele nu se implică activ în strategiile de activitate şi dezvoltare. Ca exemplu serveşte compania norvegiană Statoil şi cea braziliană Petrobras.

Modelul practicat în Rusia este cel mai neînţeles, pe de o parte există concerne publice, precum Gazprom unde statului îi revin 51% din acţiuni, pe de altă parte companii private – Lukoil.

Bibliografia

1. Wallerstein I. The Modern World System I. - New York: Academic Press, 1974.
2. Dungaciu S. Avatarurile teoriei globalizării în Balcani. Utilizări posibile şi / sau eficiente ale instrumentelor de analiză. // Geopolitica, Nr.1 (1) / 2002, an I.
3. Wallerstein I. Declinul puterii americane: Statele Unite într-o lume Haotică. – Bucureşti, Incitatus, 2005.
4. Dobrescu P. Geopolitica. - Bucureşti, 2001.
5. Luttwak E. The Endangered American Dream. - Simon & Schuster, 1993.
6. Cohen E. La tentation hexagonale. La souveraineté à l’épreuve de la mondialisation. - Paris. Fayard, 1996
7. Savona P., Jean C. Geoeconomia. Il dominio dello spazia economic’ (Geoeconomics. The Dominion of Economic Space), 2004. http://eng.pubs.msps.ru/cgi-bin/print.pl?id-23

8. Csurgai G. Géopolitique, géoéconomie et intelligence économique. // GEO-FOCUS, Anné I – 2002 – Volume 1.
9. Lorot P. La géoeconomie, nouvelle grammaire des rivalités internationales. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/FD001147.pdf
10. Natural Gas To Power Growing Energy Demands - Exxon Mobil, http://online.wsj.com/article/BT-CO-20110127-713526.html
11. http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622
12. http://stockinfocus.ru/2011/03/11/opek-potreblenie-nefti-v-mire-po-itogam-2010g-uvelichilos-na-218
13. Mackinder J.H. „Perspective”, Democratic Ideals and Reality. - New York, 1962.
14. Friedman T.L. The first law of Petropolitics. // Foreign Policy. April 25. 2006
15. http://www.wintershall.com/1259.html?&L=2
16. http://www.tpepetrole.sitew.com/Partie_1_L_omnipresence_du_petrole_dans_le_monde.C.htm#Partie_1_L_omnipresence_du_petrole_dans_le_monde.
17. De Lestrange C., Paillard Ch.-A., Zelenko P. Géopolitique du pétrol. - Paris. Editions TECHNIP, 2005.
18. Assamblée Nationale Française. Rapport d’information sur „Energie et géo-politique”. Commission des Affaires Etranègres. - Paris, 26 novembre 2006.

Prezentat la redactie
la 2 mai 2012

THEORETICAL-CONCEPTUAL APPROACHES OF THE „FOREIGN POLICY" PHENOMENON

Svetlana CEBOTARI
Republic of Moldova, Chisinau, State University of Moldova, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department of International Relations
Ph.D., Associate Professor

Carolina BUDURINA-GOREACII
Republic of Moldova, Chisinau, State University of Moldova, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department of Applied Foreign Languages
MA in political science, lecturer

Till today, researches in the field didn't allow the identification of a common accepted theory of foreign policy, with its own object study, research methods and categorical apparatus. In literature of specialty several theories were crystallized. Depending on author, the notion of foreign policy acquires a different meaning or a specific color. According to traditionalist current, the representatives of foreign policy of the state act as a whole, being determined by their history, because it couldn't be quantified". Thus, for representatives of political realism current (H.Morgenthau, R.Aron, J.Kennan, P.Osgud, A.Wallferce) the foreign policy of the state is the centerpiece of the international system. Although it failed to draw attention to the complex and ambivalent nature of foreign policy, they show its connections with domestic policy and international life, with psychology and organization theory, with the economic and social structure, etc. This approach has provided political realism critics - followers of modernist theories - a certain ground of foreign policy research activities of states, focusing on some methods specific to sociology, psychology, economics, mathematics, anthropology, computer, etc.

In these approaches, it should be noted methods used by systemic theories: modeling approach, situational approach and functional-structural analysis, game theory, etc. They have offered followers a systemic approach (D.Singer, Q.Wright, K.Deutsch, T.Shelling etc.) the opportunity to check their own assumptions in forecasting foreign policy domain, based on empirical researches, deductive considerations, internal-external correlations, and to perform a systematization of factors influencing on international guidelines of governments to form appropriate databases and to investigate processes of foreign policy decision making.

Application of systems theory meant a step forward both in theory, and also in methodology of studying international relations as a consequence of refuses to country "centripetal" approaches in international relations, designed as a "sum" of the external policies. Another merit of the followers of this theory is to extend the number of players in the international system by including (with states) international organizations, political parties, religious movements and transnational economic organizations. In the 60s of the twentieth century, in the U.S. there appeared more works in the field. According to D.Singer, foreign policy can be investigated from two perspectives: 1) internal influences, that take place within state borders and 2) the external influences, beyond its borders [1, 45].

The cyber theory of communications also knew a great development, represented by K.Deutsch. Explaining the cybernetic approach to foreign policy, K.Deutsch resembled it as a game of billiard. His theory is criticized by French researchers of international relations, P.-F.Gonidec and R.Charvin, who note that, unlike physics, in international life the obstacles encountered by subjects can be caused not only by direct influences (predictable), but also by influences (interest) hidden.

Directions and levels of analysis of modernist theory were diversified as well as research scientific principles democratized. It became increasingly obvious to separate them according to two criteria: methodological and theoretical one. However, operation with theoretical categories that can be verified empirically led to developing some researches, characterized by reductionism, and fragmented objects of study and denial de facto of specific foreign policy and of international relations.

Of the 30 theories developed within the current modernist theories (behaviorist) in the 60s of the twentieth century, it deserves to be mentioned: the theory of international conflicts, integrationist theory and theory of foreign policy decision-making (or theory of foreign policy). Thus, the research of decision-making process in foreign policy is examined both in terms of methodology and as a principle of foreign policy analysis, as well as at the level of theoretical level building, with its own subject of study. This is one of the main reasons that the issue of foreign policy-making continues to make the subject of study of numerous particular theories, in the lack of a comprehensive meta-theories.

Following the spread of behavioral theory and the theory of "rational decision" (based on the theory "game"), in the '70s in the U.S. it was spread the concept "bureaucratic decision-making process of foreign policy". Representatives of this view consider that the actions of foreign policy are represented as a result of interaction of different state structures and compromise of interests. Recalling the role that the bureaucracy has in the process, advocates of this concept chose as the object of analysis the decision-making process, absolutized its importance.

A more complex model of decision making process in the field of foreign policy has been developed by British scholar J.Burton. As a proponent of structuralism-functional current to analyze the foreign policy, he introduces the scheme "stimulus-response". This model is based on the so-called "change factors" (primary and secondary) acting outside state borders. In his opinion, the primary vectors (factors) would be represented by geography, geology, biosphere, and the secondary ones appear as a result of social interaction (of social groups). Also, the analysis of making foreign policy decisions the "theory of fires" has a growing applicability, based on some simulator methods, and the "theory of null and nonzero-sum game".

With reference to research done in the last decades of the XX-th century in foreign policy domain, scholars admit the failure of international relations theory in creating a meta-theory.

Nevertheless, J.Rosenau proposes a "proto-theory" of foreign policy, in which factors influence its form on a global system. Thus, Rosenau proposes five variables linking foreign policy relations of the state with the international relations system, as follows:

1. elite (personality) policy;
2. role of elite in developing foreign policy;
3. governmental factors that influence political behavior externally;
4. social factors, including economic, cultural, ethical, etc. development etc. influencing internal and external actions;
5. relations between states and international factors influencing on foreign policy (geographical factor, the size of the state, ideology, etc.) [2, 37-38].

J.Rosenau separated factors influencing on foreign policy: external (related to international system) and internal (government, society, political elite). Although Rosenau's "proto-theory" doesn't represent a paradigm that would explain the foreign policy of states, its conception brings new elements in theory of foreign policy due to internal-external systemic interconnections that he identifies.

Ph.Braillard and M.-R.Djalili proposes a more complete conception in determining internal and external factors that contribute to forming foreign policy, under four approaches to decision making process. The internal factors are mentioned: physical (geographical situation of the state, its natural resources and demographic situation), structural factors (political institutions, economic organizations, resources, etc.), and the cultural and human factors (culture, ideology, collective mentality, personality). Through the external factors there can be included: the international system, the actions of other states and common resources.

The concept of "foreign policy" should be seen in broader conceptualization, in order to examine its internal sources, tools and models to achieve, beca-

use the set of these components may be changed over time and substantially to influence on the character of state activity. Internal sources can be interpreted as idea-political, socio-economic, institutional and bureaucratic sets. The idea-political set of sources mean the "world picture" and its place within the state, embodied in social consciousness, in accepting political elites, state leaders, where there are formed the main ideas of promoting foreign policy. Social-bureaucratic sources refer to aggregation economic and materials interests of individuals and social groups. The latter set of external sources of power requires a determined system of power, different for states in particular, and for policy making apparatus.

The set of instruments to achieve foreign policy by the state can be quite large. From one end of the spectrum cups use of force is directed to ensure state interests, including methods of violence, namely the use of armed force. On the other hand, at the other extremity there is diplomacy, understood as a complex of tools and non-violent methods to ensure state interests. According to P.Ţâgankov, there are two ways in which states can achieve their foreign policy: military strategy and diplomacy. The two complement each other and make up the foreign policy of the state. Other traditional forms of realization of foreign policy are: initiation, reduction or breakdown relations, the opening of state representations of state in international and regional organizations or participation as a membership therein, achieving and maintaining at different levels of contacts with representatives of other states, parties and movements which the state doesn't have relationship, but is interested in maintaining dialogue on solving problems. Analyzing the means by which the foreign policy is achieved in order to do certain purposes, we can include the following: political, economic, military and information ones.

To the political means, firstly, it is assigned diplomacy as official state activity through specialized institutions, achieved through special measures, procedures, methods, accepted from the position of international law and that legal and constitutional status. Diplomacy is done through negotiations, visits, conferences and bilateral and multilateral conferences, diplomatic correspondence, participation in the work of international organizations.

Through international means of foreign policy it is understood the use of the state's economic potential to achieve its objectives. The state that has a strong economy and high financial capacity, occupies an important role in the international arena. Even countries that have a small territory, with not enough material and human resources, they can play an important role in the international arena, if they have a thorough and competitive economy based on advanced technologies and are able to expand their achievements beyond borders. The embargo, regime of most favored nation clause, providing investments, credits and loans or refusal to grant them consist the most economic active means.

Through military resources of foreign policy we refer to the state's military force - the army, the quantity and quality of weapons, the military moral status, the existence of military bases and nuclear weapons. Military means can influence both directly and indirectly towards other countries. Regarding indirect means, according to researcher, the arms race, which include production and testing new weapons types, exercises and military maneuvers, developing effective methods of application of force.

Means of propaganda include the entire modern arsenal of media, propaganda methods that are used to strengthen state authority and complete the image in the international arena, thus contributing to ensuring the confidence of allies and potential partners. Due to mass- media, it is formed a positive image of the state, or contrary it is expressed dissatisfaction to certain events. Frequently means of propaganda are used also for misinforming the public opinion [3].

As for other non-state actors of international relations, as church, etc., transnational companies, etc., their external relations takes place, usually, out of state foreign policy, but as part of international politics [4, 63].

Taking into account that the number and type of international actors is growing, today the foreign policy goals are hardly determined. When we refer to the states – as the main actors of the international system - the main goal of foreign policy is designed either as "providing their own interests by any means permitted, being extended to "ensuring international conditions favorable to the interests of a state" or reduced to "promoting peaceful and good neighborly relations and integration into the global community" or, understood in a realistic way - "states must do what is necessary (which circumstances so require) and, thus, sometimes absconding from duty”. In this latter respect, most countries promote their foreign policy objectives according to specific goals and interest that result from the international system, the regional geopolitical situation and their own political considerations, historical, cultural and mentality of the elite [5, 100].

State structures have specialized organs, competent in carrying out political activities and control over these activities: Ministry of Foreign Affairs and External Relations, departments or competent parliamentary committees in the foreign policy, embassies and representations, that includes specialists in military, economic problems (representatives of chambers), cultural, scientific attaches, working under the control of foreign embassies and representations, according to certain programs, official or semiofficial missions. Foreign policy, through submitted purposes, by choosing means and methods to achieve these goals reflects the internal state situation. It is based on available resources, and professional potential.

The government's foreign policy objectives are defined, promoted and justified to public depending on certain goals and ethical purposes that govern-

ments share with the aim of achieving their interests, including maintaining state sovereignty and independence or security and social welfare. Sometimes, foreign policy can be, in the opinion of J.K.Holsti, the expression of charitable impulses that aim to assist poor countries and victims of natural or humanitarian disasters [6, 34].

In terms of affirming international law and its basic principles, democratic values, including human rights and fundamental freedoms, the foreign policy must take into account this to developing and promoting their interests both at external and internal level. Hence, states are forced to make foreign policy based on the following international principles:

- refraining from force or threat of force;
- settlement of international disputes by peaceful means;
- noninterference in internal affairs of other states;
- international cooperation;
- equal rights of peoples and their right to decide their own fate;
- sovereign equality of states;
- fulfill in good faith the obligations assumed;
- inviolability of borders;
- territorial integrity of states;
- respect of human rights and fundamental freedoms.

As J.K.Holsti affirms, the value and maximum requirement of these principles is that "no state can seek achievement, maximize and protection its foreign policy objectives, thereby damaging the major interests of another state". In reality, the set principles serve as external constraints, states building their own foreign policy from different considerations, depending on: the degree of interdependence and interaction levels, the political regime, government system, internal and external configuration, moral and religious values, interests and the political culture of elites, and other factors of circumstances that determine or influence changes in the balance of forces and the existing status quo.

However, foreign policy also refers to state activity in international relations system. This activity get an unquestionably importance. Here the state interests on the issue of disarmament, state security, disaster prevention, combating terrorism and crime meet. The state made its interests through political activity that quite vary, and is by itself a necessary attribute.

Political activity of state can be understood not only in a narrow, limited sense, but also as an activity in one or another area. Any social activity is an activity directed towards a specific purpose. It includes not only practical subjects, but also determines, develops goals and content of its activity. In the literature of specialty these sides differ and are analyzed separately: 1. the process of developing goals and content of political activity; 2. the policy making process.

Directions and goals of political activity don’t require a distinction (in this case they form a whole) and here the political activity of states is studied as a whole. Especially in this situation it becomes an "agent" of interdependence between domestic policy and socio-economic relations, as well as intergovernmental relations system. According to Romanian political analyst S.Brucan, the foreign policy activity refers to reactions of a series of internal and external incentives, nations as systems with input, output and feedback in constant interaction with the international environment. In his view the primary sources of foreign policy are included in the five variable sets of: the natural - material foundation, social structure and social forces of circumstances, the state system, leadership.

The first criterion refers to the fact that natural-material bases include land size, geographical location and forces of production. Social structure and social forces include classes and social groups, the main relations between them, nationalities and nation, each with consciousness and its ideology, with cultural and historical traditions, psychological impulses and moods that make them work inside and outside of the country. Economic and political crises, the state hits, elections, massive strikes, widespread violence, military hostilities and war are included in the short term factors. The state system includes national mechanism of decision, the state apparatus and government, their power tools.

All these variables have also an international dimension, necessarily reflected in the way where nations and their leaders see the country's role in world politics. Beginning with size of territory, geographical location and its resources, which they all have a relative value compared to other countries, and reach the general criterion of development, which it has to be reported on international indices - all infrastructure variables acquire value in shaping foreign policy, only if they are measured globally.

The foreign policy of a state has as support the economic, demographic, military, technical, scientific, cultural potential. Geopolitical location of the state during its historical evolution during dominated in election by the state of partners and developing relations with its opponents. Geographical space conditions are considered some basic causes, whose presence implies a certain political orientation of the state. Close correlation of geographical area - political, under the empire of causality principle, allows in the concept of researchers the possibility of generalizations, formulation of laws and principles with a universal character, to help the theoretical foundation of geopolitics.

Thus, foreign policy is understood as the activity of state in international affairs or state activity in the international arena that governs relations with other subjects of foreign political activity: states, parties, international and regional community organizations. The foreign policy of the state should be understood as a specific historical category - it does not exist outside of space and time. The essence of space factor is the fact that the external world is a material

world, which occupies a certain space, its features often creating political behavior limits of the given state. And the time factor is determined by the fact that foreign policy is state activity within a certain time. It has a concrete character and it is explained by the fact that the state, meanwhile, sets goals and problems to be solved [7, 29].

Bibliography:

1. Sarcinschi A. Securitatea şi apărarea spaţiului Sud-est european, în contextul transformărilor de la începutul mileniului III. // Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice cu participare internaţională, Strategii XXI / 2006, 13-14 aprilie. - Bucureşti, 2006.
2. Juc V. Diversificarea teoriilor relaţiilor internaţionale in anii '70-90 ai sec. XX. // Revista de filozofie, sociologie şi ştiinţe politice, #1 (143). - Chişinău, 2007.
3. Cărbune R. Sistemul serviciului diplomatic contemporan (aspecte teoretice), (http://radjcarbune.wordpress.com/2012/04/02/sistemul-serviciului-diplomatic-contemporan-aspecte-teoretice/, posted on April 2, 2012
4. Bogzeanu C. Implica□ii ale teoriilor echilibrului de putere şi a echilibrului de interese într-un sistem interna□ional multipolar. // Echilibrul de putere şi mediul de securitate. Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice cu participare internaţională, 17-18 noiembrie (vol.1). - Bucureşti, 2011.
5. Anghel G. Evoluţii în politica de securitate şi apărare la început de secol: perspective ale securităţii şi apărării în Europa. // Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice cu participare internaţională - 19-20 noiembrie. (vol.1). – Bucureşti, 2009.
6. Moraru V. Societatea şi comunicarea în tranziţie. - Chişinău, 2008.
7. Vangheli I. Politologie. - Chisinau: UTM, 2007.

Prezentat la redactie
la 12 februarie 2012

МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И СОВРЕМЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ.

Владимир А. ГУТОРОВ
Россия, Санкт-Петербург, Санкт-Петербургский государственный университет, факультет политологии, кафедра теории и философии политики
Доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой

В статье рассматриваются основные аспекты дискуссии о роли общей теории толерантности для обсуждения проблемы ценностей и ценностных ориентаций в современной мировой политике. Основное внимание уделяется проблеме противоречия между необходимостью придерживаться толерантных принципов поведения и эскалацией конфликтов в различных регионах мира.

Мировая политика, мировые и региональные конфликты, толерантность, индивидуальные, групповые и универсальные ценности, политические акторы и политическое поведение.

In the article the main aspects of discussion about the role of general theory of tolerance for investigation of the problem of both the values and value orientations in the modern world politics are analyzed. The great attention is drawn to the problem of contradiction between necessity of adhering to tolerant principles of behavior and escalation of conflicts in the different regions of the world.

World politics, world and regional conflicts, tolerance, individual, group and universal values, political actors and political behavior.

Одна из главных причин теоретической дискуссии, развертывающейся вокруг многообразных современных аспектов концепции толерантности, состоит в следующем непреложном факте: однополярному миру, установившемуся на весьма короткий исторический период после краха социалистических режимов в конце прошлого века, приходит на смену новая многообразная и чрезвычайно конфликтная картина мира, определяющую роль в которой играет наличие множества политических игроков с различными, нередко диаметрально противоположными интересами. Важным дополнительным фактором, обостряющем дискуссию, является и чрезвычайно противоречивая динамика становления и развития посткоммунистических режимов. «Большинство исследований, посвященных демократической консолидации в посткоммунистических странах, - отмечает группа канадских политологов, - сконцентрирована на политической толерантности, то есть на готовности гарантировать права и свободы противникам...

Центральное место, уделяемое в научной литературе политической толерантности, отражает вполне понятную озабоченность тем, что никогда нельзя считать, что толерантности уже достаточно для того, чтобы обеспечить выживание и процветание демократии в посткоммунистических странах» [5, 371]. Удивляться подобной постановке вопроса не приходится хотя бы уже потому, что период трансформации коммунистических режимов в демократические дал немало примеров нетолерантного поведения, не имеющих никаких аналогий с поведением индивидов и социальных групп в «традиционных» демократиях Западной Европы. Но прежде чем предпринять попытку выяснить причины, вызвавшие столь бросающийся в глаза дефицит толерантности в современном мире, необходимо остановится на некоторых исходных методологических аспектах теории толерантности.

В современной политологической литературе понятием «политическая толерантность» обычно характеризуется ситуация, при которой индивиды «полностью признают законные права гражданства для групп, к которым они сами не испытывают приязни» [13, 76]. Совершенно очевидно также, что концепция политической толерантности является производной от философской теории толерантности, уходящей своими корнями в традицию позднего Возрождения (Боден) и раннего Просвещения (Монтескье и Вольтер), но окончательно сложившейся в XIX в. в эпоху расцвета западно-европейского либерализма.

В обыденной речи терпимость в самом широком смысле понимается как способность переносить или претерпевать чего-либо. В общественном контексте это понятие также часто употребляется для характеристики способности человека или группы сосуществовать с людьми, имеющими иные убеждения и верования. В третьем издании «Нового международного словаря» Уэбстера толерантность определяется как «демонстрация понимания и мягкости (leniency) по отношению к поведению или идеям, вступающим между собой в конфликт». Совершенно ясно, что между этими предельно общими определениями и теоретической моделью толерантности находится внушительная дистанция. Современные конфликты – внутренние и международные, – в основе которых лежит нетерпимость религиозная или идеологическая, очень часто оценивается в соответствии с критериями, сложившимися, прежде всего, в рамках концепций гражданского общества и толерантности. Например, на Западе конфликт в Косово или же политические процессы в посткоммунистической России легко объясняют отсутствием в обоих регионах сложившихся структур гражданского общества, что порождает нетерпимость и насилие. В свою очередь, нетерпимость западных демократий, например, в отношении политики Югославии в Косово или России в Чечне, обусловлена, помимо чисто пра-

гматических соображений не только идеологическим принципом, предусматривающим приоритет прав человека над суверенитетом и территориальной целостностью той или иной страны, но имеет и определенное теоретическое обоснование. Речь идет о весьма своеобразном и не всегда логически корректном преодолении ультра-либеральной трактовки толерантности как нейтральности. Насколько обоснованы такого рода концептуальные обобщения?

В самом общем виде теория толерантности даже в политических ее аспектах может вполне рассматриваться с известными оговорками как своеобразное введение к обсуждению концепции гражданского общества. Ведь исходным моментом западной модели толерантности является восходящая к традиции Просвещения трансформация представлений об отношениях государства и индивидов. Из этой трансформации возникли две принципиальные предпосылки: а) правительство обладает только ограниченной властью, источником которой является народ, представляющий собой корпорацию граждан; б) народ в качестве высшего суверена сам определяет свою судьбу.

Исходя из этих принципов, А.Мейклджон в своем знаменитом эссе «Свободная речь и ее отношение к самоуправлению» сформулировал идею толерантности следующим образом: свободная речь играет практическую роль в самоуправляющемся обществе, создавая основу для свободного обсуждения гражданами всех интересующих их вопросов. Свобода выражения необходима потому, что все сообщество заинтересовано в результатах принятых решений. Свобода слова основана, таким образом, на коллективном интересе, который состоит не только в том, чтобы каждый индивид имел свободу самовыражения, но и в том, чтобы все, заслуживающее внимания быть выраженным, было высказано [7, 24-26]. В соответствии с таким представлением, государству запрещено вторгаться в ту сферу, где свобода выражения неотделима от выполнения гражданским коллективом своих суверенных функций.

Принцип самоуправления лежит в основе классической либеральной модели толерантности. Последняя предполагает существование равновесия между гражданским коллективом и государством.

Не меньшей популярностью у современных политологов пользуется и так называемая «модель крепости». Ее теоретические предпосылки (как и предпосылки классической модели) были разработаны еще в XIX в. Суть ее состоит в следующем: современной концепции свободы, основанной на прогрессистской оптимистической идее исторической эволюции человечества от автократии к демократии противостоят противоборствующие тенденции. Во-первых, нигде и никогда не существует полной идентификации между гражданским коллективом и правительством. Антагонизм меж-

ду ними в равной мере может возникать как в результате отхода правительства от своих демократических истоков, так и в случае возникновения ситуации, когда и правительство, и сам народ начинают представлять угрозу для принципов свободы и терпимости [2, 6].

В теоретическом плане такого рода ситуация, как уже отмечалось выше, постоянно обсуждалась в политической теории XIX в., например, А. де Токвилем и Д.С.Миллем, опасавшимися той угрозы, которую представляет для свободы «тирания большинства» в грядущих массовых демократиях. Как отмечал Милль в своем эссе «О свободе», поскольку возникшее в данный момент большинство «может испытывать желание подавлять одну из своих же собственных частей..., предосторожности необходимы как против этого, так и против любого другого злоупотребления властью» [8, 6].

И Милль, и его младший современник У.Бэджхот, написавший в 1874 году эссе «Метафизическая основа терпимости», исходили из проверенной опытом максимы - нетерпимость и преследования изначально свойственны человечеству, поскольку они существуют по природе [1, 220]. В XX в. проводимые специалистами по детской психологии эксперименты, связанные со сравнительным анализом нетерпимости у детей и взрослых, вполне подтвердили выводы Бэджхота о том, что нетолерантное поведение в обществе постоянно воспроизводится вследствие неистребимости инфантильных комплексов, порожденных потребностью в вере, священных обычаях и ритуалах, заменяющих рациональное обсуждение сложных общественных проблем [1, 220].

В этом плане суть «модели крепости» заключается также в том, чтобы создать такую систему законодательства, которая способна гарантировать свободу в случае возникновения любой из обозначенных выше опасностей. В наше время все больше стала ощущаться необходимость в разработке более основательной и логически непротиворечивой основы концепции толерантности. В связи с этим возникло множество попыток создания такой логической базы. Представляется вполне разумным одно из базовых определений «истинной толерантности», предложенное Д.Буджишевским: «Истинная толерантность... представляет собой особый случай того, что Аристотель называл практическим разумом... потому, что он связан со средствами и целями; специальным случаем потому, что его наиболее важная функция состоит в защите целей против претенциозных средств. Поскольку [такое положение] представляет собой явный парадокс, нет ничего удивительного в том, что оно вызывает недоумение» [3, 7].

Из данного определения вытекают следующие принципы, или «советы толерантности»:

а) истинно толерантный человек верит, что каждый вправе защищать при помощи рациональных аргументов свое понимание того, что является для индивидов благом, независимо оттого, будет ли это понимание истинным или – ложным, а также стремиться убедить других в том, что он прав;

б) ни один толерантный человек не будет терпеть действий, разрушающих внутреннее право выбора его самого и других;

в) конечный принцип толерантности состоит в том, что зло должно быть терпимо исключительно в тех случаях, когда его подавление создает равные или большие препятствия к благам того же самого порядка или же препятствия ко всем благам высшего порядка [3, 11-13].

Последний принцип, вполне сопоставимый с критерием Парето, на наш взгляд, действительно выражает предельную степень толерантности. В глазах сторонников коммунитаристской трактовки толерантности этот принцип отражает исключительно индивидуальный подход и игнорирует принцип коллективного выбора группы. Представляется, однако, что принцип толерантности группы является производным от индивидуального выбора. Один из аспектов терпимости, между прочим, состоит именно в том, что толерантный индивид вправе игнорировать группу и даже все общество, противостоять им, но он осуществляет это право не демонстративно и не из каких-либо своекорыстных побуждений, поскольку зло само по себе не является целью его поведения.

Вполне естественно предположить, что проблема коллективного и группового выбора становится чрезвычайно сложной, когда она переносится из сферы индивидуального и группового поведения на общемировой уровень. Прежде всего, следует отметить, что обсуждение проблемы толерантности как универсальной ценности мировой политики перманентно противостоит тенденция, которая в современной политологической литературе определяется как «эскалация конфликтности», в рамках которой толерантное поведение минимизируется до предела апатией и равнодушием так называемой «мировой общественности». Следует отметить, что в современной научной литературе охарактеризованная выше разновидность «эффекта театра» уже давно стала объектом для скрупулезного анализа. Например, уже во второй половине 1990-х гг. И.Валлерстайн в одном из своих эссе, имеющем название «Мир, стабильность и легитимность, 1990 – 2025/2050», следующим образом (а именно, - в форме риторического вопроса) охарактеризовал перспективную реакцию как нынешнего, так и будущих поколений на возможные войны и конфликты между Японией, США и объединенной Европой: «И кто достаточно силен морально и в военном отношении, чтобы ставить такие заслоны? Кто готов вкладывать свои ресурсы в это, особенно с учетом интенсифицирующегося едва балансируемого соперничества Север – Север (Япония – США

против ЕС)? Там и сям какие-то усилия будут предприниматься. Но большей частью мир будет просто взирать на происходящее, как это было во время ирано-иракской войны и как происходит в бывшей Югославии или на Кавказе, а на самом деле даже в гетто американских городов. Это станет еще более верным, когда возрастет число развивающихся одновременно конфликтов Юг - Юг» [14, 367]. (Трудно отказаться от мысли, что в данном пассаже И.Валлерстайн лишь парафразирует на современный лад известный афоризм Ш.-Л. де Монтескье: «Обычаи рабского народа составляют часть его рабства, обычаи свободного народа составляют часть его свободы» [9, 424]).

Равнодушие российской общественности, не говоря уже о западно-европейском политическом сообществе нуждается в объяснении, поскольку повсеместно распространенные в России и на Западе настроения политической резиньяции (реакция правительств Франции и Германии на «антитеррористическую» операцию США и Великобритании против Ирака была редким и, как оказалось, довольно преходящим исключением), безусловно, являются немаловажным элементом современной политической культуры, представляя в эпоху глобализации бросающийся в глаза контраст многочисленным проявлениям исламского фанатизма.

Так или иначе, тезис о конфликном «плюрализме современностей» более соответствует характеру нашей эпохи, которую С.Хантингтон предпочитает определять как «столкновение цивилизаций». Весьма характерно, что главное отличие международного порядка, сформировавшегося после второй мировой войны, С.Хантингтон усматривает в новом феномене многополюсности: если для современной эпохи, начавшейся в 1500 г. многополюсность исчерпывалась взаимодействием и конфликтами между главными акторами внутри западной цивилизации, в наши дни «глобальная политика… впервые в истории… одновременно стала учитывать взаимодействие многих цивилизаций» [11, 531].

Тем не менее, основные тенденции такого взаимодействия на сегодняшнем этапе рассматриваются Хантингтоном преимущественно в плане нарастания конфликтности со всеми очевидными регрессивными последствиями. Эти последствия просматриваются, прежде всего, в очевидном противоречии между традиционным восприятием мировой политики как сферы противоборства и соперничества между группировками национальных государств и теми интернациональными явлениями, которые характерны для эпохи революционного сдвига в сфере разработки новых промышленных и информационных технологий и развития массовых коммуникаций. Непосредственным результатом этого процесса стало углубление водораздела между Западом и «всеми остальными» [11, 535]. За крахом коммунизма немедленно последовал кризис либеральной универсалистской морали

«нового мирового порядка» [14, 313]. «Запад пытается (и впредь будет пытаться) сохранить свое ведущее положение и отстоять собственные интересы, определяя их как интересы «мирового сообщества»» [11, 536]. Но тем самым становится все более «очевиден тот разрыв, который существует между провозглашаемыми принципами Запада и его действиями. Лицемерие, двойная мораль, игра в «да и нет» - вот цена его претензий на универсализм. Двойная мораль стала на практике неизбежной ценой универсальных норм и принципов» [11, 537].

Все эти моменты, на первый взгляд, со всей очевидностью опровергают не только возможность применения в теоретическом и практическом плане принципа толерантности в современной мировой политике, но и ставят под вопрос тезис как об универсальном характере самой концепции, так и об изначальной ограниченности и ущербности ее либеральных истоков. Поэтому отнюдь не случайно, что предпринятые США и их европейскими союзниками военные действия против Сербии во второй половине 1990-х гг., война против Ирака, спровоцировавшие кризис всей системы международных отношений, которая сформировалась в результате второй мировой войны, а также активное участие стран, входящих в НАТО, в политике дестабилизации в арабских странах в 2011-2012 гг. вновь привлекли внимание к той резкой критике глубинных оснований либеральной политической теории, которая хорошо представлена в работах Г.Моргентау, опубликованных в ранний послевоенный период. Эта критика была направлена и против той концепции власти, которую либеральные теоретики развивали на протяжении почти двух столетий. «Фукидид, Макиавелли, Ришелье, Гамильтон или Дизраэли, - отмечал Моргентау в книге «Человек науки против политики власти» (1946 г.), - всегда воспринимали природу международной политики как беспрерывную борьбу за выживание и власть. Верно и то, что даже до того, как возникло новое направление международной мысли, эта концепция международных отношений подвергалась постоянным нападкам. Начиная с отцов церкви до писателей-антимакиавеллистов восемнадцатого века, международная политика превратилась в объект морального осуждения. Но современная международная мысль идет дальше. Она отрицает не только моральную значимость политической власти, суть которой и состоит в постоянном опровержении рациональных ценностей истины и справедливости; она отрицает, если не само фактическое существование политики власти, то, по крайней мере, ее органическую и неизбежную связь с жизнью человека в обществе. Ф.Бэкон только предрекал, что господство человека над природой придет на смену порабощению человека человеком. Но для ведущей международной мысли девятнадцатого века это пророчество стало истиной… В рациональной общественной системе нет места насилию. Поэтому для средне-

го класса жизненно важной (как в практическом, так и в интеллектуальном плане) становится проблема – каким образом избегать вмешательства извне, в особенности – насильственного вмешательства, поскольку тончайший механизм социальной и экономической системы предполагает рациональность мира в самом широком смысле этого слова. Возвышая эту проблему до уровня абсолютно непогрешимого философского и политического постулата, либерализм упускал из виду как уникальность, так и совершенно исключительный характер того опыта, в рамках которого эта проблема возникла. Ведь отсутствие организованного насилия в течение длительных исторических периодов является скорее исключением, чем правилом во внутренних, но не в меньшей степени и в международных отношениях» [10, 42-43].

Развивая свою критику либеральной концепции власти, Г.Моргентау вполне справедливо подчеркивал, что либерализм твердо стоит на ногах, когда он отвергает насилие во внутриполитических делах. Ведь он в значительной степени заменил господство с помощью открытого насилия системой косвенного господства, ведущего свое происхождение из специфических потребностей среднего класса и дающего ему преимущество в борьбе за политическую власть. Однако международные отношения никогда не перерастали «долиберальной» стадии. Даже там, где юридические отношения скрывают отношения власти, власть должна пониматься в терминах насилия – актуального и потенциального. Потенциальное насилие всегда имеет тенденцию к превращению в реальную войну. Различие между войной и миром состоит не в сущности, а в степени. Либералы, обманутые внешним сходством между международным миром и миром во внутренних делах в новейший период, перенеся свой местный опыт в международную сферу, приравнивают различие между войной и миром к различию между автократическим насилием и либеральной рациональностью [10, 49-50].

Разумеется, нельзя категорически утверждать, что основной причиной оживления критики либерализма, подобно той, которая была представлена первоначально в работах Г.Моргентау, а позднее в охарактеризованных выше книгах И.Валлерстейна и С.Хантингиона, являлась попытка либералов монополизировать идеологический дискурс, связанный с интерпретацией проблем глобализации. На наш взгляд, гораздо большее значение в этом плане имела ясно обозначившаяся с середины 1980-х гг. тенденция к трансформации международного порядка в направлении от биполярного к однополярному миру. Еще в начале 1960-х гг. Г.Маркузе – выдающийся леворадикальный философ, оценивая специфические черты биполярного мира, писал в предисловии к своей знаменитой книге «Одномерный человек»: «Разве угроза атомной катастрофы, грозящей стереть род человечес-

кий с лица земли, не служит также и тому, чтобы защищать те же самые силы, которые увековечивают эту опасность? Усилия помешать подобной катастрофе затемняют поиск ее потенциальных причин в современном индустриальном обществе. Эти причины остаются неидентифицированными, не выставляются напоказ и не подвергаются атакам со стороны общественности, поскольку они отступают перед лицом слишком очевидной угрозы извне: Западу со стороны Востока, Востоку со стороны Запада. Равным образом очевидной является потребность находится в состоянии готовности, жить на грани, встретить вызов с открытым забралом. Мы подчиняемся мирному производству средств разрушения, совершенству излишних трат, процессу воспитания в духе обороны, деформирующего и самих защитников и то, что они защищают. Если мы попытаемся соотнести причины опасности с тем способом, с помощью которого общество организует себя и своих собственных членов, мы немедленно сталкиваемся с тем фактом, что развитое индустриальное общество становится богаче, крупнее и лучше постольку, поскольку оно увековечивает опасность» [6, IX].

Сегодня, пережив опыт краха СССР и Варшавского блока, мы можем совершенно отчетливо видеть, что обрисованная Г.Маркузе ситуация полностью сохраняет свою актуальность. Ведь нет никаких оснований считать, что парадигма развития индустриального (или даже постиндустриального) общества радикально изменилась после того, как мир почти внезапно стал однополярным. Вершители его судеб вряд ли откажутся от перспективы дальнейшего обогащения в рамках традиционной парадигмы, коль скоро для «увековечения опасности» требуется только создать образ нового глобального врага. Кампания по борьбе с «международным терроризмом», оккупация Ирака и усиленная подготовка США и их союзников к широкомасштабной войне с Ираном – этапы на пути реализации вполне традиционной стратегии, прикрываемой риторикой, мало отличной от тех идеологических штампов, которыми пестрела антикоммунистическая пропаганда эпохи «холодной войны». Совершенно не случайно, поэтому, английский социолог Э.Гидденс сравнивает современную глобальную систему с «лоскутным одеялом», имея в виду отсутствие баланса между бедностью и богатством, а также отсутствие как политической интеграции, так и согласия между нациями и регионами, что само по себе является источником усиления международной напряженности [4, 513].

Тем не менее, нельзя отрицать, что специфический характер нового миропорядка продолжает влиять на постепенную трансформацию политической власти и политической культуры в направлении их униформизации в различных регионах, например, в результате новых форм взаимоотношения между Западом и посткоммунистическими странами. При этом следует подчеркнуть, что независимо от того какую роль западные неоконсе-

рваторы и радикальные либералы в Восточной Европе и России приписывали государству и гражданскому обществу в новой конфигурации власти общий характер политической эволюции, основные механизмы которой сформировались после второй мировой войны, остаются неизменными. Как известно, разработка новых конституционных проектов в России, а также в странах Центральной и Восточной Европы, наряду с перспективой создания демократической политической системы и свободной рыночной экономики, была ориентирована на формирование основных предпосылок гражданского общества западного типа. В этом смысле речь шла о новом историческом эксперименте, когда фундаментальные идеи, характеризующие западную систему ценностей, проходили как бы «вторичную проверку». Тем не менее, на сегодняшний день результаты этого эксперимента особенно в России являются достаточно противоречивыми, а перспективы остаются крайне неопределенными.

В большинстве посткоммунистических стран идеал гражданской свободы оказался первоначально реализованным в новом государственном аппарате и новой бюрократии. По своему характеру эти социальные структуры составляют явный контраст западным традициям. Причины, обусловившие новый виток бюрократической спирали, были, конечно, различными. Например, в Польше, пережившей в XVIII-XIX вв. три раздела и несколько закончившихся неудачей революционных восстаний, а в XX в. – военный разгром и оккупацию нацистской Германией и в дальнейшем подчинение советской гегемонии, никогда не существовало сильного автономного государства (за исключением краткого периода существования авторитарного режима Пилсудского в период между двумя мировыми войнами) современного типа. Идея гражданского приобрела поэтому у польских идеологов «Солидарности» характер идеологической альтернативы иностранному господству и имела сильный националистический налет.

В России с ее традициями патриархальной монархической и тоталитарной коммунистической политической культуры концепция гражданского общества, будучи встроенной в догматический псевдолиберальный проект, оказалась еще более идеологизированной и далекой от реальности. Антитоталитарная направленность этой концепции с примесью традициионной антикоммунистической риторики приводила, как правило, к тому, что она искажала и камуфлировала реальный процесс разложения советского общества в направлении формирования неономенклатурного государства, нуждавшегося именно в идеологических мутантах гражданского общества, а не в его действительном существовании в качестве противовеса государству. Вполне естественно, что в посткоммунистических странах социальный эксперимент по созданию новой версии либеральной демократии осуществлялся, испытывая постоянный дефицит толерантности.

Избегая крайних оценок, часто сопровождающих анализ политического процесса в современной России (как, впрочем, и в посткоммунистическом регионе в целом), можно определить общие тенденции эволюции отечественной политической культуры, которая отражает влияние идеи и практики глобализации на местные элиты. Приняв на вооружение концепцию быстрой либерализации экономики и политической системы в рамках новой версии «догоняющей модернизации», посткоммунистические политические лидеры лишились преимуществ поддержки со стороны сильного государства для преодоления многообразных трудностей переходного периода. «Демократия никогда не действует без элементов принуждения: необходимым условием функциональности демократического государства является сильное и авторитетное правительство, которое способно не только выступать в роли арбитра между многообразными интересами, но авторитетно навязывать свою политику социальным группам и экономическим интересам» [12, 16]. Но в то время как посткоммунистические режимы в Центральной и Восточной Европе могут, в конечном итоге, компенсировать слабость демократических традиций путем интеграции в структуры Европейского Союза, Россия, напротив, оказалась обреченной исключительно на имитацию соответствующих западных либеральных образцов именно потому, что была разрушена ее естественная консервативная основа, а именно – традиции централированной авторитарной системы управления. Единственной «компенсаторной формой» стала предельная политизация социальной жизни, сведенной к бесконечным потокам телепропаганды, которые политики «новой волны» периодически выливают на население, неспособное на данном этапе самостоятельно выбраться из пропасти острейшего экономического кризиса.

Глобализация, бесспорно, усиливает традиционные дилеммы единства и многообразия, универсализма и партикуляризации, космополитизма и чувства национальной идентичности. Все эти дилеммы имеют, помимо политического, культурное, этическое и психологическое измерения. Ближайшее будущее покажет какой вклад либеральная концепция толерантности сможет внести в трансформацию обозначенных выше глобальных противоречий мировой политики.

Библиография

1. Bagehot W. The Metaphysical Basis of Toleration. // The Works and Life of Walter Bagehot. - Oxford, 1915. Vol.6.
2. Bollinger L.C. The Tolerant Society. - Oxford, 1986.
3. Budziszewski J. True Tolerance. Liberalism and the Necessity of Judgement. - New Brunswick and London, 1992.
4. Гидденс Э. Социология. - Москва, 1999.

5. Gueran D., Petry F., Crete J. Tolerance, Protest and Democratic Transition: Survey Evidence from 13 Post-Communist Countries. // European Journal of Political Research. May 2004. Vol.43. N.3.
6. Marcuse H. One-Dimensional Man. - Boston, 1964.
7. Meiklejohn A. Free speech and Its Relation to Self-Government. // Political Freedom: The Constitutional Powers of The People. - New York, 1948.
8. Mills J.S. On Liberty. - New York, 1956.
9. Монтескье Ш.-Л. Избранные произведения. - Москва, 1955
10. Morgenthau H.J. Scientific Man versus Power Politics. - Chicago & London, 1967.
11. Новая индустриальная волна на Западе. - Москва, 1999
12. Sakwa R. The Regime System in Russia. // Contemporary Politics. 1997, Vol.3, No.1.
13. Sullivan J.L., Piereson J.E., Marcus G.E. Political Tolerance and American Democracy. - Chicago, 1982.
14. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. – Санкт-Петербург, 2001.

Представлена в редакцию
10 ноября 2011 года

МОЛДО-РОССИЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ ДОБРОСОСЕДСТВА

Татьяна ТУРКО
Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политической науки
доктор политических наук, доцент

One of the basic principles of international relations is the principle of good neighborly relations between states. The USSR collapse initiated entailed serious geopolitical changes in the world including South-East Europe. Moldova enunciated the course to the european integration. After accusation of independence having broken diplomatic relations with the ex-partners including Russia. Moldova again started to establish relations with Russia in the middle of nineties. In the 2001 Russia and Moldova concluded the Treaty of friendship and collaboration, which is the legal foundation of the diplomatic relations between these states. In the modern stage of the development of relation between Russia and Moldova demonstrates that Russia is the most important partner for Moldova in economic, political, cultural and other spheres. Moldova course to the European integration doesn't exclude the successful collaboration with the partners outside of EU, especially with Russia. In the future relations between Moldova and Russia will develop in the framework of multilateral (CIS) and bilateral relations. In the triangle «Moldova – EU – Russia» should keep in the consistent system of the national interests, conservation of sovereignty and territorial integrity of the country, sensible pragmatism in the foreign policy.

На протяжении всей истории государства существовали в непосредственном соседстве друг с другом. Но далеко не всегда это соседство было «добрым». Даже сегодня, в XXI веке, когда мировое сообщество осознало, что только благодаря конструктивному диалогу можно решить всевозможные конфликты, на международной арене вспыхивают локальные войны, в которые втягиваются не только конфликтующие стороны, а также и другие государства. Существование позитивных, добрососедских двусторонних отношений между государствами – залог благоприятного развития всей мировой системы.

Принцип добрососедства можно рассматривать как проявление более общего принципа сотрудничества государств, одного из основных принципов современного международного права. Формат добрососедства предполагает особый характер отношений между государствами, направленный на взаимное сотрудничество, развитие общей сферы экономики, поддер-

жание дружественных, партнерских отношений на двусторонней и многосторонней основе. Этимологическое значение добрососедства определяет дружественные связи между акторами международных отношений, близкими по геополитическому полю.

В Хартии добрососедских отношений, стабильности, безопасности и сотрудничества в Юго-Восточной Европе [17] отмечается, что установление мирных и добрососедских отношений подразумевает отношения на основе примирения, признания нерушимости существующих международных границ и мирного разрешения споров в соответствии с международным правом. Политика добрососедства предполагает отношения одного государства с ближайшими государствами в соответствии с его принципами и целями, достигаемыми применением различных мирных, дружественных средств и методов.

Образование таких продуктивных организаций как Евросоюз – результат правильного ведения политики добрососедства. Конечно же, в европейском регионе существуют свои проблемы и трения, но на сегодняшний день, благодаря принципам «правильного» соседства, эта организация является одной из самых развитых субъектов в мире. Постсоветское пространство довольно-таки молодое по сравнению с пространством зоны ЕС, но, тем не менее, развитие добрососедских отношений между странами бывшего социалистического лагеря является одним из приоритетных направлений во внешней политике любого постсоветского государства. Благодаря этому сегодня создана такая организация, как «Добрососедство», которая включает в себя 15 бывших советских республик, включая страны Прибалтики. Эта неправительственная организация создана с целью объединения народов, которых связывает общая история.

Республика Молдова также является участником этой организации, и одним из государственных приоритетов страны является – развитие и укрепление добрососедских отношений как с европейскими соседями, так и со странами СНГ. Одним из главных внешнеполитических направлений Республики Молдова выступает развитие молдо-российских отношений в благоприятном русле. Российская Федерация и Республика Молдова – два государства, имеющие общую историю в составе СССР. Хотя у Молдовы и России нет общей границы, но они имеют общую историю, и от того, как будут развиваться их добрососедские отношения, во многом зависит судьба Республики Молдова.

Одним из основных принципов политики добрососедства является принцип толерантности. Востребованность идеи толерантности в общественной жизни становится все более очевидной. В контексте процессов глобализации и регионализации феномен толерантности становится все более противоречивым. С одной стороны, налицо прогрессирующая в обществе

унификация предметов материальной культуры и смещение остающихся различий в сферу духовных ценностей. Но «сами по себе ценностные различия не являются источником конфликтов», которые чаще всего имеют социально-экономическую природу, касаются вопросов доступа к власти и ресурсам. С другой стороны, «неоднородность общества постепенно возрастает, в том числе благодаря глобальным трудовым миграциям, которые влекут за собой неоднозначные последствия» [4, 85].

Сегодня на первый план выдвигаются ценности и принципы, необходимые для общего выживания и свободного развития - этика и стратегия ненасилия, идея терпимости к чужим и чуждым позициям, ценностям, культурам, идея диалога, взаимопонимания и добрососедства, поиск взаимоприемлемых компромиссов и т.п.

Толерантность – это миролюбие, терпимость к этническим, религиозным, политическим, межличностным разногласиям, признание возможности равноправного существования «другого»; это человеческая добродетель: искусство жить в мире разных людей и идей, способность иметь права и свободы, при этом не нарушая прав и свобод других людей.

Но события, происходящие в современном мире, зачастую носят характер межэтнических, религиозных конфликтов, расовой дискриминации, сопровождаются актами нетерпимости, насилия, терроризма, ксенофобии, агрессивного национализма, расизма и дискриминации по отношению к этническим, религиозным, языковым меньшинствам, беженцам, мигрантам и т.д.

Поэтому Организация Объединенных Наций по инициативе ЮНЕСКО объявила 1995 год Международным годом толерантности, и 16 ноября 1995 года приняла Декларацию принципов толерантности. Декларация подчеркивает, что толерантность – это не только моральный долг, но и политическое и правовое требование к отдельным людям, группам людей и государствам. «Толерантность – это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира». Толерантность - это не уступка, снисхождение или потворство; это, прежде всего, активное отношение, формируемое на основе признания универсальных прав и основных свобод человека; это обязанность способствовать утверждению прав человека, плюрализма (в том числе культурного плюрализма), демократии и правопорядка [1].

Становление открытого гражданского общества, продолжение демократических реформ должно опираться на широкую общественную поддержку, консолидацию общества. Конструктивное взаимодействие социальных групп с различными ценностями, этническими, религиозными и политическими ориентирами может быть достигнуто на платформе общих социальных норм толерантного поведения и навыков межкультурного взаи-

модействия. Формирование установок толерантного поведения, веротерпимости, миролюбия имеет большое значение для отдельного государства, так и для европейского континента в целом.

Обращаясь к анализу молдо-российских отношений в контексте политики добрососедства и толерантности, следует отметить, что их можно рассматривать, с одной стороны, как в рамках многосторонних отношений в Содружестве независимых государств, а с другой – в рамках билатерализма, то есть двусторонние отношения между Молдовой и Россией.

После обретения независимости в 90-х гг. XX века история отношений между двумя государствами знала свои взлеты и падения. Молдова предприняла меры, направленные на разрыв отношений с республиками бывшего СССР. Но уже к середине 90-х гг. новое политическое большинство вновь стало видеть приоритеты внешней политики на Востоке, прежде всего в России, в основном из-за продолжающейся зависимости Молдовы от российских энергоносителей и рынков, а также по причине реального интереса Запада к маленькой стране, находящейся на периферии Европы. Таким образом, новые связи с Западом не смогли компенсировать ослабления связей с Россией и СНГ. Молдове грозила опасность остаться изолированной территорией, лежащей на водоразделе между Востоком и Западом.

С другой стороны, с начала 90-х годов Россия проводила в отношении постсоветских государств политический курс, который можно определить как несостоятельный. Во-первых, на протяжении 90-х годов Россия находилась на позициях страны, побежденной в «холодной войне» и увязшей в экономических проблемах. Ее лидерам необходимы были те субъекты международной политики, по отношению к которым можно было проводить курс, аналогичный тому, который Запад проводил по отношению к самой России. Это позволяло забыть о комплексе неполноценности, если не преодолеть его. Отсюда и характер действий в отношении бывших республик: поддержка «управляемой нестабильности» и угрозы сепаратизма (Приднестровье).

Во-вторых, Россия странным образом выстраивала экономические отношения со странами СНГ. До начала 2000-х годов она проводила в их отношении политику наибольшего благоприятствования, зачастую в ущерб своим собственным интересам. При этом в обмен требовались не хозяйственные уступки или политические шаги, а декларации о вечной дружбе. Решение пересмотреть эту политику не обошлось без перегибов, поскольку экономические меры обрели очевидную политическую окраску. Вместо того чтобы показать соседям выгодность экономического сотрудничества с Россией, в них насаждают представления о вредности политического отступничества.

В-третьих, в некоторых молодых независимых государствах, в том числе и в Молдове, имеют свои интересы и другие глобальные игроки – Европейский Союз и США. Необходимо учитывать и тот факт, что Молдова интенсивно движется в сторону ЕС.

Сегодня Молдова стремится стать частью Европы, идентифицировать себя как европейское государство. Но это совсем не исключает плодотворного сотрудничества с партнерами вне ЕС, особенно с Россией. Более того, Россия сама активизирует свое участие в европейской интеграции, и доля ЕС в ее внешнеэкономическом обороте значительно выше, чем у Молдовы.

Как уже отмечалось, помимо двустороннего сотрудничества, Молдову и Россию связывают и отношения в рамках СНГ. Согласно решениям, принятым молдавским Парламентом, республика исключает для себя возможность сотрудничества в военно-политической сфере в рамках Содружества, как несоответствующей принципам суверенитета и независимости Республики Молдова. В рамках СНГ Молдова участвует только в экономическом сотрудничестве. Действительно, с самого начала вхождения в Содружество, наибольшее значение придавалось экономической интеграции республики в СНГ. Это, несомненно, было обусловлено внутренней политической ситуацией и торгово-экономическими интересами в бывшем советском пространстве. На протяжении участия в деятельности Содружества властные структуры Кишинева приложили много усилий, чтобы извлечь выгоду из двустороннего сотрудничества с другими государствами, приоритетных взаимоотношений с Россией, а также участия в некоторых совместных проектах в рамках СНГ.

В рамках СНГ Молдова принимала активное участие в подготовке ряда документов, касающихся вопросов регулирования трудовой миграции. Были заключены соглашения по вопросам трудовой миграции с Беларусью, Россией, Украиной, подписаны многосторонние соглашения в рамках СНГ по различным аспектам трудовой миграции и защиты прав трудовых мигрантов на постсоветском пространстве (1993-1995 гг.) Была разработана Программа действий по развитию СНГ на период до 2005 года, одним из направлений которой было создание условий для свободного перемещения рабочей силы. В рамках этой Программы была разработана Концепция поэтапного формирования общего рынка труда и регулирования миграции рабочей силы государств-участников СНГ; Конвенция о правовом статусе трудящихся мигрантов и членов их семей – граждан государств-участников СНГ; Соглашение об общих принципах сотрудничества государств-участников СНГ в области приграничной трудовой миграции и др. Расширяется сотрудничество с Россией. Подписан ряд документов по вопросам трудовой миграции с руководством Москвы, столицы Российской

Федерации. В 2004 году Департамент миграции Республики Молдова обратился к соответствующим российским структурам с предложением о выделении 35-50 тысяч рабочих мест для молдавских трудовых мигрантов.

Россия в рамках СНГ пыталась взять на себя роль главного интегратора постсоветского мира. Однако ей это не удалось. Вместе с тем ее роль достаточно велика в смысле поддержания жизнеспособности постсоветских государств. Но, несмотря на неудачи в воссоздании единого экономического пространства, следует констатировать, что между странами СНГ сохраняются достаточно глубокая экономическая взаимозависимость. При всей аморфности СНГ оказался нужным как для России, так и для других бывших союзных республик, в том числе и для Молдовы. Постсоветские государства нуждались не только энергоресурсах из России (особенно Украина, Белоруссия, Армения, Молдова), но и в российском рынке для своих товаров. Во многом и Россия заинтересована в сохранении торгово-экономических связей со своими ближними и традиционными партнерами. По имеющимся оценкам, 102 отрасли российской экономики напрямую зависят от кооперационных связей в странах СНГ [3, 91].

Для России пространство СНГ является ключевой зоной ее геополитических интересов. Еще в начале 2000-х году эксперты сходились на том, что СНГ подошло к определенному рубежу в своем развитии и находится перед альтернативой: либо укрепление Содружества, либо размывание этого геополитического пространства и, как следствие падение интереса к работе в СНГ среди его государств-участников. Дальнейшее развитие продемонстрировало второй вариант развития отношений между странами СНГ.

Концепция внешней политики России провозглашает приоритетным направлением развитие двустороннего и многостороннего сотрудничества с государствами-участниками СНГ на основе равноправия, взаимной выгоды, уважения и учета интересов друг друга. По мнению экспертов, эта концепция окончательно трансформирует философию СНГ как региональной организации, как «форума для многостороннего политического диалога и механизма многопланового сотрудничества с приоритетами в сферах экономики, гуманитарного взаимодействия, борьбы с традиционными и новыми вызовами и угрозами» [3, 91].

Концепция переводит отношения со странами СНГ на рыночные основы. Россия подходит к торгово-экономическим связям с государствами - участниками СНГ с учетом достигнутого уровня сотрудничества, последовательно придерживаясь рыночных принципов в качестве важного условия развития подлинно равноправных взаимоотношений. При этом Россия теперь уже и концептуально рассматривает СНГ как своеобразную основу для новой, избирательной интеграции с теми государствами, которые про-

являют готовность к этому, развивая отношения стратегического партнерства и союзничества.

Все это свидетельствует о том, что двусторонние и многосторонние отношения между государствами в рамках СНГ, включая и взаимоотношения между Республикой Молдова и Российской Федерацией, перейдут на качественно новый уровень, сохраняя принципы добрососедства, взаимовыгодного сотрудничества, равноправия, уважения и учета интересов друг друга.

В течение всего периода после распада Советского Союза отношения между Молдовой и Россией знали и взлеты, и падения. Долгое время одной из проблем в отношениях между двумя государствами было отсутствие базового договора о дружбе и сотрудничестве. Хотя еще в конце 1990 г. между Молдовой и Россией был заключен договор о межгосударственных отношениях, который предусматривал развитие отношений между суверенными государствами, обмен дипломатическими миссиями, защиту интересов национальных меньшинств. Молдова ратифицировала этот договор, а Россия проявила осторожность и не стала ратифицировать договор, ссылаясь на сепаратистские движения и ущемление интересов русскоязычных граждан.

В 1995 г. в Алма-Ате Президент Республики Молдова М.Снегур и Президент Российской Федерации Б.Ельцин подписали дополнительный Протокол к межгосударственному договору, но и этот документ не был ратифицирован российским парламентом.

Только 19 ноября 2001 года Президенты Российской Федерации В.Путин и Президент Республики Молдова В.Воронин подписали Договор о дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Молдова [2]. Этот договор был ратифицирован парламентами обоих государств и составляет основу современных молдо-российских межгосударственных отношений.

Договор о дружбе и сотрудничестве между двумя странами имеет важное историческое значение. Фактически это первый договор, заключенный между Молдовой и Россией. Это договор, который фиксирует стратегическое партнерство между двумя странами, опираясь на традиции дружбы, сотрудничества и доброго общения между народами. Республика Молдова и Российская Федерация являются приверженцами процесса политического урегулирования приднестровской проблемы, в котором Российская Федерация выступает в качестве сопосредника и гаранта на основе соблюдения суверенитета и территориальной целостности Республики Молдова.

Базовый Договор между Российской Федерацией и Республикой Молдова определил основные направления сотрудничества между двумя госу-

дарствами, основываясь на принципах добрососедства, уважения, доверия и взаимовыгодного сотрудничества. Его подписание послужило дальнейшему развитию молдо-российских отношений, разработке и реализации более 160 документов, ставших юридической основой двусторонних отношений. Исходя из этих документов, Россия является стратегическим партнером Молдовы, одним из главных торгово-экономических партнеров, играет ключевую роль в процессе возобновления переговоров по урегулированию приднестровского вопроса.

Рассматривая современные двусторонние отношения между Республикой Молдова и Российской Федерацией, можно выделить следующие основные направления: экономическое сотрудничество; миграционные процессы; участие России в переговорном процессе по урегулированию Приднестровского конфликта; гуманитарное сотрудничество.

В настоящее время договорно-правовую основу молдо-российских отношений в экономической области составляет 46 договоров, соглашений, конвенций и протоколов, подписанных как на межправительственном, так и на межведомственном уровне, действие которых охватывает торгово-экономическую, налоговую, кредитно-финансовую и другие сферы.

В ноябре 2008 года была подписана Программа экономического сотрудничества между Республикой Молдова и Российской Федерацией на 2009-2020 годы. Программа предусматривает дальнейшее развитие хозяйственных и кооперационных связей, сближение правовой базы регулирования внешнеэкономической деятельности и налоговых систем, формирования ряда межгосударственных проектов и программ по экономическому сотрудничеству, создание совместных предприятий, прежде всего в агропромышленном комплексе, совершенствование платежно-расчетных и кредитно-финансовых отношений.

В 2011 году товарооборот между Молдовой и Россией составил 1,5 млрд. долл. США, что составляет рост на 46% по сравнению с 2010 годом [13]. В экспорте России в Молдову преобладают минеральные продукты – природный газ и нефтепродукты (60,9%), машины, оборудование и транспортные средства, продовольственные товары и сельскохозяйственное сырье. Россия импортировала из Молдовы металлы и изделия из них, продовольственные товары и сельскохозяйственное сырье. Увеличение российского экспорта обусловлено в основном ростом цен на энергоносители, а импорта – увеличением поставок черных металлов и изделий из них (из Приднестровья), а также снятием ограничений на импорт молдавских вин и коньяков, растительной и мясомолочной продукции.

Интересы России в двусторонней торговле обусловлены, прежде всего, наличием в Молдавии сравнительно развитого агропромышленного комплекса, потенциальными возможностями легкой, электронной, радиотех-

нической и оборонной промышленности, машиностроения и металлообработки. Немаловажное значение для России имеет возможность выхода через территорию Молдавии на рынки западных и балканских стран. Через Республику Молдова проходит газопровод, по которому российский газ экспортируется в Румынию и Болгарию.

Заинтересованность Молдовы в укреплении экономических отношений с Россией базируется на ее зависимости от поставок российских энергоносителей (газа, нефтепродуктов), а также древесины, автомобилей, целлюлозно-бумажной продукции, труб, ряда видов строительной и сельскохозяйственной техники. Весьма привлекательны для Молдовы широкие возможности российского рынка сельхозпродукции.

Структура товарообменных операций с правобережной и левобережной Молдовой существенно различается. В торговых операциях России с правым берегом преобладает продукция аграрного, а с левым – промышленного секторов экономики.

Важным показателем состояния двусторонних отношений в экономической сфере является молдо-российское инвестиционное сотрудничество. По данным на 1 декабря 2009 года российские инвестиции в экономику составили более 185 млн. долл. США. Инвестиции Молдовы в экономику России – около 26 млн. долл. США. Одним из основных российских инвесторов является ОАО «Газпром» (более 145 млн. долл. США), который приобрел акции «Молдовагаз», векселя Правительства Республики Молдова, а также систему газопроводов в счет погашения долговых обязательств Республики Молдова. «Лукойл-Молдова» инвестировал около 60 млн. долл. США. В более чем 300 действующих на территории Молдовы совместных предприятий полностью или частично участвует российский капитал. Наиболее привлекательными для российских инвесторов являются такие ведущие отрасли Молдовы, как виноградарство и виноделие, пищевая промышленность и др.

В Молдове действуют такие российские компании, как «Газпром», «Салют», «Лукойл», «Дионис-клуб», «Савва», «Интер РАО ЕЭС», «ИТЕРА», Торговый дом «Арома», чьи капиталовложения за последние два года составили более 12 млн. долл. США. Под контроль российского капитала перешли крупные предприятия Молдовы: приборостроительные заводы «Топаз» и «Прибор», «Молдовакабель», «Молдоваизолит», Каларашский винно-коньячный комбинат, винзаводы «Висмос» и «Букет Молдавии», Молдавская ГРЭС.

Несмотря на то, что интенсивность российско-молдавского политического сотрудничества в двустороннем и многостороннем форматах в 2009-2010 гг. несколько снизилась из-за внутриполитической нестабильности в Молдове и политики, проводимой молдавскими властями в отношении Ро-

ссии, главные механизмы взаимоотношений между Россией и Молдовой продолжают успешно функционировать. Россия через свои национальные и совместные российско-молдавские предприятия надежно гарантирует энергетическую безопасность Молдовы, обеспечивая ее природным газом почти на 100%, а электроэнергией на 70% [7, 65].

Что касается отношений в сфере торговли, то здесь между двумя странами существуют определенные проблемы. Дело в том, что Россия и ее партнеры по Таможенному союзу – Белоруссия и Казахстан предложили исключить некоторые товары (всего 600 наименований) из режима свободной торговли на пространстве СНГ. В эти 600 позиций входят значимые для Молдовы газ, древесина и изделия из нее. По мнению молдавской стороны, это противоречит базовым принципам свободной торговли. Молдавская сторона пыталась убедить партнеров в необходимости отмены этих исключений – если не сразу, то постепенно, поскольку взимание некоторых экспортных пошлин поднимет стоимость соответствующей продукции для нашей страны. Российская сторона считает, что взимание НДС на эти товары не оказывает существенного влияния на экспортные цены. Тем более что они намерены отказаться от экспортных пошлин на 9 тыс. наименований продукции. Такие действия вызывают недоумение не только у Молдовы, но и у других партнеров по СНГ – Армении и Украины [6].

В перспективе сотрудничество Молдовы и России будет продолжаться не только в рамках двусторонних отношений, но и в структурах СНГ. Молдова приняла участие в международном экономическом форуме «20 лет вместе: опыт сотрудничества и перспективы». Развитие взаимовыгодного сотрудничества в рамках СНГ одновременно с устремлениями по европейской интеграции представляет успешную формулу региональной политики, призвана служить национальным интересам нашей страны. Тем самым Молдова пытается доказать России на примере нашей страны, что можно эффективно работать и с СНГ, и с ЕС.

Экономическая составляющая общества тесно связана и влияет на социальное положение граждан. Так, для Молдовы и России постсоветского периода особую актуальность приобрели процессы трудовой миграции, которая стала компонентом современного экономического развития. В результате негативного влияния политических и социально-экономических преобразований 90-х годов XX века Молдова стала играть по отношению к России роль страны-донора, поставляющей трудовые ресурсы.

Россия выступает основным потребителем молдавских трудовых мигрантов не только в СНГ, но и в целом в контексте глобальных миграций. Подобный приоритет трудовой миграции в Россию легко объясним, учитывая исторически сложившуюся общность традиционных кровнородственных, языковых, производственных, образовательных и иных связей. При

этом следует отметить огромный рынок труда, существующий в России. В мае 1993 году Молдова заключила двухстороннее соглашение по вопросам трудовой миграции с Россией.

По официальным данным российских специалистов в области трудовой миграции, Республика Молдова входит в пятерку основных экспортеров рабочей силы в Россию. По данным Росстата, за первое полугодие 2010 г. поток въезжающих в Россию молдавских граждан увеличился на 350% по сравнению с аналогичным периодом 2009 г., что отражает общую тенденцию, в том числе и к легализации пребывания молдавских мигрантов на российской территории [7, 66].

Неофициальная трудовая миграция из Республики Молдова значительно больше. По экспертным оценкам, в России в середине 2010 года, число молдавских граждан, работающих в этой стране, составляло 500 тыс. человек [11]. Наиболее массово представлены молдавские граждане среди трудовых мигрантов в Москве и Московской области (по данным московских властей – 220 тысяч трудовых мигрантов, из них имеет разрешение на работу около 63 тысяч человек), Санкт-Петербург, Ленинградская, Брянская, Орловская, Тюменская области, Краснодарский край. Молдавские граждане, работающие в России, за 8 месяцев 2010 году перечислили на родину более 600 млн. долл. США [7, 66].

Трудовые мигранты, как известно, выезжают за пределы страны с целью трудоустроиться и заработать. Среди основных проблем, связанных с оформлением на выездной работе, две трети гастарбайтеров на постоянной основе в России, указывают необходимость наличия прописки, без которой невозможно трудоустроиться, а также сложность ее оформления [10, 77]. Также возникают проблемы, связанные с регистрацией, и, в первую очередь, с ее дороговизной. В целом молдавские трудовые мигранты сталкиваются с ущемлением их прав – 42,1% опрошенных, работающих в России, указали на то, что их права в той или иной степени ущемлялись [10, 88].

Рассматривая перспективы развития отношений между Республикой Молдова и Российской Федерацией в миграционной сфере, необходимо отметить, что, несмотря на то, что сегодня происходит переориентация трудовой миграции на западное направление, тем не менее, Россия представляет несомненный интерес для молдавских граждан, задействованных в процессы международной трудовой миграции. Более того, она предоставляет сегодня и может предоставить в будущем молдавским трудовым мигрантам ряд более широких (по сравнению с Западом) возможностей трудоустройства, обусловленных безвизовым режимом; большей диверсификацией профессий и сфер деятельности, в том числе и на уровне высококвалифицированной рабочей силы, занятой в сфере интеллектуального труда;

признанием дипломов. Устойчивую совместную миграционную связь обеспечивают также языковое пространство; развитые экономические контакты; разветвленные родственные связи; общность вероисповедания.

С учетом изменений демографической ситуации в обоих государствах, а также с учетом современных требований Евросоюза требуется совершенствование законодательной базы в миграционной сфере. Однако подписание соглашения по регулированию процесса трудовой миграции сталкивается с определенными трудностями, и стороны не могут прийти к единому мнению. Молдавская сторона заблокировала российское предложение об открытии в Кишиневе официального представительства Федеральной миграционной службы Российской Федерации.

Насколько Россия сможет сохранить свое влияние на молдавских трудовых мигрантов, не допустить их окончательного ухода в другие страны и регионы покажет время и реальная практика миграционной политики России, эффективность ее сотрудничества с соответствующими структурами Республики Молдова.

Еще одна актуальная проблема, без которой сегодня не обходится ни один анализ молдо-российских отношений, это – участие России в переговорном процессе по урегулированию Приднестровского конфликта. Известно, что Россия имеет в этом регионе свои геостратегические интересы. Российская сторона считает военное присутствие на территории Республики Молдова как возможность осуществления своего влияния на Балканы. Российские войска в Приднестровье – это последний военный контингент, дислоцированный за пределами российского государства. Выведение войск можно было бы считать уступкой Западу и отсутствие у России определенных рычагов влияния в этой зоне. Исходя из этого, можно объяснить ту политическую, экономическую и военную поддержку, которую оказывает Россия приднестровскому региону.

С другой стороны, Россия официально всегда выступала за сохранение территориальной целостности Молдовы, что закреплено и в молдавско-российском Соглашении о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова (21 июля 1992), и в Меморандуме о принципах урегулирования отношений между Кишинёвом и Тирасполем, где Россия вместе с Украиной и ОБСЕ выступила в роли гаранта территориальной целостности Молдовы (8 мая 1997).

Не останавливаясь подробно на ходе переговорного процесса по урегулированию приднестровского конфликта, необходимо отметить, что ни четырехсторонний (Россия, Украина, Молдова и Румыния), ни пятисторонний (Молдова, Приднестровье, Россия, Украина, ОБСЕ) не привели к ожидаемым результатам, поскольку руководители Молдовы и Приднестровья

придерживаются различных точек зрения по вопросу о едином государстве.

Одной из попыток решить приднестровский конфликт явился Меморандум «Об основных принципах государственного устройства объединенного государства», (известный как Меморандум Козака [8]), предложенный руководством Российской Федерации Республике Молдова и Приднестровью в ноябре 2003 года.

Сначала Президент Республики Молдова В.Воронин и президент Приднестровья И.Смирнов дали публичные обещания подписать документ. Однако В.Воронин в последний момент отказался от подписания документа. Причина – прессинг со стороны оппозиции, организовавшей массовые митинги протеста, и международных партнеров и организаций (США, ОБСЕ, и ЕС). Какие положения Меморандума привели к отказу Молдовы подписать данный документ?

По мнению авторов Меморандума, урегулирование приднестровской проблемы возможно на основе создания объединенного государства – Федеративной Республики Молдова. Но трансформация Молдовы в федерацию являлось одним из самых опасных положений в Меморандуме. При этом Приднестровье сохраняло все свои государственные структуры и в тоже время получало право вето на все реформы государственного устройства Республики Молдова. Это признавал лидер Приднестровья И.Смирнов, который подчеркнул, «воссоединяться с Молдовой он не собирается», а в рамках Меморандума Козака собирался «только строить общее государство – конфедерацию» [5].

Согласно положениям данного документа, предлагалось присоединение Приднестровского региона к Республике Молдова на принципах ассиметричной федерации. Верхняя палата Парламента Республики Молдова (Сенат) должна была состоять из 26 человек, из которых 4 – от Гагаузии, 9 – от Приднестровья, 13 - Палатой представителей федерального Парламента. Таким образом, депутаты Приднестровья и Гагаузии, объединившись, могли блокировать законопроекты, нежелательные для автономий. Таким образом, депутаты Приднестровья и Гагаузии, объединившись, могли блокировать работу Парламента. Также в проекте указывалось, что, если депутаты верхней палаты не выполнят предложения руководства Приднестровья или Гагаузии, они могут быть отозваны или заменены другими депутатами.

Более того, Приднестровье и Гагаузия наделялись правом выхода из состава Федерации, который осуществляется на основании решений, принимаемых на всенародном референдуме, который проводился в Приднестровье или Гагаузии, большинством голосов от зарегистрированных на их территории избирателей.

Таким образом, Приднестровье и Гагаузия получали право на выход из состава Федеративной Республики Молдова путем референдума. Также они получали право «вето» на внутренние и внешние проблемы, которые, с их точки зрения, нарушали их интересы. Лидеры Молдовы решили, что это может способствовать риску распада государства и возникновению новых конфликтов.

И последнее. Одной из главных целей этого Плана было сохранение российского военного присутствия в Приднестровье. В Плане оговаривалось, что на территории государства не позднее 2020 года сохраняются стабилизационные миротворческие силы Российской Федерации численностью не более 2000 человек, без тяжелых военной техники и вооружений. Все это привело к тому, что молдавская сторона отказалась от подписания этого документа.

Бывший глава миссии ОБСЕ в Молдове У.Хилл объясняет отказ Молдовы не подписывать Меморандум тем, что статьи, касающиеся военного присутствия Российской Федерации в Молдове, были приняты без согласования с западными партнерами по урегулированию. По мнению ОБСЕ, США, Голландии, которая тогда председательствовала в ОБСЕ, это затрагивало Договор об обычных вооруженных силах в Европе (ДОВСЕ). Но решение было принято в Брюсселе, Гааге и Вашингтоне. Если бы Россия вместе со всеми посредниками и представителями Молдовы и Приднестровья обсуждала данные вопросы, то, может быть, решение было бы иное.

Узнав о трех новых статьях, касающихся военного присутствия России в Приднестровье, Президенту Молдовы Воронину позвонили и послали инструкции, чтобы он не подписывал меморандум. США, представители ЕС и ОБСЕ считали военное присутствие, не согласованное с другими подписчиками ДОВСЕ, неприемлемым [14].

В начале 2005 года был опять изменен формат переговоров по урегулированию конфликта. В феврале 2005 г. был подписан План действий Республика Молдова - Европейский Союз. В соответствии с европейской политикой соседства ЕС видел в разрешении приднестровского конфликта предпосылки для установления стабильности в данном регионе. Поэтому ЕС и США дали согласие участвовать в качестве наблюдателей в переговорном процессе. Формат «5+2» включает две стороны, непосредственно вовлеченные в конфликт – Молдова и Приднестровье, посредники – ОБСЕ, Россия, Украина и два наблюдателя - ЕС и США. Но все раунды переговоров, проходившие в пятистороннем формате, заканчивались безрезультатно, а позже и вовсе были заморожены.

В сентябре 2011 г. после пяти лет перерыва удалось принять решение о возобновлении переговорного процесса в формате «5+2». Это произошло в Москве, а первый раунд переговоров состоялся двумя месяцами поз-

же в Вильнюсе (Литва). Второй раунд состоялся в конце февраля 2012 г. в Дублине (Ирландия).

После смены власти в Приднестровье[9] состоялось несколько встреч между руководителями Молдавии и Приднестровья, которые были в большей степени посвящены обсуждению экономических вопросов.

Так, в январе 2012 г. в Одессе (Украина) состоялась встреча председателя правительства Молдавии В.Филата с лидером Приднестровья Е.Шевчуком. Они обсудили вопросы по возобновлению постоянной работы, направленной на стабилизацию экономической ситуации и укрепления взаимодействия в других сферах. Приднестровье в одностороннем порядке предприняло шаги, направленные на упрощение режима пересечения границы между Молдавией и Приднестровьем, а также некоторые меры в торгово-экономической сфере. Тирасполь рассчитывает на встречные шаги со стороны Кишинева.

В марте этого года в миссии ОБСЕ в Молдавии состоялась встреча молдо-приднестровской экспертной группы при участии молдавских и приднестровских представителей в переговорном процессе. Во встрече приняли участие представители стран-гарантов и наблюдателей в переговорном процессе – России, Украины, ОБСЕ, ЕС и США. На встрече обсуждались экономические вопросы, в том числе о возобновлении железнодорожного сообщения через Приднестровье.

17-18 апреля 2012 г. в Вене завершился очередной раунд переговоров по урегулированию Приднестровского конфликта в формате «5+2». Кишиневу и Тирасполю удалось согласовать документ о принципах и процедурах переговорного процесса.

Таким образом, стороны при помощи посредников вернулись за стол переговоров, а это вселяет надежду, что принятие компромиссного решения по урегулированию Приднестровского конфликта все-таки возможно.

На сегодняшний день Россия по-прежнему остается одним из ведущих государств-посредников в урегулировании приднестровской проблемы, принципиально выступает за разрешение приднестровской проблемы на основе обеспечения суверенитета и территориальной целостности Республики Молдова. Россия в очередной раз подтвердила, что в решении приднестровского конфликта абсолютным императивом остается приверженность мирным политическим методам разрешения этого многолетнего кризиса. В этом плане Россия отмечает важную роль контактов и перего-

[9] *После 20-летнего правления И.Смирнова на президентских выборах 25 декабря 2011 года победил Е.Шевчук, бывший до этого Председателем Верховного Совета Приднестровья.*

воров в формате «5+2» и намерена и дальше эффективно в нем участвовать.

Не менее важно и сотрудничество в гуманитарной сфере между Молдовой и Россией. К сожалению, политические и экономические проблемы в двусторонних отношениях не самым благоприятным образом сказались на взаимодействии двух стран в культурно-гуманитарной области. Тем не менее, интерес к обмену достижениями творчества, науки и образования сохраняется. Свой вклад в развитие исторических традиций и духовной близости народов двух стран вносит русская община. В сентябре 2007 г. в Москве и ряде городов России состоялись Дни культуры Молдовы. В октябре 2008 г. с успехом прошли Дни российской культуры в Молдове. Также у Республики Молдова с Россией действует соглашение об обмене студентами, и на 2010-2011 учебный год Россия выделила Молдове 110 стипендий [9].

В Молдове разворачивается деятельность российских культурно-информационных представительств, общественных фондов. Россия заинтересована в гарантиях со стороны Кишинева сохранения прав русскоязычных общин, включая право на образование на родном языке, традиционных позиций русской культуры и широкого гуманитарного сотрудничества на двусторонней основе и в рамках СНГ.

В Молдове, также как и в других постсоветских государствах, действует программа «Соотечественники» для тех, кто желает переехать на постоянное место жительства в Россию [15]. Основные целью данной программы является оказание содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом. Воспитанные в традициях российской культуры, владеющие русским языком, соотечественники в наибольшей мере способны к адаптации и скорейшему включению в систему позитивных социальных связей российского общества.

В то же время государственная программа «Соотечественники» будет способствовать социально-экономическому развитию России, что невозможно без кардинального изменения демографической ситуации, характеризующимся в настоящее время оттоком населения со стратегически важных для России территорий, сокращением общей численности населения, в том числе трудоспособного возраста. Реализация программы направлена на стимулирование и организацию процесса добровольного переселения соотечественников в Россию, компенсацию естественной убыли населения в стране в целом и в ее отдельных регионах за счет привлечения переселенцев на постоянное место жительства в Российскую Федерацию.

Необходимо подчеркнуть, что престиж России и степень ее влияния в сопредельных государствах во многом будет зависеть, во-первых, от того,

каких жизненных стандартов достигнет она сама и, во-вторых, от того сможет ли она удержать и укрепить свои позиции в сфере образования, науки, культуры, распространении русского языка как объединяющего начала в рамках СНГ [16, 80]. При этом необходимо учитывать, что задача формирования единого гуманитарного пространства бывших союзных республик, тем более в совершенно иных исторических условиях, представляется весьма трудной и долгосрочной. В новых независимых государствах выросло поколение людей, для которых Россия представляет собой нечто внешнее (и возможно, даже чуждое) в социокультурном и языковом отношении. В этих условиях для усиления реального влияния России на постсоветском пространстве речь должна идти не о реинтеграции, которая, в сущности, невозможна, а о постепенном усиления влияния России, в том числе с использованием потенциала так называемой «мягкой силы» (soft power) [12, 71].

«Мягкая сила» выступает как способность увлекать и привлекать других на свою сторону, формируя и добиваясь собственной повестки дня в международных отношениях [12, 72]. Она формируется за счет притягательности культуры, политических идеалов и политического курса страны. В современном мире особую значимость приобретает способность государства воздействовать на других политических акторов посредством культуры, информации, дипломатии, позитивного имиджа страны и т.д.

В последнее время Россия выделяет значительные средства на популяризацию и распространение русского языка, активизацию работы с русскоязычными соотечественниками за рубежом. Применительно к ситуации на постсоветском пространстве можно выделить два основных направления – повышение интенсивности контактов с представителями нынешней и будущей элиты этих стран, а также более активной и адресной работой с широкой общественностью. Отсюда – необходимость развивать контакты со странами СНГ, в том числе и с Молдовой, по линии подготовки кадров, сферы образования. Необходимо продумать систему грантов и квот для предоставления образовательных услуг гражданам постсоветских государств, развивать отношения в научной, культурной, информационной среде. Нужно обеспечить более многочисленные контакты ученых гуманитарного и технического профилей и осуществление совместных научных проектов.

Стипендии и гранты российских фондов, возможность получения образования или повышения квалификации должны предоставляться молодежи, аспирантам, молодым ученым, которые будут ориентированы на сотрудничество с Россией, на ее гуманитарную, политическую и цивилизационную идентичность. Однако тех 110 мест, которые Россия выделяет в среднем каждый год молдавским гражданам для обучения в России, явно

недостаточно, особенно в сравнении с Румынией, которая в прошлом году выделила молдавским гражданам 5000 бюджетных мест.

Республика Молдова должна активнее продвигать свой имидж на международной арене, в том числе и в России. Понятно, что в эпоху свободной конкуренции имидж или брэнд любой компании, а тем более целой страны стоит очень дорого, и его необходимо развивать, улучшать и продвигать, что во многом зависит от финансовых вложений. Используя потенциал "soft power" (мягкой силы), нам необходимо повысить привлекательность страны в глазах международного сообщества, показать всему миру красоту наших мест, трудолюбие и гостеприимство наших людей, глубину нашей культуры.

В этом направлении большую роль играют мероприятия, связанные с культурным обменом, творческие и научные фестивали и конференции, спортивные соревнования. Немаловажно, чтобы средства массовой информации, как молдавские, так и российские, объективно отражали бы то, что на самом деле происходит в нашей стране, а не использовали какие-то навязанные клише или непроверенные факты. Такой подход был бы на пользу и жителям Молдовы, и жителям России, поскольку реальные знания о других народах, об их культуре, быте, даже и о проблемах, будут способствовать лучшему восприятию страны, как среди своих граждан, так и за рубежом.

В действительности взаимосвязи между Молдовой и Россией значительно шире, глубже и многообразнее, чем те, которые описаны сухим языком соглашений. Формулировка «Россия – наш стратегический партнер» охватывает не только сферы политики и экономики. Невозможно представить полиэтническую Молдову без русского языка и русской культуры, русской истории и русской духовности. Многих жителей нашей страны что-то связывает с Россией, поэтому наше общество очень по-личному воспринимает и остро реагирует на любое изменение тональности в молдо-российском диалоге.

Однако стратегическое взаимодействие с Российской Федерацией зачастую сталкивалось с непониманием со стороны определенных оппозиционно настроенных кругов в Республике Молдова, субъективно воспринимающих дальнейшую динамизацию сотрудничества с Россией как возможное препятствие европейской интеграции молдавского государства. Кажущееся противоречие этого вывода заключается в том, что Молдова не могла и не может позволить себе пойти на риск серьёзного ухудшения отношений с Россией. Зависимость от поставок энергоносителей из России и доступа молдавских товаров на этот рынок чрезвычайно велики, и даже небольшое изменение в торговом режиме с Россией способно нанести экономике Молдовы серьёзный ущерб. Кроме того, наличие в стране многочис-

ленного русскоязычного населения делает нежелательным долговременный антироссийский крен во внешней политике без риска определенной дестабилизации общества.

В заключении хочется отметить, что, несмотря на определенные трудности, современный этап развития молдо-российских отношений демонстрирует, что Россия является одним из важнейших партнеров Молдовы в экономической, политической, гуманитарной и других областях сотрудничества. Выбранный Молдовой курс на европейскую интеграцию совсем не исключает плодотворного сотрудничества с партнерами вне ЕС, особенно с Россией. В треугольнике "Молдова – ЕС – Россия" Молдове необходимо последовательно придерживаться системы национальных интересов, которые включают сохранение суверенитета и целостности государства, стабильность внутреннего развития и экономический рост, здравый прагматизм во внешней политике, соблюдение принципа добрососедства в международных отношениях.

Литература

1. Декларация принципов толерантности от 16 ноября 1995 г. // http://www.tolerance.ru/declar.html
2. Договор о дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Молдова www.lawru.info/base53/part2/d53ru2977.htm
3. Годин Ю. Россия и СНГ: геополитические вызовы. // Мировая экономика и международные отношения, 2009, №4.
4. Ильинская С.Г. Толерантность как принцип политического действия: история, теория, практика. – Москва: Праксис, 2007.
5. «Игорь Смирнов: Мы из СССР не выходили», // http://www.olvia.idknet.com/ol103-03-08.htm
6. Когда в товарищах согласье есть…// «Аргументы и факты» - Молдова, 2011, №13.
7. Материалы круглых столов «Россия – Молдавия: диалог во имя будущего». – Кишинэу, 2011.
8. Меморандум «Об основных принципах государственного устройства объединенного государства» // www.regnum.ru/news/458547.html
9. Молдавские студенты в заграничных вузах. // http://www.vedomosti.md
10. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Молдавские трудовые мигранты в России. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Часть XX. – Chişinău, USM, 2002.
11. «По количеству мигрантов в России Молдова из стран СНГ занимает пятое место». // «Кишиневский обозреватель», 2010, 2 сентября.
12. Соловьев Э. Политика России на постсоветском пространстве: дефицит «мягкой силы». // Международная жизнь, 2010, №7.

13. Степашин: Товарооборот между Молдовой и Россией растет, но качество молдавской продукции снижается» // http://ru.publika.md.ink_516111 html
14. «Федерализация могла быть основой хорошего решения». // http: www.kommersant.md.node/5613
15. Федеральная программа «Соотечественники». // http://mda.rs.gov.ru/node/791
16. Федулова Н. Влияние России в странах СНГ: гуманитарные аспекты. // Мировая экономика и международные отношения, 2007, №5.
17. Хартия добрососедских отношений, стабильности, безопасности и сотрудничества в Юго-Восточной Европе. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/see_charter.shtml

Представлена в редакцию
20 марта 2012 года

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (LVII), 2012

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 20.06.2012. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 50 ex.